

Sborník
Státního okresního archivu Přerov
28 / 2020

**Sborník
Státního
okresního
archivu
Přerov
28
2020**

**Přerov
2020**

Obsah

- 7 Jiří Lapáček – Nejstarší židovský hřbitov v Přerově
- 33 Hana Seichterová – Jan Štěpán – Heraldika města Lipníka nad Bečvou
- 53 Zdeněk Fišer – Stréček Francek. K osudům Františka Hanáka, starosty Horní Moštěnice
- 77 Eva Slováková – Hostinské živnosti na Kelečsku III
- 104 Jan Štěpán – Jan Štěpán ml. – Plány výstavby nádražní budovy vodárny a skladu uhlí v Lipníku nad Bečvou z roku 1849
- 110 Eva Slováková – O firmě Josefa Šindlera v Černotíně
- 128 Karel Žurek – Dagmar Komárková – Několik poznámek k významným osobnostem Tovačova. Deník Františky „Xavery“ Běhálkové z let 1876–1880
- 150 Miroslav Marada – Nevšední život Josefa Poláka, výrobce zátek v Lipníku nad Bečvou
- 156 Filip Gregor – Úspěchy a prohry sociálního demokrata Františka Lančíka v kontextu jeho životních osudů. Část druhá 1938–1976
- 191 Václav Bednář – Hranický bolševik
- 205 Milan Geryk – Začátky počítačů na gymnáziu v Přerově
- 209 Petr Jirák – Vyšetřování požáru cukrovaru Bedihošť v roce 1953
- 230 O autorech

Jiří Lapáček

Nejstarší židovský hřbitov v Přerově

Nejstarší zmínky o židech v Přerově a vývoj jejich počtu

Chtěl bych se s Vámi, milí čtenáři, podělit o obsah jednoho spisu, který se týká židů v Přerově. Spis je uložen v Moravském zemském archivu v Brně a nese název Acta P. 246 der Stadt Prerau wieder die Grundobrigkeit wegen auffgedrungener Ableithung des Bečzwafusses von dem jüdischen Freithoff. Přeloženo a vysvětleno, jde o spor mezi městem Přerovem a vrchností o svedení vody od židovského hřbitova v roce 1717. Tehdy se voda z řeky Bečvy dostala do míst, kde židé měli svůj hřbitov a kde navíc pochovávali své zemřelé v době epidemie v letech 1715–1716. Součástí spisu je plán části území se zakreslením polohy nejstaršího židovského hřbitova, což nám umožňuje odhadnout jeho polohu v dnešní zástavbě. Kromě toho spis obsahuje některé další skutečnosti, které dosud nebyly zveřejněny a nebylo je možné využít k poznání historie přerovských židů, např. podrobnější obsah ujednání z roku 1585, na jehož základě si mohli židé koupit pozemek pro svůj nejstarší hřbitov.^{1/}

V pramenech jsou židé v Přerově uvedeni poprvé v roce 1447 a pak v následujícím roce, kdy se uvádí dvůr před Přerovem v Židovské ulici.^{2/} Šlo o dvůr, který je poprvé zmiňován v roce 1371, kdy se mluví o dvoře na přerovském předměstí za Šířavou. O osm let později byl tentýž dvůr již lokalizován v Šířavě. V roce 1446 se mluví o půl dvoru v Šířavě v ulici na přerovském předměstí – *mediam Curiam in Sirzawa in platea subvrbij Preroviensis*. Víme-li, že ležel na západní straně dnešního Žerotínova náměstí v jeho polovině, vidíme patrný posun v tom, co bylo nazýváno Šířavou. Před koncem 14. století to byla severní část dnešního Žerotínova náměstí a za ní se rozkládalo předměstí, od poloviny století následujícího již to stejné místo je označováno jako ulice, a to židovská, zprvu na předměstí nebo před, popř. pod Přerovem.^{3/}

1/ Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA Brno), fond C 8, kart. č. 230, sg. P 246.

2/ *Moravské zemské desky*. Řada olomoucká (dále jen ZDO). 1. díl. X, s. 392, č. 518–519, s. 419, č. 839. *Libri citationum et sententiarum seu Knihy pŕihonné a nálezové* (dále jen KP). III, s. 620, 635.

3/ ZDO, 1. díl. II, č. 26, s. 60, III, č. 532–533, s. 119, IV, č. 271, s. 137.

Prostor kolem dnešního kostela sv. Michala na Šířavě včetně Žerotína-va náměstí představoval velmi důležitou lokalitu, můžeme v ní tušit pre-urbální sídliště tržního charakteru, které pravděpodobně bylo v těsném kontaktu s opevněným kopcem a s ním neslo název Přerov. Při nové lokaci města, tj. přesunutí centra blíž k brodu přes řeku směrem západním na dnešní náměstí T. G. Masaryka, se název přenesl na toto nové centrum. Nedomnívám se ovšem, že šlo o jednorázový akt po povýšení Přerova na město v roce 1256, ale že výstavba probíhala v delším časovém rozmezí, předpokládám ji do 2. poloviny 14. století, kdy se původní lokační centrum dostalo mimo vlastní město a zároveň s tím se zde na uvolněných místech usazovalo židovské obyvatelstvo. Původnímu sídlišti se podle jeho charakteru dostalo pojmenování široká ulice – šířava. I nadále hlavní ulice šla od brodu při severovýchodní straně náměstí dnešní Wilsonovou ulicí a Žerotínovým náměstím na jih, na dnešní Šířavu. Pro svůj tranzitní ráz se místo, kde se usazovali židé, nikdy nestalo uzavřeným prostorem a nezískalo charakter ghetta.^{4/}

Dochovaná registra hlavní všech důchodů panství tovačovského a přerovského z roku 1564, která obsahují soupis všech stálých poddanských povinností, zmiňují v kapitole Plat od židů přerovských osm usedlých židovských rodin, které od starodávna platily vrchnosti v půlročních termínech každá po dvou kopách grošů ve dvou termínech, a to o sv. Jiří a o sv. Václavu. Podle bližší neuvedené smlouvy byli povinni dávat svému páno- vi každý rok za koření ve stejných termínech po 15 kopách a 15 groších Též se všichni židé uvolili dávat vrchnosti za to, že jim bylo dovoleno, aby ve svých domech mohli mít víno pro svou potřebu, čtyři funty pepře jed- nou v roce o sv. Václavu nebo za každý funt půl kopy grošů, dohromady dvě kopy. Nejmenovaný byl počet židovských podruhů, z nichž každý měl platit ročně 15 grošů.^{5/}

Na den sv. Václava roku 1613 byla založena rejstra (seznam) na pří- jem peněz z dřevohostického a přerovského panství, podle nichž získal majitel panství Karel starší ze Žerotína od přerovských židů od 28. září 1613 do dne sv. Jiří 1614 celkem 39 zl. 15 gr., od 16 židovských podruhů po 15 gr., dohromady 8 zl.^{6/}

Pravděpodobně někdy v té době byl sepsán seznam nazvaný „Platové jeho milostpánu z města Přerova za rok o sv. Jiří, platové stáří“, v němž panský úředník uvedl, že z devíti židovských gruntů plynula částka 18 zl.,

4/ LAPÁČEK, Jiří: Nové poznatky o nejstarších psaných dějinách města Přerova. In: *Královská a poddanská města od své geneze k protoindustrializaci*. Sborník příspěvků z mezinárodního odborného sympozia uspořádaného ve dnech 5.–6. října 2001 v Příboře. Příbor 2001, s. 71–86.

5/ Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond Velkostatek Tovačov, inv. č. 13. Srovnej *Dějiny města Přerova*. 1. díl. Přerov 1970, s. 230–232. Srovnej též BAYER, František: *Přerovsko*. Přerov 1893, s. 156–166.

6/ MZA Brno, fond G 10, č. 652.

za koření 21 zlatých 15 grošů a v běžných platech od šestnácti židovských podruhů se bralo po 15 gr., tytéž částky pak byly vybírány také o sv. Václavu.^{7/}

Podle údajů lánové vizitační komise, která v roce 1675 zjišťovala na Přerovsku výměru poddanské půdy a veškerého poddanského majetku a stanovila tzv. berní lány, které tvořily podklad k vyměřování daní (kontribuce), nacházelo se v Přerově a v jeho předměstích (kromě Šířavy) 144 obsazených a řemeslnických domů, dále 64 pravovárečných domů, 35 nově založených domů, naproti tomu nových poustek od roku 1657 bylo napočítáno 34 a starých poustek 41. Celkem tedy bylo ve městě 318 domů. K tomu připočteme 23 starých usedlých, jednoho nového usedlého a jednu starou poustku, dohromady 25 domů, takže nám vyjde číslo 333 domů. Protokol nakonec uváděl také 11 židovských domů s 5 měřice- mi a ¾ achtlu pozemků, tj. osm usedlých a tři nově usedlé.

Židovské domy v Přerově

1657	–	1675
1 Abraham Šajer (Schayer)	–	Mojžíš Šajer
2 Šťastný	–	Šťastný
3 Salomon Abraham	–	vdova Ratze
4 Markus Abraham	–	Markus Abraham
5 Šajerka	–	Aron Stricker
6 Mojžíš	–	Markus
7 Abraham Schnittl nebo May	–	titíž
8 Adam Baltzer, křesťanský dům	–	Wolf Lefl
Celkem 8 gruntů s pozemky o výměře 4 ¼ achtle .		

Nově osazení v r. 1657

9 Lebl Glaser převzal starou poustku Šimše Abrahama v r. 1664
10 Simon Šimfl převzal starou poustku Abrahama Sklenáře v r. 1675
11 Jakub Lebl převzal starou poustku Josefa v r. 1675
Celkem 3 grunty s pozemky 1 a ¾ achtle . ^{8/}

První přesnější údaj o počtu židovských obyvatel Přerova pochází až ze sčítání provedeného roku 1763, kdy ve městě žilo 206 židů a 2 211 křesťanů, což je poměr 1 : 10,7, nebo jinak, podíl židovského obyvatelstva představoval necelých deset procent.^{9/}

Pro srovnání uvádím některá data z okolních měst – Holešova, Lipníka, Prostějova, Tovačova a Kojetína, kde se utvořila židovská komunita. Nejstarší zmínka o židech ve sledovaných městech pochází z Holešova z roku 1391, kdy je v zemských deskách uveden Žid Pešak z Brna, kte-

7/ MZA Brno, fond G 10, č. 722 (Přerovská kniha památní), fol. 51a–52a. Srovnej *Dějiny města Přerova*. 1. díl. Přerov 1971, s. 247–248.

8/ MZA Brno, fond D 2 (rektifikační akta), Interim Calculation z 20. 9. 1753, Dominical Befund z r. 1754.

9/ RADIMSKÝ, Jiří: *Židé v přerovském kraji roku 1763*. Záhorská kronika, 1947/48, s. 61–63.

rý měl získat dvůr v Kostelci u Holešova. V roce 1585 se ve městě uvádí 11 rodin, roku 1613 již 40 rodin.^{10/}

V knihách půhonných a nálezových je v roce 1412 zmínka o Sáře Židovce z Lipníku. V roce 1539 bylo v Lipníku 18 osedlých, roku 1589 již 36 rodin.^{11/}

V prostějovské nejstarší městské knize byl učiněn záznam, že v roce 1445 Žid Abraham půjčil peníze Jankovi kramáři, roku 1580 bylo napočítáno 59 židovských domů.^{12/}

V případě Tovačova pochází první písemná zmínka teprve z let 1546/1550, kdy se připomíná Baruch Mandl, tovačovský žid. V roce 1667 žili ve 33 domech.^{13/} Rovněž v Kojetíně máme přesnější informace zachované až v urbáři kojetínského panství z roku 1567, kdy ve městě byla Židovská ulice a v ní 52 domů, v nichž bydleli jak židé, tak i křesťané. V urbáři z roku 1636 se uvádí 29 usedlých židů.^{14/}

Židovská privilegia

Soužití většinového křesťanského obyvatelstva s židy bylo regulováno prostřednictvím různých privilegií, která vydával majitel panství. Z nich je možné vyčíst, jaký poměr si šlechtic uchovával vůči židům. V případě Přerova se židům dostalo různých privilegií za Pernštejnů, ale doklady o tom se nedochovaly. Teprve když se vlády ujal v roce 1598 Karel starší ze Žerotína, dovidáme se některé podrobnosti. V roce 1600 potvrdil všechna dřívější privilegia Přerovských, připojil ulici Šířavu k Přerovu, uznal pravidla vinného šenku, ale zrušil některá obdarování, která si přerovští židé vyjednali v té věci na předešlých pánech bez vědomí měšťanů, „*aby vejš psaní židé žádné moci neměli od tohoto času více vín přespolních v malých neb v velikých nádobách kupovati, v domích svých skládati a jich mezi sebou neb jinými šenkovati a prodávati, chtěje to my, aby se v tom jako předešle zachovali a vína ku potřebě své od měšťanův za peníze brali, než vína ač jestli která na ten čas zakoupena mají, budou moci buď v celých nádobách rozprodati, buď na másy vyšenkovati, ale více žádného od tohoto času kupovati sobě nemají.*“^{15/}

V napomenutí Karla staršího ze Žerotína, velmi pravděpodobně z roku 1602, týkajícím se ustanovení městského řádu, tj. ustanovení, kterými se regulovaly různé stránky života ve městě, se děje také zmínka o obchodování mezi křesťany a židy, ale hlavně o vypořádání pohledávek, které z toho vznikaly: „*Páté, kdež pak téměř každého roku nemalé než veliké a časté nabíhání sem míval od chudých řemeslníkův, že jakž od křesťanův, tak ob-*

zvláště od židův, strany svých dluhův utiskování bývají, pročez sem také minulého roku k přetržení té věci ten prostředek byl obmyslil, aby rychtář od žádného žida žaloby přijímati nemohl, bez cedulky od ouředníka dřevohostického jemu dané, ale poněvadž sem to shledal, že se chudým malá pomoc tudy stala za tou příčinou, zdvihaje ono, nařizují toto. Předně aby rychtář žádného více mimo jednu žalobu nepřijímal, a když by termín k záplatě uložený přišel, aby mohl druhou přijíti, a tak dále. Druhé aby od toho času všechny smlouvy, které by se o jakékoli koupě mezi lidmi a zvláště pak mezi židy a křesťany dály, před rychtářem konány a spisovány byly a do knih jeho rychtářských zaznamenány a podle takových cedulí neb smluv aby žaloby přijímal a ne jináče a což by pak koli pokoutně a tejně mezi stranami se zjednálo, to aby žádné moci nemělo, však cedule s smlouvy před tímto nařízením vzdělány v své mocnosti zůstávati mají.“ Ostatně prodejem mezi křesťany a židy se zabývalo zřízení zemské a pojednávala o něm sněmovní snešení. Podstatou bylo, aby se to nedělo skrytě, ale před fojtem a staršími buď v městech nebo v dědinách.

V dalším, sedmém, článku se Žerotín zabýval problematikou řezníků. Povolil židovským řezníkům prodávat ve městě zadní části poraženého dobytka, které židé nejedí. Nesměli ale obchodovat s masem, které sami nezkonsumovali, na což dohlíželi cechmistrři. Židovští podruzi sami obchodovat s masem nesměli, ale mohli prodávat a nakupovat pro své hospodáře, stejně jako jim mohli být nápomocni při porážce.^{16/}

Karel starší ze Žerotína na druhé straně využíval služeb židů a také se jich zastával v případě, že se jim děla zjevná křivda. Nicméně neváhal být vůči nim velmi tvrdý a neústupný, když nabyl dojmu, že si osobují více práv než ostatní obyvatelstvo. Tak napsal 23. února 1629 přerovské obci dopis, v němž reagoval na předchozí dopisy z Přerova, týkající se zřejmě splácení městských dluhů a zapojení židů do tohoto procesu. Tí se odmítli podílet na hrazení a odvolávali se na nějaký knížecí dekret. Žerotín rozhodně prohlásil: „*Poněvadž tak dobře v ubci zůstávají jako jiní spolusousedé a téhož dobrodiní v časy pokojné užívali jako jiní měšťané, tak dobře jim jako jiným právo sloužilo a k vrchnosti touž cestu měli, ruka nad nimi držána byla a drží se i nyní jako nad jinými. Že by neslušné bylo, aby oni užívající pohodlí se všemi, měli osvobození bejti od břemene, kteréž všickni společně sobě vésti pomáhali.*“ Žerotín odmítl, že by se dekret vztahoval na židy v případě splácení dluhu, a nařídil, aby se židé buď podvolili k společnému postupu s městem v příčině hrazení dluhu, nebo aby své domy rozprodali křesťanům a odešli z města. To se mělo stát během osmi týdnů, dle zvyklostí panujících v zemi. Nakonec uvedl: „*Nebo že já na svých gruntech takové poddané míti chci, kteříž by se srovnávali a jedni mimo druhé nevytrhovali, ale břemena obecního ve spolek nésti nápomocni sobě byli.*“^{17/}

Teprve poté, co se vlády ujal jeho příbuzný Baltazar ze Žerotína, svobodný pán na Meziříčí pod Rožnovem nad řekou Bečvou, došlo k vydání privilegií pro židy ze 14. května 1638. Předně jim povolil mít vlastní ško-

10/ KLENOVSKÝ, Jaroslav: *Židovské památky Holešova*. Holešov 2010.

11/ KLENOVSKÝ, Jaroslav: *Židovské památky Lipníku nad Bečvou*. Olomouc 2000.

12/ KLENOVSKÝ, Jaroslav: *Židovské město v Prostějově*. Brno–Prostějov 1997.

13/ KLENOVSKÝ, Jaroslav: *Památky židovské obce tovačovské*. Olomouc 1996.

14/ Zemský archiv v Opavě, pob. Olomouc, fond Velkostatek Kojetín, inv. č. 1, 3.

15/ MZA Brno, fond G 10, č. 722 (Přerovská kniha památní), fol. 117b.

16/ MZA Brno, fond G 10, č. 722 (Přerovská kniha památní), fol. 134a–135b.

17/ MZA Brno, fond G 10, č. 722 (Přerovská kniha památní), fol. 126a.

lu, špitál, hřbitov a užívat vodu dle jejich vlastních řádů a ceremonií. Měli své vlastní domy a grunty a místa k obývání a bydlení, která mohli zvětšovat, přistavovat a rozmnožovat, ale ne ke škodě a újmě křesťanů.

Druhý článek se týkal porážky dobytka a prodávání masa, komukoliv by se jim líbilo, aniž by jim v tom kdokoli překážel, obzvláště z přerovského řeznického cechu. Dále směli dovážet vína a košer, ve městě skládat a zase jinam také vyvážet a je vykupovat i prodávat, ale beze škody vrchnosti a újmy měšťanských šenků.

Byli povinni platit všechny sbírky, šacuňky a daně, vyhlášené císařem i vrchností, což bylo podmínkou toho, aby se v případě potřeby mohli domáhat ochrany a pomoci. Baltazar ze Žerotína jim povolil provozovat obchod se všelijakým zbožím, bez překážky kohokoliv ve městě Přerově a na přerovském panství i jinde. To ovšem přestávalo platit v tom okamžiku, kdy se mezi nimi objevily náznaky epidemie.

Židé směli vykonávat i různá řemesla, jmenováno bylo konkrétně krejčovství.

Nesmělo je řídit obecní právo při městě Přerově, nýbrž pouze panský úředník. Tomu měli přednést křesťanští obyvatelé své stížnosti na židy, stejně jako židé se na něj měli obracet v případě, že se cítili být poškozeni ze strany křesťanů. Židovský rychtář měl za povinnost vymáhat dodržování práva a staral se o nápravu křivd. Jestliže by rychtář zanedbal svou povinnost, anebo nemohl konat, měl věc poukázat panskému úředníkovi.

Baltazar ze Žerotína si vymínil každoročně plat jedno sto zlatých moravských do svých důchodů, domovní a gruntovní peníze skládali židé před obcí anebo přerovským úřadem. Protivení se vrchnostenské vůli bylo trestáno pokutou.

Dodatečně byla mimo vlastní privilegium dopsána do městské pamětní knihy další ustanovení. V případě, kdyby některý z židů chtěl poslat své dítě jinam, byl povinen nyní i budoucí vrchnosti odvést do přerovských důchodů dva dukáty. Podobně tak činil usedlý žid nebo hofer, když chtěl z Přerova pryč. Kdyby se ve městě usazovali další židé a kupovali, tehdy byl každý povinen přerovské vrchnosti odvádět roční plat dle dobrého uznání vrchnosti.^{18/}

Také ve velkém porovnání mezi obcí města Přerova a Karlem Jindřichem ze Žerotína, dědičným pánem na hradě Přerově a Ivanovicích, z roku 1686 najdeme několik ustanovení týkajících se židů. Na prvním místě byl zmíněn šenk vína. Židům se povolovalo skládat ve svých domech víno košer, za což platili z každé desítní bečky po půl zlatém moravském do městských důchodů. Pití židovského košera křesťany se přísně zapovídalo, chycený křesťan byl trestán městským právem, šenkující žid pak platil pokutu vrchnosti. Ve čtrnáctém bodě, který se týkal placení kontribuce, měli židé platit podle nálezu vizitačního instrumentu.

Zvláštní pasáž byla židům věnována v záležitosti držení gruntů, kterých měli jedenáct. Nesměli ale kupovat další grunty a role, zahrady, chme-

liska, a to pod pokutou propadnutí zálohy nebo smluvené ceny do přerovských městských důchodů. Dále se uvolili židé platit obecní gruntovní platy spolu s platem ze židovského hřbitova ve výši 20 grošů bílých.^{19/}

Leopold Johann Viktorin hrabě Windischgrätz vydal přerovským židům nové privilegium, zřejmě potvrdil starší ustanovení před rokem 1686 a některá nová přidal, a to 1. září 1710. V prvním článku se projednávala záležitost bydlení. Židé zde měli jedenáct gruntů, které ale byly již nedostačující, takže mnozí židé bydleli v podnájmu u křesťanů. To se jim povolovalo a navíc majitelé židovských domů dostali tu možnost je rozšiřovat.

Veškeré přerovské židovstvo platilo ročně 200 zlatých rýnských, ve čtyřech splátkách, což představovalo všechny vrchnostenské dávky, včetně obvyklého platu za koření. Rabín sám platil do panského důchodu ročně dvanáct zlatých, ve dvou termínech.

V případě propuštění žida z panství se postupovalo jako v Kroměříži. Ten nebo ta, kteří se dostali mimo panství sňatkem nebo jiným způsobem, platili podle výše svého majetku: do 300 zl. 5 zl., s majetkem 300–500 zl. 10 zl., v rozmezí 500–700 zl. 15 zl. a s majetkem na 700 zl. platili podle uvážení vrchnosti.

Židé měli platy a dávky do budoucna sami mezi sebou rozdělit úměrně svému majetku a tak, aby nebyla dána příčina ke stížnostem, a odvádět je na patřičná místa. Ohlášené poplatky ale museli vybírat od všech židů obecní představení a přísežní. V případě, že by si kdo stěžoval a složil přísahu, tomu měla být spravedlivě poskytnuta sleva a druhému o něco více přidáno, z těch šesti dávek měla být zvýšena částka.

Cizí žid, který by svými obchody a životem byl více na obtíž, neměl být přijat do židovské obce. V případě, že by se cizinec rozhodl usadit, měl se nejdříve písemně ohlásit u vrchnostenského úřadu a po obdržení souhlasu měl zaplatit poplatek do přerovských panských důchodů.

Ti židé, kteří byli tři roky mimo město a obec a nechtěli přispívat obci, neměli být v žádném případě v obci trpěni, ale s vědomím milostivé vrchnosti zcela propuštěni a odbyti.

Podomní prodej ve městě i kolem něj i s dovozem koňmi a na vozech byl cizím židům zakázán, přičemž hejtman a další úředníci, stejně jako městský rychtář měli cizí veřejně nebo tajně obchodující židy trestat a věznit, také s odkazem na to, že takoví lidé přenášeli velmi často nebezpečné nemoci a další zlo.

Každoročně byli voleni židovský rychtář, dva purkmistři a čtyři přísežní dle zemských zvyklostí a navržení vrchnosti. Kdyby se ale ukázal některý z nich neschopným, mělo šest zvolených osob navrhnout jinou vhodnou osobu. Po složení přísahy vrchností potvrzený rychtář, purkmistři a přísežní zvolili vhodné osoby k vykonávání dalších úřadů. Když se někdo ohradil proti takové zvolené osobě, měli být k obsazení těchto

18/ MZA Brno, fond G 10, č. 722 (Přerovská kniha památní), fol. 58a–59a.

19/ Státní okresní archiv Přerov (dále jen SOKA Přerov), fond Archiv města Přerov (dále jen AM Přerov), listina Baltazara ze Žerotína, 1686, nezpracované.

úřadů při brání dva chudí z obce, kteří měli stejnou vážnost jako ostatní. Všichni byli napomínáni ke správnému konání spravedlnosti, a kdyby se tak nedělo, byli přísně trestáni.^{20/}

V případě sporných věcí mezi židy, které nepřesáhly částku 30 zl., měly být tyto řešeny jejich soudy, které měly vynést rozsudek. V případě nespokojenosti s rozsudkem měli možnost se odvolat k hejtmanovi, ale před tím musel ten, který se odvolal, složit poplatek u židovského soudu. K zamezení všech sporů, které mezi nimi vznikaly hlavně kvůli domům, měly být jejich pozemkové a dlužní knihy, které vrchnost opatřila svojí pečeti, ověřeny. Kdo se ale odvolal k vrchnosti, i když již byl vysloven rozsudek, měl propadnout vrchnostenskému trestu.

Přerovský hejtman nesměl dovolit, aby přerovská městská rada nebo židovská obec řešily nově něco, co se dříve odbývalo v klidu. Pokud již nastaly rozbroje a surovosti, jak se mezi lidmi dělo, měl je řešit v tichosti a zavést pořádek. Židé neměli být rušeni v době sabatu, volání k vrchnosti na hrad, pokud by nešlo o skutečnosti, u nichž by hrozilo nebezpečí z prodlení.

V případě, že by vypukl požár v židovském domě, měl hejtman a pověřený úředník chránit židy před násilím ze strany ostatních a udržovat pořádek i po uhašení ohně.

Žid měl krám odevzdat ještě před ukončením nájemní smlouvy. Bylo na křesťanovi, zda znovu pronajme krám židovi, který jej měl v pronájmu, když ten nabídl tolik jako někdo jiný. Pokud křesťan nabídl tolik co žid, měl dostat po ukončení smlouvy přednost.

Přerovským židům majitel panství slíbil pro jejich hmotný prospěch větší právo na vedení panských koželužen, páleníc a masných krámů, pokud platili činži ve stejné výši jako jiní.

Dle panujícího zvyku směli židé užívat křesťanské služebníky v synagoze, ale o nedělích a slavnostních dnech je neměli používat k těžkým pracím.

Podobně jako v jiných moravských městech byl přerovským židům povolen svobodný obchod, a to vínem mezi sebou, obchod železem, kovářským zbožím (malé i velké hřebíky), vlnou, konopím, přízí, surovým i běleným lněným plátnem, medem, voskem, různými kůžemi, lojem, kramářským zbožím, prostě vším, čím obchodovali od roku 1686. Přerovskému tkalcovskému cechu od každého koupeného kusu příze platili obyčejný krejcar, městu pak z každého sudu vína 35 kr.

A protože židé odváděli vrchnosti stálou činži o sv. Jiří 2 zl. 11 kr. a o sv. Václavu 6 zl. 24 kr. 2 feniky, dbal hejtman na to, aby židé nebyli ve svých živnostech rušeni, a město jim mělo dovolit pást dobytek na svých pastvinách.

20/ V roce 1725 byla obnovena židovská rada tím způsobem, že ve staré radě byli židovský rychtář Joachim Abraham, první přísežný Löbl Lazar, druhý přísežný Simon Gerstl, třetí přísežný Abraham Marcus, čtvrtý přísežný Isak Mendl, přisedící Isak Jakob a Abraham Jakob, zatímco v nové zůstali rychtář a první a druhý přísežný stejný, na dalších místech došlo pouze k prohození funkcí mezi stávajícími osobami. Viz SOKA Přerov, fond AM Přerov, nezpracovaná část.

Pokud by židé upadli u křesťanů v podezření, že šenkují mezi sebou ve městě pálenku, mohlo to u měšťanů vyvolat snahu udělat prohlídku v židovských domech. Tomu měl hejtman zabránit, ale židy směl potrestat pokoutou do vrchnostenských důchodů.

Nad ty dvě židovské řeznické porážky, fungující ve městě, mohli zřídit další dvě v židovských domech a prodávat maso, ale ne proti právům řeznického cechu.

Škádlení, vysmívání židů a malování na střeleckých terčích a po ulicích, vedoucí ke rvačkám, bylo zakázáno. A pokud bylo někomu dokázáno bití, házení kamením, vysmívání a nevhodné malůvky, i kdyby to byl někdo z panského dvora, ten dle svého stavu měl zaplatit deset a více rýnských tolarů do panských důchodů.^{21/}

Morová epidemie v Přerově v letech 1715–1716

Poslední morová epidemie vůbec se dostala do českých zemí na počátku 18. století. Již na jaře 1711 se objevil v Cařihradu a v okolí mor, který tam byl jako vždy zavlečen z Malé Asie a rychle se šířil po všech krajích na Balkánu. Byla to epidemie tím zhoubnější, poněvadž jí tehdy podléhal též hovězí dobytek. Během roku 1712 se objevil mor z Uher v Dolních Rakousích a ve Vídni, odkud jej rozesli především obchodníci s dobytkem na Moravu a do jižních Čech. Z tohoto důvodu muselo Markrabství moravské na konci roku 1712 (konkrétně 5. prosince 1712) uzavřít své hranice vůči Uhrám a nastavit karanténní opatření pro lokality ležící v blízkosti hranic.^{22/}

Oproti dřívějším epidemiím se v 18. století sice podstatně zpřísnila bezpečnostní opatření, zřizovaly se lazarety v chudobincích a různých dalších budovách mimo hradeb měst, zakládaly se oddělené morové hřbitovy atd., avšak léčení samo se nijak zvláště nezměnilo.^{23/}

Moravský patent, který reagoval na šíření epidemie, pochází ze 16. listopadu 1714. Královský tribunál Markrabství moravského v něm obyvatelům nařídil přísné dodržování opatření na ochranu před nakažlivými nemocemi, které se rozšířily „za příčinou, že taková nařízení dílem s náležitou pilností a bedlivostí, dílem pak dokonce vykonaná nebyla, z jednoho místa do druhého skrze přehlídávání těch, kteří k ochraně a vyplnění takových nařízení ustanovení byli, kteří sice v tuhém zavření přísně držáni býti měli, jakož i skrze konečné nevyhlazení a vniveč uvedení v místech nakažení se vynašlého

21/ FREIMANN, J.: *Zur Geschichte der Juden in Prerau*. Hickls Illustrierter Jüdischer Volkskalender für das Jahr 5683, 1922/1923. XXII. Jhrg. Brünn-Wien 1922, s. 121–127. Srovnej *Quellen zur jüdischen Geschichte im Heiligen Römischen Reich und seinen Nachfolgestaaten*. Wien-Köln-Weimar 2014, s. 28–29, 186–189. Zde jako místo uložení privilegia je uveden Ruský státní vojenský archiv v Moskvě.

22/ REZEK, Antonín: *Dějiny Čech a Moravy nové doby*. Kniha čtvrtá. Praha 1896, s. 134 až 155. WONDRÁK, Eduard: *Historie moru v českých zemích*. Praha 1999, s. 78.

23/ WONDRÁK, Eduard: *Historie moru v českých zemích*. Praha 1999, s. 82.

šatstva, nábytkův a mohovitostí víc a víc se vloudilo“. Proto se obnovovala dřívější nařízení a pod hrozbou pokut či tělesných nebo dokonce hrdelních trestů se nařizovalo, aby nikdo nepřijímal a neubytovával cizí lidi bez zdravotního osvědčení nebo potvrzení o karanténě, aby byl oznamován výskyt nakažlivých nemocí, aby bylo v nakažených domech spalováno šatstvo a aby byla dodržována karanténa – „aby žádný člověk z nakaženého do zdravého místa buďto se tejně vlouditi aneb zjevně vjíti se neopovažoval, nýbrž v zavřeným a obklíceným místě až do vykonání vyměřené Quarantány ustavičně zůstal a pořádného otevření a vypuštění očekával, slově nic nejmenšího před sebe bral, skrze cožby takové zlé nakažení se rozmnožiti a z jednoho místa na druhé přivláceti mohlo.“

Vzhledem k tomu, že infekce se šířila snáze prostřednictvím starého šatstva a podobných věcí, bylo vyžadováno, aby takové zboží nemohlo být nakupováno a aby se s ním nemohlo obchodovat bez předloženého potvrzení o tom, že bylo nakoupeno ve zdravém a neinfekčním prostředí. Při tom se zapovídal obchod se starým šatstvem židům. I pro židy ovšem platila povinnost oznamovat nemocné nebo zemřelé osoby, v případě jejich smrti si opatřovat příslušné potvrzení, předkládat je křesťanským inspektorům a žádat je o povolení k pohřbu. Židovští inspektoři pak měli každých osm dní zasílat místodržícím týdenní přehledy nemocných a zemřelých židů.

Židům se nakazovalo, aby přerušili své obchodné styky s polskými a uherskými židy, kterým byl zapovězen vstup do země, ať měli pas či nikoliv. Pokud by do země přišel cizí žid, židovské obce nebo jednotlivci byli povinni ho nahlásit.^{24/}

V přerovské matrice zemřelých byla po zápisu z 16. července 1715 učiněna poznámka o tom, že v roce 1715 zuřil v Přerově velký mor, během nějž zemřel kaplan Christian Wenzel a dalších asi 800 obyvatel, kteří měli dílem boule, dílem karbunkuly (hlízy, zánětlivá ložiska v podpaží) a petechie (drobné krevní výronky).^{25/}

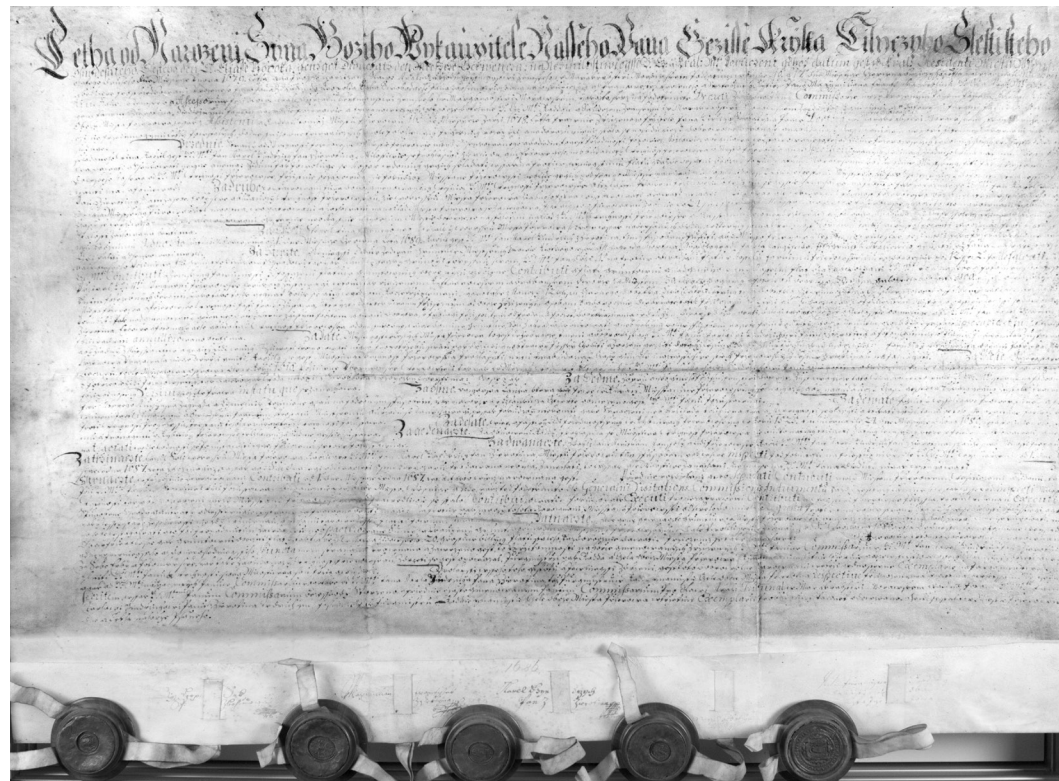
Některý z přerovských kněží také vedle jiných kronikářských záznamů z poloviny 18. století zaznamenal, že roku „1715 dopustil Pán Bůh na město Přerov morový nakažení a přišel sem doctor Jan Erhard Götz dne 19. juli, 20 dito jest město zavřeno vojáky a trvalo v zavřítí půl roku, do 23. januarii 1716., kdežto lidu pomřelo přes 600 osob“.^{26/}

První kronikář města František Struška uvedl další údaje o počtu mrtvých, že totiž zemřelo 956 křesťanů a 78 židů. Pravdou ale je, že údaje zatím nebylo možné odnikud ověřit. Stejně tak je neznámý původ poznám-

24/ RYANTOVÁ, Marie: *Ochrana před morem v českých zemích, Bavorsku, Sasku a Prusku ve světle patentů a úředních nařízení z let 1625–1720*. Documenta Pragensia XX, 2002, s. 313 až 329.

25/ Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, inv. č. 7207, sign. Pr I 19 1689–1719, s. 148. „Anno 1715 magna pestis Prerovia grassabat, ubi Reverendus Dnus Christianus Wentzel, tunc temporis capellanus expositus, iniectus in Dno obiit praeter alios circiter 800, qui pestem habentes partim bullas, partim carbunculos ac petechias huic mundo vale dixerunt.“

26/ SOKA Přerov, fond Farní úřad Přerov, inv. č. 205, 288.

Porovnání mezi obcí města Přerova a Karlem Jindřichem ze Žerotína, dědičným pánem na hradištvě Přerově a Ivanovicích, z roku 1686. SOKA Přerov

ky v Topografii Řehoře Wolného o tom, že měl zuřící mor zničit v Přerově všechno obyvatelstvo kromě 82 osob.^{27/}

Zatímco křesťanské obyvatelstvo bylo pohřbíváno na novém hřbitově, mrtvá těla nakažených židů byla pochovávána na vyhrazeném místě na židovském hřbitově. A z toho vznikl v roce 1717 problém.

Spor města Přerova s vrchností o svedení vody

Řeka Bečva se pravidelně vylévala z břehů, které zároveň poškozovala spolu s přilehlými pozemky. Bylo tomu i v létě roku 1717. To bylo příčinou nařízení majitele přerovského panství, hraběte Jana Viktorina Windischgrätze, 23. srpna městské radě, aby upravila břeh v místech, kde se Bečva vylila směrem k panskému poli a židovskému hřbitovu.^{28/}

27/ STRUŠKA, Franz: *Geschichte der Stadt Prerau*. Rukopis. Nedatováno, s. 149. WOLNÝ, Gregor: *Die Markgrafschaft Mähren*. 2. vyd. 1. díl. Brno 1846, s. 408.

28/ MZA Brno, fond C 8, kart. č. 230, sign. P 246. Kde dále není uvedeno jinak, čerpáno z tohoto zdroje.

Představitelé města, Václav Kratoš, primátor, Antonín Hlada, purkmistr, Václav Novák, Matýs Kratochvíla, Jiřík Svoboda, František Kučera, rychtář, Jiřík Vítěz, Karel Gladyš, Jan Žlutický, se ale rozhodli bránit a napsali začátkem září stížnosti adresovanou zemskému hejtmanství, v níž tvrdili, že je vrchnost nutí prokopat řeku Bečvu nad průtrží a vodu odvést. S vrchnostenským hejtmanem místo prohlédli a zjistili, že průkop bude mít délku 800 sáhů a 2,5 sáhu šířky. S tím budou spojeny vysoké náklady, které město nemá jak uhradit, tím spíše, když město každý rok opravuje vodní jez a vynakládá prostředky na škody způsobené vodou. Vrchnost na svém ale trvala s poukazem, že město užívá činži ze židovského hřbitova a židé sami na opravu vydají 40 zl. Zástupci města se ale bránili upozorněním, že vrchnost užívá činži z vody a sama by měla škody odstranit, nebo židé sami na vlastní náklady svůj hřbitov ochránit.

Ani ne za týden město svou stížnost opakovalo, protože se měšťanům zdálo, že se nic neděje, navíc panský hejtman hrozil vězením. Snad proto zemské hejtmanství rozhodlo 7. září, aby krajský hejtman Leopold Anton Sak svobodný pán z Bohuňovic ve spolupráci s vrchností sestavil komisi, která se s problémem seznámí na místě.

Nový krajský hejtman Rudolf Christoph von Wilden navrhl schůzku 25. října 1717, ale vrchnost bez udání důvodu odmítla a žádala jiný termín, takže jednání bylo přeloženo na 12. listopadu. Den před tímto datem se hejtman odebral do Přerova, ale ze strany vrchností došlo k dalšímu odložení, a to na 22. listopadu. Tehdy se konečně sešli krajský hejtman, zemský advokát Ignatz Meixner, zastupující vrchnost, a advokát ve službách města. Byly přečteny zprávy obou stran, z nichž vyšlo najevo, že dne 14. října 1699 učinilo město s vrchností porovnání o úpravách toku Bečvy u židovského hřbitova. Bylo zaznamenáno, že vrchnost nenařídila úpravu kvůli tomu, že se tu v malé vzdálenosti nacházel vrchnostenský pozemek, ale proto, že vinou města nebyl židům poskytnut jiný pozemek, o který žádali v přítomnosti tehdejšího vrchnostenského hejtmana Karla Sahánka.

Přibližně ve stejné době nechala vrchnost udělat v místě zvaném Nad studýnků splav. Proto si k zjištění některých skutečností nechal krajský hejtman zavolat tehdejšího nájemce Heinricha Josepha von Rautenberg a zároveň starého měšťana Kristiána Storcha, který pod přísahou vyjevil, že tehdy byl rybářem a na vlastní oči viděl, že vrchnost zarazila splav. Zda díky tomu došlo k pozdějším škodám, nebylo možné říci.

Členové komise prohlédli dotčené místo a zjistili, že břehy na obou stranách řeky Bečvy patří městu, ale užitek z lovení ryb v té části patří vrchnosti. Židovský hřbitov byl od břehu vzdálen jen na vzdálenost kusu pole, které patřilo vrchnosti. Přibližně před třemi roky nechala obec na vlastní náklady opravit průtrž do tzv. Strachovské zahrady, kterou vlastnili měšťané. Na židovském hřbitově bylo vidět, že se tam nacházejí velké šachty s infikovanými židovskými těly, které byly od průtrže vzdáleny asi 15 střeveců.

Městský advokát uvedl, že město nemá prostředky na zřízení příkopu v délce 800 sáhů a šířce 3,5 sáhu. Za pozemek pro židovský hřbitov dostávali ročně 1 moravský tolar, zatímco vrchnost dostávala z užívání vody činži ve výši 25 zl. ročně. Namítli také, že by měla vrchnost nabídnout židům jiný pozemek na uložení infikovaných těl, a ne město.

Krajský hejtman podal zemskému hejtmanství zprávu až 7. prosince 1717. Konstatoval, že již hejtmanův předchůdce baron Sak z Bohuňovic se tím problémem musel zabývat, a uvedl to, co zjistila komise. Hrozil vznik další epidemie, proto hejtman rozhodl, aby město i vrchnost společně učinily všechna nutná opatření k odvedení vody společnými silami (viribus unitis). Tomu ale odporoval vrchnostenský advokát Johann Ignatz Meixner, který prohlásil, že to musí předložit svému klientovi a čekat na rozhodnutí. Také advokát města Johann Martinelli vznesl námitky.

Zemský hejtman adresoval z Brna 10. prosince 1717 císaři doporučení, v němž nejdříve zrekapituloval situaci, připomněl nařízení vrchnosti, aby město zjednálo nápravu, protože dostává od židů činži a židé chtějí k tomu dílu poskytnout 40 zl., a to pod hrozbou vězení. Město ale namítalo, že užitek z vody pobírala vrchnost. Proto jeho zástupci žádali, aby císař v té věci apeloval na vrchnost, aby nenutila město k nápravě a sama tak učinila prostřednictvím svých vesnických poddaných. Poté co krajský hejtman von Witten podal zprávu o místním šetření, z níž bylo zřejmé nebezpečí, které by plynulo z nečinnosti, doporučoval zemský hejtman císaři, aby nařídil součinnost vrchnosti a města (dass nemblich sothane Gefahr mit gesamter handt gesteuert werden, mithin sowohl die Obrigkeit, als auch die Stadt unitis viribus salvo jure utriusque partis ohne den geringsten Zeit Verlust vorkommen sollten, gar wohl angeordnet).

Císař Karel VI. vydal 10. ledna 1718 rezoluci, v níž se nařizovalo, aby se na opravě podílela vrchnost třemi díly, město dvěma a židé jedním dílem. Císař měl být informován o situaci prostřednictvím vyhotovené mapy, stejně jako měla být podána zpráva, kolik peněz má vrchnost z vody a město ze židovského hřbitova (dass hierzu in periculo praesentanei die Obrigkeit, so bald die Zeites zulassen möchte, mit drei, die Stadt Prerau mit zwei, und die dasige Juden mi teinem Theil, salvo jure curiosq partis zu concurriren schuldig sein sollte).

V týž den podal krajský hejtman zprávu zemskému hejtmanství a zaslal celou řadu příloh: A nařízení Vídeň 16. října 1717 – Leopold hrabě Windischgrätz pověřuje zemského advokáta Johanna Ignatze Meixnera zastupováním ve sporu s Přerovem; B protokol komise z 22. listopadu 1717; C porovnání mezi městem Přerovem a vrchností ze 14. října 1699, přiloženy plány z 30. listopadu 1717; D seznam nákladů a materiálu na úpravu průtrže ze 7. prosince 1717; E výpis z městské knihy týkající se získání pozemku pro židovský hřbitov; F Výslech svědků ve věci pochovaných těl židovských nakažených z 27. listopadu 1717; G revers Karla staršího ze Žerotína z roku 1610 na hodiny a užívání dřeva v lese Žebračka; H porovnání z roku 1686.

Židovský hřbitov

Nás z těchto dokumentů bude zajímat především výpis ze staré městské knihy, která měla v úvodu napsáno: „*Anno domini millesimo quadringesimo nonagesimo octavo, liber iste civitatis hq, Preroviens renovatus est ligatura et alligati sunt aliquod novi sexterni pro signandis aliquibus negotiis, sub preconsulatu Wenceslai dicti Hranek, juratorumque consulum Stephani Johannis dicti Karas, karnificis, Martini Wenceslai Moizes, sartoris civium, et de Siravia Wenceslai dicti Bathii, et de suburbio Jacobi Doleatoris dicti Bohatka, tempore Johannis dicti Wierni judicis et Martini notarii eiusdem civitatis. Actum sabbato post Dorothee Virginis.*“

Výpis byl pořízen a ověřen v Olomouci v klášteře sv. Bernarda 11. ledna 1718 Fr. Laurentiem Wallerem, vikářem, a Fr. Christinem z toho důvodu, aby městská obec dokázala, že si židé koupili pozemek pro svůj hřbitov od soukromníka, tudíž nešlo o městský pozemek.

„*Extract z starožitnej knihy z domu radního města Přerova, vulgo řečenej s poklami*

Zápis o pohřb židovský fol. 152.

Léta Páně 1575 v pondělí před vrácením s. Pavla na víru páni starší při přítomnosti pánu starejch rad a počtu nemalého z obce lidí ze všech hejtmantství, jakož obec židovská mnohokrát sou vši obec za to žádali, a i pana Jindřicha Blekty, ty časy ouředníka, o to zaměstnávali, aby se podle nich přimluvit ráčil, aby jim místo někde ku pohřbu jich těl mrtvých ukázáno bylo. Kteréžto věci a žádosti jejich páni svrchu psaní, považujice na žádost jejich velikou a na přimluvu vejš psaného pana ouředníka, k tomu sou se naklonili: a jakož sou sobě zahrádku od Jakuba Zvolenského za hotové peníze koupili, aby se do ní klásti mohli, toho sou jim dovolili na ten způsob, aby židé nynější i budoucí na budoucí věčné časy povinni byli dávatí od každého těla mrtvého domácího tam pohřbeného 8 gr. k obci a od přespolního 15 gr., a to beze všech fortelův a zapírání.

Jestliže by se pak toho židé jakýmž koli obyčejem dopustili a to se na nich našlo: že by nětco zamlčeli aneb za sebou takový plat zadržeti chtěli, tehdy v to sou se obec židovská uvolili, aby 5 kop grošů k obci přerovské bez milosti propadli. Zvláště pak z zahrady tej uvolili jsou se dávatí platu stálého 5 gr. 1 den., a to rozličně při s. Jiří 2 gr. 4 den. a při s. Václavě též 2 gr. 4 den. Z strany hradby též tej zahrady dostatečně to opatrovatí mají, aby skrže jejich touž zahradu žádnému z sousedův i jim židom škoda se nedála.

Tomu všemu židé přerovští na místě všech židův nynějších i budoucích před pány staršími dosti činiti připověděli a v to se podvolili a poddali. Stalo se uts.“ Doposud byl znám pouze velmi stručný zápis v mladší přerovské městské pamětní knize.^{29/}

U židů se péčí o umírající a zemřelé zabývala chevra kadiša, svatý spolek. Nejstarší zmínky zjišťujeme na počátku 14. století ve Španělsku a Německu, kde se začínají objevovat první spolky, jejichž funkcí byla

péče o mrtvé, nicméně o spolku jménem chevra kadiša existují zprávy až od 16. století. Pohřb mrtvého do země patří k základním předpisům judaismu a místům, kde leží ostatky předků, je podle židovské náboženské tradice nutno prokazovat mimořádnou úctou. Ochranu židovských hřbitovů obsahovala už první známá panovnická privilegia ze 13. století. Židé se z náboženských důvodů snažili dostat hřbitovní pozemek do vlastnictví, záleželo ale vždy na libovůli šlechtické či obecní vrchnosti, zda ho získají a kde bude ležet. Tak se stávalo, že byli nuceni koupit za značnou částku pozemek na místech opovrhovaných, např. poblíž popraviště či mrchoviště nebo na místech nevhodných a vzdálených. Zemřelý měl být pohřben co nejdříve, nejlépe ještě v den úmrtí, nejpozději do 24 hodin. Proto bylo snahou každé židovské komunity opatřit si k tomu vlastní vhodné místo. Jinak museli využít k pohřbu hřbitov v nejbližším okolí. Uvádí se, že do roku 1575 se vozili přerovští židovští nebožtíci do Lipníka nad Bečvou, ale přímé doklady k tomu nemáme.^{30/}

Tak jako v případě počtu obyvatel srovnáme i nyní informace o židovských hřbitovech z okolních měst. Existenci pohřebiště v Holešově musíme předpokládat nedlouho po konstituování židovské komunity v Holešově, tj. již ve druhé polovině 15. století, ačkoliv první písemná zmínka o něm spadá až k r. 1651 (rottalovské privilegium) a nejstarší náhrobek byl nalezen z roku 1646. V roce 1686 se rozvodnila říčka Rusava tak, že i výše položený židovský hřbitov byl zaplaven, stovky hrobů byly poničeny tak, že kosti mrtvých byly roztroušeny po poli. Náhrobky již nebylo možné po povodni postavit na původní místo. Nejstarší hřbitov v Lipníku se měl nalézat na parkánu mezi vnitřní a vnější hradební zdí, těsně vedle západní stěny synagogy. Uvádí se, že musel existovat již v 1. polovině 15. století, do roku 1575 sloužil též přerovským Židům. Roku 1567 zakoupili Židé od města nový pozemek jižně od městského jádra na předměstí Novosady, o ploše 5 909 m². Nejstarší prostějovský židovský hřbitov se nalézal na jihozápadním obvodu městského opevnění, v hradebním příkopě kolem tří bašt mezi Plumlovskou a Brněnskou (též Vodní) branou. Založen musel být nedlouho po konstituování židovské obce, tzn. někdy ve 2. polovině 15. století. Svému účelu sloužil hřbitov přes tři století, pohřbívat se v něm přestalo v roce 1802. Zápis objevený v nejstarším tovačovském urbáři z roku 1567 nás informuje, že v Tovačově „*týž ti všickni židé ze spolka dávají z kusu místa u rybníka Placu, na pohřb židů jim vyměřený, o svatém Jiří 24 grošů, o svatém Václavě 24 grošů*“.^{31/}

30/ NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla: *Židovské tradice a zvyky*. Praha, Nakladatelství Karolinum 2016, s. 125–139. Srovnej PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha 2001, s. 164–165, 589–597. O pohřebních zvycích z regionu viz BRIESS, Ignaz: *Vzpomínky na přerovské ghetto*. Ed. M. Marada. Přerov 2000.

31/ KLENOVSKÝ, Jaroslav: *Židovské památky Holešova*. Holešov 2010. Dále *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart*. Ed. Hugo Gold. Brünn 1929, s. 236. KLENOVSKÝ, Jaroslav: *Židovské památky Lipníku nad Bečvou*. Olomouc 2000. KLENOVSKÝ, Jaroslav: *Židovské město v Prostějově*. Brno–Prostějov 1997. MARADA, Miroslav: *Nejstarší náhrobky židovského hřbitova v Tovačově*. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov*. Přerov 2003, s. 7.

29/ Krátký záznam viz MZA Brno, fond G 10, č. 722 (Přerovská kniha památní), fol. 141a.

O kojetínském židovském hřbitově máme zápis podobný tomu v Přerově. V roce 1574 byl zaznamenán v knize kupních smluv prodej pozemku tohoto znění: „Léta Páně 1574 v pátek po památce Hromnic za rychtáře Jakuba Šumresle, Jan Suchánek uprodal třetí díl a na dva lokty platemní více nivky, kteráž jeho zaplácena jest, za ulicí Olomouckou, slove „Na křížích“, za volné a svobodné, se vším příslušenstvím k tomu celýmu dílu té nivky od starodávna příslušenstvím, tak jako toho sám jest užival, na dědictví židům kojetínským k pohřbu a krchovu jejich, jmenovitě za 28 kop. Kterž témuž Janu Suchánkovi dotčení židé hned hotově dali.

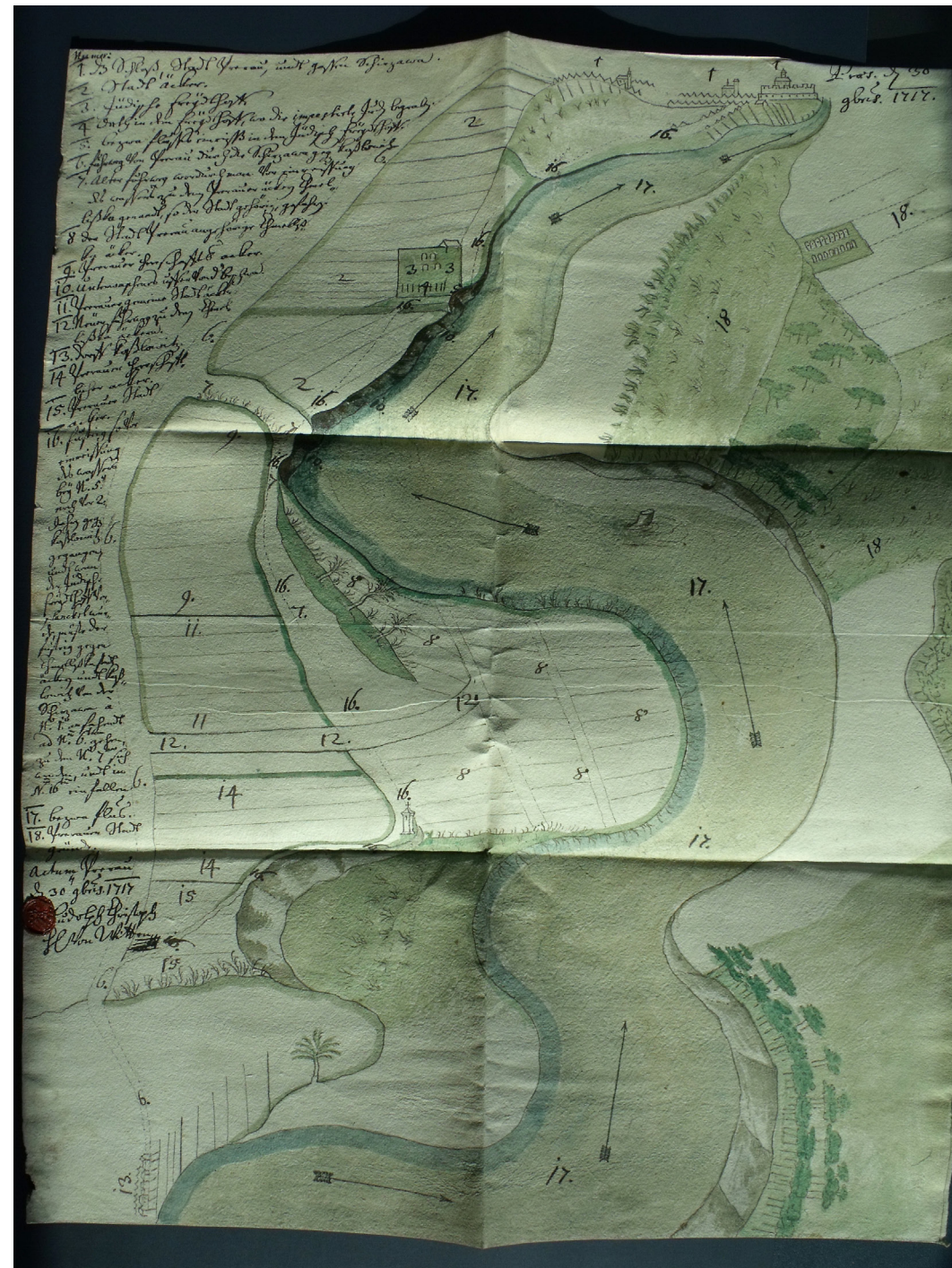
Než toto sobě při tom vyměňují židé, aby dotčený Suchánek plot mezi tím kusem roli, kteráž jim odprodal od své roli, byl povinen na svůj náklad plésti a dělati až na časy budoucí.

A odevzdal jest jim to před rychtářem svrchu psaným podle pořádku a obyčeje města tohoto.“^{32/}

Některé nové skutečnosti o situaci v Přerově obsahují i výpovědi přizvaných svědků, k jejichž výsledku došlo v době konání komise 27. listopadu 1717. První svědek se jmenoval Karel Sahánek a byl to bývalý vrchnostenský hejtman v Přerově, starý 42 let. Vypověděl, že zdejší vrchnost měla několik pozemků nedaleko židovského hřbitova, stejně jako starý sad na předměstí mezi kůlnami. Židé patřili pod jurisdikci vrchnosti. Od krajského úřadu byl informován o nebezpečí morové nákazy. On sám sice nařídil, aby byla těla infikovaných židů pochována na židovském hřbitově stranou a odděleně od ostatních hrobů, ale jen proto, že zde nebylo možné sehnat žádné jiné místo. Bylo mu ale známo, že se voda vylila na hřbitov. Na otázku, proč nezajistil sám, když měl tu pravomoc, židům jiné místo k pochování těch těl, odpověděl, že nechtěl na sobě nechat zodpovědnost, když jej židovský rychtář požádal o vhodnější místo k pohřbům nakažených těl. Proto pozval k sobě primátora a radní, kterým důrazně řekl, aby takové místo za úplatu židům vykázali, což oni odmítli. O místě pohřbu infikovaných těl blízko Bečvy podle něj zřejmě věděli epidemický komisař Kotulinský z krajského úřadu a příslušný lékař, ale nikdo nemohl vědět, že řeka udělá průtrž.

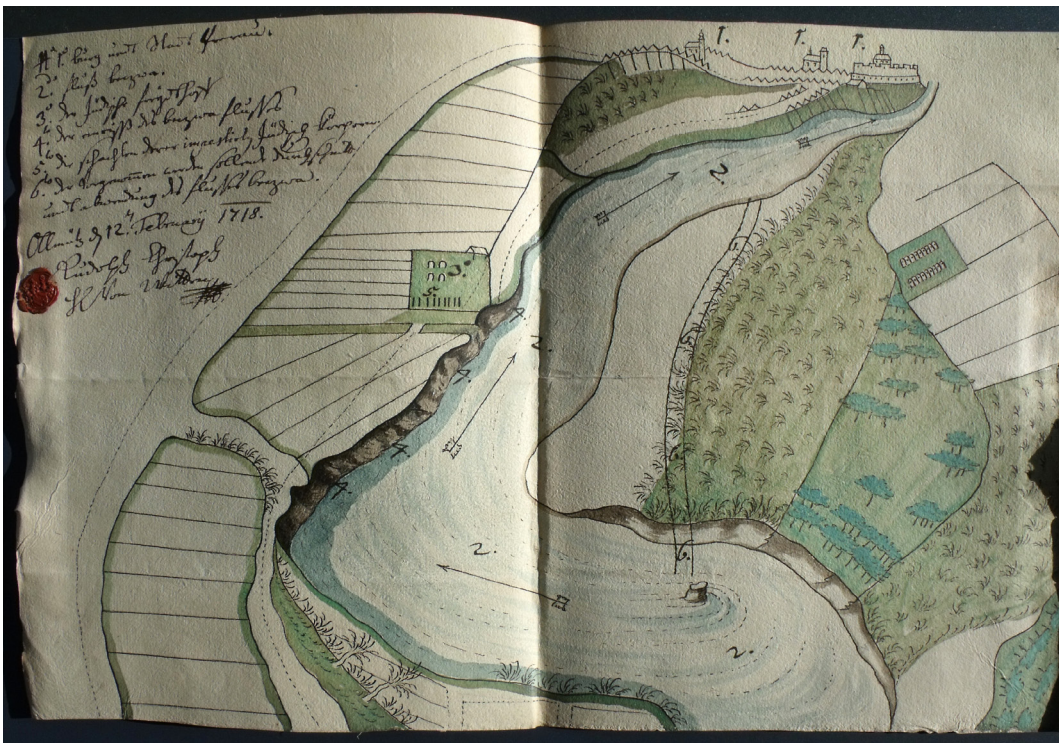
Druhý svědek, Antonín Halda, purkmistr v Přerově, 48 let starý, vypověděl, že vrchnost měla pozemek asi 70 sáhů daleko od židovského hřbitova. Kromě toho měla zcela pustý sad, vzdálený od hřbitova směrem k městu a naproti té zahrady leželo místo, kde byla pochována infikovaná těla. Nevěděl nic o konání hejtmána Sahánka a komisaře Kotulinského, ale tvrdil, že kdyby krajský úřad přikázal městu pochovávat na jiném městě patřícím místě, tak by se rozhodli tak učinit.

Také další svědek, Peter Feuchtner, byl purkmistrem, 54 let starý, a dříve zastával funkci rychtáře. Uvedl, že ví o tom, že jeden žid prosil hejtmána Sahánka o přikázání příhodnějšího místa k pochovávání židů. Hejtman oslovil tehdejšího primátora Simona Sturma, který později také zemřel na mor. A ten odpověděl, že obec nevyjde židům vstříc, protože

Situční plán pozemků podél Bečvy mezi Přerovem a Kozlovcemi, 1717. MZA Brno

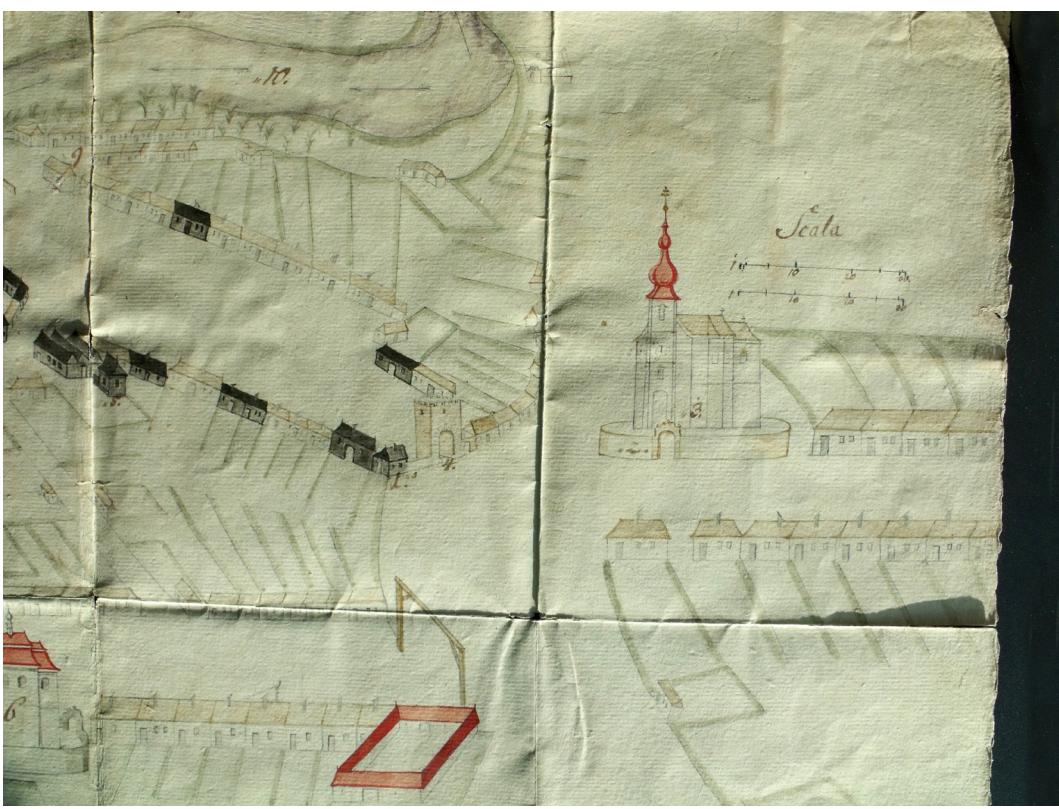
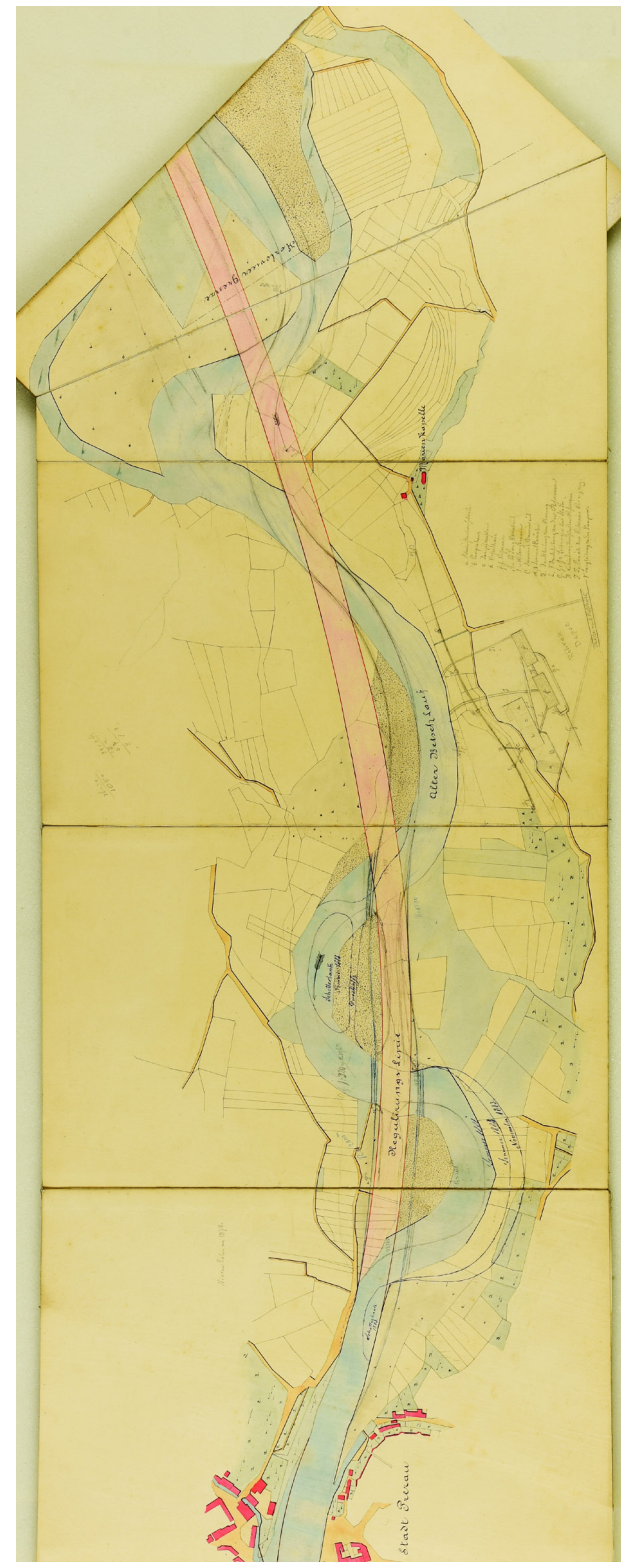
32/ SOKA Přerov, fond Archiv města Kojetín, inv. č. 29.

← Situační plán s vyznačením průřezu ke svedení vody, 1718. MZA Brno

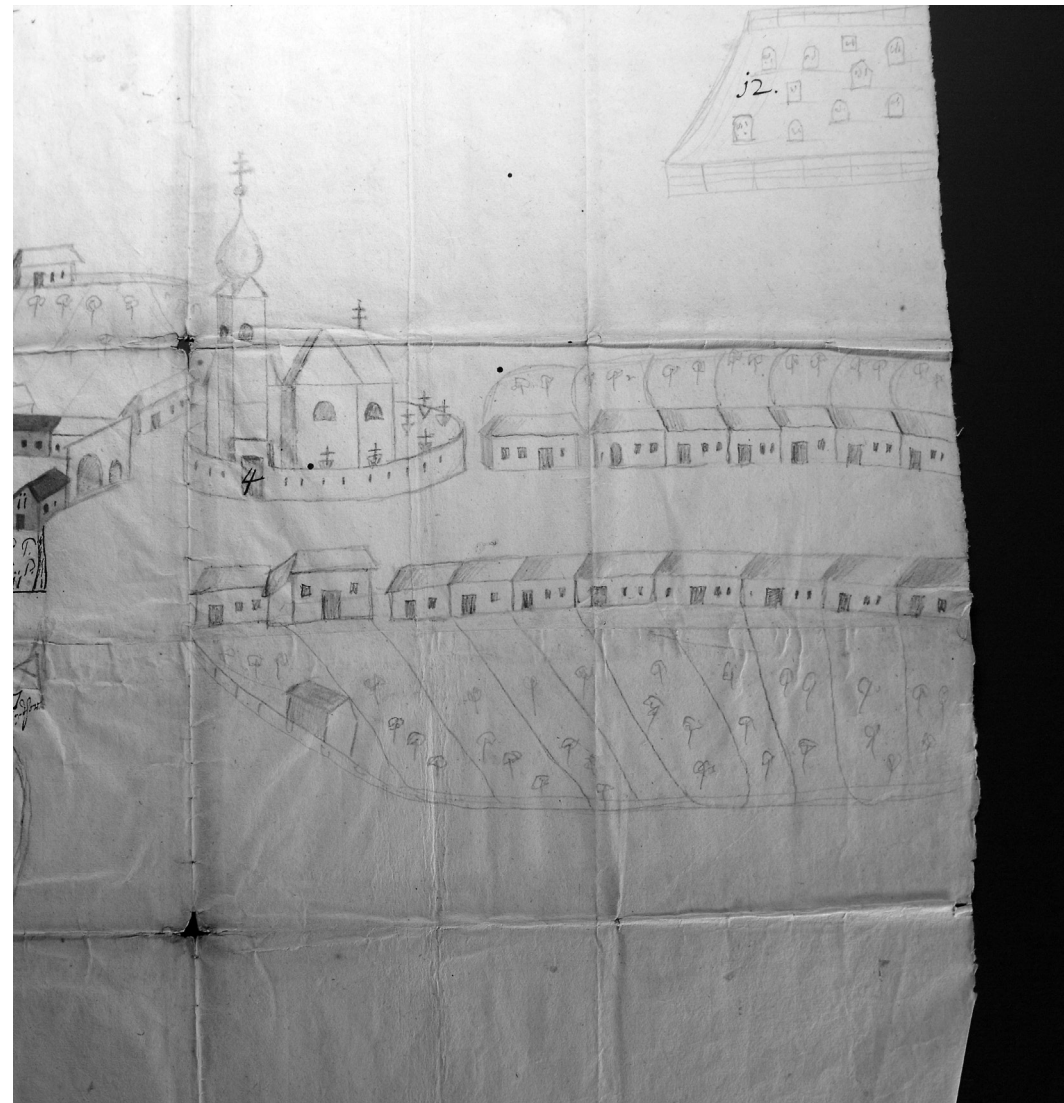
↙ Plán translokace židů v Přerově, 1728. MZA Brno

→ Situace před regulací Bečvy v r. 1881. SOkA Přerov

Plán města Přerova, 1885. SOkA Přerov

Plán translokace židů v Přerově, 1727. MZA Brno

k tomu není povinná. Od města nebyl vhodnější pozemek požadován, nýbrž židovský rychtář žádal hejtmana v přítomnosti městské rady, aby místo, které město na svých pozemcích chtělo určit k pochování těl, buď zaplatil, nebo nahradil jiným.

Za židy byl vyslechnut Joachim Abraham, 37 let starý, který nebyl v době uzavření města uvnitř, ale v Předmostí, ale musel všechny potřebné věci jako tehdejší židovský rychtář vyřizovat. Sám v doprovodu radních ještě před uzavřením města šel na zámek a navštívil hejtmana Sahánka a prosil jej, aby židům zajistil vhodnější místo, které by oni zaplatili penězi nebo nahradili. Na to odpověděl zemědělský primátor Sturm, že takový pozemek musí zařídit vrchnost a není to nutné, protože mezi židy ještě

žádná infekce není. Protože nebylo žádné volné místo, bylo židům přikázáno, aby zemřelé infikované nepochovávali do již vykopaných hrobů, ale na zvláštní místo.

Jeho slova potvrdil žid Jacob Abraham (Abrahamb), služebník v synagoze, 40 let starý, který nevedl nic jistého, ale tehdejší židovský rychtář mu řekl, když byl informován, že těla zemřelých tam leží již několik dní nepohřbená, že v té otázce jednal s hejtmanem. Poslal také Abrahama za hejtmanem, abych za takové místo orodoval. Hejtman zavolal radní a přikázal jim, že mají přepustit za úplatu obci vhodný pozemek, oni ale odpověděli, že jim to nepřisluší, že k tomu je kompetentní vrchnost.

Krajský hejtman zaslal 12. února 1718 do Brna situační plán, který si odtud vyžádali 17. ledna. Epilogem byla zpráva krajského hejtmana zemskému hejtmanství 9. září 1719, v níž oznamoval, že zúčastněné strany se daly společnými silami do díla. Výsledek ale nesplnil očekávání, protože půda, kde měla řeka své koryto, byla písčinná a práce vynaložená se zdála být zbytečnou. Při místním ohledání bylo totiž zjištěno, že voda neteče nově vytvořeným korytem, ale rozlévá se při vysoké vodě jinam, zvláště v mokřinách podzimů nebo na jaře, průtrž se samovolně zvětšuje a v blízkosti se nacházející šachty s těly nakažených židů by mohly být otevřeny. Proto nařídil zúčastněným stranám, aby v době, kdy bude malá voda, tam zřídily pevný jez, který by vodu odváděl.

Pro nás tím ale celá záležitost nekončí, byť již nemáme další archivní podklady, které by osvětlily postup vyjednávání a pokračující práce. Nás teď bude především zajímat dochovaný plán, který představuje cenný ikonografický materiál, jeden z nejstarších ve velmi omezeném seznamu vyobrazení Přerova ve starší době. Pomůže nám přesněji lokalizovat místo, kde se nejstarší židovský hřbitov nacházel, což doposud nebylo možné, protože o něm bylo známo pouze to, co se objevuje ve vzpomínkách Ignaze Briesse z poloviny 19. století.^{33/}

Jedná se o zobrazení z 20. listopadu 1717, pod kterým je podepsán krajský hejtman Rudolph Christoph von Witten. Je na něm zachycen od východu k západu úsek od vesnice Kozlovice až po začátek Kozlovské ulice z ulice Pod Valy, což představuje vzdušnou čarou 2 741 m. Při nevelkých rozměrech papíru, na kterém je plán vyveden, to představuje značné zkreslení, které je navíc znásobeno tím, že autor se věnoval detailněji východní půlce, či spodní části plánu, zatímco v západní části (horní část plánu) je město Přerov jen naznačeno. Platí to zvláště o toku Bečvy, který tvoří dominantu zobrazení a který tímto zkreslením je při dolním okraji

33/ BRIESS, Ignaz: *Vzpomínky na přerovské ghetto*. Přerov 2000, s. 73: „Při cestě do Želatovic jsme poněkud ostýchavě chodili pěšinou, která vedla podél jedné zahrady, o které se říkalo, že tam býval před mnoha sty lety židovský hřbitov. Před nějakou dobou skutečně v této zahradě objevila manželka přerovského rabína dr. Taubera rozpadlou stodolu, údajně dřívější obřadní síň, na jejíchž trámech byla ještě viditelná slova „Šma Jisra'el“, a několik hrobů, ve kterých byly kosti uloženy směrem k východu. Archivní prameny o tomto židovském hřbitově, který se bezesporu nacházel v blízkosti bývalého židovského ghetta, ležícího mezi ulicemi Kozlovskou a Želatovskou, zaniklého před mnoha sty lety, však nejsou k nalezení.“ Stovnej KYRILOVIC, P.: *Přerovské ghetto*. Vlastivědný sborník střední a severní Moravy, 1932/1933, s. 72–74.

značně široký, zatímco v horní části u Přerova se jakoby perspektivně velmi zúžil.

Bečva na katastru města meandrovala a vytvořila tím tři větší zákruty. Ve směru toku Bečvy vybíhal první zákrut za Kozlovicemi na jih, u jeho paty západním směrem je zobrazena kaplička, pravděpodobně v místech dnešního hotelu Jana, ve vzdálenosti 989 m od začátku Kozlovské ulice. Další zákrut vybíhal severním směrem, v oblouku, který se tak vytvořil, můžeme dnes nalézt na pravém břehu řeky Malou lagunu. Třetí zákrut se opět vychyluje na jih, v oblouku, který vytvořil, dnes najdeme městský rybník, vzniklý začátkem 20. století při regulaci Bečvy na rozhraní 19. a 20. století.

A právě při patě tohoto oblouku, blíže k městu se rozkládal židovský hřbitov, 231 m od ústí Kozlovské ulice. Dnes je to přibližně místo parkoviště a parková část vymezená na východě západním okrajem městského rybníku, na západě domy čp. 904, 1369–1371, na severu Bečvou a na jihu Kozlovskou ulicí.

Projdeme si nyní legendu, která je součástí plánu. Máme jedinečnou možnost seznámit se s topografickými poměry na části katastru mimo zastavěnou část Přerova na začátku 18. století. Číslem 1 je označen zámek, město Přerov a ulice Šířava, č. 2 městské pozemky, dnes ulice Šrobárova, Bayerova až po Trávník, č. 3 již zmíněný židovský hřbitov, č. 4 místo na židovském hřbitově, kde byla pochována těla nakažených židů, č. 5 průtrž řeky Bečvy směrem k židovskému hřbitovu, č. 6 silnice z Přerova přes Šířavu (Žerotínovo náměstí) do Kozlovic, č. 7 stará silnice, kterou se jezdilo před průtrží na městské pozemky Chmeliska, pravděpodobně v místech dnešní Malé Trávnícké ulice, která byla původně delší směrem na jih, č. 8 pole města Přerova zvané Chmeliska, v místech mezi ulicemi Kosmákova a U Tenisu, č. 9 panské pozemky, západní část prostoru mezi ulicemi Trávník a Vsadsko, č. 10 stržený břeh Bečvy, č. 11 městské pozemky, východní část prostoru mezi ulicemi Trávník a Vsadsko, č. 12 nová silnice k pozemkům Chmeliska, pravděpodobně původní Kozlovská ulice ve směru k Bečvě, dnes Kosmákova směrem k lávce U Tenisu, č. 13 vesnice Kozlovice, č. 14 panské pozemky, kolem Dvořákovy ulice od Meopty na východ, č. 15 městské pozemky, pokračování předchozího čísla, č. 16 cesta, která vedla před průtrží u č. 5 do č. 2, pak až ke Kozlovicím, a když byl židovský hřbitov ohrazen, musela cesta na Chmeliska a do Kozlovic jít ze Šířavy č. 1 k č. 6, pak se obrátit k č. 7 a vejít do č. 16. Další č. 17 označovalo řeku Bečvu, č. 18 přerovské pozemky, na pravém břehu Bečvy, kolem Bezručovy ulice. Zdá se ale, že plán nebyl vypracován původně pro dokumentaci sporu kolem židovského hřbitova, ale byl spíše pořízen při řešení nějakých sporných otázek kolem pozemků mezi vrchností a městem.

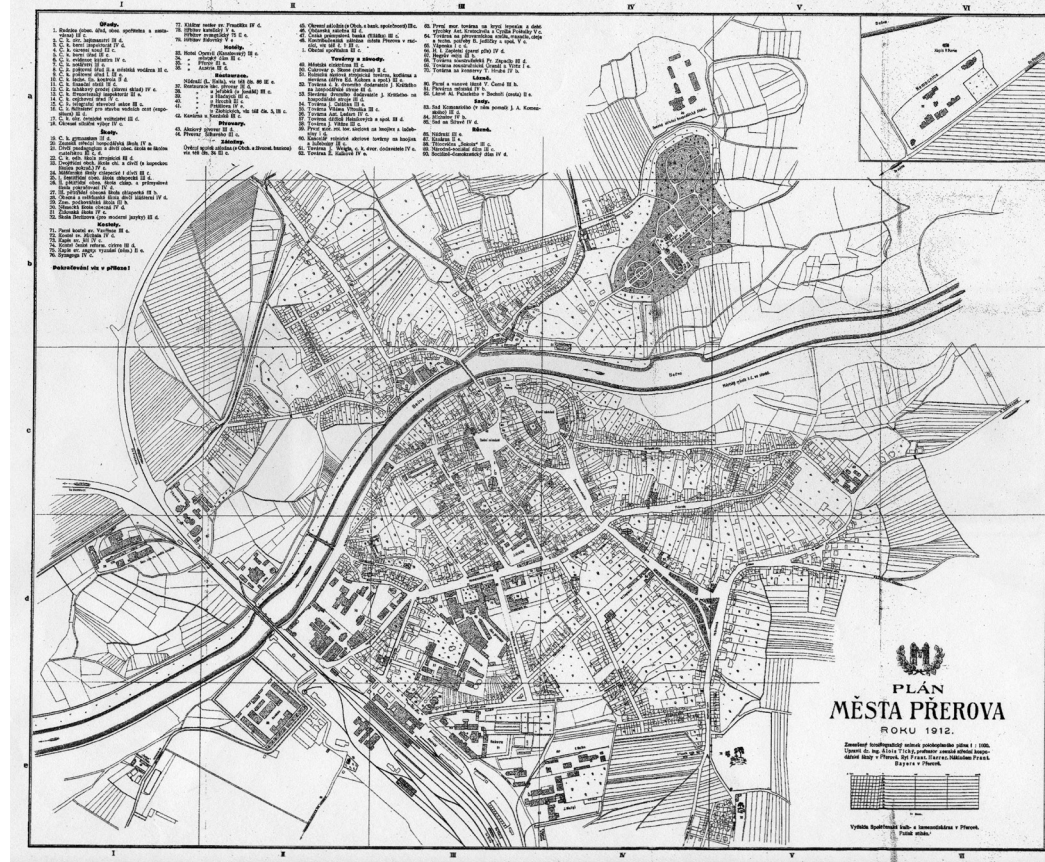
Druhý dochovaný plán ze 12. února 1818, pod nímž je rovněž podepsán Rudolph Christoph von Witten, je vlastně kopií horní části prvního plánu. Pod č. 1 je zachycen hrad a město Přerov, č. 2 je řeka Bečva, č. 3 židovský hřbitov, č. 4 průtrž řeky Bečvy, č. 5 šachty, do nichž byla pochována těla infikovaných židů, č. 6 plánovaný průkop, který měl odvést škodí-

cí vodu. Na tom je zajímavé to, že takovýmto způsobem, tj. narovnáním, byla řešena regulace Bečvy koncem 19. století.

Vyobrazení židovského hřbitova najdeme i na dvou pláncích, které byly pořízeny mezi lety 1727 až 1730, v době, kdy se v Přerově intenzivně probírala otázka tzv. translokace židů. Bylo to za vlády císaře Karla VI., kdy byla přijata taková opatření, že se mluví dokonce o úředním antisemitismu. Především tzv. familiantský zákon z roku 1726 představoval významný zásah do života židovské rodiny. Dovoľoval totiž pouze jednomu synovi z rodiny oženit se, ostatní byli považováni za cizince, kteří se měli usadit mimo zemi. Rodiny, kde byly samé dcery, byly považovány za „mrtvé“. Součástí protizidovského tažení se stala i snaha důsledně oddělit Židy od ostatního křesťanského obyvatelstva.

Z obsáhlé korespondence mezi městem, vrchnostenským hejtnem, krajským hejtnem a moravským tribunálem v záležitosti tzv. separace je patrné, že město ani vrchnost neměly zájem na tom, měnit něco v dosavadním uspořádání. Bylo ale uvažováno o možnosti vystěhovat všechny židy bydlící v Široké ulici (Žerotinovo náměstí) do Kozlovské, protože v blízkosti byl židovský hřbitov. Přerovská městská rada se obrátila 28. června 1727 na krajský úřad, ale i na zemské hejtnství a stěžovala si, že způsob, jakým chtěl zámecký hejtnman provést translokaci, neřešil ani v nejmenším to hlavní, totiž aby nebyly rušeny bohoslužby. Na základě přiloženého plánu dokazovalo, že plánovaná výměna domů mezi židy a křesťany poškodí křesťanské řemeslníky, protože budou nuceni vystěhovat se ze svých pohodlných a k výkonu svého řemesla uzpůsobených domů do naprosto nevyhovujících a stísněných židovských. Dále se uvádělo, že obecní dvůr, ležící uprostřed západní strany ulice, je jediné místo, sloužící celé obci, kam je možné ukládat k hospodaření nutné věci a hospodářské produkty. Odtud bylo v případě nutnosti zásobováno vojsko. Nevhodnost směny byla zdůvodňována také tím, že na tak rozsáhlém pozemku by měli Židé příležitost k dalšímu rozšíření, což odporovalo usnesením zemského sněmu o nepřekročitelnosti početního stavu k určitému datu (v případě Přerova to mělo být sedm až osm židovských domů). Rovněž proti předpisům bylo prý to, že u každého domu byl pozemek o výměře dvou měřic. Židovskou ulicí procházelo ročně na čtyřicet procesí, směřujících ke kostelu sv. Michala, která bývala vystavena posměchu židů. Podobně se dělo, když kněz spěchal za nemocným nebo umírajícím. Obzvláště pobuřující bylo prý to, že kvůli tomu musí procesí o Božím těle chodit postranními uličkami. Dle městské rady by bylo řešením přestěhování celé židovské obce včetně synagogy do Kozlovské ulice poblíž řeky Bečvy.

Zámecký hejtnman napsal krajskému úřadu 15. dubna 1728 dopis, v němž dokazoval, že z židovských domů na Širavské (= Židovské) ulici u Holešovské brány nejbližše kostela sv. Michala nelze slyšet nic z příležitostných bohoslužeb, natož vidět. Uvedl také, že procesí o Božím těle tudy nechodí již šest let, a rozhodně se stavěl proti přesídlení židů do Kozlovské ulice, protože je to oblast častých záplav a škody vzniklé tím

Plán města Přerova, 1912. SOKA Přerov

na majetku by odporovaly duchu císařského nařízení, že při separaci se nemá dít židům újma. Připomněl, že doposud mohlo být kontrolováno, s jakými různě uloupenými a ukradenými věcmi židé obchodovali. To by v Kozlovské ulici nebylo možné.^{34/}

V blízkosti židovského hřbitova se nacházelo pole o výměře šest měřic, které patřilo přerovskému faráři, jak se dovídáme z děkanské matriky z roku 1672 a následně i 1691.^{35/} Když ale Bečva větší část pozemku odnesla a zkazila, takže nic nevynášel, došlo v roce 1748 k dohodě mezi děkanem a městem za souhlasu konzistoře, že město poskytne náhradou za odplavené pole o výměře šest měřic u židovského hřbitova faráři pole u lesa Tmeň nazvané Za Tmeněm o výměře 18 měřic, ohrazené trnitým plotem, a to s podmínkou, že farář bude sloužit ročně za město čtyři mše.

34/ MZA Brno, fond B 1, J 20, kart. č. 705; Veduty uloženy tamtéž ve fondu D 22, sign. 1347, inv. č. 1200. Viz LAPÁČEK, Jiří: Translokace Židů v Přerově v letech 1726–1730. In: *Sborník Státního okresního archivu v Přerově*. Přerov 1993, s. 76–84.

35/ Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupská konzistoř, kniha č. 217 (1672), kniha č. 218 (1691).

Protože ale toto pole bylo dosti vzdálené, stěží dávalo užitek šesti měřic a navíc trpělo vlhkostí, bylo přeměněno v pastvinu. V blízkosti měli pastvinu také lidé z Beňova.^{36/}

Je možné, že rok 1748 je také oním datem, kdy židé získali nový pozemek pro svůj hřbitov v místech pozdější Wurmovy ulice. To je ale již jiná kapitola, kterou si nechám napříště.

Hana Seichterová – Jan Štěpán

Heraldika města Lipníka nad Bečvou

O období nejstaršího užívání městské pečeti a tím i znaku se již psalo v příspěvku o sfragistice města.^{1/} Jak je to však se samotným městským znakem? Počátky sfragistiky každého města se pojí s udělením městských práv, v těch se o městském znaku nemluví, pouze výjimečně o pečetí jakožto důležitém prostředku stvrzování městských písemností. Pokud bylo město Lipník založeno kolem roku 1300, stále nešlo o dobu, kdy by byl pro většinu našich měst jejich znak jakkoliv důležitý. Ke změně dochází až v mladším období, a to nejprve bezpochyby v souvislosti s jakýmkoliv odlišením. Protože neexistovaly ani směrové ani jiné tabule, byl znak jednoznačným rozpoznávacím znamením. Zůstává ale samozřejmě otázkou, od kdy to v našich zemích vůbec bylo potřeba. Oproti tomu užití městského znaku na praporci v době válečného tažení je stejně smysluplné jako v případě erbu šlechticů. Otázkou zůstává, kolik vojáků z poddanských měst se v našich zemích běžně účastnilo válek, aby bylo potřeba je tímto způsobem odlišovat. Ikonografických pramenů z této doby není dostatek na to, abychom mohli jednoznačně říci, že se jednalo v městech o zcela běžný jev – kupř. na praporcích na městských věžích. V Lipníku jsou bezpečně doložené městské hradby až ke konci 15. století. Nejpravděpodobnější využití je proto na městské výzbroji a výstroji, kupříkladu na praporci, pavéze či některých zbraních.

Městské pečeti jsou po dlouhou dobu jediným pramenem podoby znaku města Lipníka. Nejstarší pečeť dochovaná v roce 1349 nese ve štítě korunovanou hlavu zvířete, což při absenci zbytku těla přináší potíže s jeho identifikací. Berthold Bretholz, který listinu s pečetí editoval v CDM a spolehlivě pečeť viděl, usuzuje na korunovanou hlavu kance.^{2/} Vzhledem ke třem dochovaným otiskům pečeti a k tomu, že na všech otiscích, zhotovených v rozmezí sta let, je zřetelný kel vystupující z dolní čelisti, se domníváme, že je to pravděpodobnější varianta.^{3/} Z jakého důvodu to

36/ Tamtéž, kniha č. 219 (1764) a 220 (1772). Srovnej SOKA Přerov, fond Farní úřed Přerov, inv. č. 252, kart. č. 26, kde uvedena výměra 20 měřic.

1/ SEICHTEROVÁ, Hana – ŠTĚPÁN, Jan: Vývoj pečeti města Lipníka nad Bečvou. In: *Sborník Státního okresního archivu v Přerově 2017*. Přerov 2017, s. 5–24.

2/ CDM XV, Brno 1903, s. 45–46, č. 57, v závěrečném popisu listiny.

3/ Byť se nejedná o žádnou souvislost, hlavu kance měly na pečetí např. Trstěnice u Krumlova, viz SLAVÍK, Fr. A.: *Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě*. Časopis moravského muzea zemského 5/1905, tab. III/10.

však byl kanec a proč korunovaný? Souvislost se nám nepodařilo prokázat ani s erby majitelů panství pánů z Kravař erbu zavinuté stříly, z Drahotuš erbu beraních rohů či z Linavy erbu šachovnice.

Protože se na mladších pečetích objevuje korunovaný lev, usuzovala řada autorů, že se jedná o značně stylizovanou hlavu lva (a to i přesto, že někteří autoři originál pečeti nikdy neviděli).^{4/} Mezi známými vyobrazeními lva na pečetích konce 13. a počátkem 14. století jsme ovšem našli obdobné zobrazení lva pouze na pečeti města Hlubčic.

Na dlouhou dobu šlo o jediné dochované vyobrazení, kde se budoucí lipenský znak nacházel. Až z roku 1457 se dochoval otisk mladší pečeti, na které je již snad poloviční korunovaný lev. Heraldicky správně figura vyplňuje celé pole štítu, takže ve skutečnosti vidíme jen levou tlapu lva, jeho hrud' a hlavu. V roce 1464 byl pro město Lipník zhotoven zvon sv. Jakub, na kterém se nachází podobné znamení.^{5/} Zvon je jednoznačně prvním dochovaným předmětem s lipenským znakem, který není sfragistické povahy. V obou případech již lze hovořit také o znaku, nejen o pečetním znamení. Přesto ještě dlouhou dobu nejsou jiné doklady pro užití znaku městem, byť je jasné, že se již jednoznačně vydal cestou ztvárnění lva. Bezpochyby k tomu nedošlo jinak než přirozeným vývojem, privilegium upravující znak Lipník v této době s velkou pravděpodobností žádné neměl.

Mezi lety 1464–1525 nemáme dochován žádný znak ani otisk pečeti města a právě v tomto období se znak výrazně změnil od nezřetelného polovičního zvířete na lva vyrůstajícího z trojvrší.^{6/} Hypoteticky mohl v roce 1487 Lipníku změnit znak král Matyáš Korvín. Teorii nasvědčuje existence typáře s opisem gotickou minuskulou, třebaže zatím nemáme doklad o jeho užívání, který mohl být skutečně zhotoven ke konci 15. století, a také to, že město začalo používat červený vosk, což byla výsada udělovaná jen panovníkem. Mimo to zde lev nemá dvojitý ocas, respektive má jej rozdělen na tři části, ale jde spíše jen o naznačení ochlupení. Také pozice předních tlap je netypicky souběžná. Podoba (polského) štítu na nové městské pečeti odpovídá spíše mladším znakovým privilegiím pro Šatov (1497) a Moravské Budějovice (1498) uděleným králem Vladislavem Ja-

4/ BAĎURA, Jan: *Lipenský okres*. Brno 1919, s. 32. Zde není pečeť vyobrazena, autor pouze uvádí, že nejstarší pečeť se připomíná roku 1349 a „měla ve znaku žlutého lva v poli černém s rozevřenou tlamou pod královskou korunou stojícího, v zelené hoře zadníma nohama vězícího“, což je v lepším případě popis pobělohorského znaku Lipníka. ČÁREK, Jiří: *Městské znaky v českých zemích*. Praha 1985, s. 226 – zdá se hlava lví. HOSÁK, Ladislav: *Počátky města Lipníka nad Bečvou*. In.: *Nikoli nejmenší na Moravě, kniha o Lipníku nad Bečvou*. Lipník nad Bečvou 1965, s. 23; MALOŇ, Lubor: *Putování dějinami*. Lipník nad Bečvou 2008, s. 10. Autor správně uvádí, že většina badatelů vycházela z mladšího období, kdy již měl Lipník ve znaku jednoznačně lva. MRÁČEK, Jakub: *Erb města Lipníka*. Záhorská kronika XIII./1931, č. 4 s. 97–98, zde jde spíše o popis polepšení z roku 1628, ale autor uvádí také Závorkův znak být se špatným letopočtem 1617; ZAPLETAL, Florián: *Lipensko na úsvitě svých psaných dějin*. Záhorská kronika XVIII./2-1935, s. 47.

5/ Toto poloviční korunované zvíře může být jak lvem, tak psem.

6/ V roce 1464 byl Lipníku ulit zvon Jakub, který nese vyobrazení polovičního lva či psa a z roku 1525 je dochován otisk pečeti, na které je již lev vyrůstající z trojvrší.

gellonským než štítům na privilegiích pro Nosislav a Rouchovany (1486) udělených králem Matyášem Korvínem.^{7/} Typáře doložené po roce 1525 už všechny nesou ve štítě korunovaného lva vyskakujícího z trojvrší a většinou se liší jen tvarem ocasu. Na typáři datovaném rokem 1569 má lev jeden ocas tvořený třemi oblouky, tlapu má již jednu nahoře a druhou dole (takto i na nejstarší rychtářské pečeti). Ostatní pečeti, a to sekretní a rychtářská, mají lva s jedním ocasem a vystupují z něj pouze tenké chlupy. Lev dvouocasý se poprvé objevuje až na pečeti z roku 1619, což je ale zároveň poslední doložená pečeť před úpravou lipenského znaku.

Pro nás je dále cenné, že od 16. století narůstá množství zmínek o užití městského znaku k nejrůznějším účelům, prokazatelným díky údajům z městských účtů. Například v roce 1558 nacházíme v kolonce výdajů na příjezdy majitelů panství částku 15 grošů jakémusi Matyášovi za vymalování tří erbů „ku poctivosti“, tedy k uctění. První dva byly pána a jeho manželky, což byli Půta z Ludanic a Marianna z Lipého, a „městského třetího“.^{8/} Zde již jde jednoznačně o snahu po reprezentaci, která je v 16. století rozhodně pro heraldiku typická. Škoda samozřejmě je, že neznáme konkrétní využití těchto erbů a znaku, byť je pravděpodobné, že šlo jen o dočasnou výzdobu.

V roce 1595 nacházíme v účtech na opravy domu Hrbáčkovského podobný údaj. Malíři z Olomouce mělo být zapláceno 4,5 zlatého za vymalování dvou panských erbů a městského znaku.^{9/} Částka mu byla vyplácena postupně po dvou kopách grošů a zálohou 15 grošů. V tomto případě se jednalo o vyhotovení erbů a znaku trvalejší povahy, snad na dřevěných maketách, které mohly být umístěny například na supraportě. Ostatně odpovídá tomu i vyplacená částka.

Podobně cenný údaj nacházíme v roce 1600, kdy město proplatilo malíři Václavovi za vymalování praporec tři kopy grošů, z čehož půl kopy připadlo na zlacení praporu. Je zde opět uvedeno, že na praporec byly vymalovány erby.^{10/} V týchž účtech najdeme také částky vyplácené městským forýrům a fendrychovi a lze předpokládat, že fendrych snad mohl být i skutečným praporečnickem. Město tehdy vypravilo s Jířím starším Bruntálským z Vrbna do Strážnice k mustruňku „vojáky naše domácí“.^{11/} Je pravděpodobné, že jeden z namalovaných erbů byl městský znak.

Ve stejném roce se začal v Lipníku stavět nový hřbitov a byl dokončen následujícího roku. A právě v roce 1601 zjišťujeme, že týž malíř Václav získal další městskou zakázku „od dělání a malování erbů a jiného rýsování nad vraty“ opět za téměř tři kopy grošů.^{12/}

7/ MÜLLER, Karel – ŠTARHA, Ivan: *Znaková privilegia měst, městeček a vsí na Moravě a ve Slezsku 1416–1914*. Katalog. Brno 1995, s. 6–9, č. 5, 6, 10, 11.

8/ SOKA Přerov, AM Lipník, městské účty inv. č. 7183 z roku 1558.

9/ SOKA Přerov, AM Lipník, městské účty inv. č. 7189 z roku 1595, náklad na stavení domu Hrbáčkovského.

10/ SOKA Přerov, AM Lipník, městské účty inv. č. 7190 z roku 1600, na opravu Rathauzu a k tomu všelijaké potřeby.

11/ SOKA Přerov, AM Lipník, městské účty inv. č. 7190 z roku 1600, na vojáky v témž roce.

12/ SOKA Přerov, AM Lipník, městské účty inv. č. 7191 z roku 1601, na stavení a dělání zdi okolo nového krchova.

Problémem samozřejmě je, že se nám tato vyobrazení nedochovala, takže vyvstává otázka tinktur použitých ve znaku. Vzhledem k tomu, že podle všeho šlo původně o pečetní znamení, nikoliv znak, bylo nejspíše otázkou invence měšťanů při vyobrazení znaku, jaké tinktury zvolili a ty pak dále používali. Doposud se v literatuře většinou vycházelo jen z barevnosti znaku po roce 1628 s tím, že se od předchozí nelišila. Karel Liška ovšem v roce 1989 uvádí, že znak měl následující barvy: černý štít, na něm černý lev vyrůstající ze zelených kopců (to je ovšem heraldicky chybné).^{13/} Vzhledem k absenci barevných variant znaku před rokem 1628 to bylo samozřejmě pochopitelné, ale díky uvedeným příkladům je jasné, že město barevnou variantu používalo snad již po celé 16. století. V této době možná také vznikla nějaká tradice k získání znaku, kterou ovšem neznáme. Každopádně se nám ale barevná varianta nejméně v jednom případě dochovala, a to na dřevěném pouzdře chránícím pečeť na císařském privilegii pro Lipník z roku 1613. Zde vidíme zlatého korunovaného dvouocasého lva s červeným jazykem vyskakujícího z černého trojvrší v zeleném poli.

Tištěná podoba znaku se zřejmě poprvé dochovala ve dvou knihách vydaných lipenským rodákem Tobiášem Závorkou. Jednak je to kancionál Písně chval Božských z roku 1602 a Pravidlo služebností církevních, které vyšlo v roce 1607. V obou se nachází stejná podoba znaku města Lipníka v prolamovaném štítě a lev je dvouocasý. V obou textech znak doprovází chvalozpěv Závorky na jeho rodné město. V kancionálu zároveň žádá Boha o to, aby chránil město a aby obyvatelé „by byli zmužilí, věrní/ jako LEV jejich znamení/ nad jiné jsouce zvýšení“.

V roce 1621 opravoval stolař Kašpar dřevěné součástky městské výzbroje a mimo jiné přitom měl „obštrychovat dva bubny zelenou barvou“ a od „udělení žerdi k praporcům“ dostal pět grošů.^{14/} Pravděpodobně zelená barva odkazovala na barvy městského znaku.

Nejstarší dochovaný kamenný městský znak se nachází na městské zvonici z roku 1609 a je na něm dvouocasý korunovaný lev. Zvonice byla postavena pro zvony, které příliš otřásaly věží kostela a hrozilo její zřícení.^{15/} K již zmíněnému zvonu sv. Jakub zde můžeme přiřadit také zvon sv. Michal ulitý roku 1604. I na něm se nachází městský znak s kartuší v oválném věnci, lev má ale jen jeden ocas, opět rozdělený třemi oblouky naznačujícími ochlupení. Sem dále řadíme i cymbál z roku 1789.^{16/} Podle zjištění kampanologa Františka Johna totiž jde o přelitý cymbál z roku 1613, který spolu s dochovaným pro čtvrt hodiny ulil olomoucký zvonář Kašpar Geister.^{17/} Když se při požáru v září 1788 zřítla makovice kostela

sv. Jakuba, vydržel pád pouze menší cymbál a větší musel být přelit. Stalo se tak o rok později a olomoucký zvonář Wolfgang Straub tehdy podle všeho použil nejen zvonovinu ze zničeného cymbálu, ale také reliéf původního znaku města Lipníka. V době nového ulití cymbálu již totiž město používalo znak jiný, což ale Straub nemusel vědět, zatímco poškozený původní znak na zbytcích cymbálu určitě viděl. Zde vyobrazený lev naštěstí není původní, je stojící, trojvrší zcela chybí a má dva ocasy (což pravděpodobně na původním cymbálu bylo).

V roce 1616 byla městem zadána práce Andrysovi, kameníku z Valašského Meziříčí, který měl pro Lipník za 14 dní vytesat „kámen a na něm erb městský s textem, jaký se jemu dá“.^{18/} Celkem za práci dostal šest zlatých, ovšem není zcela jasné, kam byl znakový kámen umístěn. Podle účtů se ve stejné době přestavoval starý špitál, takže je možné, že byl kámen umístěn sem a je dodnes dochován na bývalé budově špitálu, byť znak zde není. Špitál byl totiž v letech 1697–1698 zbourán a na jeho místě postaven nový, je pravděpodobné, že znak zmizel v té době.^{19/} Pro městské stavby byla dále určena tři kolečka, „jinak kotouče, na nichž erb městský k potřebě obecní“, které si město nechalo zhotovit v dubnu 1617 po jednom zlatém za kus.^{20/} Jedno mělo být umístěno v kostele a dvě na radnici. U účtu je ještě připsáno, že se platilo poslu 20 grošů, takže jejich zhotovitel nebyl z Lipníka. Otázkou je, o č se vlastně jednalo, ale nejpravděpodobnější je skleněný okenní či plechový kotouč s malbou. Sem také patří zhotovení pečeti města Lipníka zlatníkem Vilémem Mackmorgemem v roce 1619, který lva opět vyryl dvouocasého.^{21/}

V účtech částek zaplacených městskému písaři se nejméně od roku 1549 objevují částky za přijímání „cejchů mlýnských“, snad šlo o doklad o zaplacení poplatku ze mletí.^{22/} Roku 1595 vyplatila městská rada jakémusi Jáchymkovi osm grošů za vyrytí městského znaku do kolku na puncování nádobí.^{23/} Není jasné, zda šlo o punc, který měl označit městské výrobky určené pro širší trh, nebo se jednalo o majetnickou značku, kupř. v městském hostinci, popřípadě o obě varianty. V roce 1617 byly obnoveny hranice v lese nad Podhořím u Srnkova, „na kterých místech a meznících až do živého vysekaný a cechovnicemi hajní obce Lipenské a hajní panství Drahotušského z druhé strany jsou vycejchovali“.^{24/}

18/ SOKA Přerov, AM Lipník, městské účty inv. č. 7210 z let 1615–1633.

19/ NĚMEČKOVÁ, Jitka: Z dějin knížecího špitálu v Lipníku nad Bečvou v 18. století. In: *Olomoucký archivní sborník 2017/15*. Olomouc 2017, s. 96–97.

20/ SOKA Přerov, AM Lipník, městské účty inv. č. 7223 z let 1617–1650, vložený list.

21/ SEICHTEROVÁ, Hana – Štěpán, Jan: Zlatník Wilhelm Mackmorgem a pečetidlo města Lipníka nad Bečvou z roku 1619. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov 2016*. Přerov 2016, s. 5–11.

22/ SOKA Přerov, AM Lipník, městské účty inv. č. 7175, 7176, 7177, 7180 (od přijímání peněz za cejchy mlýnské), 7181, 7183, 7184, 7187, platy písaři – šlo o kopu grošů.

23/ SOKA Přerov, AM Lipník, městské účty inv. č. 7189 z roku 1595, platy na opravu rathausu – v pátek před svatou Markétou Joachymkovi od vyrývání erbu městského na kolek k vybíjení na náčiní. MZA, sbírka rukopisů G 10, sign. 283, fol. 142v.

24/ MZA, sbírka rukopisů G 10, sign. 283, fol. 142v.

13/ LIŠKA, K.: *Městské znaky s ozdobami*. Praha 1989, s. 73–74.

14/ SOKA Přerov, AM Lipník, městské účty inv. č. 7201 z let 1620–1622.

15/ JOHN, František: Dílo zvonáře Kašpara Geistera z roku 1613 v Lipníku nad Bečvou. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov 2019*. Přerov 2009, s. 5–9.

16/ Cymbál pochází z řeckého cymbalon, za laskavé upozornění a poskytnuté informace, včetně fotografie cymbálu kolegovi Johnovi děkujeme.

17/ JOHN, František: Dílo zvonáře Kašpara Geistera z roku 1613 v Lipníku nad Bečvou. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov 2009*. Přerov 2019, s. 5–9.

V roce 1629 si město nechalo u zámečnicka Jana zhotovit dvě cejchovnice, zde ale vůbec neznáme jejich účel.^{25/} Naproti tomu způsob využití kolků zhotoveného v roce 1638 byl „kolek k pečetění psaní“ a kromě toho ještě průbojníky na plech na výdejky o zaplacení mýta.^{26/} V polovině 17. století dále vznikly nejméně dva kolky používané městem jednak k uzavírání písemností a jednak k zhotovení dokladujících platebních útržků. Ty město používalo jako doklad o zaplacení mýta, odběru dřeva, k cejchování dřeva a dalším drobným platbám či odběrům. V roce 1651 si město nechalo opět udělat cejch, na kterém byl městský znak a účel byl tentokrát naprosto přesně specifikován: „pro cejchování všelijakých věcí“.^{27/} V dubnu roku 1709 bylo zámečnicku Janu Hřebíčkovu zaplacen 35 krejcarů za „spravování cejchovně obecní, k cejchování dříví v horách“.^{28/} Z dochovaných otisků cejchů víme, že pokud nebylo specifikováno vyrytí znaku, mohlo se na nich nacházet jen písmeno „L“.

Období od prvního použití městské pečeti až do roku 1628 je pro Lipník naplněno postupným začleňováním heraldiky do běžného provozu města užitím v městských písemnostech, potvrzeních či značením majetku města, ale také prezentací města na venek užitím znaku na předmětech či stavbách, které byly vidět i širokou veřejností. Město neváhalo financovat řadu dočasných vyobrazení městského znaku, kde snaha po reprezentaci bezpochyby převládla nad snahou šetřit městský rozpočet. Podoba městského znaku byla sice od konce 15. století bezpochyby jasně dána, přesto ale vidíme, že nad heraldicky neměnnou podobou často převládala snaha umělce ztvárnit městský znak lépe. Projevuje se to hlavně na figuře lva a jeho ocasu, kdy lze dohledat drobné i větší změny, zpravidla s každým vyobrazením.

Období po polepšení znaku po roce 1628

Dne 10. května 1628 vydal Lipníku František kardinál z Ditrichštejna privilegium, jehož součástí bylo i polepšení dosavadního městského znaku.^{29/} Nový městský znak byl vymalován nádhernou miniaturou,

25/ SOkA Přerov, AM Lipník, městské účty inv. č. 7205 z roku 1629 – v úterý po sv. Trojici zámečnickovi od vypilování dvou cejchovnic skrz MK zaplacen a oddáno 5 gr. 1 den. Tento zámečnick je zmiňován v ostatních účtech.

26/ SOkA Přerov, AM Lipník, městské účty inv. č. 7213 z roku 1638 – V sobotu den sv. Míchala za kolek k pečetění psaní dáno – 2 g. 4 d. ve středu po sv. Diviši Gurkovi zámečnicku od kolků železných na probíjení plechu znamení udělání vybírání mýta dáno – 8 gr. 4 d.

27/ SOkA Přerov, AM Lipník, městské účty inv. č. 7224 z let 1646–1653 – na všelijaké potřeby obecní – 4. Septembris témuž zámečnickovi od udělání erbu městského pro cejchování všelijakých věcí dáno 18 gr. 1 d.

28/ ZAOpO, fond VS Lipník, karton 117, městské účty.

29/ SOkA Přerov, AM Lipník, inv. č. 3. VALA, Bohdan: Vrácení privilegií městu Lipníku nad Bečvou kardinálem Františkem z Dietrichštejna roku 1628. In: *Sborník Státního okresního archivu v Přerově* (SOKAP) 1993. Přerov 1993, s. 43–52. MÜLLER, Karel – ŠTĚPÁN, Jan: *Znak a pečeti Františka kardinála z Ditrichštejna*. Mikulovské Sympozium XXIX. 2006. Mikulov 2007, s. 259–274.

Koláž znaků města, srovnání podoby lva (pečetidlo 1619, obal pečeti 1613, městská zvonice 1609, tisk Závorka 1607)

samozřejmostí byl i textový popis znaku a nová podoba městského znaku zdobila kovovou schránku chránící kardinálovu pečeť.^{30/} Zajímavé ale je, že k dané podobě městského znaku město přistupovalo spíše formálně. V popisu znaku, na znakové miniatuře ani na původní kovové schráně pečeti privilegia není vyobrazen dvouocasý lev. Text mluví jen o lvu a vyobrazení opět zachycují pouze jeden ocas, z něhož vychází tři chomáče chlupů. Přesto město v případě vyobrazení městského znaku používalo různé varianty vyobrazení lva, přičemž nejčastěji jde právě o lva dvouocasého. Takový se objevuje již na městských pečetích z let 1628 a 1631, které vznikly po udělení privilegia a město je označovalo jako malé. Lipník také nadále používal velkou městskou pečeť z roku 1619 s neupravenou podobou znaku.

30/ Město si dále pořídilo miniaturu znaku pro kopiář městských privilegií viz ŠTĚPÁN, Jan: *Perokresba lipenského znaku zhotovená lipenským malířem Janem Alexandry*. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov 2016*. Přerov 2016, s. 12–16.

V roce 1728 psal do Lipníka z Brna Dismas Josef Ignác rytíř von Hoffer, který požádal město o jeho vyobrazení pro Moravskou kroniku, kterou se chystal vydat.^{31/} Lipenští mu teprve dodatečně poslali znak města, protože se jim prý nedařilo zastihnout malíře, aby ho vymaloval. Shodou okolností se nejspíše díky tomuto prodlení dostal znak jinak, než měl. Byl totiž vlepen k ditrichštejnskému Mikulovu, kde ho nedávno správně identifikoval heraldik Karel Müller.^{32/} Městský znak, který měl být vyhotoven podle privilegia biskupa Ditrichštejna z roku 1628, ale privilegium neodpovídá.^{33/} Lev byl totiž v privilegium zlatý v černém poli, ale na zasláném znaku je pole červené a lev černý a navíc není korunovaný.

Nakolik se nově objevoval městský znak na budovách patřících městu, již dnes také nejsme schopni přesně odpovědět. Přesto např. z účtů na opravu tzv. trubačské věže vyplývá, že i zde se malovaná varianta znaku nacházela. V účtech je totiž doklad „Panu Medelskému od malování knížecího a městských erbů“ a za zclacení báně na osm zlatých a 15 krejcarů. Podle popisu samotného účtu jej Josef Medelský namaloval na „korubu“, tedy snad korouhev.^{34/} Je pravděpodobné, že na většině tehdejších městských staveb byly podobně umístěny znaky města, o jejichž existenci již dnes nemáme ani tušení. Každopádně se takto město běžně prezentovalo již v období před úpravou znaku, takže v případě znaku na trubačské věži nešlo o ojedinělý případ.

Město vlastnilo podle všeho nejméně dvě mapy svých pozemků a také městský znak, vyvšesný nejspíše v radnici. Podle inventáře movitostí na radnici z roku 1731, které převzal Antonín Smýkal po zemřelém Václavu Hořinu, se totiž nacházejí také tyto položky „obrazů malých a velkých malovaných i papírových spolu s Cardinálským Contrafée, erbem městským a malovanou Concordií, s rámy i některýma pozlacenýma, jak se každoročně spatřuje – 16 kusů, LandCarten Moravy s pozlaceným rámkem – 1, Mappa Situationis v gruntech města Lipníka – 1“.^{35/} Prakticky stejný popis se objevuje i v inventářích z let 1744 a 1752. Již v účtu z roku 1727

31/ ZACHOVÁ, Irena: „Historiam Moraviae scripturus...“ D. J. I. Hoffer a jeho netištěné Dějiny Moravy. Graeco-Latina Brunensia. Masarykova univerzita roč. 14/2009, 1–2, s. 365–378; LAPÁČEK, Jiří: Korespondence D. J. I. Hoffera s moravskými městy. In: *Sborník Státního okresního archivu v Přerově* (SOKA Přerov) 2005. Přerov 2005, s. 21.

32/ MZA, G12 Cerroniho sbírka II-248-18 – mylně vlepeno u Mikulova, za informaci děkuji PhDr. Karlu Müllerovi. Blíže k samotné sbírce PYŠNÁ, Pavlína: Grafická sbírka Jana Petra Cerroniho a zdroje jejich akvizic. In: *Opuscula historie artium*. Masarykova univerzita Brno, F48/2004, s. 45–70.

33/ SOKA Přerov, AM Lipník, inv. č. 3. VALA, Bohdan: Vrácení privilegií městu Lipníku nad Bečvou kardinálem Františkem z Ditrichštejna roku 1628. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov* 1993. Přerov 1993, s. 43–52. MÜLLER, Karel – ŠTĚPÁN, Jan: *Znak a pečeti Františka kardinála z Ditrichštejna*. Mikulovské Sympozium XXIX. 2006. Mikulov 2007, s. 259–274.

34/ SOKA Přerov, AM Lipník, inv. č. 8018, konvolut soupisu vydání, vydání č. 81 a samostatný opis.

35/ SOKA Přerov, AM Lipník, inv. č. 988, sign. I27, kart. č. 60 Contrafee=kontrfekt=portrét, šlo o obraz olomouckého biskupa Františka kardinála z Ditrichštejna pobělohorského držitele lipenského panství; Landcarte= nejspíše se jednalo o některou verzi Müllerovy mapy Moravy.

malíři Gottfriedu Herbertovi se objevuje „z casse obecní zaplatí se panu malířovi Herbertovi, jenž u Contrafee obrazu titl. Ex. Eminentii Cardinále z Ditrichštejna rám pozlacoval, taky při erbu městským rám podobně a v něm jedno pole dobrým zlatem obnovil, více rámeček malej při lanschaftu Moravy pozlatil, od všeho dle úmluvy jeden rýnský čtyřicet pět krejcarů – v Lipníku dne 15. Februarii 1727“.^{36/} V archivu města Lipníka se ovšem dochovala mapa, která je datovaná až léty 1785 a 1791, takže nevíme jistě, zda na starší mapě byl také městský znak (byť je to velmi pravděpodobné). Na nové mapě se znak nachází a opět je vidět, že se město předepsané podoby znaku nedrželo. V roce 1785 byl znak vymalován jen nekorunovaný dvouocasý lev vyskakující z trojvrší. V roce 1791 byla do znaku domalována koruna a schematicky dvě horní pole s ditrichštejnskými noži.

Není zcela jasné, jak se k městské heraldice stavěly městské cechy, které většinou užívaly svého cechovního znamení nebo znaku. Z mála dochovaných písemností víme, že nejméně cech medařů městský znak příležitostně užíval. Jednak jej nacházíme v knize cechovních mistrů z roku 1714 a objevuje se také na nejmladší cechovní korouhvi. Ta byla ovšem prakticky každých deset let zhotovena nová, takže nevíme, od kdy se na ní městský znak objevil.^{37/} V popisu znaku medařů v privilegium z roku 1697 ovšem městský znak uveden není.^{38/} Podobně lze očekávat, že městské cechy příležitostně znak města užívaly, ať už ve svých písemnostech, nebo na některých cechovních předmětech.

Městský znak se opět bezpochyby objevoval na většině značených předmětů patřících městu jako majetnická značka, ty se ale naneštěstí nedochovaly. Lze také očekávat, že se znak mohl nacházet např. na čepicích či přilbách městských strážníků a hasičů, jako tomu u některých měst na Moravě bylo. S velkou pravděpodobností byl vyobrazen někde v radnici a možná v kostele. Velká část těchto předmětů ovšem zanikla po roce 1918, kdy zvláště v Lipníku byl velký odpor k pozůstatkům Rakouska-Uherska a potažmo i pánů z Ditrichštejna, protože byly často spojeny s německými nápisy.^{39/} Znak nacházíme například v dějinách města Lipníka z roku 1933, a to jak na obálce, tak na titulní straně, tedy dobře viditelný.^{40/}

36/ ZAOPO, fond VS Lipník, karton 120, inv. č. 820, sign. R151.; oprava jednoho pole= městském znaku byla dvě zlatá a jedno černé pole; lanschaft=Landschaft krajina, v tomto případě ve významu mapy Moravy. ŠTĚPÁN, Jan: Drobnosti k plánům a vedutě Lipníka nad Bečvou z roku 1728 (a dalším). In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov* 2018. Přerov 2018, s. 32–39.

37/ Jedna z posledních zmínek o praporu je ve spolkové knize k roku 1941, kde stojí, že po dohodě s farářem mohl být na stejném místě ve chrámu sv. Jakuba, kde stával, a že se odkládá jeho oprava pro velkou nákladnost. Podle zprávy ze schůze 2. 6. 1940 totiž vyplývá, že lipenský farář nechtěl, aby byl neopravený prapor v kostele dále vystaven.

38/ Cech medařů Lipník nad Bečvou, písemnosti jsou uloženy u spolku: Český svaz včelařů, z. s., základní organizace Lipník nad Bečvou.

39/ Popisy situace shodně situaci uvádí jako „čištění města“ zejména: VÍTEK, Václav: Lipník ujařmený – Lipník nad Bečvou osvobozený, s. 31 a JANSKA, František: Převrat 1918, s. 39, obě In: *Lipník nad Bečvou město a okres*. Lipník 1933.

40/ *Lipník nad Bečvou město a okres*. Lipník 1933.

Znak města v knize mistrů medařského cechu 17 14. Český svaz včelařů, Lipník nad Bečvou

Znak města v levém dolním rohu na korouhvi cechu medařů. Český svaz včelařů, Lipník nad Bečvou

Od čtyřicátých let 19. století si Vincenc Robert Widimský shromažďoval informace ke znakům sídel v tehdejším Rakousku. Z jeho výpisků k Lipníku se poprvé dozvídáme výklad o tinkturách původního znaku města.^{41/} Widimský uvádí, že původně měl Lipník za znak červený štít se třemi stříbrnými kopci v patě štítu, ze kterých vyrůstal černý dvouocasý zlatě korunovaný lev, to vše z rodinného erbu pánů ze Žerotína. Dále uvádí polepšení pány z Ditrichštejna v roce 1627, přičemž v popisu stále uvádí stejný popis pro pole se lvem, tedy jako červené na památku pánů ze Žerotína. Otázkou samozřejmě je, kde Widimský tyto informace získal, každopádně zmýlil se zde v řadě věcí. Uvedenou barevnost znak Lipníka nikdy neměl, pochází až z roku 1628 a byť se informace o pánech ze Žerotína objevuje i po něm, není to pravda a znak s nimi nijak nesouvisí (mimo prostou podobnost).

Jedním z dalších autorů, který sestavil komunální heraldické kompendium, byl Hugo Gerhard Ströhl, a i u něj se již setkáváme s Lipníkem.^{42/} Autor uvádí dvě lipenské pečeti, a to ze 16. století a roku 1619, dále uvádí

41/ Slezské zemské muzeum, knihovna, Sbirka rukopisů, rkp. č. 19.

42/ STRÖHL, Hugo Gerard: *Städte-Wappen von Österreich-Ungarn*. Wien 1904, s. 71 + vyobrazení v tabulce.

polepšení znaku v roce 1628. Vyobrazený znak v tomto kompendiu až na lva odpovídá používané podobě znaku. Lev na pahorcích stojí, má trojitý ocas a je stříbrný. Pro zajímavost uvedme, že stejně je znak vyobrazen ve vídeňském cigaretovém albu Abadie Flaggen und Wappen Sammlung, kde byly znaky přidávány k cigaretám v letech 1928–1933, zde je ale lev správně zlatý.^{43/} Někdy kolem roku 1900 vyšla německá pohlednice s pohledem na lipenské náměstí, která má v záhlaví lipenský znak, stejný má známka spolku Bund der Deutschen Nordmährens vydávaná někdy kolem roku 1914 a také znak v albu firmy Káva Hag z Mariánských Lázní z roku 1930. Ty mají lva správně zlatého, který ale na pahorcích stojí a chybně mají dělená horní pole štítu. Ta jsou správně dělená pokosem a pošikem, zde jsou obě pole pouze dělená.^{44/} Kolem roku 1900 vyšla také pohlednice, na které je vyobrazena kolorovaná perokresba pečeti města Lipníka s uvedeným rokem 1628.^{45/}

Zajímavou sbírku znaků a pečeti moravských měst a městeček sestavili mezi léty 1893–1901 v Brně Alois a Karel Gödelovi.^{46/} Zde se uvádí privilegium Františka kardinála Ditrichštejna, před ním popisují znak podle starších pečeti, a to ze 16. století, kde měl podle autorů stát lev v plamenech a podle pečeti z roku 1619, kde již stál na kopci. Mimo to uvádí další městské pečeti z mladšího období s polepšeným znakem. Alois Gödel znak namaloval jako perokresbu, která je poměrně přesná a tinktury nahradil heraldickým šrafováním. Znak Lipníka řadí do znaků udělených šlechtickým rodem (zde Ditrichštejn) v roce 1628, doklady k změně barvy vosku nezná. František Slavík v roce 1905 popisuje znak Lipníka podle privilegia kardinála Ditrichštejna a řadí jej mezi znaky s vyobrazením zvířat.^{47/} Autor dějin Lipníka Anton Hajduk v roce 1907 mluví o lipenském znaku jen v souvislosti se založením města.^{48/} Zmiňuje souvislost mezi znakem města a ženou Voka z Kravař, která byla nevlastní dcerou krále Přemysla Otakara II. Nutno uvést, že vychází z podoby a dokonce barevnosti znaku, což ovšem ve 13. století samozřejmě nebyla pravda, jak uvádíme na počátku tohoto článku. Podobně se k záležitosti staví i Baďura, který vychází z datace znaku podle údaje na pečeti z roku 1619. Rok 1287, který je vyrytý do typáře, je ale podle všeho chybou, stejně jako přímá souvislost s Přemyslem Otakarem II., který zemřel v roce 1278.^{49/}

František Zvolský ve svém kompendiu z roku 1947 o znacích moravských měst znak Lipníka stručně popsal podle článku Jakuba Mráčka,

43/ https://www.heraldry-wiki.com/heraldrywiki/index.php?title=Lipn%C3%ADk_nad_Be%C4%8Dvou navštíveno 29. 4. 2020. číslo znaku Lipníka bylo 1710.

44/ Tamtéž.

45/ *Lipník nad Bečvou pohlednice a fotografie*. Lipník nad Bečvou 2013, s. 7.

46/ GÖDEL, Karel: *Znaky a pečetní znamení moravských měst* – MZA Brno, G 10, č. 130, obecné popisy fol. 14 a 28.

47/ SLAVÍK, Fr. A.: c. d. *Staré znaky*, s. 21, 142.

48/ HAJDUK, Anton: *Geschichte der Stadt Leipnik – ein Buch für jeder Leipniker*. Lipník 1907, s. 12.

49/ BAĐURA, Jan: *Lipenský okres*. Brno 1919, s. 32, 118 a zde i poznámka 1.

byť byl Zvolस्कý k Mráčkovým údajům spíše skeptický i přes vyobrazení, která Mráček v článku použil.^{50/} V roce 1950 vyšel informativní příspěvek z pera V. Becka, který shrnuje podobu lipenského znaku přibližně od roku 1602, a to v souvislosti se změnou znaku v roce 1948. Součástí je i drobné vyobrazení znaku a popis podle výnosu MV.^{51/} Ladislav Baletka v práci o znacích Severomoravských měst a městeček k Lipníku uvádí řadu údajů.^{52/} Předně zmiňuje údajnou nejstarší zmínku o Lipníku k roku 1238 a samozřejmě i údajný letopočet 1287 vyrytý na městském typáři z roku 1619. Popisuje nejstarší pečeť města z roku 1349, a to jako „*doprava obrácená hlava lva s čelenkou*“, přičemž připojené vyobrazení tomu odpovídá, byť místo čelenky je koruna. Takto ale pečeť v žádném případě nevypadala. Autor poté popisuje městský znak podle typářů dochovaných v Moravském zemském muzeu v Brně, dále Ditrichštejnovo privilegium a na závěr upravený znak z roku 1948. K původu znaku uvádí, že není znám, ale prý je možné, že je převzatý z panovnického erbu. V publikaci Baletky a Loudy o znacích severomoravských měst má Lipník poměrně obsáhlou pasáž, která shrnuje většinu názorů na vznik a stáří znaku, který autoři kladou nejméně do 14. století.^{53/} Samostatný příspěvek Jiřího Loudy ke znaku města Lipníka vyšel v roce 1981. Autor zde uvádí pečeť z roku 1349 s tím, že je na ní korunovaná lví hlava, stejně tak uvádí letopočet 1287. Znak je zde také vyobrazen, a to v podobě z roku 1628 a 1948. Autor ale opět zmiňuje i několikrát vyvrácenou podobnost s erbem pánů ze Žerotína.^{54/} Jiří Čarek o znaku v roce 1985 uvedl většinu dostupných informací a přinesl i vyobrazení privilegia kardinála Ditrichštejna.^{55/}

Na heraldice města Lipníka nad Bečvou je cenné, že se dochovalo skutečně velké množství památek, které městský znak přímo nesou, nebo jej obsahují. Neobyčejná pestrost a způsoby využití znaku nabízí pohled na různé dobové možnosti využití heraldiky, ale také na vnímání podoby znaku samotného v pestrosti jeho změn. Zmíňme dále městský znak v barvách dodnes dochovaný na budově gymnázia, který pochází ze druhé poloviny 19. století, sgrafitovou podobu znaku ve dvoře domu na ulici 28. října č. 23/12, která pochází nejspíše z roku 1933, či lva ve variaci na státní znak na náměstí T. G. Masaryka č. 46/29.^{56/} Stejně jako v případě Kroměříže i v Lipníku v období první republiky docházelo k vol-

50/ MRÁČEK, Jakub: *Erb města Lipníka*. Záhorská kronika 13/1931, č. 4, s. 97–98. ZVOLSKÝ, František: *Znaky moravských měst*. Brno 1947, s. 39, tabulka XIV.

51/ BECK, V.: *Úprava znaku města Lipníka nad Bečvou*. Záhorská kronika, 27/1950, č. 10, s. 117–118.

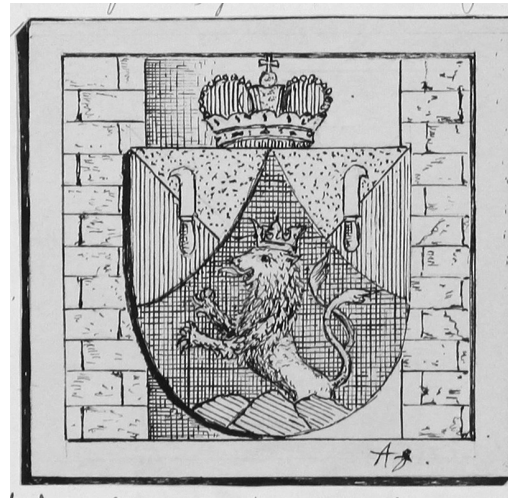
52/ BALETKA, Ladislav: *Znaky měst a městeček Severomoravského kraje*. In: *Sborník státního archivu v Opavě*. Opava 1971, s. 223–225.

53/ BALETKA, Ladislav – LOUDA, Jiří: *Znaky měst Severomoravského kraje*. Ostrava 1980, s. 52–53.

54/ LOUDA, Jiří: *Znak města Lipníka*. Kdy-kde-co v Olomouci srpen 1981, s. 19.

55/ ČAREK, Jiří: *Městské znaky v českých zemích*. Praha 1985, s. 226–227.

56/ Sgrafitová výzdoba domu na Ulici 28. října je dobře viditelná v publikaci Lipník nad Bečvou pohlednice a fotografie, Lipník nad Bečvou 2013, s. 25 obr. 42; tam je vidět i znak na dnešní budově gymnázia Tamtéž, s. 69, s. 163.

Znak města Lipníka, Alois Gödel. MZA Brno

Tablo členů prozatímního NV v Lipníku 1945. S laskavým svolením Jarmily Musilové

né úpravě městského znaku spočívající v odstranění ditrichštejnských nožů, popřípadě obou horních polí, a znak směřoval k původní podobě, tedy k samotnému lvu vyskakujícímu z trojvrší.^{57/} Podle všeho byl znak umístěn také na radnici nad vchodem na balkon, ale ve dvacátých letech z fotografií mizí.^{58/}

Doba, kdy se diametrálně změnila podoba městského znaku, přišla po druhé světové válce. Z roku 1945 pochází kamenný znak města ve vestibulu radnice, či tablo členů prozatímního Národního výboru města, na kterém je lev dokonce již bez ditrichštejnských nožů. Při návštěvě prezidenta Beneše v roce 1946 byla v Lipníku postavena slavobrána s lipenským lvem a stejný byl také na balkoně na radnici. V obou případech je opět vyobrazen pouze lev vyskakující z trojvrší.^{59/} Definitivní změna znaku proběhla až v roce 1948, kdy s návrhem na jeho změnu přišla o dva roky dříve místní odbočka Svazu osvobozených politických vězňů v Lipníku.^{60/} Vyjádření tehdejšího MNV v Lipníku nad Bečvou mluví za vše, mělo dojít k „*odstranění němec. Ditrichstejnských vinných zahnutých nožů na červenožlutém závěsu, jako pozůstatků tyranického a germanizačního panství Ditrichsteinů, kterým po bitvě bělohorské bylo celé panství lipenské zdarma za zásluhy a podpory němec. rakouského císaře darováno a zkonfiskováno bez náhrady. Ze znaku se odstraní i knížecí korunka a městský znak se obnoví v původní podobě bez těchto germánských doplňků*“.^{61/}

57/ MÜLLER, Karel: *Pečetě a znak města Kroměříže*. In: *Východní Morava 4*, 2014. Uherské Hradiště 2014, s. 20.

58/ *Lipník nad Bečvou pohlednice a fotografie*. Lipník nad Bečvou 2013, s. 18 obr. 22.

59/ Tamtéž, s. 118, č. 298–300.

60/ ŠTĚPÁN, Jan: *Vilém Prinke a znak města Lipníka nad Bečvou z roku 1948*. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov 2012*. Přerov 2012, s. 143–153.

61/ *Zemský archiv Opava pobočka Olomouc (ZAOpO), fond Krajský národní výbor (KNV), kartač. č. 1035, inv. č. 1758.*

V současné době používá město znak z roku 1948 navržený Marií Fiedlerovou z Prahy-Bubenče. Znak mohou zdarma užívat město a městské instituce, jiné využití je podmíněno schválením žádosti o užití městskou radou a tím, že „uživatel je povinen zabránit znevážení znaku města a použít schválenou grafickou podobu znaku“.^{62/} Předepsanou žádost o souhlas s užitím znaku lze získat na webových stránkách města.^{63/} Město si nechalo schválit v roce 2002 také městský prapor, který navrhl Jiří Louda, a jeho užití není nijak omezeno.^{64/}

Přehled znaků

Znakové privilegium

1628, květen 10., Míkulov P1, P2

František, kardinál Ditrichštejn, biskup olomoucký, vrací městu Lipníku jeho privilegia, ztracená pro účast na rebelii, rozhojňuje městský znak a potvrzuje užívání červeného vosku: *Předně mají míti štít se třemi poli, z nichž dolní, které vrchu štítu špicí dosahuje, jest černé a v něm lev žlutý s rozdělenou tlamou pod královskou korunkou stojící a v zelené hoře zadníma nohama věžící, horní dvě pole pošikem ležící sou žluté a červené a v tom každém dvojím poli dva nože z erbu našeho, na vrchu pak toho štítu klobouk knížecí červený* Oríg., perg. 30 × 34 cm (forma knihy), česky, pečeť vydavatele ve stříbrném pouzdře se znakem města a vydavatele přivěšena na stříbrných šňůrách. Městský znak je do pouzdra vyryt.

SOkA Přerov, fond AM Lipník, inv. č. 3.

Opis privilegia – popis stejný, cca 1628 P3

Znak města v kruhovém věnci typickém pro pečetní lemování, zasaženém v kartuši. Kartuši v horní části miniaturní drží postavy Statečnosti a Víry, v dolní části jsou zbraně, výzbroj a praporec. Heraldicky v levém dolním rohu se nachází pažba arkebuzy, na které jsou iniciály I. A. L. – lipenský malíř Jan Alexandry.

SOkA Přerov, fond Archiv města Lipníka, inv. č. 18, sign. N8, pag. 81.

Znaky na zvonech

I. P4 sv. Jakub z roku 1464 umístěn v lipenské zvonici v gotickém štítě poloviční korunované zvíře (nejspíše lev)

II. P5 sv. Michal z roku 1604 umístěn v lipenské zvonici renesanční kartuše v oválném věnci, korunovaný lev vyrůstající z trojvrší s jedním ocasem o třech chomáčích, nad štítem nápis M LIPNIK

III. P6 hodinový cymbál na věži kostela sv. Jakuba, původní z roku 1613, přelit v roce 1789 po požáru. Zvonař podle všeho vytvořil znak podle nejspíše poškozeného cymbálu, neboť více odpovídá podobě znaku z roku 1613.

v akantovém oválu stojící korunovaný dvouocasý lev

JOHN, František: Dílo zvonaře Kašpara Geistera z roku 1613 v Lipníku nad Bečvou. Sborník Státního okresního archivu Přerov. Přerov 2009, s. 5–9.

Foto František John.

Kamenné znaky

I. V roce 1595 nacházíme v účtech na opravy domu Hrbáčkovského částku 4,5 zlatého malíři z Olomouce za vymalování dvou panských erbů a městského znaku. Vzhledem k vyplacené částce a přestavbě domu se mohlo jednat o kolorování kamenných erbů.

SOkA Přerov, AM Lipník, městské účty inv. č. 7189 z roku 1595, náklad na stavení domu Hrbáčkovského.

II. P7 Městská zvonice z roku 1609

kruhový štít v kartuši, korunovaný dvouocasý lev vyrůstající z trojvrší, pod ním nápis Erb města Lipníka

III. Městský špitál 1616 – kameník z Valašského Meziříčí Andrys

„kámen a na něm erb městský s textem, jaký se jemu dá“
Pravděpodobně velmi podobné znaku na zvonici, hypoteticky i stejný autor. Dochována jen část bez znaku.

SOkA Přerov, AM Lipník, městské účty inv. č. 7210 z let 1615–1633.

Tisky P8

Renesanční prolamovaný štít v oválné kartuši, korunovaný dvouocasý lev vyrůstající z trojvrší.

Tobiáš Závorka:

kancionál Písně chval Božských z roku 1602.

Pravidlo služebností církevních z roku 1607.

Bađura, Jan: *Lipenský okres*. Brno 1919, s. 116–117.

Malované znaky

I. P9 Malovaný znak na dřevěném obalu císařské pečeti z roku 1613
Zlatý korunovaný dvouocasý lev s červeným jazykem vyskakující z černého trojvrší v zeleném poli.

ZAOP, VS Lipník nad Bečvou, inv. č. 196.

62/ https://www.mesto-lipnik.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=8426&id=3422&n=zadost%2Do%2Duziti%2Dznaku%2Dmesta%2Dlipnik%2Dnad%2Dbečvou&p1=704 [ver. 29.5.2020]

63/ https://www.mesto-lipnik.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=8426&id=1532&n=zadost%2Do%2Dsouhlas%2Ds%2Duzitim%2Dznaku%2Dmesta&p1=704 [ver. 29.5.2020]

64/ https://www.mesto-lipnik.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=8426&id=1962&n=zak%2Da%2Dprapor%2Dmesta&p1=704 [ver. 29.5.2020]

II. **P10** Příprava Moravské kroniky Dismase Josefa Ignáce rytíře von Hoffer, pravděpodobný autor fulnecký malíř Gottfried Herbert
1728 – Polepšený znak, chybné barvy vydutého klínu, kde je vyobrazen černý lev v červeném poli.

MZA, G12 Cerroniho sbírka II-248-18 – mylně vlepeno u Míkulova.

III. Městský znak na korouhvi tzv. trubačské brány. Zhotovil malíř Josef Medelský.

1765

SOkA Přerov, AM Lipník, inv. č. 8018.

IV. **P11** 1785/1791

Mapa pozemků města Lipníka nad Bečvou. Znak je součástí parergy a jde o malbu / perokresbu. Ve štítě nekorunovaný dvouocasý lev vyskakující z trojvrší, v roce 1791 domalována korunka a horní pole s ditrichštejnskými noži.

SOkA Přerov, AM Lipník, inv. č. 8024.

Městské pečeti P12, P13

Viz Seichterová, Hana – Štěpán, Jan: *Vývoj pečeti města Lipníka nad Bečvou*. In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov 2017, s. 5–24.

P1 Polepšený znak města Lipníka z privilegia biskupa Ditrichštejna. SOkA Přerov

P2 Polepšený znak města Lipníka na kovovém obalu pečeti těžce listiny. SOkA Přerov

P3 Znak města Lipníka na kresbě Jana Alexandry. SOkA Přerov

P4 Znak na zvonu (městská zvonice)

P5 Znak na zvonu (městská zvonice)

P6 Znak na zvonu (kostel sv. Jakuba)

P9 Nejstarší barevná varianta znaku města na obalu pečeti. ZAOPO

P10 Městský znak k dílu Dismase Hoffera. MZA Brno

P7 Znak na městské zvonici

P8 Znak z tisku Tobiáš Závorky. Pravidlo služebností církevních 1607

P11 Znak na mapě městských pozemků. SOKA Přešov

Zdeněk Fišer

Stréček Francek. K osudům Františka Hanáka, starosty Horní Moštěnice

Poměrně malá pozornost je historiky věnována osobnostem komunální politiky na úrovni obcí. Důvody pro to jsou různé: „výběrová“ lidská paměť, nedostatek pramenů, nezáměr o téma. Tak mizí v propadlišti dějin často lidé, kteří stáli v čele vesnických komunit po desetiletí, kteří na místní úrovni budovali a zvelebovali své obce a kteří také zasahovali do regionálního či krajového politického a hospodářského dění.

K takovým zasloužilým a zapomenutým mužům můžeme přiřadit Františka Hanáka (1837–1894), dlouholetého starostu Horní Moštěnice na Přerovsku, o němž nekrolog pravil, že to byl muž, „jehož celá téměř Haná dobře znala, jehož si rolnictvo širých krajín jakožto dokonalého hospodáře a zastávce práv rolnických vážilo a ctílo, jemuž uznání všestranného dostávalo se od inteligence, pokud s ním kdy měla příležitost se stykati a vzdělání jeho poznati.“^{1/}

Všechna sláva, polní tráva, chce se nám říci... V místě již dávno nežijí jeho potomci, jeho hrob sotva půl století po smrti byl zrušen a víceméně si jej nevšimla ani odborná literatura. Ve své době jej připomněl již citovaný nekrolog v časopise *Moravský hospodář*, a po desetiletích několik vzpomínkových článků v různých periodikách,^{2/} kdy byl zejména připomínán jako sběratel numismatických památek. Z tohoto rámce se nevymanila ani Marie Špalková, autorka dějin Horní Moštěnice, vydaných v roce 2006.^{3/}

Podstatně bohatší obraz života a činnosti Františka Hanáka nám umožní využití několika pramenů různé vypovídací hodnoty: 1. Jsou to úřední

1/ *Moravský hospodář*, 1894, 24. 3., č. 11, s. 92.

2/ HUDEČEK, Ladislav: *Sedlák numismatik*. Vlastivědný sborník střední a severní Moravy. Přerovsko. Příloha k 6. číslu VII. ročníku 1928/29, s. 1–4; ŘÍHA, František: *Památce moštěnské vlastence, starosty a sběratele mincí Františka Hanáka*. Selské listy, 22. 5. 1937, s. 2.

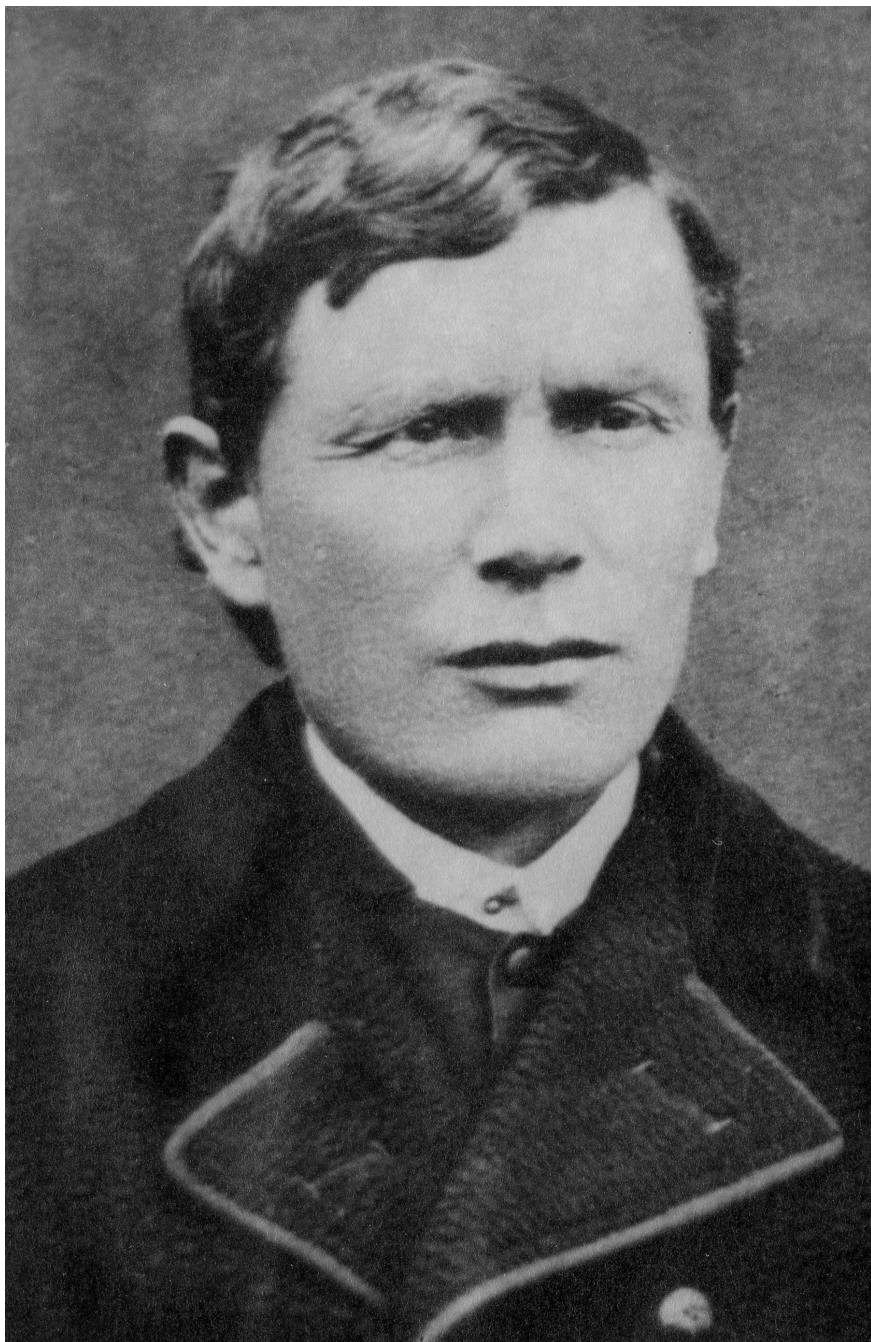
3/ ŠPALKOVÁ, Marie: *Horní Moštěnice. Kapitoly z dějin obce*. Horní Moštěnice 2006, zejména s. 67–69. Zmíněná pasáž nezapře inspiraci ve výše citovaných člancích. Starší publikace MIKEŠKA, František–NOVÁK, Bohumil: *Horní Moštěnice dříve a dnes*. Horní Moštěnice 1964, osobu F. Hanáka vůbec nevzpomíná.

P12 Pečeť města Lipníka z roku 1447. SOkA Olomouc

P13 Pečeť města Lipníka z roku 1457. MZA Brno

František Hanák ve středním věku. Kronika Zápisky rodu Hanáků

pisemnosti vzešlé z činnosti obecního úřadu v 2. polovině 19. století, uložené v Zemském archivu v Opavě – Státním okresním archivu Přerov.

2. Soukromá kronika, nazvaná „Zápisky rodu Hanáků“, ^{4/} jejímž autorem byl Albín Matuška (1884–?). Psal ji převážně v první polovině 50. let 20. století a byl s Františkem Hanákem rodově spřízněn.

3. Konečně máme k dispozici několik dopisů, ^{5/} jistě ale jen torzo původně bohatší korespondence, které se dochovalo v pozůstalosti Františka Skopalíka ze Záhlinic, jedné z nejvýznamnějších osobností selského stavu na Moravě v 2. polovině 19. století, rovněž starosty jmenované obce, nadto zemského a říšského poslance.

I. Rodinné poměry

Obec Horní Moštěnice ^{6/} se nachází asi tři kilometry jižně od města Přerova, původně rozložená jen na pravém břehu říčky Moštěnky, zčásti v rovině, zčásti rozprostřená na svahu kopce zvaného „Švédské šance“, někdy to, jak název napovídá, polního ležení švédské armády za třicetileté války. Ještě v 19. století se psala jen „Moštěnice“ (něm. Moschtienitz). Byla to poměrně velká, téměř čistě česká obec. V roce 1854 čítala 1 097 obyvatel, v roce 1880 bylo napočítáno 1200 obyvatel (z toho 1 192 českých) a 190 domů, a roku 1900 již 1 415 obyvatel (z toho 1 397 českých), žijících ve 211 domech. Drtivá většina z nich byla katolického vyznání a živila se zemědělstvím, ^{7/} i když čím dál více lidí hledalo obživu v průmyslových závodech nedalekého Přerova. V obci byl roku 1868 založen čtenářsko-pěvecký spolek a roku 1891 spolek dobrovolných hasičů. Dobový návštěvník v místě našel nevelký zámek s parkem, v sledované době sídlo velkostatku, patřícího od roku 1854 hrabatům Fürstenberkům, dále kostel, školu, několik soch a jako zvláštnost pramen kyselky (nalezen v roce 1855, intenzivněji čerpán od roku 1866), který byl stále více využíván lidmi z širokého okolí.

V takovém vesnický poklidném prostředí se v pozeňnaném měsíci květnu, dne 22., roku 1837, narodil František Hanák rodičům Janovi (1804–1871) ^{8/} a Anně (1814–1907, roz. Kuželová) ^{9/} Hanákovým, majitelům dědičného pololánu čp. 8 v Horní Moštěnici. To ovšem již měl staršího sourozence, bratra Josefa (1834–1888), který roku 1843 získal v nedale-

4/ M. Špalková ji sice v seznamu pramenů cituje, ale prakticky ji nevyužila. Kronika byla dopsána v r. 1954, existovala ve dvou poněkud odlišných exemplářích. Za její zpřístupnění děkuji paní Václavě Navrátilové z Břestu, správce Muzea F. Skopalíka v Záhlinicích.

5/ Editovány in FIŠER, Zdeněk: *František Skopalík. Život a dílo v dokumentech III. Výběr z korespondence*. Brno 2017, s. 210–221 (celkem 12 listů z let 1879 až 1890).

6/ Dále dle Kolektiv: *Historický místopis Moravy a Slezska*. Sv. VI, Ostrava 1978, s. 60–61.
7/ Katastr obce obnášel 984 ha veškeré půdy, z toho 939 ha hospodářské půdy, a v tom 827 ha polí, 45 ha luk a 19 ha pastvín.

8/ Byl synem Antonína Hanáka a Růženy Hanákové, roz. Hrubé.

9/ Byla dcerou Václava Kužela a Kateřiny, roz. Uherkové, majitelů pololánu čp. 4 v Horní Moštěnici.

Pohlednice Horní Moštěnice před rokem 1914. SOkA Přerov

kých Žalkovicích pro něj zakoupený grunt čp. 49. Novorozenec František ovšem nebyl zdaleka posledním dítětem v uvedené rodině. Mohl sledovat, jak postupně vyrůstají jeho mladší bratři Jan (1839–1881),^{10/} Antonín (1841–1918),^{11/} Florián (1846–1928)^{12/} a Vincenc (1855–1942).^{13/} A byly zde také tři sestry: nejstarší Františka (1845–1871), která se provdala za Cypriána Bradíka do Žalkovic na statek čp. 63, dále Anna (1849–1875), provdaná za Františka Otáhala, kováře v Horní Moštěnici, a konečně nejmladší Josefa (1852–1928), provdaná za Josefa Matušku, zaměstnance arcibiskupského panství v Kroměříži, v tamním hospodářském dvoře.

Mladému Františkovi, podobně jako jeho bratrům, byl rodiči určen stejný úděl, tj. pokračovat v tradici selství na vesnici. Měl štěstí, že manželství Františka^{14/} a Františky Hanákových, strýce a tety, zůstávalo bezdětné. Příbuzní se posléze rozhodli odkázat mu svou usedlost čp. 66 v Horní Moštěnici. Proto si jej ještě v dětském věku (snad už v šesti letech) vzali za chovance. Nějakou dobu, asi po dokončení školní docházky ve dvanácti letech, vypomáhal u bratra Josefa v Žalkovicích, ale od 14 let, resp. od roku 1851 byl již trvale na hospodářství strýce a tety v Moštěnici.

10/ Posléze se přiženil na selský statek čp. 24 v Žalkovicích.

11/ Zdědil rodný statek čp. 8 v Horní Moštěnici.

12/ Získal statek čp. 92 v Horní Moštěnici.

13/ Získal podsedecký čp. 72 v Horní Moštěnici. Pokud byl svobodný, tedy až do r. 1886, vypomáhal na statku F. Hanáka.

14/ Byl to bratranec jeho otce Jana Hanáka.

Z toho mála zpráv, či spíše vzpomínek, co se na něj dochovaly,^{15/} je zřejmé, že mladý František byl dítětem nadaným. Albin Matuška, autor pamětní knihy věnované rodu Hanáků, o něm píše: „Od časného mládí mnoho četl, mnoho slyšel a o mnohém přemýšlel. Postupně znal dokonale tehdejší literaturu a hloubal ve všem. Zvláště jeho dějepisné vědomosti všeobecně překvapovaly. Jeho paměť byla úžasná.“^{16/} Nepochybně, pokud by šel na studia, by z něj byl dobrý farář, učitel nebo úředník. Otec však rozhodl jinak, a tak se František držel rodné, přesnější strýcovy „hroudy“ na jeho statku. Ten definitivně převzal, když se asi roku 1863 oženil s osmadvacetiletou Františkou Kubíkovou (1834–1909), dcerou Jana Kubíka, čtvrtlánika z Lovčic. Záhy přišly děti: dcera Antonie (1863–1958), která se roku 1883 provdala za Františka Běhala (1857–1940), dále Aloisie (1868–1946), provdaná roku 1892 za Floriána Běhala (1866–1937, mladší bratr předchozího) a Marie (1870–1931), provdaná za Josefa Bartáka (1867–1931), majitele gruntu ve Staré Vsi. Přišel i dědic, syn Alois, narozený roku 1864; bohužel však ještě v dětském věku roku 1870 zemřel. Od dcer se ovšem František Hanák dočkal řady vnuků a vnuček.

Na konci života František Hanák vážně onemocněl se žaludkem (zřejmě rakovina). Protože mu místní lékaři nebyli schopni pomoci, poslední naději hledal ve Vídni. Během operace dne 8. února 1894 ale zemřel a domů se tak vrátil v cínové rakvi. Jak uvádí protokol ze zasedání obecní rady 9. února 1894, „Radní Jan Hrubý přednáší shromážděným členům výboru smutnou zvěst o úmrtí velezasloužilého pana starosty Františka Hanáka a vyzývá, by přítomní povstáním nejhlubší bol nad ztrátou tak zasloužilého muže najevo dali, což přítomní s nejhlubší úctou k zvěčnělému najevo dali. Zároveň vzat na vědomí soustrastný telegram paní lantkraběnky Terezie z Fürstenberků. Zakoupení smutečního věnce, který na rakev položen býti má, schváleno. Co se týká průvodu při pohřbu, usnešeno, aby celý výbor pohřbu se zúčastnil a nebožtíka ku hrobu odnesl.“^{17/}

František Hanák byl pochován dne 10. února 1894 na místním hřbitově v Horní Moštěnici. Místo jeho posledního odpočinku vyznačoval po desetiletí mramorový pomník s jeho podobiznou. Po druhé světové válce, patrně v roce 1948, byl Hanákův hrob zrušen,^{18/} a tak jeho památku dnes v obci již nic nepřipomíná.

15/ Můžeme litovat, že nemáme k dispozici životopis, který si ke konci života sám napsal. Alespoň to uvádí jeho nekrolog v Moravském hospodáři 1894.

16/ Zápisky rodu Hanáků, s. 258.

17/ Zemský archiv Opava – Státní okresní archiv Přerov, fond Archiv obce Horní Moštěnice, inv. č. 22 – Kniha zápisů ze schůzí obecního výboru od 29. 5. 1884 do 8. 8. 1905 (dále jen AOHM, inv. č. 22, protokol z ..., resp. jen Protokol z ...).

18/ Je ovšem pravděpodobné, že fyzické pozůstatky F. Hanáka zůstaly na místě, protože tam následně byl pohřben František Skácelík (1874–1948), manžel jeho vnučky Marie (dcera Antonie Běhalové).

Rodinný grunt Hanáků čp. 8 v Horní Moštěnici. Snímek pořízen mezi léty 1948–1954. Kronika Zápisky rodu Hanáků

II. Starosta a komunální politik

Jedním z konečných výsledků revoluce let 1848–1849 byla zásadní proměna správního systému. Na místní úrovni za své vzaly patrimoniální úřady, nahrazené nově komunální samosprávou.^{19/} Cestou voleb se v každé obci volil na tříleté období obecní výbor a z jeho středu pak obecní představenstvo (starosta, první a druhý radní), reprezentující a zastupující obec. Zmíněný institut obecní správy byl potlačen v letech neoabsolutismu a znovu obnoven po zavedení ústavnosti v letech 1860–1861, kdy se opět konaly obecní volby. Teprve v roce 1864 však bylo vydáno obecní zřízení a volební řád pro Čechy a Moravu, který již přesně stanovoval pravidla tohoto typu správy.^{20/}

Volby se začaly konat rovněž v Horní Moštěnici. Volen byl dvanáctičlenný obecní výbor, jehož členové většinou pocházeli z řad movitějších obyvatel obce, pololáníků (majitelů gruntů) a čtvrtláníků. Je pravděpodobné, že majitel jednoho z gruntů, František Hanák, začal komunální politiku brzy sledovat. Jeho zájem byl podložen i dobrými výsledky vlastního hospodaření, kdy se zajímal o nové postupy a plodiny v zemědělství. Alespoň tak můžeme soudit z toho, že jej nacházíme v řadách členů Hos-

19/ Ke změně podrobně JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, JAN: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha 2005, s. 279 a dále.

20/ Viz MACENAUER, Josef: *Samospráva obecní*. Brno 1878.

podářské jednoty záhlinicko-kvasické (dále HJZK)^{21/} již v roce jejího založení (1861).^{22/} V uvedeném spolku, který vzešel z iniciativy Františka Skopalíka, rolníka v Záhlinicích, se sdružovali pokročilejší rolníci především z regionů Kroměřížska, Přerovska a Zlínska. Při hovorech o hospodářství se tam ale neformálně jistě probíraly také záležitosti komunální politiky, jejímž výsledkem byla podpora již zmíněného Františka Skopalíka, který se od roku 1861 stal zemským a od roku 1879 i říšským poslancem, reprezentujícím selský stav zejména Hané.

Již při prvních valných hromadách HJZK vystupoval aktivně Josef Doležel,^{23/} obchodník a hostinský v Horní Moštěnici. Zřejmě na jeho podnět se záhy jedna z valných hromad HJZK (v pořadí šestá) odbyvala dne 3. února 1863 přímo v Horní Moštěnici,^{24/} v hostinci, který náležel právě Josefu Doleželovi. Na programu bylo rokování k několika otázkám:

- Co má dělat rolník, aby mu hospodářství poskytovalo patřičný užitek;
- Jsou-li obecní pastviště k užítku a zda by se neměla zrušit;
- Jak proměnit kontribuční sýpky;
- Zda pěstovat moruše.

K hlavním referentům a diskutérům patřil Josef Doležel. O Františku Hanákovi v zápise zmínka není, i když byl takové akci jistě přítomen – konání valných hromad bylo v 60. letech 19. století významnou společenskou událostí, kdy shromážděné vítalo obecní či městské zastupitelstvo, schůzovní místnost byla vyzdobena, konaly se slavnostní bohoslužby atd., protože schůze bývaly chápány i jako demonstrace národně českého vědomí jejich účastníků. Program HJZK byl také pro rolníky z Horní Moštěnice přitažlivý, protože jich již na konci roku 1864 bylo v jednotě registrováno 15.^{25/}

Setkávání rolníků při valných hromadách HJZK bylo jistě dobrou školou i pro Františka Hanáka. Načerpal při nich řadu podnětů, které následně mohl uplatnit ať už při řízení vlastního hospodářství, tak v obecní sa-

21/ O ní podrobně FIŠER, Zdeněk: *Hospodářská jednota záhlinicko-kvasická (1861–1912)*. Chropyně 1997.

22/ Kromě něj do HJZK vstoupili z Horní Moštěnice rolníci František Bartoník, František Hrubý, František Kubík, Jan Kužela a Jan Sopouch, dále obchodník Josef Doležel a hostinský František Koláček. Viz *Zpráva o činnosti a jednáních hospodářské filiální jednoty Záhlinicko-kvasické od jejího počátku až do konce roku 1862*. Sestavil F. Skopalík. Brno 1863, s. 147.

23/ Podobně jako F. Hanák by si i J. Doležel zasloužil samostatnou studii. Byla to nepochybně zajímavá postava, jak vyplývá z jeho dochovaných dopisů F. Skopalíkovi. Viz FIŠER, Z. (ed.): *František Skopalík III.*, s. 122–133.

24/ Její průběh zachycen in *Zpráva o činnosti a jednáních hospodářské filiální jednoty Záhlinicko-kvasické od jejího počátku až do konce roku 1863*. Sestavil F. Skopalík. Brno 1864, s. 5 a dále.

25/ *Zpráva o činnosti a jednáních hospodářské filiálky Záhlinicko-kvasické roku 1864*. Sestavil F. Skopalík. Kroměříž 1865, s. 97. Většina z nich ale z HJZK v dalších letech vystoupila, aniž víme proč. Jak psal J. Doležel asi v 2. pol. roku 1868 F. Skopalíkovi: „Já Vám drahý příteli můj tedy ještě jednou oznamuji, že jen Josef Doležel, Jiří Hrubý, starosta, Franta Hanák, Jan Kužela a Franta Kubík vesměs z Moštěnice co údové filiálky hospodářské záhlinicko-kvasické nadále pozůstanou, ti ostatní ale všichni vypověděli. Měl jsem se starostou práci by zůstal, jeho dva bratři, Franta i Václav Hrubý, ale těž vypověděli.“ Viz FIŠER, Z. (ed.): *František Skopalík III.*, s. 134.

Rodina Hanáková v roce 1873, již po úmrtí otce Jana Hanáka (1871) a dcery Františky, provdané Bradíkové (1871). Uprostřed (1) matka Anna Hanáková (1814–1907), již výměnkářka na dědičném statku č. 8 v Horní Moštěnici. Dále zachycen Josef Hanák (2), nejstarší syn a majitel gruntu č. 49 v Žalkovicích, dcera Anna, provdaná Otáhalová v Horní Moštěnici (3), dcera Josefa, provdaná Matušková v Kroměříži (4), syn František, majitel gruntu č. 66 v Horní Moštěnici (5), syn Florián, majitel usedlosti č. 92 v Horní Moštěnici (6), syn Jan, majitel usedlosti č. 24 v Žalkovicích (7), syn Antonín, majitel usedlosti č. 8 v Horní Moštěnici (8) a nejmladší syn Vincenc, majitel usedlosti č. 72 v Horní Moštěnici (9). Kronika Zápisů rodu Hanáků

mosprávě. V ní začal působit asi v polovině 60. let; roku 1869 je uveden již jako radní, když starostou byl Jiří Hrubý.^{26/} Konečně v obecních volbách v roce 1873 byl zvolen starostou Horní Moštěnice. Ve funkci zůstal až do konce svého života s výjimkou let 1882–1885, kdy byl starostou Florián Plaček; František Hanák ale zůstal nadále členem výboru.

Nekrolog nám sděluje, že František Hanák „byl dlouhá léta starostou rodné obce své a mnoho dobrého pro ni vykonal, mnohý podnik na prospěch obce měl původu svůj v bystré hlavě Hanákově, všechny pak práce dobré a záslužné měly v něm pomocníka vydatného, neúnavného.“^{27/} Podívejme se tedy blíže, jaká byla realita ve světle dobových písemností.

O činnosti nejen Františka Hanáka, ale celého výboru vypovídá *Knihy protokolů jednání obecního výboru*, založená dne 5. února 1874 v domě obecního představeného, tedy v domě starosty, jímž už byl František Ha-

nák.^{28/} Výbor tehdy čítal dvanáct členů a scházel se většinou jednou měsíčně;^{29/} záviselo rovněž na důležitosti projednávaných témat.

Četba protokolů dokládá, že se jednaly většinou zcela běžné věci, související s každodenním životem obyvatel obce. Tu a tam se někomu prodával obecní pozemek, problémy byly s kopáním hlíny potřebné na výrobu cihel „vepřovic“, na podlahy i omazávání domů.^{30/} S tím byl spojen, řečeno dnešní terminologií, i problém „nepřízřusobivých“: „Všeobecně se uznává, by doly způsobené děláním cihel na obecních pozemcích „Trní“, jež slouží ponejvíce za skrýše kočujících a cikánů, byly porovnány a dle možnosti v užitečnou půdu proměněny.“ Výbor navrhoval následující řešení: „Přítomní usnáší se, aby veřejně prohlášeno bylo, že doly ty možno si vzíti v užívání na čtyři leta bezplatně, však se závazkem, aby doly ty co nejmožněji srovnány a plodnými učiněny byly.“^{31/}

Občas se objevovaly – tak jako jsou a budou – problémy s mládeží, jak dokládá přípis okresního hejtmanství v Přerově z 31. července 1888, „jímž se nařizuje, aby představenstvo obce co nejpřísnější kroky zavedlo, by školní mládež v kořalnách nepobývala a netoulala, do hospody v noci se nepovštěla a divadelních představení i komedií se nezúčastňovala a takto k mravní stránce u mládeže působilo představenstvo obce s místní školní radou“. K čemuž obecní výbor rukou starosty Františka Hanáka zaujal jednoznačné stanovisko: „Výnosu tomuto se co nejzdatněji vyhová.“^{32/}

Dlouhou dobu se obecní výbor vracel ke dvěma záležitostem.

První byla stavba nové školy.^{33/} Dosavadní, do níž docházeli i žáci z nedalekých Lověšic a Dobřčic, již dávno nevyhovovala. Vždyť nadučitel Rajmund Pazdírek (v letech 1879–1891) se musel starat o více jak 300 žáků, natěsnaných v pouhých dvou třídách. Ale i po odchodu 39 dětí z Lověšic a 57 dětí z Dobřčic v roce 1882 chodilo do moštěnské školy 237 domácích žáků. Posléze výbor odsouhlasil výstavbu školy nové. Ta stará se začala bourat 18. dubna 1885 a již 3. května byl na jejím místě položen základní kámen ke stavbě školy nové. Během její výstavby se výuka dětí konala v sále hostince „U bílé růže“. Nová trojtřídní škola byla dokončena a za velké slávy vysvěcena 14. září 1885, mj. za přítomnosti zemského a říšského poslance Františka Skopalíka. Tato největší akce v dějinách obce přišla na 13 000 zlatých, což byl nemalý zásah do obecních financí.

28/ AOHM, inv. č. 22, protokol ze schůze 5. 2. 1874.

29/ Např. v roce 1875 se výbor sešel 3. 2., 8. 4., 11. 4., 18. 4., 18. 5., 20. 8., 18. 10., 22. 10., 24. 10. a 16. 12. V roce 1880 byla výborová schůze dne 3. 1., 15. 2., 20. 3., 8. 4., 7. 7., 10. 7., 10. 9., 2. 12., 18. 12. a 29. 12. A v roce 1887 se výbor sešel dne 17. 2., 12. 4., 30. 4., 23. 5., 9. 7., 15. 9., 26. 10. a 6. 12.

30/ Např. protokol z 18. 5. 1875 uvádí: „Co se týká brání hlíny na maltu ku omítání domu, tedy se nemá tato hlína na Bělenici, nýbrž za humny Zamostkovými bráti, jelikož tam jest hlína, a beze škody se dá bráti.“

31/ Protokol z 29. 12. 1880.

32/ Protokol z 12. 8. 1888.

33/ Dále dle ŠPALKOVÁ, M.: *Horní Moštěnice*, s. 133. Její údaje ovšem pocházejí z brožury MIKEŠKA, F.–NOVÁK, B.: *Horní Moštěnice dříve a dnes*, s. 5–8. Zprávu o přípravě vysvěcení nové školy přinesl Hlas XXXVIII, 1885, 11. 9., č. 73.

26/ ŠPALKOVÁ, M.: *Horní Moštěnice*, s. 70.

27/ Viz pozn. 1.

c. 25.

Protokol
 založen dne 4 října 1885 v doručení
 představení obce a v sezení obecní
 rady radních.
 předmět a vřízení:
 Starosta předložil spis od st. okresní
 ního hejtmanství z dne 27. října 1885
 číslo 8285 v příčině opatření proti
 cholery a klade obecním radním
 na míru by k příštím sezení obecní
 rady bylo požádáno p. dopravce
 by v pádu potřeby v čas náhlých vzhled
 nemocí propůjčil parouk Pasárnu
 ga Legant, tak jako to st. hejtmanství
 ve své řečené příčině nařizuje
 svým obecním radním ujednání jím
 druhý dopis st. předložení do 4 týdnů
 stanov zborníhání vzal p. odmost
 a ačkoliv, tento posud zastaven není
 má se záležitost tato tak při příštím
 vybořování sezení vyjádřiti.
 skončeno

F. Hanák
 starosta.

J. Práček

Jan Hanák
 p. Lavoděl
 František Hanák
 Jan Čížek
 Josef Janoušek
 Jan Lavoděl

Jedna ze stránek knihy zápisů ze schůzí obecního výboru v Horní Moštěnici s podpisem starosty F. Hanáka. SOkA Přerov, fond Archiv obce Horní Moštěnice, inv. č. 22

Ještě dlouhá léta se musela splácet půjčka, kterou si obec na výstavbu nové školy musela vzít.

Druhá akce se týkala zřízení železniční zastávky v místě. Katastrem obce sice vedla trať Severní dráhy Ferdinandovy, v Horní Moštěnici však vlaky nezastavovaly. Proto obecní výbor pověřil dne 13. května 1886 starostu podáním žádosti na ředitelství Severní dráhy, aby byla v obci zřízena zastávka s tím, že obec slíbila na stavbu staniční budovy dodat až 10 m³ kamene a písku zdarma.^{34/} Záležitost se táhla; zastávka byla sice zřízena ještě za Hanákova života v roce 1893, ale ještě v dubnu 1894 Severní dráha požadovala po obci příspěvek 650 zl., přestože jí již dříve bylo posláno 600 zl.^{35/} Nakonec i druhou sumu musela obec zaplatit, ač měla ještě značné dluhy z výstavby nové školy.^{36/} I proto byla obec nucena v posledním desetiletí starostování Františka Hanáka hospodařit se schodky. Např. v roce 1891 činilo vydání 6 155 zl. 48 kr., zatímco příjmy jen 4 601 zl. 75 kr.; schodek byl ve výši 1 553 zl. 73 kr.^{37/}

Celkově se obec za starostování Františka Hanáka zdárně rozvíjela, jak svědčí vzrůstající počet obyvatel. Při sčítání k 1. lednu 1891 v ní bylo napočteno 1 366 obyvatel, z toho 739 žen a jen 627 mužů. Celkem tvořili 313 samostatných rodin, bydlících v 200 domech. Obyvatelstvo bylo trvale katolického vyznání, jen v čp. 63 žilo osm osob vyznání židovského. Domovskou příslušnost mělo v obci 847 osob, bez ní zůstávalo 465 osob; 54 osob žilo v cizině.^{38/}

V obci působilo několik spolků, jako byly Čtenářsko-pěvecký spolek „Pokrok“, dále v roce 1882 založený Spolek veteránů (předsedou byl první radní Jan Hrubý), roku 1883 založená Raiffeisenka (záložna) pro drobné strádaly a od roku 1891 také spolek dobrovolných hasičů, podporovaný obcí.^{39/} František Hanák se sám v roce 1877, kdy se v obci dne 10. června konala další valná hromada HJZK, angažoval při založení Hospodářského spolku kojetínsko-přerovského, jehož byl od roku 1892 místopředsedou. Od roku 1878 byl také předsedou Okresního silničního výboru, což byla tehdy důležitá funkce. Rovněž byl členem okresní školní rady a, jak uvádí nekrolog, „representoval v ní za dob dřívějších život národní skoro sám“.

Starosta František Hanák v době vzpomenutého sčítání žil na grunte čp. 66 spolu s manželkou Františkou a dcerami Aloisií a Marií. S nimi bydlela vdova Františka Hanáková (nar. 1814), původní spoluvlastnice statku, dále jakási Ludmila Střelcová (nar. 1874), schovanka. Hospodáři k ruce byl čeledín Jaroslav Kovařík (nar. 1865), hospodyně k ruce byla Františka Odložilová, služka (nar. 1871).

34/ Protokol z 13. 5. 1886.

35/ Protokol z 27. 4. 1893.

36/ Protokol z 13. 5. 1886 hovoří o dlužích ve výši 8 000 zl.

37/ Protokol z 25. 5. 1892.

38/ Tak alespoň zaznamenal A. Slavík, učitel, v Popise obyvatelstva v Horní Moštěnici. ZA Opava – SOkA Přerov, AOHM, inv. č. 35.

39/ Iniciátorem vzniku spolku byl dlouholetý první radní Jan Hrubý, rolník, zároveň správní rada akciového pivovaru v Přerově. Viz KRŠKA, Titus: Hasičská kronika. 1898, s. 43.

František Hanák (1837–1894), s manželkou Františkou, rozenou Kubíkovou (1834–1909) a dcerami Antonii (1863–1958, uprostřed), Aloisii (1868–1946) a Marií (1870–1931). Foto patrně z roku 1873. Kronika Zápisky rodu Hanáků

S přibývajícím věkem se František Hanák začal intenzivněji angažovat v politice. Nestačila mu jen ta na místní úrovni, ale stále více se zapojoval do širšího politického proudu, reprezentovaného Národní stranou na Moravě,^{40/} která byla dlouhodobě jedinou představitelkou národně českých snah. Bohužel, o jeho úsilí a angažovanosti v naznačeném směru jsme jen velmi málo informováni, ale můžeme říci, že byl dlouholetým stoupencem Františka Skopalíka, rolníka ze Záhlinic, který do vyšší politiky vstoupil již roku 1861 jako poslanec Moravského zemského sněmu za Národní stranu ve volebních okresech venkovských obcí Holešov, Bystřice pod Hostýnem a Napajedla.^{41/} Hanák sám ovšem do zemského sněmu volil za venkovské okresy Kroměříž, Přerov, Kojetín a Zdounky v roce 1867, 1870 a 1873 advokáta Jana Kozánka z Kroměříže a v roce 1878 a 1884 za venkovské okresy Přerov a Kojetín advokáta Wolfganga Kusého.

40/ K politickému systému na Moravě v 2. pol. 19. století MALÍŘ, Jiří: *Od spolků k politickým stranám. Vývoj politických stran na Moravě v letech 1848–1914*. Brno 1996.

41/ MALÍŘ, Jiří a kol.: *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918*. Brno 2012, s. 624–625.

Můžeme tušit, že pro zmíněné kandidáty byl František Hanák dobrým agitátorem, a můžeme litovat, že se k těmto volbám nedochovala nějaká jeho agenda, která by umožnila více nahlédnout do volebního zákulisí.

Oč jsme v tomto směru ochuzeni, dokládá několik Hanákových listů, jimiž vystoupil na podporu Františka Skopalíka při volbách do říšského sněmu, poprvé v roce 1879. Již první list z 14. června 1879 je zajímavý, protože v něm František Hanák navrhuje zvolit Františka Skopalíka za říšského poslance: „Okres přerovský, to jest náš, který vždy s kojetínskými věrně dosti hlasuje a já bývám vůdcem jejich, navrhuje Vás, ctěný příteli, a to za tou příčinou, že také nadešla již jednou doba, kdy by měl aspoň jeden rolník národ náš nebo stav náš rolnický na říšské radě zastupovati.“^{42/}

Z citace je zřejmé, že František Hanák již měl v regionální politice Přerovska dobré postavení a že spolu s dalšími starosty z okolí, jako byl František Bradík ze Žalkovic nebo Josef Sládeček z Říkovic,^{43/} chtěli dosáhnout, aby selský stav v poslanecké sněmovně reprezentoval alespoň jeden poslanec z řad rolníků. Cítíme zde narůstající sebevědomí selského stavu a počátky ideologie agrarismu, jejímž konečným produktem byla agrární strana, která posléze, již v samostatném československém státě, plně ovládla jeho politickou scénu.

František Skopalík,^{44/} rolník ze Záhlinic, byl v tu dobu již velmi vážen, oblíben a obdivován nejen v selských vrstvách. Jeho proslulé dobrovolné scelení pozemků v rodných Záhlinicích, první v celé habsburské říši, nesmírně pozvedlo jeho společenskou prestiž. Rovněž jeho další činy, ať už ve funkci starosty Záhlinic, nebo jako zemského poslance, vedly k jeho vzrůstající oblíbě i mimo rolnictvo.

Proto do říšské rady zkusil kandidovat již v roce 1873. V souboji s Josefem Ganzwohlem (1825–1885), notářem v Uherském Hradišti, ale neuspěl. Na vině byla i nejasná koncepce vedení Národní strany v Brně, reprezentovaná dr. Aloisem Pražákem, která nad kandidaturou dvou příslušníků strany ve stejném volebním obvodu zůstala zcela bezradná.^{45/} Vítězný Josef Ganzwohl v době svého mandátu zcela neplnil politickou linii Národní strany na Moravě a ta jej postupně odepsala, takže při parlamentních volbách v roce 1879 měl Skopalík k získání mandátu vedle přízně voličů i podporu vedení strany.

42/ FIŠER, Z. (ed.): *František Skopalík III.*, s. 211.

43/ Viz také jeho listy Skopalíkovi z let 1882–1891. In FIŠER, Z. (ed.): *František Skopalík III.*, s. 768–773.

44/ K němu více OBRTTEL, František: František Skopalík. In: *Zemědělství buditelé. Sbírka životopisů mužů o zemědělství zasloužilých*. Redigoval M. Michálek. Praha 1937, s. 185–195; SOBEK, František: *František Skopalík. Jeho život a dílo*. Brno 1946; KUBAČÁK, ANTONÍN: *Život, dílo a odkaz průkopníka pozemkových úprav Františka Skopalíka*. Praha 1997; FIŠER, Zdeněk: František Skopalík ve svém životě a díle. In: *Záhlinice a František Skopalík*. Brno 2016, s. 191–216.

45/ O celé záležitosti FIŠER, Zdeněk: *Volby do říšské rady v roce 1873 a souboj o poslanecký mandát mezi Josefem Ganzwohlem z Uherského Hradiště a Františkem Skopalíkem ze Záhlinic*. Slovákco LXI, 2019, v tisku.

Státek čp. 66 v Horní Moštěnici, patříci starostovi F. Hanákovi. Foto asi z r. 1954. Kronika Zápisky rodu Hanáků

Za přízeň voličů na Přerovsku a Kojetínsku (volební obvod dále tvořily venkovské obce soudních okresů Zdounky, Prostějov a Plumlov) Skopalík zřejmě Františku Hanákovi poděkoval nedochovaným dopisem, na který oslovený odpověděl v dochovaném, ale nedatovaném listu. „Co jsem pro Vás učinil, byla moje svatá povinnost, kterou jsem se zanášel již šest roků, ihned od Vašeho pádu proti p. Ganzwohlovi,“ psal.^{46/} Nic nevádí, že kandidát neumí zcela dobře německy. Když se 22. června konala v Přerově schůze důvěrníků strany, shodli se přítomní zcela jednoznačně na Skopalíkově kandidatuře. „Pak když po našem jednání přišel p. starosta z Přerova do tej kavárny a ptal se hostinského, je-li již po všem, ten jemu (což nám sám p. starosta řekl) sdělil, že měl býti aspoň přítomen, že takové zasedání snad ještě nikdy od rolníků neviděl, že viděl zasedat měšťany, ale neviděl mezi nimi ty krásné řeči, co se mluvily, ale hádky a nemravnosti.“ Dále František Hanák Skopalíkově psal, že stačí, aby se voličům představil až po volbě 1. července (!), neb je již dostatečně po okolí znám, zatímco on, František Hanák, „jako dosavadní předseda volebního komitétu jim činnost svoji před osudným volením dle 1. července sdělím“.

Přestože tedy měl František Skopalík na Přerovsku a Kojetínsku vynikající volební pozici, nakonec se rozhodl kandidovat ve volebním okrese č. 8, tvořeném venkovskými obcemi soudních okresů Uherské Hradiště,

Uherský Ostroh, Strážnice, Bystřice pod Hostýnem, Holešov a Napajedla, v němž v roce 1873 prohrál s Josefem Ganzwohlem. Snad to měla být jeho osobní satisfakce, protože ve volbách roku 1879 Skopalík tam suverénně zvítězil. Samozřejmě, že tato volba znamenala pro Františka Hanáka a další příznivce na Přerovsku a Kojetínsku jisté zklamání, ale nemuselo být zase tak velké, protože vedení Národní strany tam nasadilo dalšího dobře známého národovce, kněze Ignáce Wurma. I ten uspěl, a tak v lavicích říšského sněmu zasedal spolu s Františkem Skopalíkem.

Následné Hanákovy dopisy, zaslané Františku Skopalíkovi 1. 2. 1881, 7. 3. 1881, 16. 3. 1881, 24. 4. 1881 a 31. 5. 1882, se týkají otázky revize pozemkové daně, kterou prosadila vláda. V tu dobu se na Skopalíka obrátilo mnoho rolníků z regionu – včetně Františka Hanáka, aby bránil jejich zájmy. Bohužel, ani on, ani další poslanci z Národní strany neuspěli, a tak se na jejich hlavu snesly četné výčitky, jak odráží zejména obsáhlý Hanákův list z 24. dubna 1881.^{47/} Pisatel v něm poznamenal: „Příteli milý, račte odpustiti, že Vám to všechno musím tak psáti, jak jsem to všechno slyšel. Piší Vám to proto, že jsem byl hned od začátku pro Vás na radu říšskou, a proto jest má povinnost, by jste taky přijal to, co lid mluví, k vědomosti a se podle toho řídití mohl. Pak taky Vám tímto sděluji, že já sám nemám jinaký povahy, jako je Vaše, totiž mírné, což mi již mockráté vytýkáno bylo, ovšem od menšiny těch prudkých starostů a voličů občanů.“

Bez několika listů zaslaných Františku Skopalíkovi bychom ani nevěděli, jak významné místo František Hanák ve volebním systému regionu Přerovska zastával. Po zralé úvaze se posléze také rozhodl, že zkusí své štěstí ve volbách do Moravského zemského sněmu. Stalo se tak v doplňovacích volbách 2. července 1886 po zemřelém Wolfgangu Kusém († 31. 1. 1886), kdy vstoupil do souboje s rolníkem Janem Rozkošným z Křenovic.^{48/}

Podíváme-li se do dobového novinového tisku, jako byla Moravská orlice, reprezentující politiku Národní strany na Moravě, nebo Hlas, zastupující především moravské katolíky, zjistíme, že redakce volbám ve volebním okrese venkovských obcí Přerovsko a Kojetínsko nevěnovaly zrovna velkou pozornost, na rozdíl např. od souběžně probíhajících voleb do zemského sněmu v městech Prostějov a Uherské Hradiště. Proč, naznačil článek z počátku měsíce května 1886, otištěný v Hlasu: „Nejmenší starost působí asi voličům obsazení křesla poslaneckého u venkovských obcí okresů přerovského a kojetínského. Volební okres tento považovati lze za úplně jistý, v němž se političtí protivníci naši nemohou ani hnouti. Tu se jen jednati může a má o to, aby z nové volby vyšel muž, který by znamenal skutečnou posilu řad národních a konzervativních poslanců.“^{49/} Ta jistota redakce vycházela z nezvratného faktu, že venkovské obyvatelstvo zmíněných regionů bylo prakticky jen české. Vedení Národní strany, tehdy jako jediné

46/ FIŠER, Z. (ed.): František Skopalík III., s. 212–213.

47/ Tamtéž, s. 217–218.

48/ Více o něm MALÍŘ, J. a kol.: Biografický slovník, s. 572–575.

49/ Hlas. Noviny pro lid, XXXIII, 1886, 4. 5., č. 101.

reprezentující národně české zájmy, se zdálo asi zbytečně více o volbách v uvedených regionech psát, protože ať by zvítězil ten nebo onen kandidát, byl by vždy jen český. Proto daleko více pozornosti a vášní vzbuzovala zmíněná dvě města, kde docházelo k soubojům mezi českými a německými kandidáty.

List Moravská orlice pak 27. května uvedl jména kandidátů^{50/} ve sledovaných obvodech. O místo poslance chtěli usilovat dr. Josef Žáček, advokát, dále rolník a starosta Křenovic Jan Rozkošný, ředitel měšťanských škol v Přerově František Slaměník a redaktor Kratochvíl. Konečně posledním kandidátem v seznamu byl „učitel“ (!) Hanák z Moštěnice; jak vidno, autor zmíněné noticky neměl o posledním kandidátovi žádné přesnější informace.

Zdá se, že preferovaným kandidátem pro sledovaný region byl ředitel František Slaměník. Doporučoval ho přízní voličů jak Hlas,^{51/} tak Moravská orlice – ta s následným zdůvodněním: „*Již v krátké době přistoupí voličové naší požehnané Haně k volebnímu osudí, aby si za poslance na sněmu zvolili muže, který potřeby okresu toho, kojetínského a přerovského, dobře zná, který v tolikerých otázkách hospodářských, školských a politických nejen rozhled má, nýbrž i sílu a vůli, aby se jich jak v potřebách okresu, tak v potřebách země celé platně zastati mohl.*“^{52/}

Nevíme, co se následně dalo v zákulisí a neznáme ani stanovisko Františka Slaměníka k případné volbě, zdá se ale, že je pro jiné zaneprázdnění odmítl.^{53/}

Na stránkách novin se pak jeho jméno již nepřipomíná. Následně Hlas 19. června přináší zprávu, že 15. června se konala schůze volitelů za přerovsko-kojetínský volební obvod, a to v sále akciového pivovaru v Přerově. Přítomno bylo 45 volitelů (z celkových 88), k nimž promluvili rolníci Jan Rozkošný a František Hanák. Oba patrně hovořili přesvědčivě, protože volitelé rozdělili své sympatie naprosto rovnoměrně – každý dostal po 21 hlasech, zbytek se hlasování zdržel. Tuto situaci Ústřední volební výbor Národní strany v Brně akceptoval a navrhl za kandidáty oba; rozhodnout se mělo až při volbách.^{54/}

50/ Moravská orlice, XV. (XXIV.), 1886, 27. 5., č. 121.

51/ Hlas XXXIII, 1886, 28. 5., č. 123.

52/ Moravská orlice, XV. (XXIV.), 1886, 30. 5., č. 124.

53/ Bohužel, ve svých pamětech se o ní vůbec nezmiňuje. Viz SLAMĚNÍK, F.: *Vzpomínky starého učitele*. Zábřeh 1907.

54/ Hlas, XXXIII., 1886, 19. 6., č. 139. To platilo i pro Moravskou orlici, XV. (XXIV.), 1886, 26. 6., č. 144. Tuto nerozhodnost potvrzuje rovněž list Františka Šroma, advokáta, který od r. 1879 převzal právní kancelář Aloise Pražáka. Patřil k předním činitelům Národní strany na Moravě, byl poslancem moravského zemského i říšského sněmu. Ve vzpomínutém listu z 24. 6. 1886 tedy autor F. Skopalíkovi píše: „*Důvěrníci venkovských volebních okresů přerovského a kojetínského neustanovili se posud na jistém kandidátovi pro sněm, neb při odbývané schůzi měli pan Rozkošný z Křenovic (na Kojetínsku) a p. Hanák z Moštěnice (na Přerovsku) stejných hlasů, i bylo od důvěrníků dopisemi ke mně přání vysloveno, aby rozhodnutí zůstaveno bylo volitelům při volbě.*“ Dále pak pisatel žádal členy výkonného výboru Národní strany, aby se každý k uvedené dvojkandidatuře vyjádřil. Viz FIŠER, Z.: *František Skopalík III.*, s. 876.

Při vlastní volbě nakonec vyhrál Jan Rozkošný, když z 88 hlasů volitelů jich obdržel 46, ale František Hanák zůstal v těsném závěsu, když získal na svou stranu 40 volitelů.^{55/} I to vypovídá o tom, že byl v užším regionu osobou váženou, již se dalo věřit, a která by mohla zastupovat zájmy rolníků i na vyšší než jen místní úrovni.

III. V lidské paměti

František Hanák údajně ke konci života sepsal svůj životopis, ten se však nedochoval, a tak svědectví o jeho životě i o tom, co dělal, je velmi málo. Jednoznačně bližší mu asi byl slovní projev,^{56/} kdy rád diskutoval se svými sousedy a známými, i s oblibou poučoval studenty na přerovské hospodářské škole nebo tamním gymnáziu. Byl člověkem nepochybně sečtělým, v jeho knihovně se dle ojedinělých zpráv nacházelo množství literatury hospodářské, dějepisné, archeologické, ale i zábavné. Jistě se tam nacházely katolické noviny Hlas, v němž kněz a spisovatel Václav Kosmák^{57/} otiskoval od roku 1871 postřehy a úvahy čerpané z života moravské vesnice. Kosmák moštěnského starostu osobně poznal a věnoval mu portrét ve svém Kukátku,^{58/} jak se souborně jeho příspěvky od roku 1873 nazývaly; posléze vyšly knižně.

Nevíme, kolikrát se oba setkali. Je možné, že Kosmák Hanáka navštívil např. 20. září 1883, kdy se podepsal do Památní knihy Čtenářského spolku v Záhlinicích.^{59/} Za předpokladu, že přijel vlakem do Přerova, následně se zastavil v Moštěnicích, kam by mohl dojít i pěšky, by pak časově v pohodě zvládl i návštěvu Záhlinic. Zdá se ale pravděpodobnější, že se seznámili teprve o rok později, když Václav Kosmák na lékařovu radu si jel odpočnout do známých moravských lázní v Luhačovicích, jak je zřejmé i z jeho slov: „*Cestuji-li někam, není to jenom tak letmo, jak u druhých lidí bývá, ale já se rád často zastavuji a prohlédnu si vše důkladně, jak již moje kukátkářské řemeslo si žádá. Tu i tam mne chytanou těž lidé, dozvědi-li se náhodou, kde jsem, a nepustí mne hned tak z klepet. Podobně dařilo se mi na té cestě do Luhačovic.*“ Dále se zmiňuje, že v Přerově na něj čekal povoz „*hanáka Hanáka*“, který jej zavezl do Moštěnice. Liboval si: „*Jel jsem jako na svatbu. Koně byly opentleny a kočí kouřil čtyřkrejcarový doutník. Před domem hanáka Hanáka vozka zastavil a já vešel do domu, abych se za pohodlí a pěkné svezení slušně*

55/ Volbu vzpomíná rovněž OBRTEL, František: *Moravští sedláci v letech 1848–1904*. Přerov 1914, s. 281. Autor uvádí, že F. Hanák získal 41 hlasů.

56/ Hanákův písemný projev není zrovna nejjistější, pokud soudíme z dochovaných dopisů. S oblibou vršil dlouhá souvětí, dělicí znaménka opomíjel, také s gramatikou byl občas na štíru, někdy si pletl psaní malých a velkých písmen atd.

57/ Václav Kosmák (1843–1898), katolický duchovní, kaplan v Moutnici, farář v Tvarožné a Prosiměřicích. Autor četných povídek zejména z vesnického prostředí Moravy. Více o něm např. kolektiv: *Lexikon české literatury*, 2/II., Praha 1993, s. 867–869.

58/ KOSMÁK, Václav: *Kukátko*, III. Brno 1901, s. 107–108.

59/ MZA Brno – SOKA Kroměříž, fond B – 1 – 18, inv. č. 1, *Památní kniha Čtenářského spolku v Záhlinicích I.*, 1863–1895.

poděkoval.“ Václav Kosmák píše ještě o tom, že „hanák Hanák“ jej zavedl do školy, kde mu občané moštěníčtí vystrojili skvělou hostinu.^{60/} Zda následně V. Kosmák F. Hanáka často navštěvoval, jak uvádí rodinná kronika, ve skutečnosti nevíme.^{61/} Kosmák si povšiml i velké Hanákovy záliby, numismatiky, kdy tento venkovský sběratel vytvořil zřejmě pozoruhodnou sbírku mincí a medailí, o níž se neopomněli zmínit rovněž další autoři (viz dále).

Následně byl František Hanák připomenut až v souvislosti s jeho úmrtím v roce 1894, a to v časopise *Hospodář moravský*, který dvakrát měsíčně vydával v letech 1879 až 1898 J. B. Uhlíř, ředitel Hospodářské školy v Přerově. Nekrolog, snad přímo z ruky redaktora periodika, jej charakterizoval následovně: „Měl starosta Hanák výborný talent pozorovatelství, bystrozrak neobyčejný, soud ustálený, paměť výtečnou a sečtělost u rolníka nestudovavšího vskutku vzácnou.“ O pár let později (1908) na něj vzpomněli i autoři místopisné příručky nazvané *Hejtmanství přerovské*. U Horní Moštěnice také uvedli: „František Hanák, starosta, rolník, předseda silničního výboru atd. * 6. září 1842 † 7. února 1894. Ač nestudoval, vynikal velikou znalostí dějin vlasteneckých i všeobecných a byl numismatikem na slovo vzatým. Měl sbírku mincí v ceně 8 000 zl., rovněž jeho knihovna byla veliké ceny. Byl on pravým vzorem vzdělaného, pokročilého rolníka – vlastence.“^{62/}

Základem všech dalších článků se ale stal výše zmíněný nekrolog. Např. Ladislav Hudeček v dané souvislosti v roce 1928 uváděl, že Hanák „vylíčen tam jako dobrák a nezištný poctivec, dobrý vlastenec, muž znamenitého bystrozraku, zdravého úsudku, výtečné paměti a výborného nadání. Soukromým studiem nabyl neobyčejné sečtělosti a inteligence, duševní bystrosti. Pisatel obdivuje jeho dějepisné vědomosti a sbírku numismatickou.“^{63/}

Podobného obdivu jako od autora nekrologu, parafrázovaného v článku Ladislava Hudečka, se dostalo Františku Hanákovi také od Františka Říhy v článku k 100. výročí jeho narození. Pod názvem „Památce moštěnského vlastence, starosty a sběratele mincí Františka Hanáka“ jej otiskl 22. května 1937 v *Selských listech*. Citujeme z něj charakteristiku Františka Hanáka: „V jeho bystré hlavě rodily se smělé plány, jeho sečtělost a nevšední paměť, spojená s velkým talentem, byly pobídkou občanstvu, ba i okresu, aby tohoto mladého rolníka volávali při všech důležitých sjezdech a poradách rozvíjejícího se tehdy stavu rolnického svým důvěrníkem a svěřovali mu pro všeobecnou důvěru mnohé čestné úřady, zvláště starostenství

60/ Návštěvu Moštěnice V. Kosmák začlenil do svého článku „Vzpomínky na † dp. P. Pavla Křížkovského“, který byl rok po návštěvě otištěn v novinách *Hlas* v rubrice *Kukátko*. Viz *Hlas*, XXXVIII, 1885, 4. 9., č. 71; 11. 9., č. 73 (kde o Hanákovi); 18. 10., č. 85. Jinak byl otištěn v Kosmákových sebraných spisech. Viz *Kukátko*, III., Brno 1901, s. 107–108 (kapitola o Křížkovském začíná na s. 93).

61/ *Zápisky rodu Hanáků*, s. 259.

62/ BAYER, František-BŘEZINA, Arnošt: *Hejtmanství přerovské. Historicko-místopisný nástin*. Přerov 1908, s. 58. Autoři ovšem uvedli špatné datum Hanákova narození, které převzal např. KREUTZ, Rudolf: *Přerovský okres. Vlastivěda moravská. II. Místopis*. Brno 1927, s. 302.

63/ HUDEČEK, L.: *Sedlák numismatik*, s. 1–4.

obce, předsednictví okresního silničního výboru, členství okresní školní rady, místopředsednictví hospodářského spolku kojetínsko-přerovského. Ve všech svých funkcích byl rádcem, vydatným pomocníkem. Ba ještě více, byl dobrým duchem zasedání, v němž udržoval bodrý humor hanáckého lidu, kterého je dnes bohužel tak málo.“

Vidíme tedy, že Františku Hanákovi se z pera jeho obdivovatele dostává až jisté hagiografičnosti. A také jisté lidovosti a široké oblíbenosti, jak autor článku uvádí dále: „Jako mravenec, který nemluví, je nejlepším kazatelem, tak i Hanák snažil se býti příkladem všemu, co konal a co mělo býti pobídkou k čemusi velikému a krásnému. Proto si vysvětlujeme jeho vroucí vztah k institucím vzdělávacím, jakou například bylo přerovské gymnázium, kde všichni profesori i žáci byli jeho přátelé, je čas od času zval do Moštěnice, aby si s nimi zazpíval národní písně, zvláště „hanácké“, aby je počastoval hanáckými buchtami a pochlubil se, že i on pěstuje vědu, zvláště za zimy, kdy není na poli práce, a to numismatiku, to jest pomocnou vědu dějepisnou, která se zabývá poznáváním mincí, medailí a dějinami vůbec.“

Sbírání mincí a medailí bylo vskutku velkou Hanákovou vášní. Zmiňuje se o ní již Václav Kosmák, když jej v roce 1884 navštívil: „Hanák Hanák mne již očekával a ukázal mi své poklady. Ano – poklady! On vám, milí braši, není hanák jako hanák: v tom moštěnickém vězí notný kus učence, alespoň tak velký, jak je on sám – a do sáhy mu sotva co schází. Věru, vyvaloval jsem u něho podivením oči, a já se ledačemu nedivím. Ten člověk vám má rozličných učených knih a přerozmanitých penízů a penízků zlatých, stříbrných, měděných – ba i železných plně pytlíky. Má starořecké, starořímské, egyptské peníze s přepodivnými nápisy a hlavami králův a císařů, za jejichž panování byly raženy. Na jednom zlatáku viděl jsem hlavu ukrutníka Nerona, který se kdysi procházel mezi za živa hořícími křesťany – mučedníky. Také mi ukázal stříbrňák, za jaké prodal pravzor všech „chytráků“ Jidáš svého Pána. Má staročeské groše – podlouhlé, tenounké stříbrné plíšky, ba má i čínské peníze. Ale kdež pak vám to mohu všechno vypočítati! A kdybych i mohl, přece byste si toho nedovedli představit. Kdo tu sbírku penězů chce viděti, necht' si zajde do Moštěnic; pan Hanák ji každému s radostí ukáže.“^{64/}

Tuto jeho zálibu potvrdil také nekrolog v *Hospodáři moravském* z roku 1894: „Ze zvláštní zálibou čítával knihy dějepisné a z této záliby vyvinula se snaha založiti sbírku mincí čili numismatickou. Neviděli jsme u jednotlivce, ba ani v mnohých muzeích bohatší sbírky památných a vzácných nad sbírku Hanákovu! A měli jste ho poslouchati, jak se vyzná v historii všech dob a národů, když vám svou sbírku ukazoval a cenné četné mince vysvětloval! Kéž by bohatá ta sbírka (nebožtík cenil ji sám na 9 000 zl.) zachována zůstala národu našemu!“^{65/}

Informace o velké Hanákově zálibě a sbírání vůbec rozvedl na základě vlastní zkušenosti již vzpomenuť ředitel Ladislav Hudeček. Jako žák V. třídy přerovského gymnázia jej navštívil a asi nejpodrobněji popsal jeho

64/ KOSMÁK, V.: *Kukátko* III. Brno 1901, s. 107–108.

65/ Viz pozn. 1.

numismatickou sbírku: „Před 50 lety, když hanácký kroj stával se v Přerově už vzácnějším, budíval mou pozornost muž v červenicích a modré vestě, mírně nahnuté, drobným krokem Šířavou pospíchávající. Když jsem se otázel otce, kdo je ten „pantáta“, řekl, že to není ledajaký pantáta, ale starosta z Horní Moštěnice, muž velmi vzdělaný a znamenitý numismatik. Vypravoval mi, že má nádhernou sbírku peněz různých věků a že zná dějiny znamenitě.

Proto ve mně hrklo radostí, když po letech, v V. třídě gymnasia, oznámil nám prof. dr. Brdlík vycházku k p. starostovi Hanákovi do Horní Moštěnice. Cesta rychle uběhla za veselého zpěvu, zavedli nás do školy, p. prof. nás tam rozesadil do lavic a posadil se mezi nás. V malé chvíli přišel p. starosta Hanák v červenicích a v náručí s několika různými pytlíky. Rozestavil si je po stole, uklonil se nám, stručně se omluvil, abychom prý nečekali nějaké učené přednášky, jak jsme zvyklí od p. prof. slýchati, a že nám pro krátkost času ani nemůže vše říci tak, jak by měl.

Pak vyklopil obsah prvního pytlíku na stůl, rozhrnul jej a vybíral minci po minci, jak v dějinách po sobě následovaly nebo současně platily, a hezky stručně, ale poutavě nám líčil dějiny doby jejich a dle potřeby také výrobu jejich, ani jednou se nerozmýšleje, ani jednou se neopravuje. Ukazoval nám lité starověké peníze stříbrné a zlaté řecké, památné zlaté perské dareiky, peníze karthaginské, římské s bronzovými asy s dvojtvárnou podobiznou boha Jana úctyhodné velikosti a váhy. Teď teprve jsme si ujasnili, proč za bohatými Římany ponášeli otroci peníze na tržišti. Nevycházeli jsme z údivu, ač jsme dosti znali, majíce v p. prof. Brdlíkovi velmi zajímavého vykladače starověku. Z druhého a třetího pytlíku ukázal nám skoro všechny mince české od brakteátů (plecháčů) a denárů Boleslavů až po mince Jagellovců a českých velmožů.

Z mincí habsburských spatřili jsme mnoho zajímavostí a zvláště drahocenných obrovských medailí pamětních a jubilejních. Také některé hezké medaile arcibiskupské nám ukázal a zmínil se, že má ještě mnoho mincí jiných států i mincí papežských a také z toho nám tu a tam něco ukázal.

Z papírových peněz nejvíce nás zajímaly francouzské assignaty (vysl. asiňaty) z doby velké francouzské revoluce. Těmi ukončil, poděkoval nám za pozornost, a my ovšem také za jeho laskavost a ubírali jsme se nadšeni domů. Z hovoru s panem prof. o přednášce seznali jsme, jak si p. starosta velice váží.^{66/}

Z něj o desetiletí později vycházel František Říha a konečně v 50. letech minulého století sbírku zachytl i autor soukromé kroniky Zápisy rodu Hanáků Albín Matuška: „Koničkem Hanákovým bylo sběratelství starých mincí. Postupem času, nehledě na výlohy a námahu, zjednal si sbírku netoliko českých a jiných států, ale také i starořímských a starořeckých mincí. Ani řecké pruty tam nescházely.

Sbírku mincí uspořádal a popsal takovým způsobem, že byla považována za jednu z nejlepších na Moravě, ba i vůbec v Rakousku-Uhersku.

O každém peníze dovedl vyprávěti celou jeho historii a historii té doby a státu, knížete nebo kardinála, který byl oprávněn ty mince razit. Vyprávění tu uvedl ze všech hledisk.

Albín Matuška, autor kroniky Zápisky rodu Hanáků, jako rakousko-uherský důstojník v roce 1913. Kronika Zápisky rodu Hanáků

Není tedy divu, že jeho sbírku a poučení vyhledávali nejen profesori a studenti z nedalekého Přerova, nýbrž z celé Moravy. Ba i z ciziny přicházeli obdivovatelé a záviděli mu takový poklad i takové numismatické vědomosti.^{67/}

Z několika připomenutí Hanákovy numismatické sbírky vidíme zcela zřetelně, že z odstupu času jí byl přičítán stále větší význam. Nepochybujeme o tom, že to byla sbírka velmi zajímavá, možná i v rámci Moravy, její skutečný význam však posoudit nemůžeme, protože se nedochovala. Po Hanákově předčasně smrti vdova, která manželovu sběratelství příliš nerozuměla, podlehla nátlaku zeťů a sbírku za 4 000 zl. prodala jakémusi vídeňskému židovi, který údajně peníze vysázel v hotovosti přímo na stůl. Že během života numismatická sbírka přinesla svému původci mnoho radosti, je ale jisté.

V Hanákově vztahu ke studentům se nepochybně odráží to, že jemu samému bylo v mládí vyšší vzdělání odepřeno. O tomto vztahu a nenaplněné touze píše rovněž Albín Matuška v soukromé kronice,^{68/} již byl autorem: „Studenty měl rád, besedoval s nimi a všemožně je podporoval. Snažil se poznat povahu každého studenta a dával jim příklad ze svých mnohých životních zkušeností. Několik z nich se ozvalo v různých časopisech vzpomínkou na Františka Hanáka a mnohý se přiznává, že ač byli kovaní v dějepise, mohl jim Hanák dávat lekce a mnohdy opravil chybu v tom směru učiněné. Mluvil-li o českých dějinách nebo o všeobecných, ovládal všechno dokonale tak, jak vidáme jen u vážných vědců.“

66/ HUDEČEK, L.: Sedlák numismatik, s. 1, 2, 4.

67/ Zápisky rodu Hanáků, s. 260–261.

68/ Uchovala se pod názvem Zápisky rodu Hanáků. Citace s. 260.

Autor výše zmíněných řádků poznal Františka Hanáka z vlastní zkušenosti, byl totiž jeho příbuzným (synovcem, jeho matka byla sestrou sledovaného) a tak nám uchoval i bezprostřední vzpomínku na něj: „Vidím ho jasně před sebou v širokém hanáckém klobouku, dlouhých, pečlivě učesaných vlasů, stočených na konci šije tak, jak nosívali je naši předkové. Pod kloboukem vidím jeho černé, pronikavé oči, které zářily, když my děti jsme mu s jásosem běžely vstříc prostranným nádvořím kroměřížského arcibiskupského dvora, abychom uctivě svému kmocháčkovi políbili ruku. Stréčkova pravice sjela pak do kapsy červenic a vtiskla každému z nás do ručky velký měděný čtverák.“^{69/}

Osobní vzpomínku, podloženou setkáním s Františkem Hanákem, zaznamenal rovněž Vojta Dvořák,^{70/} tehdy údajně dvacetiletý student přerovské Hospodářské školy, dopisující údajně do Selských listů pod pseudonymem V. D. Moštěnský. Přímou v Moštěnici pak organizoval jakási divadelní ochotnická představení. Ten napsal: „Dosud jasně vidím před sebou jeho pravý hanácký zjev. Prostřední, štíhlá postava nesla ušlechtilou výraznou hlavu. Mnohá vráska byla vyryta ve tváři i čele a každá značila, že František Hanák mnoho přemýšlel a mnoho prodělal, než přišel k takové duševní vyspělosti, kdy ho zastihla smrt. Nápadný byl každému tím, že vždy chodil v pěkných kožených červenících a jeho „výlečky“^{71/} vždy byly jako padlý sníh.“^{72/}

Zmíněný a blíže neidentifikovatelný Vojta Dvořák na Františka Hanáka zachoval ještě jiné vzpomínky. Cituji dále ze Zápisků rodu Hanáků, jejíž autor, Albín Matuška, je zapsal následovně^{73/}: „Když jsem roku 1893 sbíral předměty na národopisnou výstavu v Přerově^{74/} společně s jinými moštěnskými studenty, tu nás František Hanák řídil a poučoval. Měl velkou radost, když jsem v jistém domku v „Hliníku“ objevil část kralické bible a vůbec projevil uspokojení nad bohatou sbírkou starožitností sebraných po celé obci. Za mého vedení bylo tehdy pořádáno na výstavě „Hanácké právo“ a „Královničky“ a Frant. Hanák tak věrně mi vyličil oba tyto zvyky, že se provedení setkala s úplným zdarem. Druhého dne mi – jako soudci „Hanáckého práva“ upřímně blahopřál a byl pyšný na to, že to byla mužská a ženská omladina jeho obce, jejíž výkony se tak líbily.“

69/ Tamtéž, s. 258.

70/ O něm se mně nepodařilo nic dalšího zjistit. Nenašel jsem jej ani v seznamu studentů zmíněné Hospodářské školy. Viz Památník sjezdu absolventů zemské střední, nyní vyšší zemské hospodářské školy v Přerově, konaného ve dnech 4. až 6. června 1936, kde je také otisknut seznam absolventů z let 1875–1936.

71/ Spíše „viléčko“, součást mužského hanáckého kroje. Byly to jakési plátěné punčochy mezi spodním okrajem kalhot a horním okrajem bot. Pevně přiléhaly k noze a byly k ní připevněny pomocí šňůrek.

72/ Zápisky rodu Hanáků, s. 257.

73/ Zápisky rodu Hanáků, s. 262–263.

74/ Popsal ji SLAMĚNÍK, František: Výstava přerovská r. 1893. Komenský, 21, 1893, s. 556 až 560. Na s. 588 se zmiňuje o tom, že na výstavě byla v síni archeologie vystavena numizmatická sbírka F. Hanáka. Ovšem Katalog průmyslové, hospodářské a národopisné výstavy obývané v Přerově v době od 12. do 28. srpna 1893. Přerov 1893, vystavení sbírky ani archeologických nálezů neuvádí, což ovšem mohlo být dáno tím, že katalog byl vytištěn dříve, než byli domluveni všichni vystavovatelé, resp. zápůjčky na výstavu.

Poutní chrám s novými schody a hotelem.

Pohlednice poutního chrámu na Hostýně s částí schodiště, vybudovaného z darů věřících před 1. světovou válkou. Kronika Zápisky rodu Hanáků

Druhá část vzpomínky se vztahuje k archeologickým nálezům, učiněným na katastru Horní Moštěnice: „Vidím ho jako dnes před sebou, když jsme za vedení zemřelého Dra Stránského z Přerova a učitele p. Teličky hledali a našli hroby skrčenců na „Mrtvých“ u mlýna Štulbachu a zjistili jsme, že takových hrobů jest tam celá řada. František Hanák nás hned poučoval o stáří hrobů, způsobu pohřbívání i o jiných okolnostech.“

O nálezech, zřejmě z počátků doby bronzové, podali zprávu hned dva autoři, Jan Knies^{75/} a Antonín Telička,^{76/} tehdy v době důležitém Časopise Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci. Hrobů bylo několik, jeden z nich – údajně kostra ženy – byl vystaven na výše zmíněné národopisné výstavě v Přerově. O případném podílu či účasti Františka Hanáka se v nich ale nepíše.

Uvedenou vzpomínkou můžeme přehled toho, co o Františku Hanákovi zůstalo v lidské paměti, uzavřít. Zmínky o něm v publikaci Marie Špalkové z roku 2006 nepřináší již nic nového, jsou jen opakováním údajů převzatých z některých výše citovaných zdrojů. Vidíme tedy, jak pomíjivý je prožitek lidského života. Z pestré činnosti sledované osobnosti se zachovala jen nepatrná změť údajů a z archivních dokladů jen těžce dolujeme konkrétnější fakta o jeho působení. Hanáková politická činnost

75/ Časopis Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci, XI, 1894, s. 67.

76/ Tamtéž, s. 147.

Eva Slovákova

Hostinské živnosti na Kelečsku

III

Kelč

Hostinec čp. 236 (Hrubá hospoda)

Malebné město Kelč dnes může působit poněkud klidným až ospalým dojmem a čas zde plyne nevzrušeně až na mírné výkyvy v ustálených vodách. Ne vždy tomu tak ale bylo. Hospody a hostince byly vždy místa, kde se něco dělo, kde se lidé střetávali a vyměňovali si informace, tedy to byla a snad i stále jsou místa společenská, kulturní, jednací, komunikační a informační. Potkávali se zde formani a povozníci, obchodníci a vandrovní tovaryši, od 19. století přibývali výletníci a turisté. Přesně takovým místem byl i zájezdní hostinec čp. 236, kudy kráčely dějiny. V 19. století byla Kelč centrem trhů, sjížděli se sem obchodníci a řemeslníci nejen z celé Moravy, ale také z Uher. Na rynku před Hrubou hospodou se prodávala prasata a kozy, proto se prostranství někdy říkalo Prasečí rynek. Obchodníci až z Maďarska přitáhli s dobyt看em již den před trhem a nocovali právě v Hrubé hospodě.^{1/}

Dům patřil Františce Hlavicové, která jej v březnu 1892 prodala manželům Františku a Josefě Souškovým, dle kupní smlouvy zde hostinská živnost byla provozována od pradávnych dob. V pozemkové knize pro město Kelč je tato hospoda zapsána již od 1. října 1778 a patří tak k nejstarším hostincům v Kelči. Kořalka zde byla čepována výhradně z palírny kelečského panství, čímž bylo hostinci přiznáno reálné právo piva a kořalky, které bylo manželům Souškovým potvrzeno v listopadu 1892. Kromě výčepu piva a kořalky hostinec poskytoval také ubytování hostům a místo pro jejich povozy. Noví majitelé ještě téhož roku žádali rozšíření živnosti o koncesi podávat hostům teplé nápoje a vařené pokrmy. Později chtěli koncesi dále rozšířit o výčep vína a držení dovolených her. Tehdejší obecní zastupitelstvo se dne 4. dubna 1897 usneslo udělit souhlas s rozšířením koncese.^{2/}

zůstala fakticky zapomenuta, působení v rodné obci mělo jen omezené limity, byť mu Horní Moštěnice vděčí za novou školu i železniční zastávku. Pozornost vzbuzovala jeho vzdělanost samouka a jeho působení na studenty z přerovského gymnázia a hospodářské školy. Zdůrazňována byla ztráta jeho numismatické sbírky, o jejím složení však nemáme nic konkrétnějšího. Autoři, kteří ji připomenuli, vzpomínali hlavně její peněžní hodnotu a prodej hluboko pod cenou,^{77/} a dále to, že ji rád prezentoval ve společnosti studentů.

Památku Františka Hanáka v jeho rodišti dnes nic nepřipomíná. Nemá zde třeba pamětní desku, ač by si ji zasloužil, není zde ani jeho hrob, jeho písemnosti se beznadějně rozptýlily, pokud nebyly zcela zničeny, stejně tak knihovna. Ale přece do dnešních dnů jednu památku máme po něm dochovánu, byť ne přímo v rodné obci. Jako katolický věřící „strěček Franček“, jak byl obvykle po vesnici i mezi příbuznými osločován, se účastnil mnoha procesí a poutí,^{78/} např. svatojánské pouti v Praze, nebo do Mariázell ve Štýrsku, zavítal i do Čenstochové v Polsku. Ale nejbližší mu byl jistě Hostýn s chrámem P. Marie, na který dohlédl i z Horní Moštěnice. Tam také vícekrát zavítal a zanechal zde památku v podobě kamenného schodu na schodišti, vedoucím od chrámu k tzv. Vodní kapli. Schodiště, budované po léta z darů věřících, je kronikou všech těch, kteří na jeho výstavbu přispěli – na většině schodů je totiž vytesáno jméno dárce. A tak bychom tu našli několik Hanáků a mezi nimi i schod, kde zůstalo zvěčnělé jméno moštěnského starosty Františka Hanáka.*

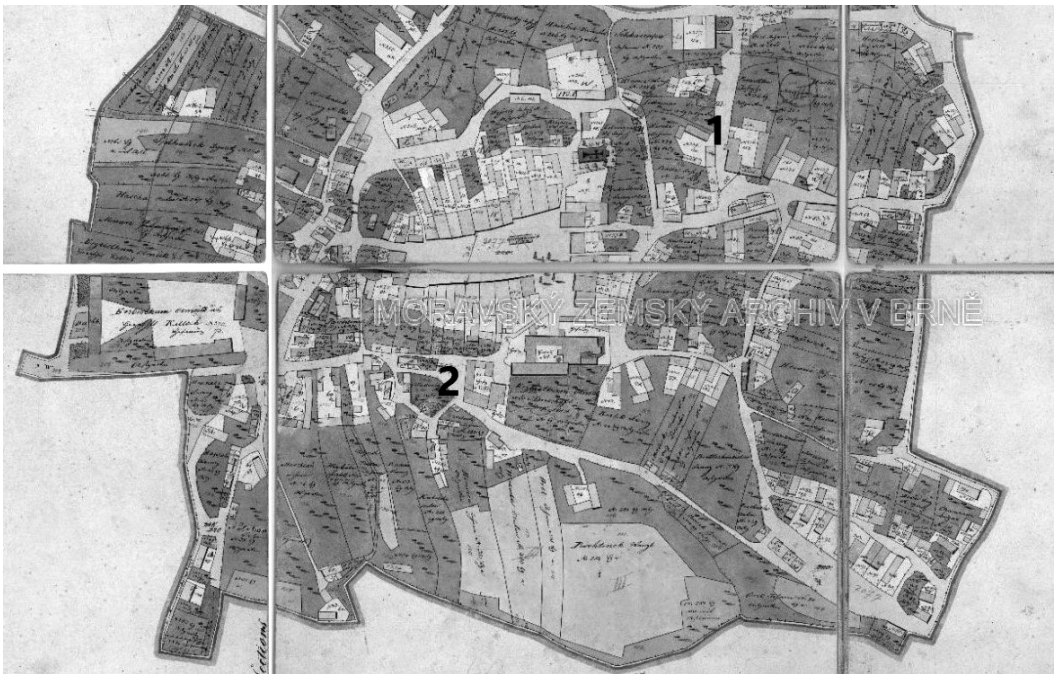
* Článek vychází s podporou Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Moravské zemské muzeum (DKR-VO MK000094862).

77/ F. Hanák si ji údajně cenil na 9 000 zl. r. č., což měla být částka, kterou do ní vložil. Skutečná cena při prodeji mohla být prý až 15 000 zl.

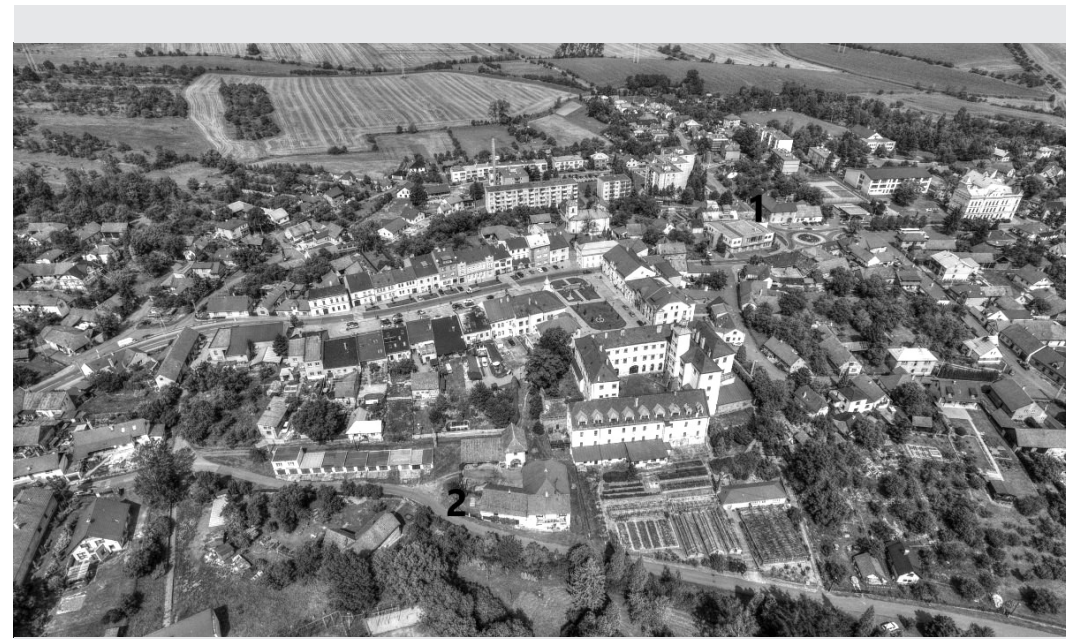
78/ *Zápisky rodu Hanáků*, s. 263.

1/ SOkA Vsetín, MNV Kelč, inv. č. 22 – František Matějka: Dějiny města Kelče.

2/ SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1456, kart. č. 810 – hostinská koncese, Kelč čp. 236 – Ludmila Hlochová.

Snímek katastrální mapy Kelče – Nové město z roku 1830, číslo 1 je Hrubá hospoda čp. 236, číslo 2 je Vlčkova paléřna čp. 285. Moravský zemský archiv, Indikační skici ke stabilnímu katastru

Letecký snímek města Kelč, číslo 1 je Hrubá hospoda čp. 236, číslo 2 je Vlčkova paléřna čp. 285. Internetové stránky Kam po Česku, publikované 28. 9. 2018

V březnu 1899 František Soušek zemřel a Josefa Soušková hostinec provozovala sama na vdovský účet. V prosinci 1901 hostinec odkoupila Marie Vlácilová, ale již v roce 1903 se novou majitelkou stala Josefina Životská, která koncesi provozovala prostřednictvím nájemkyně Marie Benešové. Následujícího roku dům opět změnil majitele, kterým se stalo Družstvo pro zvelebení Inářství v okrese hranickém se sídlem v Kelči. Konečně se dovidáme, co bylo příčinou, že žádný z majitelů zde dlouho nepobyl. „Hostinec byl ve zbídačeném stavu, že nelze říct, že by to mohl hostinec vůbec být... 20 m hluboká studna na nádvoří u vchodu do sálu hrozí sesutím, záchody a pisoáry vůbec nejsou, znečišťuje se dvůr... Chlévy, konírny, kravíny jsou úplně zbořeny, střecha celého domu jest tak špatná, že do veškerých hořejších místností při deštivém počasí voda teče, takže místnosti není možné upotřebiti.“

V březnu 1905 měl již hostinec ve správě JUDr. Josef Moravec, advokát v Hranicích a konkursní správce podstaty Družstva pro zvelebení Inářství v okrese hranickém a okolí se sídlem v Kelči. Živnost hostinská byla úředně zakázána a tento stav měl trvat do změny majitele.

Novým majitelem se v říjnu 1905 stal pivovar A. & M. Baltazzi z Napajedel, který hostinské místnosti hodlal upravit tak, aby se v nich živnost hostinská mohla provozovat, a žádal o udělení koncese v plném rozsahu, s ohledem na reálné právo, které na hostinci stále platilo, tedy o udělení zbývajících oprávnění, tj. výčep vína, podávání kávy, čaje, čokolády a jiných teplých nápojů, občerstvení, teplých pokrmů, držení dovolených

her a přechovávání cizinců. Hostinec provozoval výčepník Rudolf Prokš, dosud dlouholetý hostinský ve Vyškově. Ačkoliv se pivovar Baltazzi chlubil, že hostinské místnosti opravil, opak byl zřejmě pravdou. Protokol vzešlý z komisionální prohlídky městského úřadu v Kelči dne 9. ledna 1906 Prokšovi zakázal užívání hostinského bytu a především otevření hostince. Důvodem byl zcela zchátralý sklep, jenž „se nachází v nejujším špatném stavu, klenba pod obytnou místností hrozí spadnutím. Dnes v noci část klenby a pilír jeden se sesul a jest nebezpečno ve světnici nad tím bydlet, nařizeno dnes nájemníkovi, by se ze světnice vystěhoval.“ Proti takovému jednání se Prokš odvolal stížností na Okresním úřadě v Hranicích, které učinilo osobní prohlídku, při níž konstatovalo špatný stav a nařídilo nutné opravy: „1. Valená klenba vinného jakož i pivního sklepa necht se po odstranění rozdrobených a stářím zvětralých cihel náležitě a důkladně opravit. 2. Klenbový pas dělicí vinný a pivní sklep budiž železnými, a to nejméně třemi přiměřeně dimensovanými nosiči podepřen a podezděn. 3. Schody vedoucí ze dvora do vinného sklepa budiž náležitě opraveny. 4. Kanál odvádějící vodu z vinného sklepa do silničního kanálu buď důkladně prohlédnut a dobře opraven, by voda ve vinném sklepe nacházející měla stálý a snadný odtok. Vchod vedoucí z nálevny do sklepa budiž odstraněn. 5. Nálevna budiž za příčinou vysoušení obvodových zdí intensivně za střídavého větrání nejméně 14 dní vytápěna.“

Pivovar Baltazzi sice provedl požadované opravy, ale patrně podnik nebyl tak výdělečný, jak by si s ohledem na vložené investice představo-

Pohlednice Kelče,
pohled od jihovýchodu,
počátek 20. století

val, a proto dům v květnu 1908 prodal Františku Pivnému, zednickému a tesařskému mistru v Přerově, který živnost provozoval prostřednictvím svých nájemníků. Ale ani nový majitel nebyl se svým podnikatelským záměrem spokojen a na počátku roku 1912 hostinec prodal Klementu Minářovi, dýmkaři v Kelči, v jehož prospěch se také vzdal koncese.

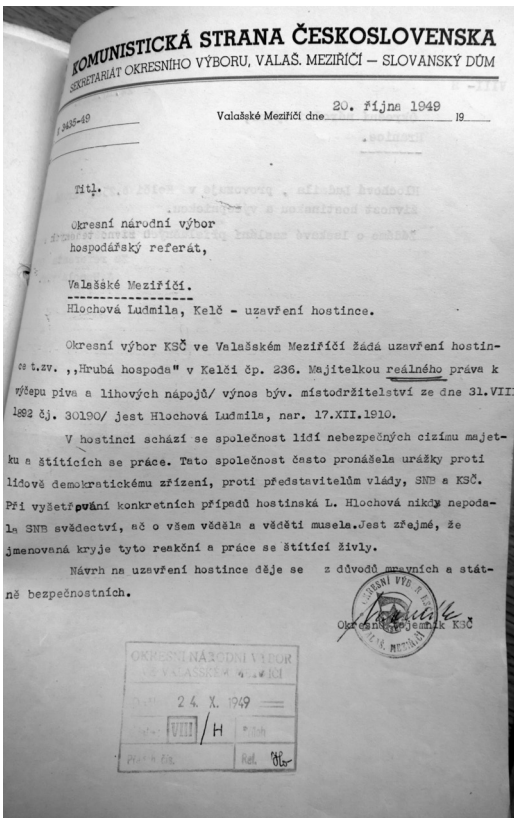
Ačkoliv nyní nastalo v dějinách hostince čp. 236 poněkud klidné období, rodina Minářova hostinec držela až do roku 1925, samotný Klement Minář st. hostinec příliš dlouho neprovozoval. Dva roky na to v roce 1914 zemřel a živnost provozovala na vdovský účet Emilie Minářová až do roku 1923, kdy zemřela. O udělení živnostenského oprávnění tedy požádal syn František Minář, jenž byl s provozem živnosti velmi dobře obeznámen, neboť hostinec vedl již za života matky takřka samostatně. Žel, František Minář nebyl hostinským příliš dlouho, následujícího roku nečekaně zemřel, nebylo mu ještě ani 30 let. O koncesi požádal jeho bratr Klement Minář ml., narozen v roce 1898, jemuž byla koncese udělena 22. ledna 1925. Dle tržební smlouvy ze září 1925 však dům prodal a novou majitelkou se stala Josefa Hlochová, rozená Roháčková, narozena v roce 1887 v Sajlernově, domovskými příslušná do Olomouce. S manželem Bedřichem Hlochem přišli do Kelče ze Sajlernova, dnes Kraličky, část Kralic na Hané, okr. Prostějov. Rodině Hlochů hostinec zůstal až do zániku živnosti v 50. letech 20. století.

Josefa Hlochová, coby majitelka domu, požádala o živnostenskou koncesi, jejíž získání však nebylo samo sebou. Oba manželé měli vroubek a bylo shledáno, že Josefa Hlochová zejména pro odsouzení manžela není pro provoz hostince dost spolehlivá. Hlochová však byla plně rozhodnuta získat oprávnění stůj co stůj. Psala odvolání a neváhala dokonce se ani rozvést. Jediná dcera Ludmila Hlochová také rodičům nedělala příliš velkou radost a matce rozhodně neulehčila boj s úředním šimlem. Záležitost projednával zemský úřad v Brně a konečně také Ministerstvo obchodu v Praze, které nevyhovělo odvolání Josefy Hlochové. Až sem se dostal nelichotivý popis rodiny Hlochovy: „Dcera Ludmila Hlochová žije v konkubinátě se soukromníkem Klementem Minářem, který obchoduje s ovocem a z toho živí rodinu, hostinec je málo navštěvován, pouze ve výroční a dobytčí trhy se zde

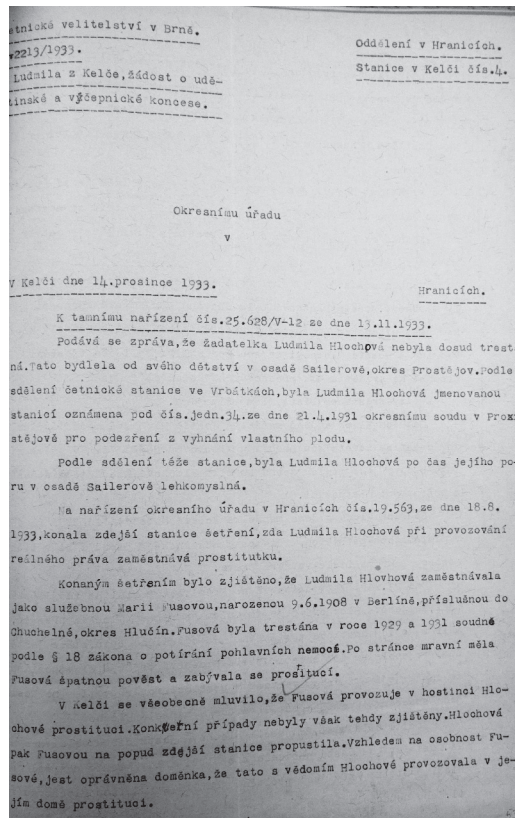

Pohled na město Kelč od jihovýchodu, 80. léta 20. století, v popředí budova závodu Loana n. p. Rožnov pod Radhoště. Soukromá sbírka E. Slovákové

scházejí obchodníci s dobytkem, potulní brusiči, komedianti a podobná individua, z výtěžku z hostince není živa ani sama Josefa Hlochová. Kromě podmínečného odsouzení pro zločin spoluúčasti na krádeži byla ještě trestána pro nákup podezřelého zboží. Pronajala první poschodí domu a nepotřebné kůlny Hospodářskému družstvu v Kelči a zaměstnanec družstva přesvědčila, aby kradli ve skladišti družstva zboží a k ní to donášeli, že jim za to bude dávat lihoviny. V roce 1926 se pokusila podplatit přednostu Okresní správy politické v Hranicích, prostřednictvím mlékařky Celestiny Dlabajové v Kelči poslala mu 3 husy a 5 kg másla, aby jí bylo provozování živnosti bez námitek povoleno. Místního velitele četnické stanice se pokusila podplatit několika stokorunami. Naváděla nedospělé dívky ke krádeži kvítí, kterým si zdobila hostinské místnosti. Dále vědomě rozšiřovala padělané 20 Kč bankovky. Nedovoleně provozovala hazardní hry a 4. července 1927 byla Okresnímu soudu v Hranicích oznámena pro spoluúčast na zločinu krádeže – řízení se provádí u Krajského soudu v Novém Jičíně. V domácnosti je vidno, že ve všem vládne Josefa Hlochová, ostatní ji musí poslouchat, k nádražním krádežím svého manžela zřejmě sama navedla, a protože on byl bezpodmínečně odsouzen a ona podmínečně, chce veškerou špínu hodit na něj. Je zde tedy obava, že by Josefa Hlochová hostinskou živnost zneužívala.“ Doplňme, že Bedřich Hloch býval vrchní průvodčí vlaku. Krajským soudem v Olomouci byl dne 22. února 1922 odsouzen pro zločin krádeže na tři a půl roku těžkého žaláře, při soudním

Oznámení o uzavření hostince Ludmily Hlochové čp. 236 v Kelči ze dne 20. 10. 1949. SOkA Vsetín, fond Okresní národní výbor Valašské Meziříčí

Zpráva četnické stanice v Kelči o Ludmile Hlochové ze dne 14. 12. 1933. SOkA Vsetín, fond Okresní národní výbor Valašské Meziříčí

přelíčení se Josefa Hlochová snažila prokázat, že je duševně chorá. Zda to byl záměr nebo osud tomu tak chtěl, už se asi nedovíme, nicméně o deset let později usnesením Okresního soudu v Hranicích ze dne 28. prosince 1932 byla Josefa Hlochová skutečně úplně zbavena svéprávnosti pro duševní chorobu, jejím opatrovníkem byl ustanoven manžel Bedřich Hloch. Dodejme, že dle živnostenského rejstříku Josefa Hlochová živnostenské oprávnění nikdy nezískala, Klement Minář byl majitelem koncese až do 3. února 1939, kdy ohlásil její složení.

Od roku 1933 hostinec provozovala dcera Ludmila Hlochová, narozená 1910 v Nových Hodolanech, dnes část města Olomouce, jež byla vedena jako nájemkyně a žádala tudíž o udělení hostinské a výčepnické koncese. Za tím účelem bylo zjišťováno chování, trestní záznamy i vhodnost uchazečky. Dle hlášení z četnické stanice ve Vrbátkách se Ludmila Hlochová již v Sajlernově chovala lehkovážně a Okresním soudem v Prostějově byla vyšetřována pro podezření z „vyhnání vlastního plodu“, jinak trestána dosud nebyla. V Kelči se však také nechovala úplně vzorně. Toho

roku již žila, ač svobodná, po manželském způsobu s Františkem Dostálem, původem z Chudobína u Litovle. František Dostál byl sice ženatý, ale se svou ženou nežil a ani se o ni nestaral. Z tohoto soužití vzešel nemanželský syn Ludmily Hlochové František Hloch. Horším proviněním bylo, že Ludmila Hlochová zaměstnávala jako služebnou jistou Marii Fusovou, která již byla vícekrát trestána pro šíření pohlavních nemocí, provozovala totiž prostituci. Na doporučení četnické stanice Hlochová Fusovou raději propustila. Trestní minulost obou rodičů rovněž nepůsobila lichotivým dojmem. Souhrnné hlášení četnické stanice, které bylo zasláno na zemské velitelství v Brně, dokreslila výpověď Františka Dostála. S Josefou Hlochovou si zřejmě do oka nepadli, podle výpovědi jí totiž nebyl po vůli, a proto se snažil poukázat na její špatnost. Navíc Josefa Hlochová svým jednáním ohrožovala výchovu malého Františka Hlocha a svými sprostými řečmi, které se nesly až do hostinských místností, odpuzovala hosty. Konečně byla Josefa Hlochová v hlášení označena za velmi nečistotnou: „V kuchyni, která patří k hostinské místnosti, jest spousta špíny, na což její dcera Ludmila nedbá, ani Bedřich Hloch. Když jim Dostál tuto vadu vytkne, tu se vždy na něho všichni oboří, že jim nemá v hostinci co poroučeti a že si v hostinci mohou činiti, co chtějí.“ Závěr byl jasný, Ludmila Hlochová není pro provozování živnosti plně spolehlivá.^{3/}

Každý provozovatel hostince věděl velmi dobře, a platí to dodnes, že nejdůležitější je získat si stabilní klientelu v podobě stálých, pravidelných a častých hostů, tzv. štamgastů. Hostinský musel být fyzicky zdatný, neboť práce bývala často vyčerpávající, mít patřičné znalosti, být odborník ve výčepu i zdatně vládnout v kuchyni, především však musel umět vytvořit dostatečně pohostinné prostředí, které by potencionálním hostům skýtalo vše nezbytné, kvůli čemu do podniku vůbec přišli. Tyto potřeby návštěvníků tak do jisté míry určovaly charakter, úroveň i typ hostinského podniku. Hostinský musel svou stálou klientelu dobře znát a umět jí tyto potřeby poskytnout.^{4/}

Ludmila Hlochová patřila mezi hostinské, které znaly potřeby svých stálých hostů, a případem s Marií Fusovou se nenechala příliš odradit. V listopadu 1934 zaměstnala jako výpomoc v hostinci Vlastu Hudečkovou z Valašského Meziříčí, o níž věděla, že nemá stálé bydliště a že se živí i příležitostnou prostitucí. Vlastě poskytla také ubytování, údajně přespávala u Ludmily ve světnici. Štábní strážmistr Eduard Korc provedl šetření a na základě výpovědi několika svědků podal na Ludmilu Hlochovou udání, že dovolila, aby služebná Hudečková souložila v kuchyni náležející k hostinským místnostem. Zarážející snad dnes může být jen to, že nevadilo ani tolik, že Hudečková měla styky s různými muži, jako to, že k tomu byla využívána právě hostinská kuchyně. Ze šlo skutečně o prostituci, připustili sami udaní muži, když přiznali zcela dobrovolně,

3/ SOkA Vsetín, fond Okresní národní výbor Valašské Meziříčí, inv. č. 552, kart. č. 195 – hostinská koncese, Kelč čp. 236 – Ludmila Hlochová.

4/ ALTMAN, Karel: *Hostinský příklad Jaroslava Stopky*. In: *Člověk na Moravě v 19. století*, s. 236–249.

Kelč čp. 236, tzv. Hrubá hospoda v roce 1932. Papajik, David a kol.: Dějiny města Kelče, Kelč 2004, obr. č. 55, s. 366

že Hudečkové za soulož zaplatili. Pobyt Hudečkové v Kelči skončil ani ne po 14 dnech, kdy 19. listopadu 1934 byla místním lékařem Karlem Dohnalem odeslána na léčení do Veřejné nemocnice v Hranicích pro podezření z pohlavní choroby.

V následujících letech se majitelka domu Josefa Hlochová prostřednictvím svého opatrovníka, kterým byl od 23. května 1935 ustanoven Bohuslav Perutka, městský tajemník v Kelči, snažila získat na hostinec nájemce. Prvním žadatelem byl v polovině roku 1935 František Sedlák z Milenova, jehož žádosti nebylo vyhověno. Společenstvo svobodných a koncesovaných živností v Kelči s udělením živnostenského oprávnění nesouhlasilo. Také ze schůze obecního zastupitelstva vyplynulo, že hostinců je v Kelči již dostatek. Uplynul sotva půl rok, když o schválení hostinské koncese žádala Hlochová pro Josefu Machovou z Kelče. Na schůzi obecního zastupitelstva bylo 2. března 1936 přítomno 24 členů z 30 a usneseno jednohlasně žádost doporučit. V hlášení četnické stanice v Kelči ze dne 31. července 1936 Okresnímu úřadu v Hranicích byla zhodnocena situace hostinských zařízení v Kelči. V ten čas se v Kelči nacházelo jedenáct hostinců, z nichž pět mělo oprávnění k přechovávání cizinců. Z těchto pěti hostinců měli hostinské pokoje zařízené pouze Valentin Pajdla a Františka Perutková, ostatní a stejně tak i Josefa Hlochová pokoje pro hosty připraveny neměli. V říjnu 1936 opatrovník Josefy Hlochové požádal o schválení nájemkyně Ludmily Spurné, jejíž manžel byl

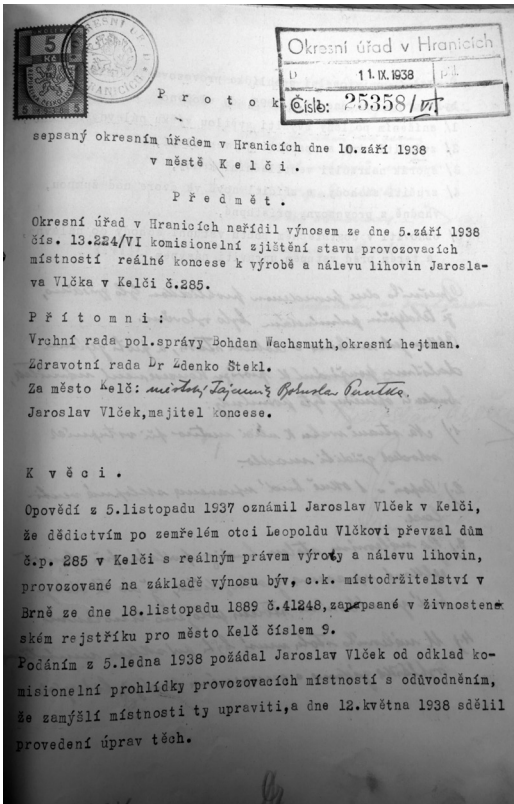

Pohled na město Kelč od jihovýchodu. Foto E. Slovákova

v Kelči mlékárník. V únoru 1938 byla živnost předána nové nájemkyni Marii Davidíkové, dosud hostinské v Horním Újezdě. Ani ne za půl roku byla podána nová žádost na schválení nájemkyně Jany Králové, příslušné do Velkého Újezdu. V hlášení četnické stanice v Kelči bylo udáno, že sama Králová měla dobrou pověst a udělení živnosti by nic nebránilo, ale její manžel Antonín Král byl již čtyřikrát soudně trestán a navíc žil s jinou ženou v Kunčicích pod Ondřejníkem, k čemuž se Králová vyjádřila, že se bude soudně rozvádět.

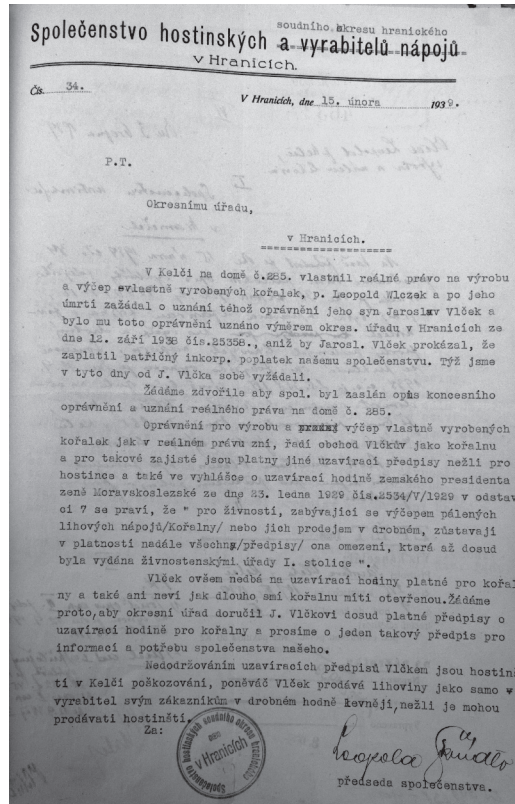
Na počátku roku 1939 podalo Společenstvo hostinských soudního okresu hranického v Hranicích hlášení o špatné pověsti, který se o hostinci pod vedením Králové šíří: „Používá k obsluze hostů 2 tak zvaných číšnic, děvčat pro všechno, a hostinec požívá za poměrně krátkou dobu, co je tam Králová nájemkyně, pověsti špatné, asi takové, jako svého času hostinec Sedlákův v Drahotuších, nebo Anny Ministrové ve Slavíči. Překvapuje nás, že četnická stanice v Kelči ničeho o tom nadřizenému úřadu nehlásí! Poněvác taková dívčí obsluha není nikde dovolená, prosíme, aby byl zjednan v případě paní Králové patřičný pořádek a náprava.“ Krátce na to se situace vyřešila. Ludmila Hlochová se po smrti své matky stala majitelkou hostince a současně odhlásila z nájmu Janu Královou. Od této chvíle byl hostinec i živnostenské oprávnění v rukou Ludmily Hlochové, která hostinec úspěšně vedla i po dobu druhé světové války.

Změny přišly po nástupu komunistů k moci. Dne 20. října 1949 podal sekretariát Okresního výboru Komunistické strany Československa ve Valašském Meziříčí žádost na Okresní národní výbor ve Valašském Meziříčí o uzavření hostince Ludmily Hlochové v Kelči s odůvodněním: „V hostinci schází se společnost lidí nebezpečných cizímu majetku a štitících se práce. Tato společnost často pronášela urážky proti lidově demokratickému

Protokol z komisionální prohlídky výčepních místností Jaroslava Vlčka čp. 285 v Kelči konané 10. 9. 1938. SOkA Vsetín, fond Okresní národní výbor Valašské Meziříčí

zřízení, proti představitelům vlády, SNB a KSČ. Při vyšetřování konkrétních případů hostinská L. Hlochová nikdy nepodala SNB svědectví, ač o všem věděla a věděti musela. Jest zřejmé, že jmenovaná kryje tyto reakční a práce se štítící živly. Návrh na uzavření hostince děje se z důvodů mravních a státně bezpečnostních.“ Okresní národní výbor ve Valašském Meziříčí skutečně vydal dne 29. listopadu 1949 rozhodnutí o uzavření hostince: „V obci Kelč je neúměrně vysoký počet živností tohoto druhu neodůvodněný skutečnou veřejnou potřebou. Provozní místnosti této živnosti bude možno mnohem účelněji použít pro jinou naléhavou veřejnou potřebu.“ Dále bylo konstatováno, jaké nebezpečí pro společnost hostinec představoval, a byla také zamítnuta možnost odvolání do 15 dnů z důvodu okamžitého výkonu tohoto opatření. Přesto se Ludmila Hlochová odvolala ke Krajskému národnímu výboru v Gottwaldově, který odvolání zamítl, protože provozování živností nebylo již ve veřejném zájmu a pro plnění pětiletého plánu ani nutné, další odvolání nebylo přípustné. Rovněž bylo zakázáno provozovat reálné právo k výčepu piva a pálených lihových nápojů, které na domě čp. 236 stále platilo. Hlášení velitelství stanice Národní bezpečnosti

Stížnost Společenstva hostinských soudního okresu hranického v Hranicích na nedodržování otevírací doby hostinského Jaroslava Vlčka ze dne 15. 2. 1939. SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice

v Kelči ze dne 7. dubna 1950 oznámilo Okresnímu národnímu výboru ve Valašském Meziříčí, že Hrubá hospoda je uzavřena a Ludmila Hlochová živnost dále neprovozuje.^{5/}

Hostinec čp. 285 (Palárna)

V roce 1881 přišel do Kelče žid Sigmund Bermann, narozený 15. ledna 1835 v Beňově, okres Přerov, který dům čp. 285 odkoupil. Do té doby v něm žil obecní pastýř Antonín Antek se svou rodinou. Rodina Bermannova měla domovskou příslušnost v Kroměříži. Sigmund Bermann se ženou Amálií pobývali v Malhoticích, kde se jim narodily čtyři děti – dcery Evženie a Žofie a synové Bedřich a Alfréd, pak se přestěhovali do Blahotovic, kde na svět přišla dcera Hermína, odtud zamířili do Kelče. V domě čp. 285 začal Sigmund Bermann provozovat výrobu a nálev lihových nápojů vlastní výroby. Ještě v roce 1890, v době sčítání obyvatel, dům obývala rodina Bermannova. O deset let později živnost pálení lihových nápojů provozoval Leopold Vlček, v domě však bydlela Eva Vlčková s dcerou Rosálií. Příslušníci rodiny Vlčkovy byli rovněž židé, kteří do Kelče přišli z Hranic, domovskou příslušnost měli také v Kroměříži, Leopold Vlček se již v Kelči dne 29. července 1867 narodil a se svou rodinou bydlel v roce 1900 v domě čp. 270. Jeho první ženou byla Antonie Smahlová, narozená 15. října 1876, která v lednu 1899 oznámila Okresnímu úřadu v Hranicích vystoupení z římskokatolické církve a konverzi k izraelské víře.^{6/} Krátce na to následoval sňatek a na konci srpna 1899 se narodil syn Karel Vlček, který téhož roku zemřel. Z tohoto svazku vzešly ještě děti, a to dcera Zdeňka a synové Robert a Jaroslav. Po smrti Antonie Vlčkové si Leopold vzal Žofii Bagarovou, která byla u Vlčků zaměstnána jako služebná. Do manželství již vstupovala se synem Stanislavem Bagarem.

Dne 18. listopadu 1889 vydalo Moravské místodržitelství v Brně výnos o vykonávání reálného práva výčepu lihovin vlastní výroby pro Leopolda Vlčka, který byl v živnostenském rejstříku pro obec Kelč zapsán pod číslem 9. Po jeho smrti v roce 1937 se dědicem a vykonavatelem reálného práva stal jeho syn Jaroslav Vlček, koncesní listina mu byla udělena 12. září 1938. Dva dny předtím byla vykonána komisionální prohlídka provozovacích místností reálné koncese k výrobě a nálevu lihovin. Poslední prohlídka byla vykonána v roce 1895 a byly v ní uloženy podmínky, např. zvětšit okna a opatřit je ventilací, snížením podlah zvýšit světlost výšku nálevny na 3 m či zrušit záchody a zřídit nové ve dvoře nad žumpu. Nyní bylo nutné konstatovat, že všechny podmínky byly splněny: „Celkem jest nálevna v dobrém stavu a proti jejímu dalšímu používání k provozu koncese není námitek.“^{7/}

5/ SOkA Vsetín, fond Okresní národní výbor Valašské Meziříčí, inv. č. 552, kart. č. 195 – hostinská koncese, Kelč čp. 236 – Ludmila Hlochová.

6/ SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 751, kart. č. 101.

7/ SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1456, kart. č. 810 – hostinská koncese, Kelč čp. 285 – Leopold Vlček.

Dne 18. února 1949 podal Jaroslav Vlček žádost, aby jeho živnost byla dána do klidu.^{8/}

Rakov

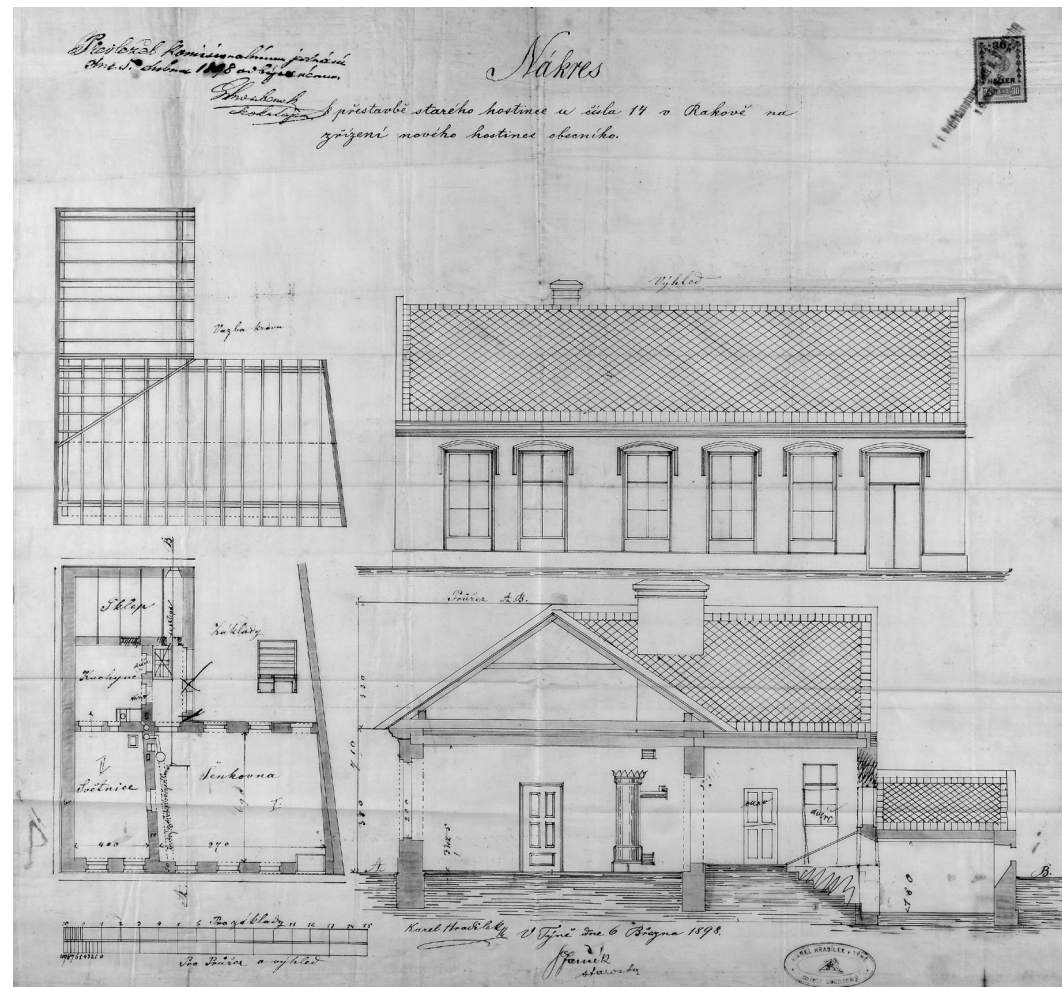
Obec se rozprostírá na táhlém hřebenu Záhoří 10 km jižně od města Hranice. Katastrem obce protékají Opatovický a Dolnonětčický potok, samotná obec je však bez vody. V roce 1900 zde žilo 409 obyvatel v 72 domech, podle posledního sčítání lidu v roce 2011 zde bydlelo 382 osob v 112 domech (Český statistický úřad, 2011). Farou obec přísluší do Paršovic. Také do školy děti docházely do Paršovic, v roce 1882 obec zakoupila selský grunt čp. 28 a na jeho místě vystavěla vlastní školní budovu. Škola sloužila až do roku 1964, kdy byla pro malý počet žáků zrušena a děti byly opět převedeny do školy v Paršovicích. Obec Rakov byla vždy zemědělskou vesnicí. Na konci 19. století byly založeny spolky hasičský v roce 1893, čtenářsko-hospodářský v roce 1898, po roce 1900 vznikla Omladina, sokolská a orelská jednota.^{9/}

Hostinec čp. 17

V roce 1880 je ve spisu poprvé připomínána hostinská Františka Hošťalková, která měla koncesi k výčepu piva a kořalky v domě čp. 14. Dne 11. dubna 1890 se vzdala koncese ve prospěch svého syna Františka Hošťalky, který v ten stejný den požádal o udělení koncese v rozsahu: výčep piva a vína, podávání teplých pokrmů a podávání kávy, čaje, čokolády a jiných teplých nápojů a občerstvení. Ostatní povolení, totiž výčep lihových nápojů či držení dovolených her, nebyla nutná, neboť potřeba obyvatelstva to nevyžadovala. František Hošťálek koncesi obdržel 3. ledna 1891. Později žádal o rozšíření koncese na všechna povolení, tedy i přechovávat cizince. Žádosti však Okresní úřad v Hranicích nevyhověl, proto podal František Hošťálek prostřednictvím hranického advokáta JUDr. Františka Šromoty stížnost. Dne 29. ledna 1892 se konala schůze obecního představenstva, na které se hlasovalo o souhlasu s udělením rozšíření koncese. Dva členové se museli vzdát z důvodu příbuzenských vztahů a možné podjatosti, dalších šest členů hlasovalo proti, neboť by rozšíření koncese bylo na škodu obyvatelstva a vedlo by k jejich záhubě. Vůbec panoval názor, že tato koncese by se měla zrušit, jeden hostinec patříci Josefu Magrlovi, radnímu obce, docela stačil a potřebám obyvatel vyhovoval. Těmto přáním však vyslyšeno nebylo. František Hošťálek se nevzdával a 25. října 1894 podal žádost znovu. Na schůzi obecního výboru opět nastal pro-

8/ SOkA Vsetín, fond Okresní národní výbor Valašské Meziříčí, inv. č. 552, kart. č. 195 – hostinská koncese, Kelč čp. 285 – Leopold Vlček.

9/ BARTOVSKÝ, V.: Vlastivěda moravská. Hranický okres. Brno 1909. MUSIOL, Alfa V.: Soudní okres hranický. Vývoj v letech 1900–1935. Hranice 1936.

Stavební plán hostince čp. 14 v Rakově z roku 1898. SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice.

blém příbuznosti členů včetně náhradníků. Josef Magrla trval na svém, že jeden hostinec v obci postačuje, Antonín Čihal poukázal na vytvoření zdravého konkurenčního prostředí, navíc hostinec čp. 14 měl výhodné umístění uprostřed obce, kde se cesty křížovaly. Další plusovou hodnotou bylo, že hostinské místnosti byly zcela vyhovující. Do boje za zachování pouze jediného hostince se vložila Františka Magrlová, manželka Josefa Magrly a hostinská v hostinci čp. 34, která psala stížnosti, udání i prosby na Okresní úřad v Hranicích týkající se výčepu kořalky, na něž Hošťálek neměl oprávnění, např. stížnost z 5. března 1895: „Pan Hošťálek ale nalévá veřejně kořalku v otevřených sklenicích, k čemuž oprávněn není, a má též v šenkovní lůžko stát, do kterého si často hostí lehnu. (...) Prosím slušně, aby František Hošťálek pro přestupek ž. ř. potrestán a jemu nálev kořalky zakázán byl.“ Dne 6. července 1896 zase uváděla: „František Hošťálek nezasluhuje též žádné důvěry, ani pro nedovolený nálev kořalky buď Hošťálek sám, buď

jeho sklepník již 4krát pokutován byl, nicméně ale až posud pořád kořalku veřejně nalévá. (...) Jelikož mi tímto nedovoleným naléváním, z kterého žádnou daň neplatí, mou živnost velmi kazí, vidím se znovu (...) uctivě žádati, by Františku Hošťálkovi právo k nálevu kořalky uděleno nebylo, naopak by mu zamezeno bylo, kořalku nalévati, tedy by mu i právo k nálevu piva a k prodeju kořalky v zapečetěných lahvách vůbec odebráno bylo, anť při tom vždy nebezpečí stává, že též kořalky nalévati bude.“

Na počátku roku 1898 obec hostinec čp. 14 od Františka Hošťálka odkoupila a požádala okresní úřad o schválení přestavby. František Hošťálek provoz hostince přesunul jinam. Dne 12. dubna 1898 se konalo komisionální jednání za účelem kolaudace novostavby hostince čp. 17. Od února 1899 byl hostinec s již rozšířenou koncesí pronajat Hanáckému akciovému pivovaru rolnickému se sladovnou v Olomouci, jenž koncesi vykonával prostřednictvím svého zástupce, ti se v téměř pravidelných ročních intervalech střídali.

Od 1. října 1908 je zmiňován jako nájemce Ludvík Mach, narozen 1880 v Třebíči, příslušný do Německého (dnes Havlíčkova) Brodu, z Bystřice pod Hostýnem, jenž zde však opět setrval pouhý rok. Dne 20. října 1909 je novým nájemcem Adolf Míňář, bývalý hostinský v hostinci Josefa Magrly. Další změny přišly zřejmě až po první světové válce. V září 1919 požádal o vystavení živnostenského listu Valentin Cagaš, 24 let, jemuž byl list dodán 13. října 1919.

Na počátku roku 1921 požádal o udělení hostinské koncese Augustin Pala, narozen 1887 v Rakově, dosud hostinský v Zámorských čp. 27, jemuž byla hostinská koncese udělena v květnu 1922 v obvyklém rozsahu. V protokolu z komisionální prohlídky je obsažen popis hostince: „Hostinec čis. 17 jest přízemní budova uprostřed obce ležící a v dobrém stavu se nacházející. V obci nalézá se ještě jeden hostinec. Počet obyvatelstva činí 248 osob. Pro účely živnosti hostinské slouží nálevna o rozměrech 8,70 × 6,90 m a výšce 3,30 m s prkennou podlahou a rákosovým stropem. Přístupná jest přímo z ulice. Vedle ní nalézá se vedlejší hostinská místnost o rozměrech 4,00 × 6,90 m stejně upravená. Osvětlení obou místností okny s ventilačními křídly jest dostatečné. Z vedlejší hostinské místnosti jest přístupná kuchyně, která jest však tmavá. Z nálevny jest přes dřevěnou předsíň přístupný dvůr, na němž vzhůru se nalézají záchody sestávající ze 2 sedadel a pisoáru dřevěného. Sklep je malý dlážděný.“

Následujícího roku Augustin Pala odešel do Ústí, kde působil rovněž jako hostinský, a o hostinec v Rakově projevil zájem Antonín Kološ, kterému byla koncese vystavena 4. září 1923. Antonín Kološ se narodil v roce 1879 v Rychalticích, okres Frýdek-Místek. Až do tohoto roku zde svědomitě pracoval jako rolník a se ženou Antonií vychovával šest dětí. Toho roku 1923 odešel od rodiny a vydal se na Hranicko do obce Rakov, kde se stal hostinským. S ním z obce odešla také Antonie Peluchová, která mu v hostinci vypomáhala. V hlášení četnické stanice v Hukvaldech ze dne 17. září 1923 je uvedeno: „Kološ od svojí rodiny z Rychaltic prchl. Jmenovaný udržuje již delší dobu známost s Antonií Peluchovou, s kterou přes 2 měsí-

ce v Rakově v konkubinátě žije.“ Závěr četnické stanice zněl jasně, žádosti o udělení koncese z těchto důvodů nebylo možno vyhovět. Starosta obce Rakova Antonín Kučera se však nového hostinského zastal. Ve své zprávě uvedl, že se oba jmenovaní chovali slušně a hostinský vedl živnost řádným způsobem, ani proti slečně Peluchové nebyly žádné námitky či stížnosti. Ještě v prosinci 1923 se Antonín Kološ prostřednictvím hranického advokáta JUDr. Ludvíka Weinberga proti rozhodnutí neudělit koncesi odvolal. Součástí odvolání bylo jednak vysvědčení z obce, že byl řádným občanem, žádost o rozvod s vysvětlením, že v této době byl již rozvod běžná věc. Zřejmě neměl dostatečnou naději na úspěch, proto raději v lednu 1924 hostinec prodal četnickému strážmistrově ve výslužbě Petru Hrňovi, narozenému 1868 v Halenkově, okres Vsetín, příslušnému do Všechovic, jemuž byla koncese udělena 4. dubna 1924.

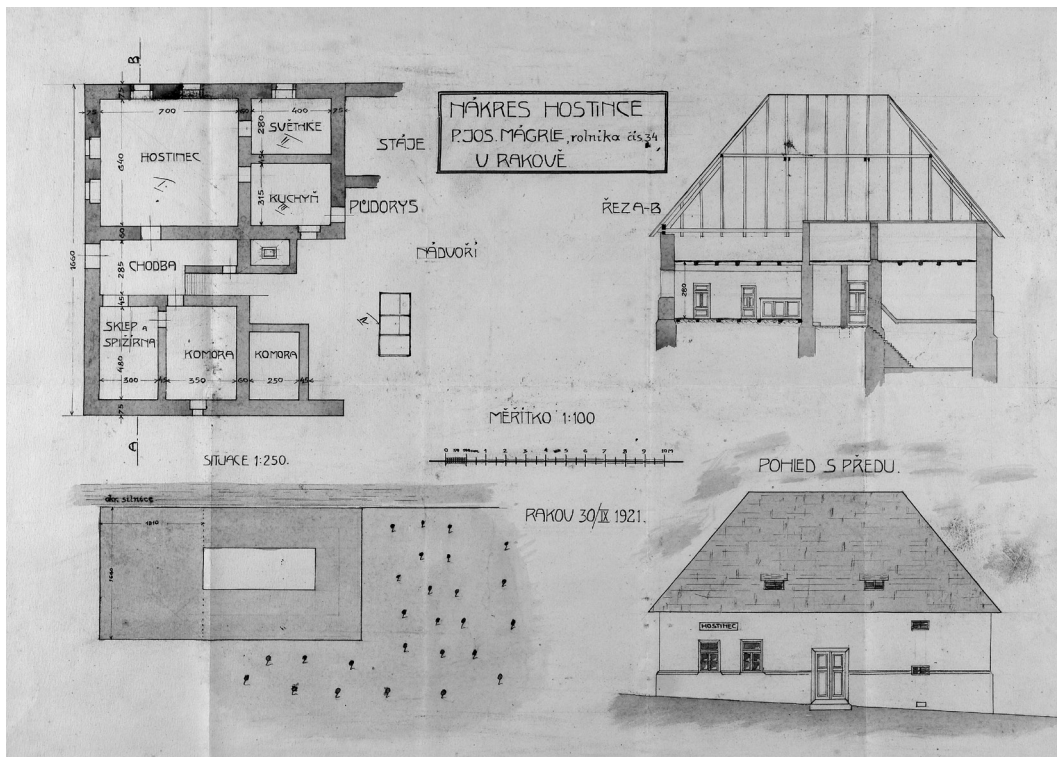
V roce 1925 již vdova Emilie Hrňová hostinec provozovala na vdovský účet a v červenci jej prodala Josefu Dresslerovi, narozenému 1886 v Jistebníku. V únoru 1926 se Josef Dressler dostal do finančních potíží a na hostinskou a výčepnickou živnost byla uvalena exekuce. Vymáhající stranou byl Heřman Lów v Místku, Dressler dlužil 2 323 korun a 210 korun. Dluh zřejmě zaplacen nebyl, neboť dále se dočítáme, že dům čp. 17 odkoupil v exekuční dražbě nový hostinský Alois Vašíček, narozený 1907 v Rouském, který zde živnost provozoval do roku 1940, kdy jej odkoupili manželé Antonín a Anna Královi. Alois Vašíček odešel do Černotína, kde si pronajal hostinec.

Manželé Královi hostinec provozovali po zbytek druhé světové války a i po ní až do dne 4. srpna 1952, kdy Antonín Král oznámil, že jeho hostinec byl začleněn do Sdruženého komunálního podniku města Hranice.^{10/}

Hostinec čp. 34

První zmínka ve spisu je z roku 1880, kdy je uveden nájemce hostince Filip Václavík, neboť hostinec patřil nezletilé Františce Kunovské, jejímž opatrovníkem byl Jan Kulička. Dle vystaveného živnostenského listu ze dne 14. července 1849 víme, že otec Františky František Kunovský měl oprávnění k nálevu piva a kořalky na svém fojtství čp. 34. Od 1. dubna 1880 bylo oprávnění vedeno jako právo reálné. Po smrti Františka Kunovského toto právo přešlo na jeho dceru a bylo vykonáváno Josefem Magrlou, starostou obce, za něhož se Františka provdala. Dne 8. června 1892 byl vydán revers potvrzující nálev piva a kořalky coby právo reálné. Františka Magrlová v té době žádala o udělení povolení podávat teplé pokrmy a držet dovolené hry. Důvodem podání žádosti byla zvýšená návštěvnost obce v letním období a potřeba poskytnout cestujícím teplá jídla, kvůli kterým museli i za špatného počasí putovat až do Všechovic. Na zasedání obecní-

10/ SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1477, kart. č. 815 – hostinská koncese, Rakov čp. 17.

Nákres hostince čp. 34 v Rakově z roku 1921, později známý jako Hostinec pod Doškem. SOKa Přerov, fond Okresní úřad Hranice

ho představenstva 11. října 1893 bylo usneseno, že potřeba obyvatelstva to vyžadovala, a proto byla žádost kladně odhlasována. Navíc bylo konstatováno, že provozní místnost byla vhodná. Následujícího roku si Františka Magrlová opět podala žádost tentokrát o rozšíření povolení přechovávat cizince. V roce 1895 žádala o schválení nájemníka Františka Sehnálka, domkáře v Rakově, proto bylo nutné provést komisionální prohlídku, při níž bylo mj. konstatováno: „Ve Vaší zahradě jsou dvě prohlubně, a sice jedna ve výšce studničné polohy, která zároveň za shromažďující nádržku pro vody z obce se zde sbíhající slouží, druhá níže polohy studničné, která slouží k příjmutí hnojnice z vašeho dvoru. Jest ovšem pravdivé, že obec rakovská má nouzi na vodu a zprvu jmenovaná prohlubeň pro obec důležitá jest v tom pádě, že by v obci oheň vypukl. Z této příčiny mohla by se tato prohlubeň zachovati, v tom pádě ale by se musela vybahňiti a obrubní opatřiti. Jak se samo sebou rozumí, musela by se obec o to postarati, aby tam vtékala jen voda srážková a nic jiného. Druhá prohlubeň jest skrze svůj obsah povážlivější a musí se zrušiti, co při tamnější povaze půdy velmi lehké jest, poněvadž prohlubením stoky dolejší se může hnojnice na rozsáhlé louky vésti, kde ji rostlinstvo přijímá.“

Zde se ovšem nájemníci často střídali a o splnění podmínek vyplývajících z pravidelných prohlídek hostinských místností nemohlo být ani řeč, vždy byla splněna pouze část. O vztahu Františky Magrlové ke konku-

Hostinec čp. 34 v Rakově, krátce před zbouráním. Hranický týden č. 42, 2000

Kulturní zařízení obce Rakov vystavěné na místě hostince čp. 34. Internetové stránky obce Rakov

renčnímu hostinci čp. 14 a její psaní stížností okresnímu úřadu v Hranicích je uvedeno výše. Ani Františka Magrlová nebyla úplně řádná živnostnice a zřejmě to byla ona, kdo v obci vyvolával zlou krev. František Hošťálek, majitel hostince čp. 14, se nedal zahanbit a udání oplácel. Okresní úřad v Hranicích upozorňoval, že Františka Magrlová měla opět otevřeno přes policejní hodinu dlouho do noci, což mohl doložit i výpověďmi důvěryhodných svědků. Pro tato nedodržení policejní hodiny a přestupky proti znění vyhlášky byla Františka Magrlová několikrát zvána do obecního zasedání, kam se odmítala dostavit a posílala za sebe manžela, který byl pro tato jednání zplnomocněn. Obecní představenstvo s ním v této věci nechtělo jednat a žádalo o pomoc Okresní úřad v Hranicích. Věc byla předána Okresnímu soudu v Novém Jičíně, což už Františka Magrlová musela brát vážně, a hájila se následujícím způsobem. Dle ní toho osudného večera, kdy tedy měla otevřeno déle, cestoval přes obec od Valašského Meziříčí do Lipníka nad Bečvou obchodník s dobytčím, kterému poskytla přístřeší, jídlo a pití, než obchodník veškerý dobytek nakrmil a poklidil, bylo po půlnoci. Její obhajoba byla ale marná, neboť bylo prokázáno, že se její historie nezakládala tak úplně na pravdě. Obchodník tudy sice v noci šel, ale již sám, bez zboží čili bez dobytka. Dostala pokutu pět zlatých. Nicméně ji to příliš neodradilo a předpisy o dodržování policejní hodiny porušovala dál. Při další příležitosti byl již Františka Magrlové vyměřen peněžitý trest deset zlatých pokuty. Není proto divu, že na konci roku 1899 poslalo obecní představenstvo obce Rakov Okresnímu úřadu v Hranicích prosbu, aby úřad Františka Magrlové živnost odejmul. Připomeňme, že její manžel Josef Magr byl v této době v obci radním, ale asi si už nevěděl rady, co si s hádavou a panovačnou ženou má počít. V následujících letech se již Františka Magrlová snad trochu uklidnila, ale lehké to s ní opravdu nebylo. Nájemníci se zde střídali v pravidelných intervalech a žádný nevydržel déle než dva roky. V září 1913 ohlásila Okresnímu úřadu v Hranicích, že živnost bude opět provozovat sama, ale již v říjnu podala žádost o schválení svého zástupce Karla Sehnálka, který tentokrát vydržel do roku 1922.

Kulturní zařízení obce Rakov vystavěné na místě hostince čp. 34. Internetové stránky obce Rakov

Následně opět došlo k několikerému vystřídání zástupců, v roce 1932 Františka Magrlová ohlásila nového nájemce, již se stala Františka Machaňová, narozená 1898 v Rakově, která se v roce 1934 provdala za Bohumila Klvaňu. Později zřejmě manželé Klvaňovi dům čp. 34 odkoupili. Od 30. července 1952, dle sdělení Františky Klvaňové, byl hostinec začleněn do Sdruženého komunálního podniku města Hranice.^{11/}

Dne 28. září 1962 nabídli manželé Klvaňovi finančnímu odboru Okresního národního výboru v Přerově dům čp. 34 jako bezplatný dar Československému sátu s přílehlými hospodářskými staveními. V dopise je uvedeno, že se jedná o nejstarší dům v obci, chráněný Státním památkovým úřadem jako bývalá rychta, známý jako „Hospoda pod doškem“. Dům do své správy získal Místní národní výbor v Rakově (dále MNV). Jeho stav byl na pováženou a vyžadoval stavební opravy, především šlo o špatné střechy. Opravy vázly na finančních prostředcích, kterými MNV Rakov nedisponoval a o které žádal, dále na nedostatku stavebního materiálu nutného pro opravu a konečně požadovali přihlášení brigádníci za svou práci zaplatit více. V roce 1970 znovu výbor žádal o přidělení prostředků na opravu spadlé zdi. Rok na to už MNV Rakov požadoval přidělit 40 000 Kčs na urychlené provedení přístavby za dvě sesunuté zdi, neboť by tato havárie mohla ohrozit chod provozovny Jednota. Přístavba měla sloužit jako nová, tolik chybějící schůzová místnost pro nejrůznější spolky a organizace v obci. Tyto částečné opravy sice životnost nejstaršího stavení v obci trochu prodloužily, ale její osud, ač se jednalo o památkově

chráněnou stavbu, už byl naplněn. V roce 1979 se již MNV Rakov nesnažil budovu nijak opravovat, pohostinství Jednota bylo zrušeno, budova měla vcelku nízkou zůstatkovou hodnotu a měla již pouze sloužit k uskladnění materiálu. V následujících letech byla budova zcela odstraněna a na jejím místě vyrostl v duchu socialistického stavebnictví zbrusu nový víceúčelový kulturní dům, v němž našly své místo obecní kancelář, pohostinství i spolkové a klubové místnosti.^{12/}

Skalička

Jihovýchodním směrem 7 km od Hranic se na mírném svahu posledních výběžků Karpat rozkládá středně velká obec, již protéká Hlubocký potok. Katastr obce ohraničuje ze severu řeka Bečva. V roce 1900 zde žilo 521 obyvatel v 74 domech včetně osady Kamenec, podle posledního sčítání lidu v roce 2011 zde bydlelo 526 osob v 160 domech (Český statistický úřad, 2011). Farou obec vždy příslušela do Kelče. Triviální škola byla založena už v roce 1780, dnes je zde zřízena škola pro první stupeň a mateřská škola sídlící v budově postavené v roce 1973. Arcibiskupský zámek s přílehlým parkem dnes slouží jako ústav sociální péče pro dívky a ženy mentálního postižení a nese název Domov Větrný mlýn. Obec si udržela zemědělský charakter, obyvatelé za prací dojíždí převážně do nedalekých Hranic. Mezi nejstarší spolky, stále fungující, patří sbor dobrovolných hasičů od roku 1893 a také sokolská jednota založena v roce 1921.^{13/}

Hostinec čp. 19

První zmínka o hostinci je ve spisu z roku 1881, kdy František Mikšánek obdržel koncesi. V roce 1924 hostinec již patřil Bohumilu Mikšánkovi, který hostinskou výčepní živnost převzal po svém otci Františku Mikšánkovi, nicméně koncesi na vlastní osobu si nevyřídil, neboť na hostinci bylo reálné právo pro výčep piva a kořalky. Následující rok hostinskou živnost pozastavil, protože prováděl přestavbu hospodářských budov. Dne 5. prosince 1934 požádal Bohumil Mikšánek o udělení koncese na podávání teplých pokrmů, dále výčep vína a ovocného vína, podávání kávy, čaje, čokolády a jiných teplých nápojů a občerstvení a držení dovolených her.

V květnu 1940 vzal na hostinec nájemníka Františka Hložka, spolu se schválením bylo nutné provést komisionální prohlídku místnosti, při níž bylo konstatováno, že jsou ve vyhovujícím stavu a proti užívání není námitek. Přesto byly stanoveny nějaké podmínky, např. vstupní dveře opatřit nápisem „vstup do hostince“, vyvěsit vyhlášky o policejní hodině a omezení nálevu lihovin mladistvým osobám, vstup do sklepa opatřit zá-

11/ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1477, kart. č. 815 – hostinská koncese, Rakov čp. 34.

12/ SOKA Přerov, fond Místní národní výbor Rakov, inv. č. 28, kart. č. 1; inv. č. 34, kart. č. 1.
13/ BARTOVSKÝ, V: *Vlastivěda moravská. Hranický okres*, Brno 1909. MUSIOL, Alfa V.: *Soudní okres hranický. Vývoj v letech 1900–1935*. Hranice 1936.

bradlím, stěny do výše dvou metrů od podlahy opatřit olejovým nátěrem, podlahu v kuchyni okolo sporáku opatřit nehořlavou podložkou, přístup k záchodům vydláždít nebo alespoň vysypat pískem.

Zástupce František Hložek živnost vedl až do roku 1951. Dle vyjádření Okresního národního výboru v Hranicích nebyla živnost provozována od 1. ledna 1951 a považovala se vzhledem k ustanovení par. 1 vl. nař. č. 121/1943 Sb. za zaniklou a byla ze živnostenského rejstříku vymazána.^{14/}

Hostinec čp. 27

Hostinec převzal po svém zemřelém otci Adolfu Bagarovi František Bagar, který zde hostinskou živnost provozoval od roku 1922. Koncese povolovala oprávnění k výčepu piva, vína a pálených lihových nápojů, podávání teplých pokrmů, podávání kávy, čaje, čokolády a jiných teplých nápojů a občerstvení a držení dovolených her. V témže roce také získal stavební povolení ke zřízení nových záchodů se žumpou, aby tak splnil podmínku udělenou při komisionálním jednání. V roce 1934 pořídil František Bagar rozhlasový radiopřijímač a žádal jeho schválení.

Hostinec byl začleněn a spravován Jednotou, spotřebním a výrobním družstvem v Hranicích. František Bagar byl nucen svou živnost dne 10. února 1953 odhlásit a Jednotou byl jmenován vedoucím. Jako jediný ze všech čtyř hostinských živností v obci zůstal v provozu.^{15/}

Hostinec čp. 65

Anežka Kučová hostinskou a výčepnickou živnost provozovala od roku 1901. V roce 1921 se koncese vzdala ve prospěch svého syna, který hostinec převzal. Dne 6. dubna 1923 požádal František Kuča o udělení koncese v obvyklém rozsahu, tj. povolení k nálevu piva, vína, ovocného vína, pálených lihových nápojů, podávání kávy, čaje, čokolády a jiných teplých nápojů a občerstvení, podávání teplých pokrmů a držení dovolených her. Za tím účelem se konala komisionální prohlídka místnosti, při níž byly uloženy nutné podmínky jako např. umístění dostatečného počtu hygienických plivátek a popelníků, či při rozvodu elektrického osvětlení zřídit v nálevně těž elektrický ventilátor.

František Kuča vlastnil hostinec až do 21. září 1951, kdy mu Okresní národní výbor v Hranicích odebral živnostenské oprávnění s odůvodněním: „Na základě výměru ze dne 1. 9. 1951 zn. III-3070/1951 Sb., kterým Vám bylo zamítnuto Vaše včas podané odvolání proti nálezu, kterým jste byl potrestán pokutou 5000 Kč v náhradě 10 dnů a současně byl Vám vysloven

14/ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1479, kart. č. 815 – hostinská koncese, Skalička čp. 19 – Bohumil Mikšánek.

15/ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1479, kart. č. 815 – hostinská koncese, Skalička čp. 27 – František Bagar.

zákaz provozování hostinské a výčepnické živnosti natrvalo podle par. 22 trest. zák. správ. čís. 88/1950 Sb. Vzhledem k tomu, že nález, kterým jste byl potrestán, nabyl právní moci, zastavuje Vám ONV v Hranicích ve smyslu par. 19 živnost. řádu, a to s okamžitou platností provoz hostinské a výčepnické živnosti, kterou dosud provozujete v domě čp. 65 ve Skaličce okres Hranice.“^{16/}

Hostinec čp. 84

Poslední, čtvrtá hostinská živnost byla provozována v domě čp. 84, který patřil Tělovýchovné jednotě Sokol Skalička-Ústí. Jednalo se o příležitostnou živnost, na níž byla koncese udělena v roce 1931.

Výměr odboru pro obchod Rady Okresního národního výboru v Hranicích ze dne 15. prosince 1954 ruší omezenou hostinskou a výčepnickou koncesi, a sice: „Na základě monopolního postavení státního a družstevního pohostinství není možné, aby DSO (dobrovolná sportovní organizace – pozn. autora) sokolské jednoty prováděly omezenou hostinskou a výčepnickou živnost. Posláním DSO Sokola je organizovat a starat se o tělovýchovnou činnost na vesnicích. K zabezpečení této činnosti mají DSO Sokol veškerou podporu státu. Nemusí si tudíž sportovní organizace v nynější době na svou činnost tímto způsobem vydělávat. Veškeré pohostinství obstarává nyní státní a družstevní obchod, na který se v případě pořádání zábav, plesů, veřejných vystoupení atd. obračejte.“ Sokolská jednota se proti tomuto rozhodnutí mohla odvolat na Krajském národním výboru v Olomouci.^{17/}

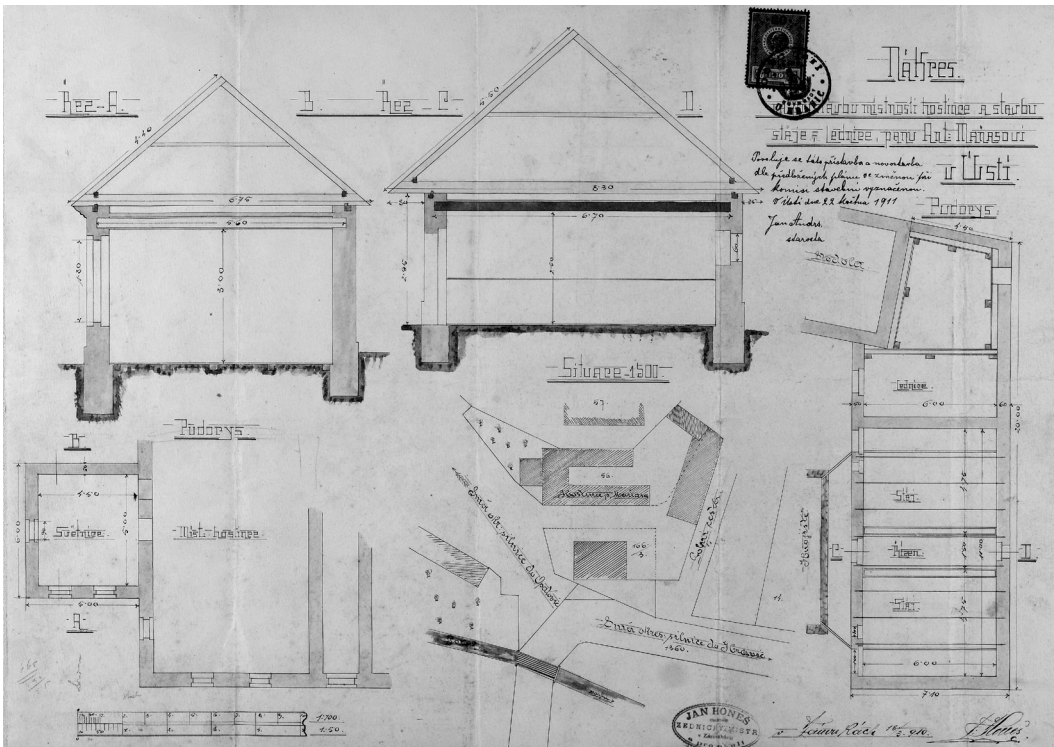
Ústí

Na levém břehu řeky Bečvy ve vzdálenosti 5 km od Hranic leží obec Ústí. V roce 1900 zde žilo 442 obyvatel v 72 domech, podle posledního sčítání lidu v roce 2011 zde bydlelo 526 osob ve 148 domech (Český statistický úřad, 2011). Obec do roku 1908 farou příslušela do Kelče, poté byla přifařena k Hranicím, škola zde byla zřízena v roce 1821. V čistě zemědělské obci se díky břehům Bečvy, na kterých bujně rostlo vrbové proutě, dařilo košíkářskému řemeslu. Později obyvatelé začali dojíždět za prací do Hranic či do Milotic nad Bečvou. Ze spolkového života připomeňme činnost sboru dobrovolných hasičů založeného v roce 1895, dále družstvo pro zvelebení chovu dobytka z roku 1899, čtenářskou jednotu od roku 1901, později přibyla sokolská jednota či folklorní soubor Záhořan.^{18/}

16/ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1479, kart. č. 816 – hostinská koncese, Skalička čp. 65 – František Kuča.

17/ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1479, kart. č. 816 – hostinská koncese, Skalička čp. 84 – Tělocvičná jednota Sokol Skalička – Ústí.

18/ BARTOVSKÝ, V: *Vlastivěda moravská. Hranický okres*. Brno 1909. MUSIOL, Alfa V.: *Soudní okres hranický. Vývoj v letech 1900–1935*. Hranice 1936.

Stavební plán hostince Antonie Maňasové čp. 33 v Ústí z roku 1910. SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice

Starý hostinec čp. 33 v Ústí v roce 1971. Ústí: historie a současnost 1389–2006, Ústí 2006, s. 93

Hostinec čp. 33

V roce 1881 vlastnila hostinec čp. 36 Barbora Maňasová, která jej v tomto roce pronajala Eduardu Hejdukovi z Veselíčka. Koncese poskytovala oprávnění včetně přechovávání cizinců, byl to tedy zájezdní hostinec. O rok později majitelka živnost přenesla z domu čp. 36 do domu čp. 33. Důvodem byla lepší poloha hostince podél okresní silnice vedoucí z Hranic do Kelče i vyhovující hostinské místnosti včetně dvou prostorných komor, velkého klenutého sklepa, lednice a maštale pro tři koně. Dne 11. března 1901 ohlásila, že živnost předala svému synu Antonínu Maňasovi, narozenému 1864 v Ústí, obchodníku s košíkářským proutím, který požádal o udělení živnostenského oprávnění.

V roce 1904 požádal o povolení užívat stroj na výčep piva s pípou, šetřením z 10. října 1904 mu bylo užívání povoleno. Na počátku dubna 1912 požádal Antonín Maňas o schválení přestavby hostince, stavba byla zadána staviteli Jonášovi z Hranic. V podstatě se jednalo o rozšíření hostince, sestávajícího dosud pouze z nálevny, o vedlejší světnice směrem do zahrádky. Přístavba měla být asi 6 m dlouhá a 5,5 m široká, zbytek zahrádky měl být přeměněn na hostinskou předzahrádku.

Další zprávy máme z počátku roku 1924, kdy hostinec provozovala Marie Maňasová, vdova po Antonínu Maňasovi, jenž zemřel posledního

prosince 1923. Žádala tehdy o schválení nájemce Augustýna Chalupy z Ústí-Novosad. Z komisionální prohlídky známe popis hostince: „Hostinec č. 33 v Ústí jest přízemní v r. 1912 přestavěná eternitem krytá budova, ležící na křižovatce okresních silnic Hranice–Kelč a Skalička–Opatovice. Je z tvrdého materiálu zděná. K provozování místnosti hostinské jsou určeny tyto místnosti: 1) Z domovní chodby přístupná nálevna o rozměrech 8 × 8 × 3 m, osvětlená třemi okny, z nichž 2 vedou na ulici, 1 do zahrady. Okna na ulici vedoucí jsou opatřena sklápěcími ventilačními křídly. 2) Vedlejší hostinská místnost, přístupná zasklenými dveřmi z nálevny, o 2 oknech, rovněž ventilačními křídly opatřených, o rozměrech 6 × 5 × 3 m. 3) Kuchyně, přístupná jednak ze dvora, jednak z bytu hostinského. Je klenutá na traversách, podlaha je dlaždičková. Osvětlení 2 malými okny. Slouží potřebám jak hostinského, tak i živnosti. 4) Podzemní sklep je přístupný z nálevny.“

Od 15. února 1930 se novým nájemcem stal Vladimír Toláš, narozen 1895 v Ústí, zeť Marie Maňasové. Když ta v srpnu toho roku zemřela, stal se také majitelem domu čp. 33, koncese na jeho jméno mu byla udělena 11. prosince 1930. V roce 1937 je uvedeno, že ukončil nájemní smlouvu s Miroslavem Mičkou a žádal o schválení nového nájemce, jímž byl jeho mladší bratr Oldřich Toláš, narozený 1906 v Ústí.

Oldřich Toláš byl nájemcem jen krátce, v roce 1939 požádal o stavební povolení a schválení hostinské a výčepnické koncese pro svůj nově vysta-

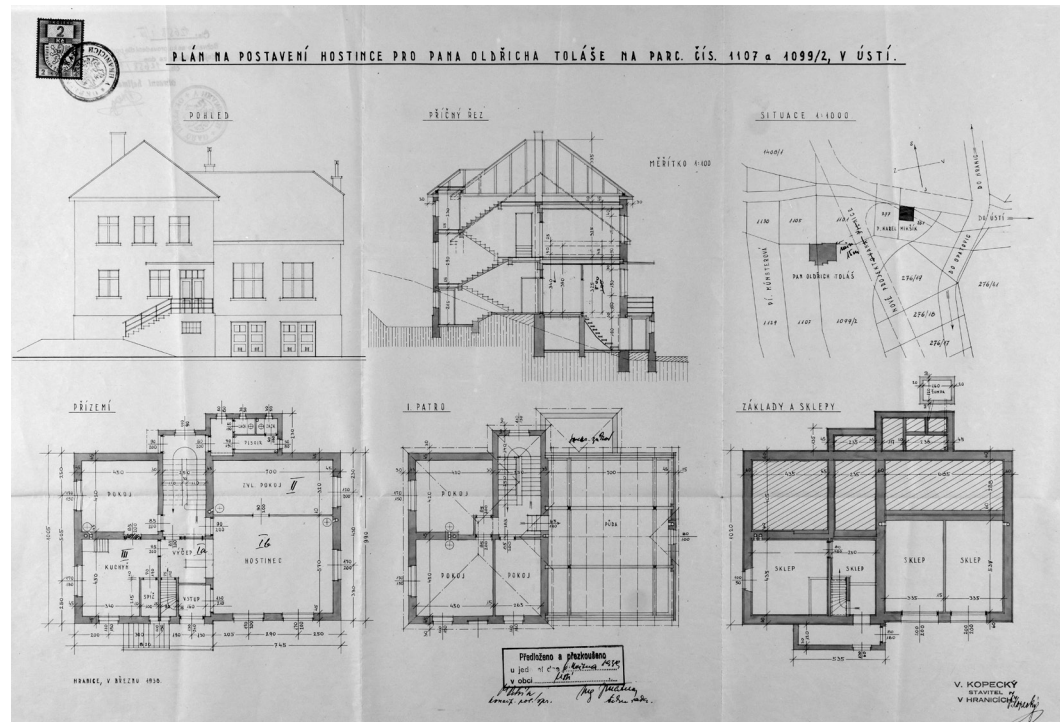
Budova čp. 33 v Ústí, dnes kulturní dům a Hospůdka U čápa. Ústí: historie a současnost 1389–2006, Ústí 2006, obrazová příloha s. VII

věný hostinec. Novou nájemkyní se v roce 1940 stala Božena Kovaříková z Ústí. Následujícího roku se nájemkyní stala Františka Gavendová, jež zde setrvala zřejmě až do roku 1945, kdy byl ustanoven Rudolf Havran.

Od roku 1949 provozoval hostinec Vladimír Toláš sám, od října 1951 byla nahlášena nová nájemkyně Marie Chromcová, narozená 1925 v Radkovicích. S ohlášením nového nájemce bylo přiloženo také prohlášení, že Chromcová je osobou státně a národně spolehlivou, a přímluva předsedy Místního národního výboru v Ústí Jana Šuláka za zachování jediného hostince v obci. Vladimír Toláš se ženou v této chvíli nebyli sami schopni hostinec plnohodnotně vést, neboť Toláš pracoval u firmy Stavoprojekt Brno na Prostřední Bečvě u vrtacího stroje. Marie Chromcová byla 29. října 1951 jako nájemkyně schválena. Od 12. dubna 1953 Vladimír Toláš zrušil svou hostinskou živnost, neboť v únoru byla začleněna do provozu Jednoty, spotřební a výrobní družstvo v Hranicích.^{19/} Podle čápů hnízdičích na věži kostela se pohostinství začalo říkat „Hospoda u čápa“. V roce 1970 bylo započato s bouráním hostince. Se stavbou nového pohostinství spojeného s kulturním domem se začalo následující rok, ale kvůli chybám v projektové dokumentaci byly práce přerušeny a pokračovalo se v roce 1972. Dalším problémem byl nedostatek finančních prostředků, proto byla postavena jen I. etapa, tj. hostinec s jídelnou, sál kulturního domu se sociálním zařízením, později mělo být dostavěno ještě jeviště a zázemí. Slavnostní otevření nového kulturního domu bylo stanoveno na 9. květen 1974 za účasti občanů i čestných hostů.^{20/}

19/ Ústí: historie a současnost 1389–2006. Ústí 2006.

20/ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1484, kart. č. 817 – hostinská koncese, Ústí čp. 33.

Stavební plán Oldřicha Toláše na vystavění zájezdního hostince čp. 81 v Mariánském údolí z roku 1938. SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice

Hostinec čp. 1

První zmínky ve spise pocházejí z roku 1885, kdy zemřel majitel domu i koncese Štěpán Mánek a koncesi provozovala na vdovský účet Františka Mánková. Koncese se vztahovala na oprávnění prodeje piva a kořalky. Po Štěpánu Mánkovi zůstaly tři nezletilé dcery – Františka, Antonie a Anežka. Nejmladší z nich, Anežka, hostinec provozovala do roku 1923, kdy zemřela, poté byla živnost považována za zaniklou.^{21/}

Hostinec čp. 9

Dne 13. dubna 1870 požádal Jan Haša o udělení koncese, která dosud byla vedena na jeho otce. Ve vyjádření obecního představenstva obce Ústí bylo poukázáno na Hašovu mravopověstnost, důvěryhodnost a spolehlivost. Dne 10. listopadu 1891 pronajal hostinec Antonínu Kelarovi z Černotína, následující rok zde však měl již nájemníka Antonína Toláše. Na konci roku 1897 Jan Haša hostinec prodal a složil koncesi.

21/ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1484, kart. č. 817 – hostinská koncese, Ústí čp. 1.

Dřívější zájezdní hostinec Oldřicha Toláše čp. 81 v Ústí. Foto E. Slovákova

Později po první světové válce dům odkoupil Antonín Mañas a založil zde výrobu košíkářského zboží.^{22/}

Hostinec čp. 81

Nejmladší z ústeckých hostinců byl sice doporučen ke schválení již Společenstvem hostinských soudního okresu hranického v Hranicích, nicméně pro úplnost je zde uveden.

Na počátku roku 1939 se nájemce hostince čp. 33 Oldřich Toláš rozhodl osamostatnit a za tím účelem požádal o udělení koncese hostinské a výčepnické v plném rozsahu, tedy včetně ubytování hostů, neboť zamýšlel na pozemcích parc. č. 1107 a 1099/2 v Ústí v části zvané Mariánské údolí vystavět ubytovací penzion. Připojil také stavební plány, které vypracoval hranický stavitel Valentin Kopecký. Jednalo se o patrovou budovu rozčleněnou na část hostinskou s prostorným sálem a část ubytovací. V přízemí se nacházela hostinská kuchyně a pokoj hostinského, v patře tři pokoje pro hosty. Pod polovinou budovy byly vybudovány sklepy.

K žádosti se vyjádřila také Správa uhličitých lázní a sanatoria v Teplících nad Bečvou, protože se stavení mělo nacházet v lázeňském území,

22/ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1484, kart. č. 817 – hostinská koncese, Ústí čp. 9.

a proti stavbě i udělení koncese nic nenamítala. Oblíbenost lázní až dosud stále rostla a ubytovací kapacita nebyla dostačující.²² Dne 6. května 1939 obdržel Oldřich Toláš stavební povolení, 9. července 1940 žádal o kolaudaci novostavby a o deset dní později mu byla udělena koncese v požadovaném rozsahu.

V roce 1946 byl na hostinec krátce vzat nájemce Rudolf Havran. Poslední zmínka o hostinci je z roku 1953, kdy byl začleněn do Jednoty, spotřebního a výrobního družstva v Hranicích.^{23/}

23/ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1484, kart. č. 817 – hostinská koncese, Ústí čp. 81.

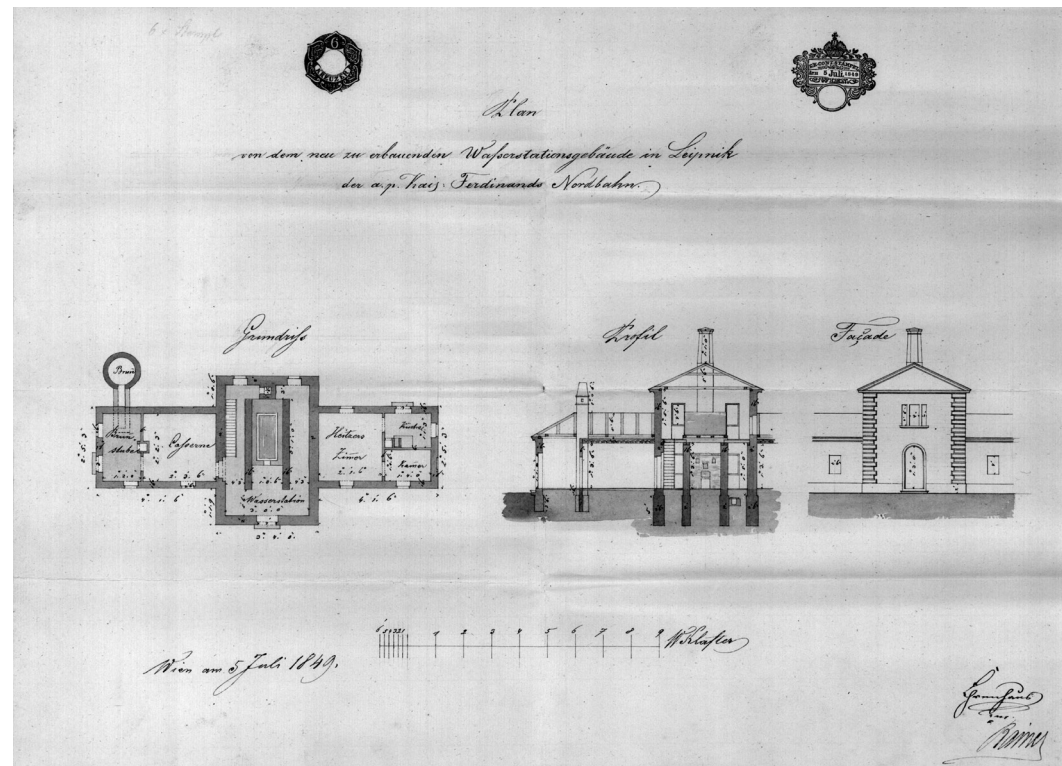
Jan Štěpán – Jan Štěpán ml.

Plány výstavby nádražní budovy vodárny a skladu uhlí v Lipníku nad Bečvou z roku 1849

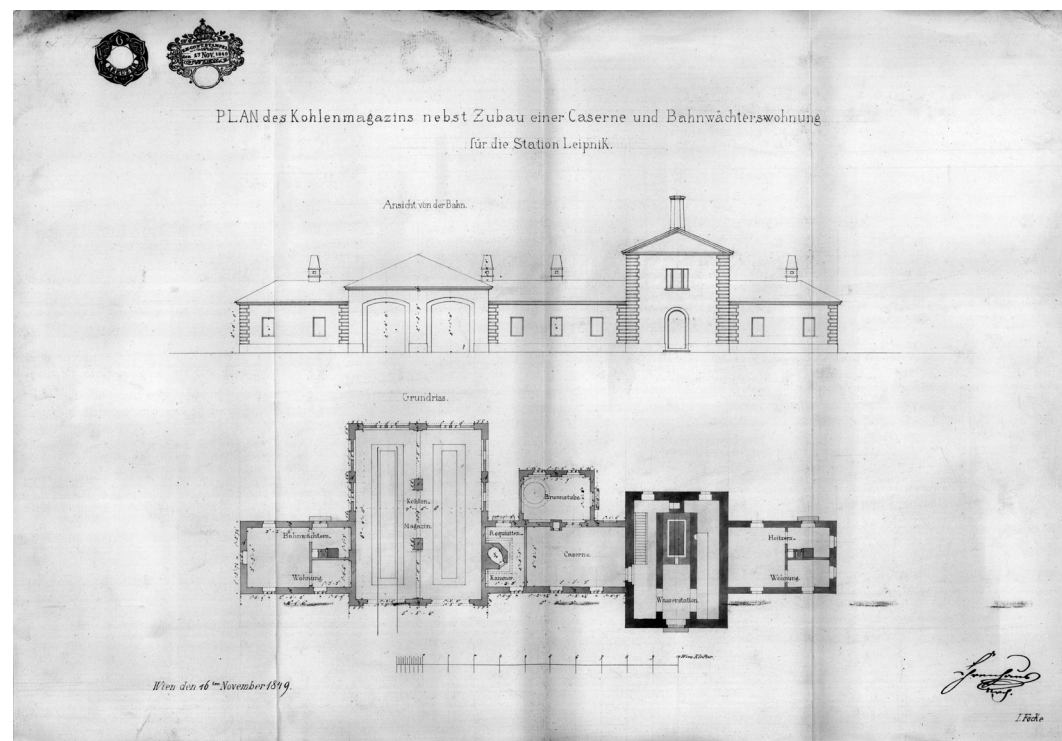
V rámci prodloužení a rozšíření trati vedoucí přes Lipník nad Bečvou došlo mimo přestavbu výpravní budovy také k výstavbě budovy, která sloužila více účelům. Opět se ke stavbě dochovaly ve fondu Velkostatek Lipník nad Bečvou původní plány, které ukazují nejstarší podobu tohoto komplexu, ale také úpravy, ke kterým došlo v relativně krátkém období.^{1/} První plán budovy vodárny v pozdně klasicistním slohu nese datum Vídeň 5. července 1849 a stejně jako u výpravní budovy jej zhotovil projektant a vrchní inženýr Severní dráhy Ernest Ehrenhaus. Nese název *Plan von dem neu zu erbauenden Wasserstationengebäude in Leipnik*, tedy nově stavěné budovy vodárny. Ve skutečnosti ale již v té době měla mít také místnost kasáren, byt topiče s pokojem, komorou a kuchyní. Budova vodárny měla být patrová s bosovanými rohy a dvěma stejnými přízemními postranními křídly. V levém křídle se nacházela místnost, odkud byla obsluhována pumpa studny, která se nacházela za ní mimo budovu, a kasárna a pumpa podle všeho sloužila již pro původní remízu. V pravé části se nacházel byt topiče, který obsluhoval parní čerpadlo. Stropy v budově byly podle řezu dřevěné a v budově vodárny byl strop držící vlastní nádrž trémový na dvou nosných zdech uvnitř budovy, přičemž do patra se vcházelo po dřevěném schodišti ze strany studny. Nádrž měla podle plánů odhadem obsah 17 m³, což v dané době jistě postačovalo, neboť lokomotivy ještě vozily vodu v sudu na tendru. Budova tedy reagovala na zvýšenou potřebu vody pro jednoznačně větší množství parních lokomotiv projíždějících Lipníkem po prodloužení a rozšíření trati. Žádost o schválení stavby zaslal ostravský drážní inspektor Stockert lipenskému velkostatku 14. července 1849. Po šetření místní komise, která se konala 23. července, bylo povolení uděleno.

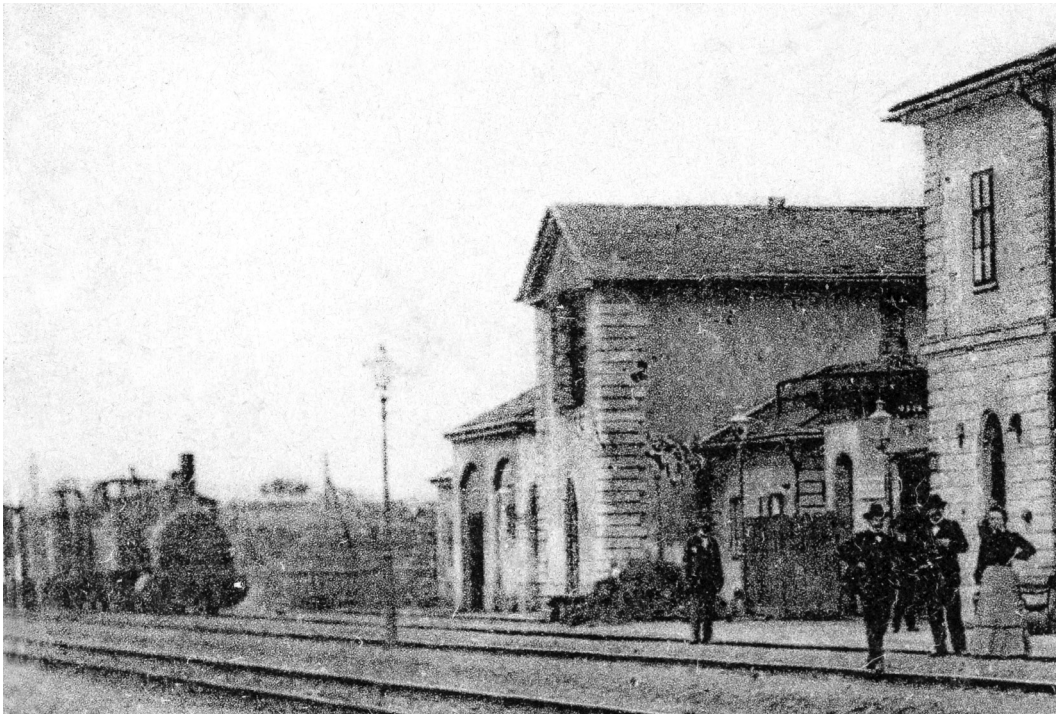
Jen o něco později, 16. listopadu, byl ale týmž projektantem zhotoven další plán s názvem *Plan des Kohlenmagazins nebst Zubau einer Caserne*

1/ Zemský archiv v Opavě (ZAOpO), pobočka Olomouc, fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, kart. č. 672, sign. 690, inv. č. 2081.

↑ Původní plán vodárny z r. 1849. ZAOpO ↓ Plán rozšíření komplexu vodárny z r. 1849. ZAOpO

Detail pohlednice nádraží Lipník nad Bečvou. Posláno 1904

und Bahnwächterswohnung für die Station Leipnik, jednalo se tedy o přístavbu skladu uhlí, kasáren a vechtrovny. Šlo vlastně o rozšíření původního plánu u levého křídla, a to tak, že byla zvětšena místnost kasáren, místnost pro obsluhu pumpy byla přesunuta za ni nad studnu (ta se tak oproti původnímu plánu ocitla uvnitř budovy), místo ní byl malý sklad, který navazoval na sklad uhlí o dvou vratech, který uzavírala vechtrovna se třemi místnostmi: byt, komora a kuchyně. Kromě skladu uhlí měly všechny části budovy bosáž nároží. Půdorys skladu uhlí naznačuje, že se možná s budovou počítalo také jako s výtopnou, protože v levé části jsou naznačeny koleje, vzhledem k poloze kolejí na nádraží to ale určitě realizováno nebylo, neboť zakřivení kolejí by bylo příliš velké. Je však možné, že ve skladu byl používán nějaký vozík na snazší přesun uhlí. Kromě vodárny a skladu uhlí byly také všechny vchody situovány do jižní části budovy, tedy na opačnou stranu, než byly koleje. Ostatně dveře určovaly samostatnost jednotlivých provozů a bytů. Samostatné byly byty vechtra a topiče, sklad uhlí měl vchody (vrata) pouze od kolejí a malý sklad (rekvizitárna) byl zcela samostatný. Přístavek pro obsluhu pumpy u studny byl průchozí do kasáren a odtud se vstupovalo do vodárny, která tak měla ještě vnitřní průchod, mimo vstup ke kolejím. Oba plány byly samozřejmě ještě ve vídeňských sázích, což odpovídá době stavby. Jak v žádosti o stavební povolení uvedl inspektor Stockert, stavba byla naplánována do původní remízy a měly být z části využity její zdi a základy. Zároveň je zde zmíněno, že vechtrovna byla ke stavbě přistavěna, protože starší ne-

Pohlednice zachycující výpravní budovu, sklad uhlí, vodárnu a záchody (cca 1910)

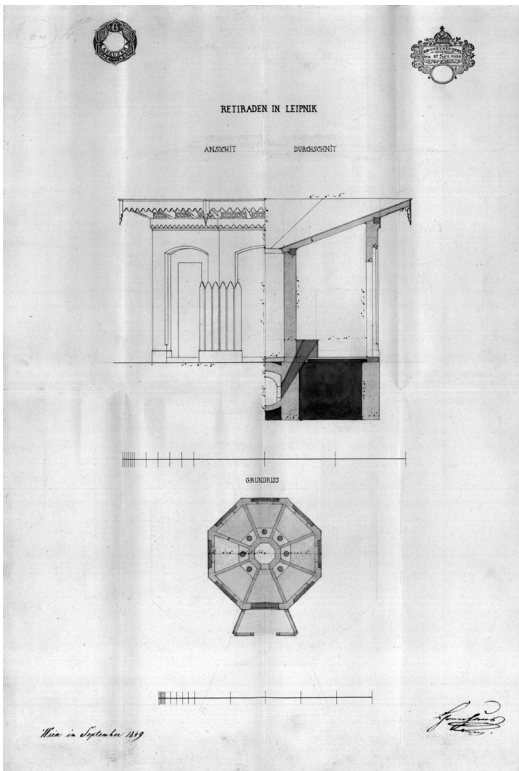

Vodárna, současný stav. Foto Jan Štěpán ml.

dostačovala zvýšení provozu. Po komisionálním šetření na místě, kterého se mimo zmíněného inspektora zúčastnili stavitelé Karel Walla a Josef Žák, bylo 11. prosince 1849 uděleno stavební povolení.

K první větší známé úpravě budovy došlo již v roce 1896 a bezpochyby šlo o doplnění o úpravnu vody, neboť v celé síti vodáren rakouských státních drah byla zjištěna tvrdá voda, která škodila kotlům lokomotiv.^{2/} Do stávajících vodáren tak byly zpravidla přidány systémy čistící vodu od kotelního kamene. Další úprava proběhla v roce 1901, kdy byla v původní vechtrovně vedle skladu uhlí, který je zde označen již jen jako sklad, zřízena lampárna a umývárna. Budova, která spojovala původní sklad uhlí a vodárnu, byla nyní celá označena jako sklad, za ní se stále nacházela místnost obsluhy pumpy a ta byla nově spojena se skladem uhlí další

^{2/} HRDINA, Zdeněk: Vodárna Koleč budovy a ostatní zařízení. Svět železnice 1(73)2020, s. 56.

Plán záchodů z roku 1849. ZAOpO

Pečeť drážní inspekce stanice Lipník nad Bečvou 1849. ZAOpO

místností přizdáním stěny mezi tyto dvě části budovy. Původní byt topiče byl nově označen jako byt výhybkáře. Je zde ale také vidět, že od kolejíště přibily dveře do středových kasáren.^{3/}

Již v minulém příspěvku byl uveden topič (Kösselhitzer/Kesselheitzer) Josef Jung, který působil v Lipníku nejméně od roku 1845 a rozhodně je zmíněn ještě v roce 1851. V roce 1851 je uveden jako topič Štěpán Huťa, který nejspíše bydlel právě v bytě u vodárny.^{4/} Jinak je identifikace osob bydlících přímo v této budově velmi obtížná.

Podle pohlednic před rokem 1899 a kolem roku 1910 je zřejmé, že fasáda budovy ještě více méně odpovídala původnímu stavu. Z komínů chybí na mladší pohlednici nejspíše komín na vodárně, kasárna, vechtrovna a byt topiče měly místo oken směřujících ke středu budovy vstupní dveře a sklad uhlí měl obě vrata zazděna tak, že v pravém bylo ponecháno okno a v levém dveře (na starší pohlednici stojí vagony a tyto detaily nejsou vidět). Poté, co byl ukončen parní provoz, byl celý objekt nejprve využíván jako sklad uhlí a dřeva pro celé nádraží a pro telegrafní a poštov-

ní úřad. V letech 1936–1937 byla vodárna adaptována pro nové využití.^{5/} Následně bylo sneseno celé levé křídlo, které nahradila dnešní provozní budova a rozvodna VN, takže v současnosti stojí jen budova vodárny (10,2 × 7,62 m) a pravé křídlo (5,55 × 8,1 m).

K vydatnosti studny ještě uveďme zprávu ze staniční kroniky Lipníka nad Bečvou z roku 1947. Toho roku bylo velké sucho, které se dotklo i stanice „*Poněvadž nádraží v Lipníku n/B. je vysoko nad městem, byl zde nedostatek vody tím větší, poněvadž městský vodovod vodu na nádraží následkem malého stavu vody nevytlačil. Jediná studně na nádraží musela být uzamčena, aby stačila aspoň na nejnnutnější potřebu stanice, neboť do ní chodili pro vodu lidé z celého okolí a tím ji úplně vyčerpali.*“^{6/}

V této souvislosti uveďme ještě jeden počín projektanta Ehrenhausera, který nesmazatelně doplňoval dlouhá desetiletí kolorit nádraží, a to osmiúhelníkové záchody mezi výpravní budovou a vodárnou. Plán nese datum září 1849 a popis Retiraden in Leipnik. I na nich je vidět, jakou péči věnoval Ehrenhauser každému detailu budoucího nádraží a jeho doplňkům. Záchod sloužil pro sedm osob a na pohlednici je také dobře viditelný. Stavební povolení bylo uděleno 24. září 1849 a záchody měly být zhotoveny z nehořlavého materiálu s krytinou z břidlice a odpad byl svedený do žumpy s přepadem.

3/ BOROVCOVÁ, Alena: *Kulturní dědictví Severní dráhy císaře Ferdinanda*. Ostrava, Národní památkový ústav 2019, s. 140.

4/ ZAOpO, fond Sběrka matrik, Lipník nad Bečvou M 6663r.

5/ BOROVCOVÁ, Alena: c. d. *Kulturní dědictví*, s. 141.

6/ Národní archiv české republiky, fond Sběrka staničních kronik, kart. č. 32, inv. č. 635 – Lipník nad Bečvou, s. 13.

Eva Slováková

O firmě Josefa Šindlera v Černotíně

Počátky vápenictví

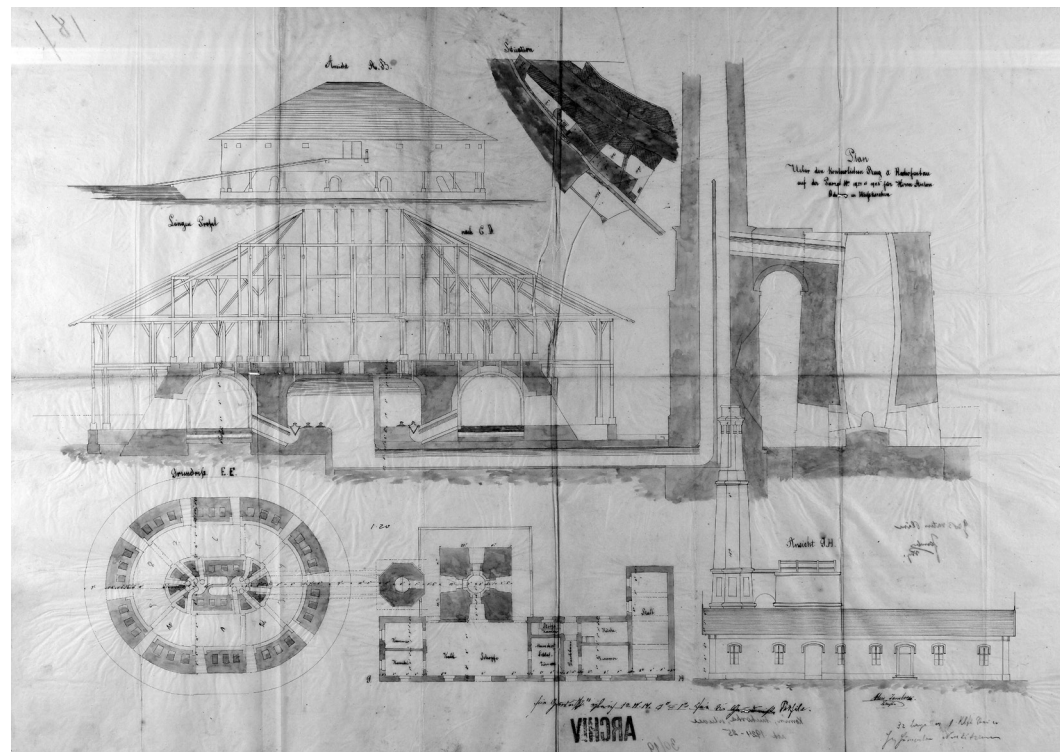
Vápenec je celistvá usazená hornina, která je tvořena především uhličitanem vápenatým CaCO_3 . Tato hornina je spjata plynulými přechody zejména se sedimenty jílovitými (tj. slín a slínovec), písčítými (tj. písčítý vápenec a vápenatý pískovec) a velmi často s dolomitem. Dolomitský vápenec byl všeobecně známý a vyhledávaný pro svou kvalitu.

Vápenecový lom v Černotíně byl založen na čelním svahu, kde se předpokládá kvalitní kámen, a byl obrácený k severu, protože kámen na této straně déle držel lomovou vlhkost, snadněji se lámal a opracovával než kámen z lomu orientovaného na jih. Nejprve bylo nutné provést odklizení svrchní zeminy nad lomovou stěnou. Kámen se následně těžil ve svislých stupních, postupovalo se od horní hrany směrem dolů k patě stěny. Odlámané kusy končily na dně lomu, odkud byly nakládány na vozíky a odváženy do vápenných pecí. Vápenec se používal jako stavební či dlažební kámen, část se používala k pálení vápna.^{1/}

První písemné zmínky o pálení vápna v prostorách vápenky v Černotíně pocházejí již z roku 1553, kdy hranické panství vlastnil Jan Kropáč z Nevědomí. Tehdy se páliło v jednokomorové peci, později pak v dvoukomorové. Před rokem 1850 vybudoval novou vápenku černotínský rychtář Josef Ochman. Pokračovatelem v pálení vápna se stal Josef Schindler. Od Ochmana odkoupil rychtu čp. 1 a také se oženil s jeho dcerou Annou. Vápenec k pálení vápna těžil z obecní skály, kterou měl v pronájmu a usiloval o její odkoupení. Touto snahou si z počátku popudil občany proti sobě.

Rozvoj těžby vápence a výroby vápna

Josef Schindler se stal starostou obce Černotín a velmi se zasloužil o její rozvoj. Pod jeho vlivem vzrostl spolkový život, během jeho působení byly založeny spolky Farní jednota Cyrilská, Čtenářsko-hospodářský spo-

Plán na postavení kruhové pece. SOkA Přerov, fond Josef Šindler, vápenka Černotín

lek „Přemysl“ a Čtenářský spolek „Svornost“, shodně v roce 1883. Dále se přičinil o zřízení vlastní farnosti v Černotíně (1880), ale již v roce 1863 byla postavena na místě dřevěné zvonice kamenná kaple zasvěcená sv. Cyrilovi a Metodějovi. Měl zásluhu na rozšíření obecné školy na dvě třídy (1882), škola založena již za císaře Josefa II., na založení Národní jednoty pro východní Moravu pro Černotín a okolí (1885) i Rolnické záložny. Díky těmto aktivitám se mu nakonec podařilo i odkoupit vápenecový lom. Schindler postavil druhou, vysokou pec v roce 1862. Rozšířená poptávka po pálení vápna i první úvahy o výstavbě odersko-dunajského kanálu vedly Josefa Schindlera k výstavbě třetí kruhové pece. Později vedle kruhové pece nechal postavit budovu pro kancelář a hostinec (čp. 70).^{2/}

V roce 1872 se začalo denně páliło vápno ve čtrnáctikomorové peci s dřevěnou nástavbou (dnešní kruhová vápenka). Pracovníci postupovali v kruhu. Zatímco někteří ukládali do jedné z komor vytěžený vápenec k vypálení, v dalších, zazděných, komorách již probíhal proces pálení a poté chladnutí. Další dělníci z posledních komor vypálené vápno vybírali. Palivo se sypalo pomocí řady sypáků v klenbě pece. Tato ruční, fyzicky namáhavá a málo efektivní práce byla vykonávána přes sto let, do roku 1976, kdy byla výroba zastavena.^{3/}

1/ VALENTA, Ladislav: *Černotín a Hluzov: nástin historie*. Černotín, 2015, s. 250. JANOTKA, Miroslav – LINHART, Karel: *Řemesla našich předků*. Praha 1987, s. 75.

2/ VALENTA, Ladislav: *Černotín a Hluzov: nástin historie*. Černotín 2015, s. 250–252.

3/ SOkA Přerov, fond Archiv obce Černotín, inv. č. 1 – obecní kronika.

Černotínský lom ve Skalce. Foto E. Slovákova

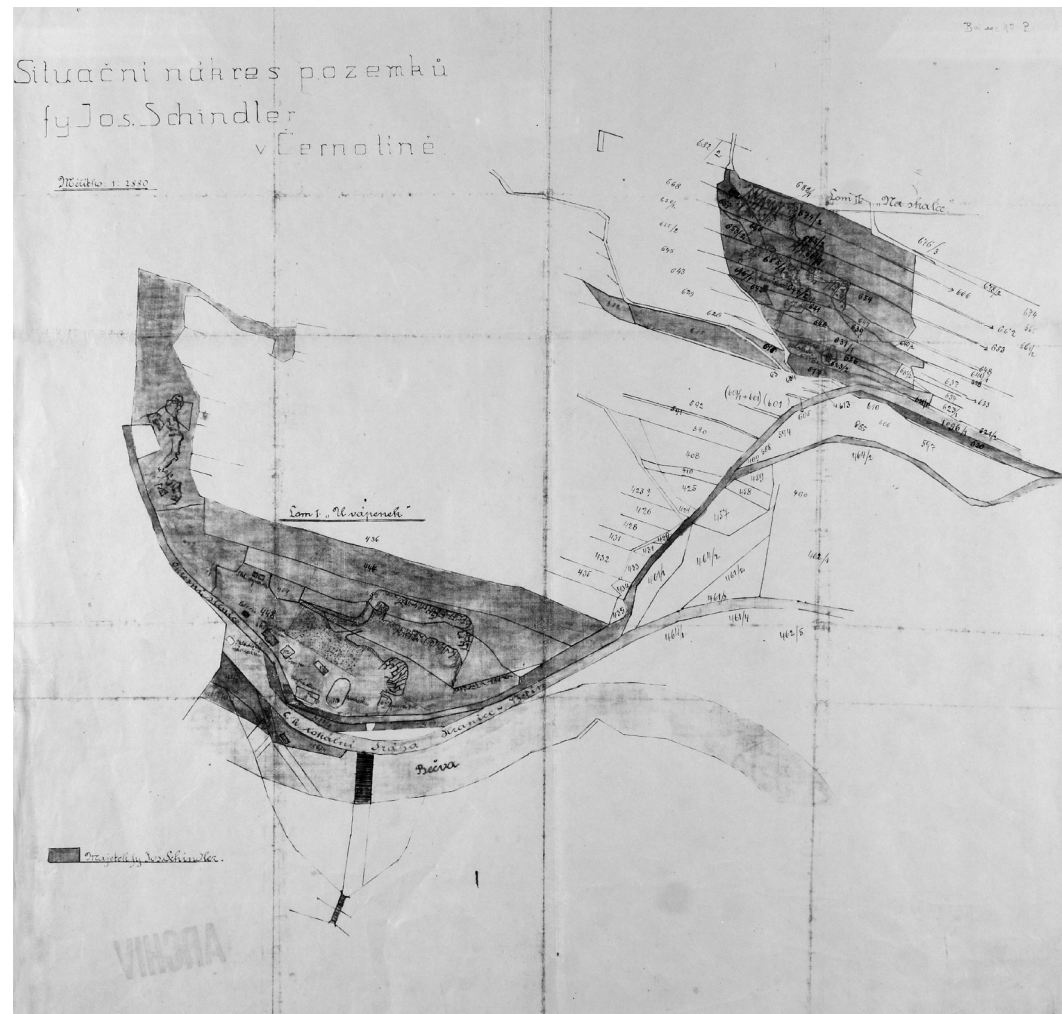
V roce 1883 postavilo Družstvo k vyrábění vápna, které Schindlerovi konkurovalo, šachtovou vápenku ve Skalce. Po deseti letech členové družstva ukončili výrobu se ztrátou a vápenku i s lomem Schindlerovi prodali. Kolem roku 1888 začal Josef Schindler dobývat kámen také v části zvané pod „Skalama“. Postavil v tom místě železniční vlečku, dále nákladíště s rampou a těžil zde nejen vápenec, ale také říční štěrk, který rovněž prodával.^{4/}

V žádosti ze dne 22. listopadu 1889 požadoval schválení skladiště na trhadlo zvané Janit, které sloužilo k dobývání kamene. V žádosti je rovněž uvedeno, že o povolení používat trhadlo psal 17. července 1889. Povolení nebylo Schindlerovi uděleno hned. Problém představovala blízkost okresní silnice i železniční dráhy. Bezpečnost silnice měla být zajištěna postavením stráže v obou směrech, ostatně to bylo později zaneseno také do provozního řádu firmy. S ohledem na provoz železnice musela být upravena doba střílení, a to nejpozději hodinu před průjezdem vlaku. Toto si vzal na starost samotný Okresní úřad v Hranicích a časový harmonogram střílení upravil dle jízdního řádu.^{5/}

Dle dochovaných pracovních řádů firmy z roku 1890 a pozdějšího z roku 1906 si můžeme udělat představu, jak to ve firmě vypadalo. Dělníci se dělili do tří kategorií: 1. palaři k pálení vápna, 2. lamači kamene, 3. ostatní dělníci, kteří kámen tloukli, kámen, hlínu i odpadky dováželi

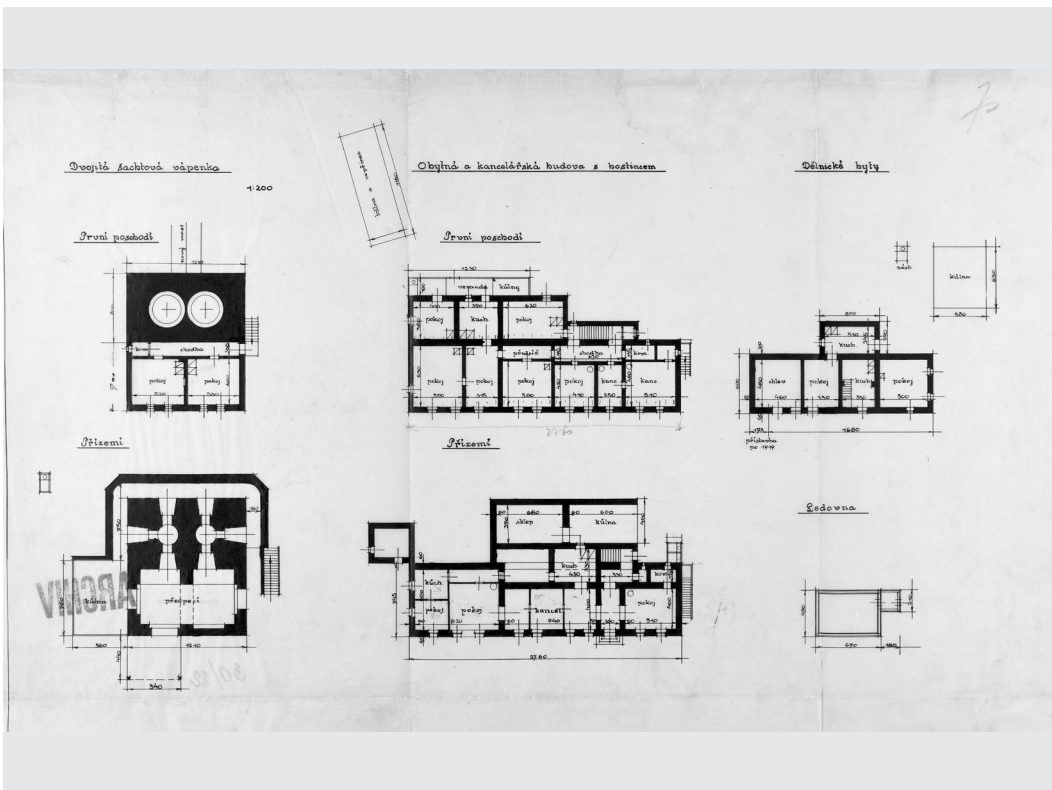
4/ SOKA Přerov, fond Archiv obce Černotín, inv. č. 1 – obecní kronika.

5/ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1550, kart. č. 853.

Situční náčrt pozemků patřících Josefu Šindlerovi, tj. pozemky u Bečvy, lom u Vápenek a černotínský lom ve Skalce. SOKA Přerov, fond Josef Šindler, vápenka Černotín

a odváželi, tloukli štěrk, dováželi uhlí z nádraží a vykonávali ostatní práce spojené s výrobou. Dělníci se na svých postech střídali. Ve firmě mohli být zaměstnáni i mladiství a ženy, ale směli vykonávat pouze lehčí práce. Šestinedělky směly být k práci přijaty teprve pět neděl po porodu. Pracovalo se každý všední den, tj. od pondělí do soboty, celkem 8 hodin s jednohodinovou přestávkou. Jak se den prodlužoval, prodlužovala se také pracovní doba na 9, 10 až 11 hodin s přestávkami, které byly upraveny. Pracovní den začínal v 6 hodin ráno, končil v 19 hodin večer. Dělníci u pecí, tj. palaři, měli pracovní směny jiné, oheň v pecích nesměl vyhasnout, proto pracovali ve dvanáctihodinových směnách, tj. od 6 hodin ráno do 18 hodin večer. Zároveň museli rovněž pracovat v neděli i o svátcích. Pracovní týden začínal palařům v neděli, ostatním v pondělí a končil všem v sobotu, kdy se vyplácela mzda, z níž se odečítaly srážky (příspěvek do nemocen-

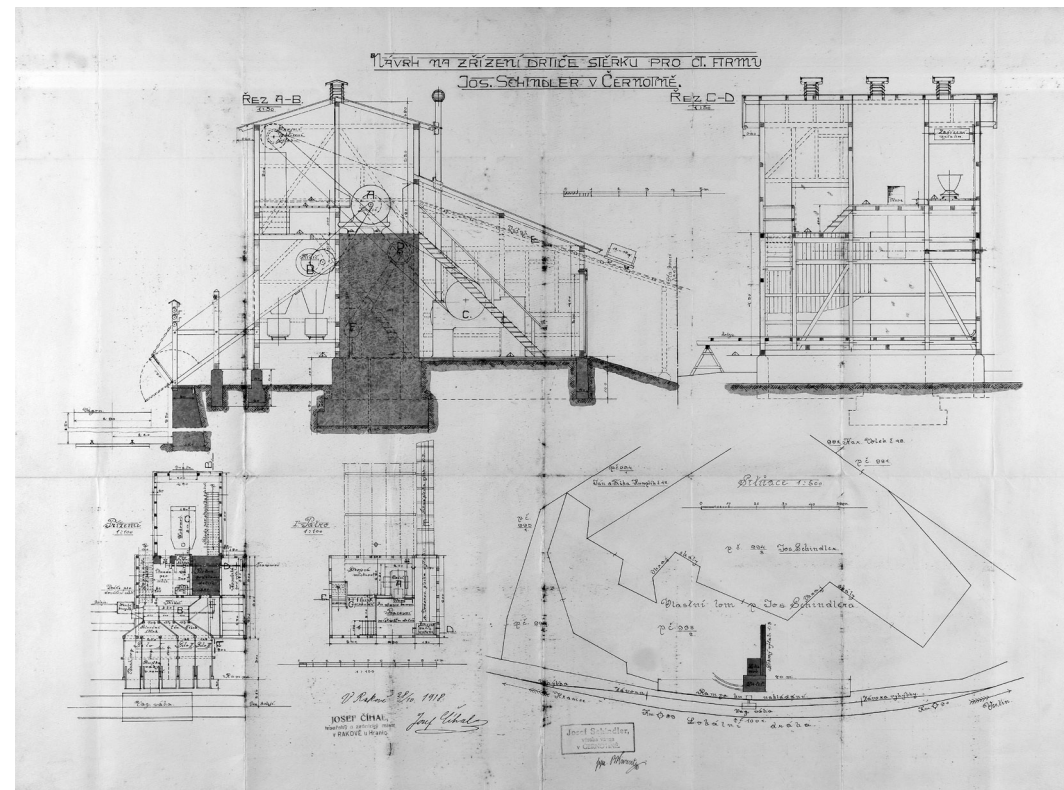

Plán dvojité šachtové vápenky, administrativní budovy, dělnických bytů a ledovny. SOkA Přerov, fond Josef Šindler, vápenka Čertotín

ské poklady, zálohy poskytované v hotovosti, pokuty). Všichni dělníci byli vedeni u Okresní nemocenské poklady v Hranicích, kam majitel závodu za ně odváděl příspěvky. Dále všichni zaměstnanci (i úředníci) podléhali úrazovému pojištění u Úrazové pojišťovny dělnické pro Moravu a Slezsko v Brně.^{6/}

V provozním řádu byly stanoveny provozní podmínky firmy, např. odstřešely mohly být maximálně pětkrát denně vždy ve stanovenou dobu. Vzhledem k tomu, že v blízkosti lomu se nacházela okresní silnice a lokální železnice, bylo nutné dodržovat jistá bezpečnostní opatření. Před střílením bylo určeno postavit u silnice strážce, které měly kolemjdoucí a kolemjedoucí na střílení upozorňovat. Lamači kamene, resp. ti, kteří pracovali na pokraji příkrého svahu lomu, museli mít při sobě v dosahu ruky lano dostatečně silné a řádně upevněné, k lezení na stěny měli používat žebříky. Dělníci měli zakázáno pít kořalku a při práci s trřaskavinami kouřit tabák. V provozním řádu stojí rovněž způsob dolování: „Dostoupí-li se při lámání hloubky až do 15 m, založí se k dalšímu hlubšímu pokračování

6/ SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1550, kart. č. 853; inv. č. 798, kart. č. 174.

Plán na postavení drtiče šterku z roku 1918. SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice

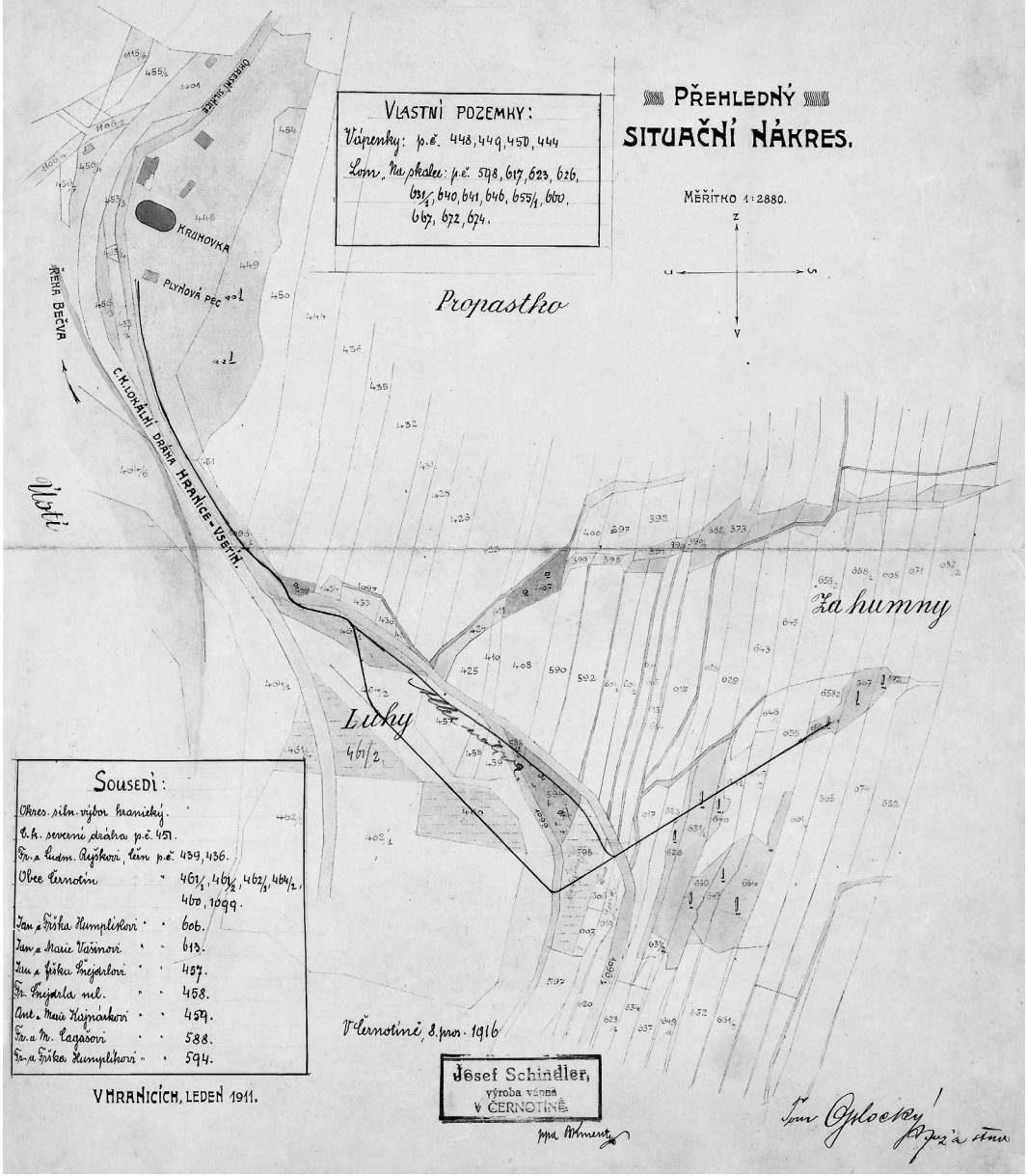
v lomu schodky aspoň 2 metry široké, jichž jako cesty se používá. (...) Ku lámání skály, vyžaduje-li toho potřeba, používá se prachu (janitu), jenž ve zvláštním skladišti níže popsaném uschován bývá. (...) Střelný prach jest uschován ve zvláštním skladišti, jest z lehkého dřeva zbudováno a střecha pokryta vrstvou hlíny se vymění krytkou lepenkovou.“^{7/}

V roce 1906 byla dokončena přestavba jednošachtové vysoké pece na pálení vápna podle návrhu městského stavitele v Hranicích Alberta Hudce. Přestavba spočívala ve změně topení kamenným uhlím za topení plynem. Za tím účelem byl před vlastní vápenkou zřízen plynový generátor. Ten byl částečně zapaščený do země a opatřený dvěma trychtýři pro plnění uhlí. Samotná vápenka byla ve svém vnitřním prostoru spodní části rozšířena, zvýšena o tři metry, na zvýšenou šachtovou pec byl postaven pět metrů vysoký komín na odvádění spalovacích plynů. Přestavba znamenala zlepšení výrobních poměrů.^{8/}

Dle popisu strojního zařízení z roku 1917 odeslaného Okresnímu hejtmanství v Hranicích firma vyrobila průměrně v letech 1911–1913 až

7/ SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1550, kart. č. 853.

8/ SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1550, kart. č. 853.

Plán na zřízení úzkokolejné dráhy do černotínského lomu z roku 1911. SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice

700 vagonů kusového vápna, 100 vagonů vápenného odpadu, 400 vagonů vápencového kamene pro cukrovary, 200 vagonů tlučeného šterku, 200 vagonů říčního šterku pro dráhu. Průměrně zaměstnávala 100 dělníků.

ků. V roce 1916 výroba poklesla. Mezi pravidelné odběratele patřily: cukrovary v Kroměříži, Hulíně, Němčicích a Vrbátkách (saturační vápenec), C. k. privilegovaná Severní dráha císaře Ferdinanda (říční šterk), Okresní silniční výbor Hranice (tlučený šterk), různé stavební firmy na celé Moravě, např. A. Basler z Valašského Meziříčí, V. Jonáš z Hranic, J. Fuchelmann z Fulneka, A. Hostýnková ze Strážnice, A. Zajíček z Kroměříže, B. Fleischner z Uherského Brodu, Konečný a Nedělník z Prostějova apod., a hospodářské spolky (vápno).^{9/}

V roce 1918 byl postaven v lomu pod „Skalama“ drtič šterku. Celé strojní zařízení na výrobu šterku sestávalo ze samotného drtiče kamene, dále třídiče šterku, parní lokomobily, transmise, šikmého výtahu na kámen a čerpadla na vodu. Zařízení bylo postaveno při rampě vlastní nákladní výhybkové koleje při lokální trati Hranice-Krásno nad Bečvou (rampa zřízena v roce 1895). Parní lokomobila byla vystavěna pro 8 atm. přetlaku a na 16 m³ výhřevné plochy, opatřena dvěma setrvačníky, které byly zároveň řemenicemi, jedním řemenem spojena s drtičem, druhým s transmisí. Lokomobila byla umístěna v samostatné místnosti, její plechový komín procházel střechou. Celé zařízení fungovalo následovně: vytěžený kámen se dopravil výklopným vozíkem pomocí výtahu, obsah vozíku musel dělník vyklopit přímo do otvoru ve stěně, rozdrncený šterk padal samospádem do třídícího bubnu a následně na malá síla, příp. rovnou trychtýřem vsypán opět do vozíku a dopravován na hromady coby zásoby, ze sil bylo možné šterk nakládat rovnou do vagonů.^{10/}

Pro snadnější přepravu lomového vápence k vlastnímu pecím byl v roce 1911 vypracován projekt na výstavbu úzkokolejné koňské dráhy, která byla povolena výměrem Okresního hejtmanství v Hranicích 29. 1. 1917. O povolení svažné dráhy brzdové a k ní později připojené oné úzkokolejné dráhy z lomu „Na skalce“ k vápenkám u železniční stanice Černotín-Kelč bylo zažádáno 7. prosince 1916. Dráha měla délku 240 m ve spádu 15,6 %, končila asi 20 m před silnicí, rozchod kolejí činil 1200 mm. V letech 1925–1927 firma provedla položení kolejí přes silnici. Jednalo se o výstavbu vlečky od železnice do lomu. Koleje měly být položeny na vlastních pozemcích a pouze přes silniční těleso v délce 10 m přecházely za účelem přejezdu a připojení na nákladní kolej, která ležela rovněž na vlastním pozemku. V té době byly přes silnici položeny již tři přejezdy úzkokolejné dráhy: pro uhelný výtah na uhelnou rampu, pro dopravu vápna do vagonů, pro dopravu materiálu na skládkové místo. Pro dopravu kamene se tedy žádalo o položení dalších kolejnic, nicméně ty pro dopravu vápna se již nevyužívaly, vápno bylo přepravováno na kolečkách, a proto byly odstraněny. Podobně byly odstraněny koleje pro dopravu materiálu (hlíny). Přes silnici zůstal jediný přejezd pro uhelný výtah a nyní se požadovalo o povolení zřídit další přejezd. Na těchto kolejích měl být kámen přepravován ve vozících na ruční pohon, tj. tlačeny dvěma vozači.

9/ SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 848, kart. č. 327.
 10/ SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1550, kart. č. 853.

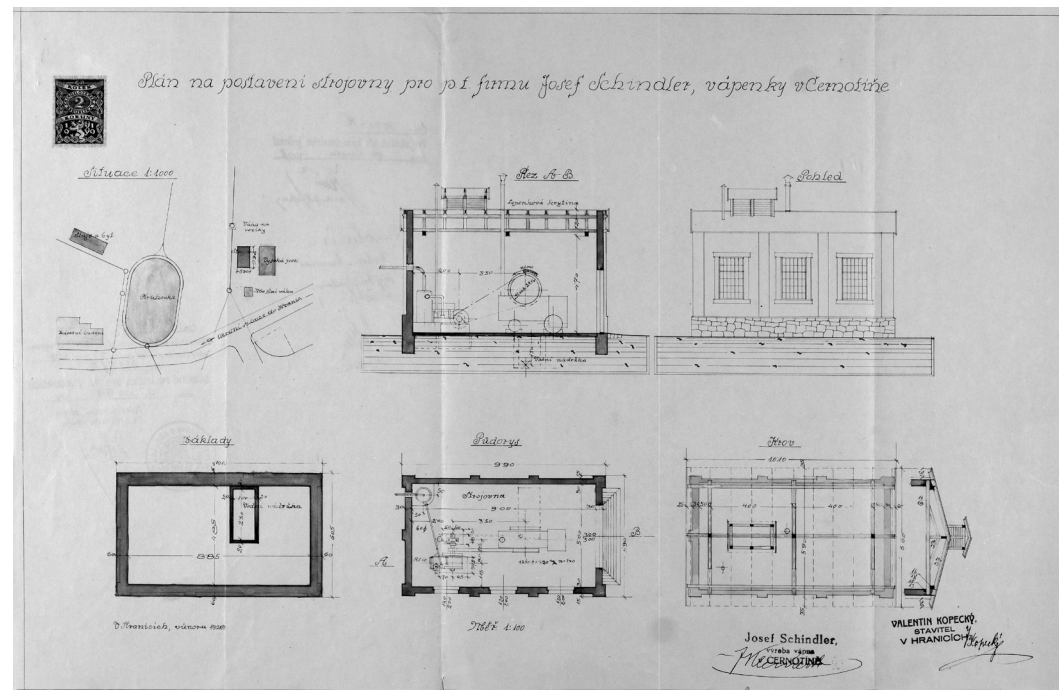
Zaniklá trať úzkokolejné dráhy vedoucí do černotínského lomu ve Skalce. Foto E. Slovákova

Souprava byla sestavena ze dvou překlopných vozíků. Rozchod kolejí činil 500 mm. Dráha křížila okresní silnici úrovně i mimoúrovňově, kde měl být vybudován podjezd, a rovněž obecní silnici, na které měl být vystaven nadjezd nejméně o světlé výšce 4 metry a šířce 5 metrů. Úrovně křížení bylo opatřeno výstražnými tabulkami „Pozor vlak“ a výhybkami. Povinností firmy bylo také zajistit dostatečné osvětlení, větrání a dle potřeby i vytápění místnosti obsluhivatele brzdícího stroje svážné dráhy. Brzdový stroj byl opatřen spolehlivou samočinnou brzdou, tj. brzdou, která v době klidu svážné dráhy samočinně strojní zařízení brzdila. Stanoviště brzdaře bylo umístěno tak, aby ze svého místa přehlédl celou dráhu. V roce 1930 Okresní úřad v Hranicích provedl prohlídku firmy, kde se nacházel lom, kruhová lomová pec o 14 šachtách, vysoká šachtová pec k pálení vápna, strojovna, skládka odkluzu, přístřeší pro dělníky a ostatní příslušenství, druhá generátorová pec nebyla v provozu od roku 1914.^{11/}

Stavební úpravy se prováděly i u okolních staveb, např. v roce 1924 byla provedena přestavba vážného domku, v roce 1925 se uskutečnila adaptace hostinských místností domu čp. 70 (vedle kruhové pece), v němž byly v prvním i druhém patře zrušeny pokoje bývalého hostince a přeměněny na byty pro úředníky i dělníky. Obě přestavby navrhl hranický stavitel Valentin Kopecký.^{12/}

11/ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1550, kart. č. 853.

12/ SOKA Přerov, fond Archiv obce Černotín, inv. č. 38, kart. č. 1.

Stavební plán na postavení strojovny vedle vysoké pece z roku 1928. SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice

V roce 1928 byla postavena strojovna dle schváleného stavebního plánu vypracovaného opět hranickým stavitelem Valentinem Kopeckým, v níž se nacházela lokomobila o výkonu 24 HP (koňských koní, tj. 18 kW), vodní nádržka o rozměrech 1,00 m × 2,50 m a hloubce 1,50 m, dále kompresor a pumpa.^{13/}

V polovině třicátých let 20. století dolehla na firmu hospodářská krize, která se projevila nezájmem o pálení vápno. To vedlo v roce 1936 k propuštění 17 dělníků, v listopadu 1937 byl provoz na dva a půl měsíce dokonce zastaven úplně. Toho bylo využito k opravě kruhové pece, ve které se jinak provoz nezastavoval. Ani během druhé světové války nebyl provoz plně obnoven. Vliv měly politické události, ale nezanedbatelné byly také povětrnostní podmínky, které přinutily správu vápenek přerušit provoz už na počátku prosince 1940. V únoru 1941 se činnost částečně rozjela. Na pracích v kamenolomu bylo zaměstnáno 30 dělníků, pro zpuštění provozu vápenných pecí se počítalo s dalšími 15 dělníky.^{14/}

13/ SOKA Přerov, fond Archiv obce Černotín, inv. č. 38, kart. č. 1.

14/ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1550, kart. č. 853.

Majitelé

V roce 1901 odešel Josef Schindler na odpočinek a podnik předal, resp. trhovou smlouvou prodal svým dětem JUDr. Josefu Šindlerovi, JUDr. Jindřichu Šindlerovi, Antonii Rýparové, Marii Amálii Šromotové, Aloisii Šílené a Augustě Drbalové. Byl ale nadále zapsán v obchodním rejstříku jako prokurista.^{15/}

Josef Schindler se narodil 24. 12. 1828 v Janovicích (dnes část obce Starý Jičín, okres Nový Jičín), po příchodu do Černotína se dne 10. 2. 1852 oženil s Annou Ochmanovou, narozenou 11. 6. 1825 v Černotíně, dcerou rychtáře Josefa Ochmana, s níž měl celkem pět dcer a dva syny:

Antonie Rýparová (7. 6. 1853 – 5. 3. 1935), manželka správce vápenek Františka Rýpara v Černotíně,

Marie Amálie Šromotová (25. 9. 1855 – 31. 12. 1918), manželka advokáta JUDr. Františka Šromoty v Hranicích,

Anna Schindlerová (28. 10. 1857 – 13. 3. 1873),

Aloisie Šílená (11. 8. 1859 – 8. 5. 1944), manželka advokáta JUDr. Václava Šíleného v Tišnově,

Augusta Drbalová (27. 8. 1863 – 19. 10. 1928), manželka advokáta JUDr. Františka Drbala v Kloboukách u Brna,

JUDr. Josef Šindler (17. 1. 1866), advokát v Praze,

JUDr. Jindřich Šindler (27. 7. 1869 – 1920?), soudní adjunkt v Kolíně.^{16/}

V roce 1910 se novým prokuristou stal manžel Marie Amálie Šromotové, hranický starosta a advokát JUDr. František Šromota, který společně s Františkem Rýparem, manželem Antonie Rýparové, měl právo podpisu.^{17/} František Šromota se narodil 28. 11. 1853 ve Velkých Penčicích (dnes Penčice, místní část města Přerov) v rolnické rodině. Práva vystudoval na pražské univerzitě, praxi vykovával v Olomouci, v roce 1888 převzal advokátní kancelář v Hranicích. Už v Olomouci a později v Hranicích byl veřejně činný, publikoval v novinách Našinec, zasloužil se o vydávání Hranicko-lipnických novin, později Hlasů z Pobečví, působil v hranických spolcích, mj. v Besedě Jurík, založil Školský spolek Galaš, v roce 1903 byl zvolen hranickým starostou, tuto funkci vykonával až do své smrti. V roce 1884 se oženil s dcerou majitele vápenek Marií Amálií Schindlerovou, manželství sice zůstalo bezdětné, díky početnému příbuzenstvu z obou stran byli oba manželé stále někým obklopováni. JUDr. František Šromota zemřel 26. 10. 1912 v Hranicích.^{18/} Na konci roku 1918 jej následovala také Marie Amálie Šromotová.^{19/}

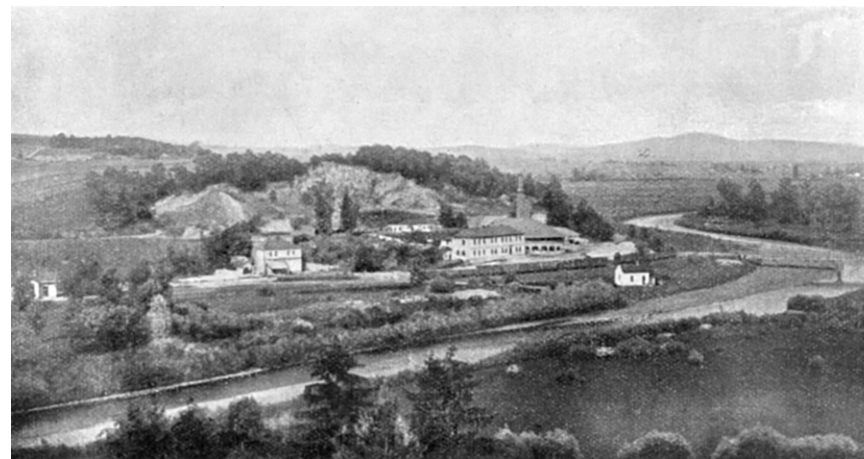
15/ ZAO, pob. Ol, fond Krajský soud Olomouc, firemní spisy díl III., inv. č. 4304, kart. č. 223.

16/ ZAO, pob. Ol, Sbirka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 6819 – matrika oddaných pro obec Černotín, inv. č. 6555 – matrika narozených pro obec Černotín.

17/ ZAO, pob. Ol, fond Kraj, soud Olomouc, firemní spisy díl III., inv. č. 4304, kart. č. 223.

18/ LAPÁČEK, Jiří: *Šromota František, JUDr. (1850) 1853–1912 (1924)*. Přerov 2009 – úvod k inventáři.

19/ ZAO, pob. Ol, Sbirka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 10616 – matrika zemřelých pro město Hranice.

Pohled na firmu ze Zbrašova. Bartovský, V.: *Vlastivěda moravská : hranický okres, Brno 1909, obr. 3, s. 7*

V roce 1920 byly v obchodním rejstříku provedeny změny. Úmrtím dvou společníků, Marie Amálie Šromotové a JUDr. Jindřicha Šindlera, byli nově zapsáni zbývající čtyři dědicové. JUDr. Jindřich Šindler se v Praze oženil, o jeho životě se nám nic bližšího nepodařilo zjistit. Zastoupením firmy byla pověřena Aloisie Šílená, obě sestry jí udělily plnou moc, bratr JUDr. Josef Šindler působil jako generální konzul v Neapoli. Dne 6. 9. 1926 podaly Antonie Rýparová i Augustina Drbalová odvolání své plné moci a do budoucna chtěly obě opět firmu také zastupovat. To se Aloisii, která se začala podepisovat Luisa Šílená, nezamlouvalo. Navíc z Krajského soudu v Novém Jičíně přišla oprávněná stížnost na špatně podepsané listiny, mezi podpisovými vzory a dle ověřených dokladů totožnosti totiž jméno Luisa nefigurovalo, a soud žádal znovu o předložení rodného listu.^{20/}

Aloisie Šílená se také provdala za advokáta. Jejím manželem se stal JUDr. Václav Šílený, narozený 15. 9. 1849 v Kolenci (dnes okres Jindřichův Hradec), právník a poslanec Říšské rady. Manželé nejprve žili v Brně. Podobně jako František Šromota i on se zasloužil o vydávání časopisu Národní hospodář a v Brně založil několik spolků. Později odešli do Tišnova, kde se Václav Šílený také rychle zapojil do veřejného dění, mj. jeho zásluhou se v Tišnově začalo úřadovat česky a také podpořil založení několika spolků. Jeho život ukončila rakovina, které navzdory operaci podlehl 9. 9. 1911.^{21/} Manželství zřejmě zůstalo bezdětné.

V roce 1928 zemřela Augusta Drbalová, v té době již vdova po advokátu v Žabovřeskách (nyní místní část města Brna) a její podíl připadl třem

20/ ZAO, pob. Ol, fond Krajský soud Olomouc, firemní spisy díl III., inv. č. 4304, kart. č. 223.

21/ Internetová encyklopedie dějin Brna, https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=-profil_osobnosti&load=2562 [on-line 26. 3. 2020]

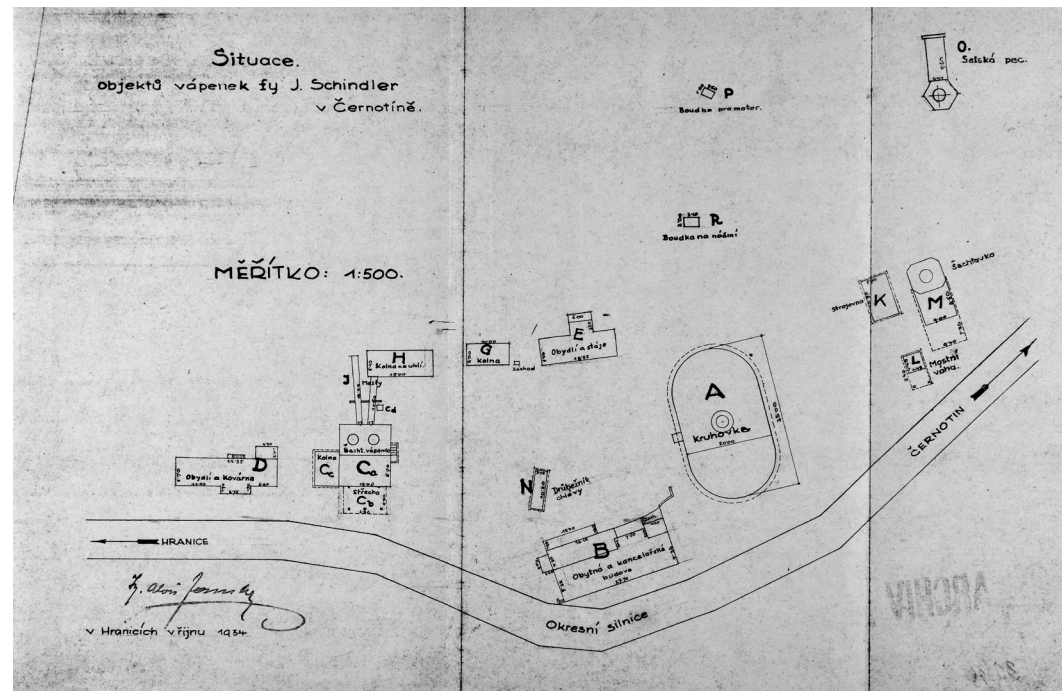
Pozůstatek přecladiště před nádražím Teplice nad Bečvou. Foto E. Slovákova

synům Odolenu, Milošovi a Mojmirovi, nicméně jako společník ve firmě byl z nich v roce 1930 zapsán pouze Odolen Drbal, který se narodil 18. 5. 1893 v Kloboukách u Brna a působil jako voják z povolání.^{22/} Zároveň byl také vymazán společník JUDr. Josef Šindler. Mezi společníky, resp. mezi Odolenem Drbalem a Aloisii Šílenou začalo docházet k třenicím. Aloisie Šílená byla jediná, která byla oprávněná zastupovat firmu na venek, a Odolen Drbal prosazoval rovnocenné zastoupení. Své absolutní moci se Aloisie Šílená odmítla vzdát a svá oprávnění řešila soudní cestou, poukázala na to, že Odolen Drbal byl vojákem z povolání (major, velitel Zemské zbrojnice v Olomouci) a jako takový nesměl coby aktivní společník firmy figurovat.^{23/}

Zásadní změny mezi společníky přinesl 2. říjen 1933, kdy Antonie Rýparová vystoupila ze společnosti a svůj podíl přenechala synu JUDr. Bohumilu Rýparovi, vrchnímu soudnímu radovi v. v. v Praze, dceři Miroslavě Lichtové, vdově po podplukovníkovi auditoru v Černotíně, a nově Jindřichu Mackovíkovi, zemskému vrchnímu zemědělskému radovi v Břestu. Zároveň zaniklo výhradní zastoupení Luisy Šílené. Nově výhradním zastoupením firmy a podpisovými právy byly pověřeny dvojice Aloisie Šílená – dr. Bohumil Rýpar a Odolen Drbal – Jindřich Mackovík. Spory

22/ SOkA Přerov, Sběrka evidence obyvatel okresu Přerov, policejní přihláška na jméno Odolen Drbal.

23/ ZAO, pob. Ol, fond Krajský soud Olomouc, firemní spisy díl III., inv. č. 4304, kart. č. 223.

Situační náčrt objektů firmy z roku 1934. SOkA Přerov, fond Josef Šindler, vápenka Černotín

přetrvávaly. Odolen Drbal se sice včas obrátil na Ministerstvo národní obrany, které mu udělilo souhlas, aby do obchodního rejstříku mohl být zapsán bez vojenské hodnosti a titulu, žádost o povolení zastupovat firmu však zamítlo. To bylo dodatečně povoleno, neboť Odolen Drbal poukázal na to, že společníkem firmy se stal coby dědic po své matce a že se jednalo o rodinný podnik. V roce 1935 podepsaná Aloisie Šílená tuto skutečnost vyvrátila argumentem, že firma přestala být rodinným podnikem právě v roce 1933, kdy byl coby společník zapsán Jindřich Mackovík, který nebyl v přízni. Ve společenské smlouvě nebylo ani ustanovení o přechodu společenských podílů na zbývající společníky v případě úmrtí. Ministerstvo národní obrany mu povolilo zastupovat firmu jen v nejnútnejších záležitostech. Proti tomu Odolen Drbal podal odvolání k Nejvyššímu správnímu soudu s poukazem, že se jednalo o vedlejší zaměstnání, soud potvrdil rozhodnutí ministerstva. Navzdory tomu se však Odolen Drbal nechal do obchodního rejstříku zapsat. Argument o zániku rodinné firmy zapsáním Jindřicha Mackovíka Drbal vyvrátil poukázáním na příbuznost, Jindřich Mackovík byl synovcem zemřelých manželů Šromotových. Navíc deset dvanáctin podniku bylo stále v rukou rodinných příslušníků. V podobném duchu se nesou i další výpovědi a stížnosti obou zúčastněných. Ke smíru mezi nimi nedošlo.^{24/}

24/ ZAO, pob. Ol, fond Krajský soud Olomouc, firemní spisy díl III., inv. č. 4304, kart. č. 223.

Pohled nad lomem, v pozadí je vidět železniční trať i hlavní silnice Hranice–Valašské Meziříčí. Foto E. Slováková

Dne 13. 8. 1941 zemřel JUDr. Bohumil Rýpar, o dva roky později 12. 3. 1943 Jindřich Mackovík, podíl na nemovitostech v Černotíně a Hluzově po svém otci dědil syn Zdeněk Mackovík, konečně 8. 5. 1944 zemřela také Aloisie Šílená. Pozůstalost po JUDr. Bohumilu Rýparovi a Aloisii Šílené však do nového zápisu nebyla projednána a společníky tak dle obchodního rejstříku zůstali jen Odolen Drbal a Miroslava Lichtová, teprve v roce 1946 byl zápis opraven a doplněn o Zdeňka Mackovíka a Františka Knappa, který byl zároveň disponentem firmy až do roku 1948.^{25/}

Proces znárodnění firmy

V roce 1948 byla firma znárodněna, o znárodnění přitom požádali sami zaměstnanci, ačkoliv podnik nezaměstnával více jak 50 zaměstnanců. Proces znárodnění neprobíhal vůbec lehce. Dne 12. 3. 1948 požádaly Moravskoslezské cementárny a vápenice, n. p. v Brně o přidělení firmy „Josef Schindler, výroba vápna v Černotíně“ (jak zněl název firmy dle obchodního rejstříku vedeného Krajským soudem v Novém Jičíně). Ještě počátkem března toho roku byl ustanoven národním správcem Alois Řezní-

^{25/} ZAO, pob. Ol, fond Krajský soud Olomouc, firemní spisy díl III., inv. č. 4304, kart. č. 223.

Kruhová pec po rekonstrukci na restauraci, vpravo torzo vysoké pece. Foto E. Slováková

ček, doposud správce kamenolomu, národním správcem byl velmi krátce. Dne 23. 3. 1948 požádala o přidělení vápenky firma Baťa, n. p. ve Zlíně, jejímiž důvody byly stavební úkoly, které firma měla splnit v dvouletém a později i v pětiletém plánu. Závodní rada vápenek i celé osazenstvo podniku odmítli přijmout jako správce Aloise Řezníčka, zřejmě po předchozích zkušenostech, a ten byl proto následující den Okresním národním výborem v Hranicích odvolán a národní správa přidělena Moravskoslezským cementárnám a vápenicím, které byly zařazeny do hospodářské skupiny kamene, zemin a keramického průmyslu v Praze. Firma Baťa se odmítla vzdát a znovu podala návrh na zrušení dosavadní národní správy a žádost o její ustanovení. Záležitost stále ještě řešil Okresní národní výbor v Hranicích, který odpověděl, že národní správa nemůže být zrušena, protože zařazení podniku plně odpovídá zaměřením jmenovaného. V září 1948 záležitost již projednával Zemský národní výbor v Brně, který zrušil národní správu, pro niž nebyly zákonné důvody (podnik nezaměstnával více jako 50 zaměstnanců). Dne 19. 2. 1949 byla ustanovena národním správcem firma Baťa, nyní Svit, n. p. Gottwaldov! Koncem února se stávající zaměstnanci vápenek vzbouřili a znovu požádali o ustanovení Moravskoslezské cementárny a vápenice coby národního správce. Mezitím byla provedena změna správního členění území a záležitost převzal Krajský národní výbor v Olomouci, který ji počátkem května 1949 postoupil ministerstvu průmyslu s žádostí o urychlené vyřízení. Pracovní morálka

Pohled od Bečvy na objekty bývalé firmy, z kruhové pece je dnes restaurace, z administrativní budovy hotel. Foto E. Slováková

ve vápenkách začala být špatná, provoz vykazoval citelné výkyvy, protože zaměstnanci netušili, co je v budoucnu čeká. Firma Svit stále požadovala zřízení národní správy nad vápenkami, které hodlala organizovat jako pomocnou výrobu gumárenskému průmyslu. Během července 1949 dochází mezi oběma podniky, tj. Moravskoslezskými cementárnami a vápenicemi a Svitem k dohodě. Krajský národní výbor v Olomouci na základě žádosti ministerstva průmyslu zrušil firmě Svit národní správu a dne 22. 8. 1949 byly definitivně ustanoveny Moravskoslezské cementárny a vápenice, n. p. v Brně. Během září byla firma Josef Schindler začleněna, tj. vápenka s lomy byla přidělena Hranickým cementárnám a vápenkám v Hranicích. Posledními společníky firmy byli Odolen Drbal, Miroslava Lichtová, Zdeněk Mackovík a Marie Mackovíková.^{26/}

V prosinci 1951 byl provoz zastaven, později byly práce v lomu obnoveny a vápenec se těžil jako saturační kámen do cukrovarů. V roce 1954 byl rozšířen lom za vesnicí, resp. mezi Černotínem a Hluzovem. Hranické cementárny a vápenky v Hranicích zde postavily zvláštní kompresorovnu a ohřívárnu a úzkokolejná dráha z lomu do stanice v Teplicích nad Bečvou dostala silnější kolejničky. Administrativní budova s byty čp. 70 dostala novou střechu. Denní výroba černotínského lomu a pecí byla dva vagony vápna a tři vagony kamene.^{27/} V zápisech v obecní kronice obce Černotína

26/ SOKA Přerov, fond Okresní národní výbor Hranice, inv. č. 1217, kart. č. 1017.

27/ SOKA Přerov, fond Archiv obce Černotín, inv. č. 1 – obecní kronika.

z roku 1965 je uvedena roční výroba 7 200 tun vápna a 12 000 tun saturačního kamene a v podniku bylo zaměstnáno 34 osob. Na rok 1968 se plánovalo ukončení výroby pro neekonomický provoz. Výroba probíhala ještě osm let a byla ukončena v dubnu 1976. Název zněl Hranická cementárna a vápenice, závod 030 Černotín.^{28/}

Zánik těžby vápence a výroby vápna v Černotíně

Poté, co v kruhové vápenice v roce 1976 bylo naposledy vypáleno vápno, začal objekt sloužit jako sklad brambor pro zemědělské družstvo se sídlem v Hustopečích nad Bečvou. Dno lomu využívala Okresní správa silnic v Přerově jako místo skládky šterku a jiného materiálu.^{29/}

28/ SOKA Přerov, fond Místní národní výbor Černotín, inv. č. 14 – obecní kronika.

29/ FOLTÁNEK, Vladimír: Černotínský lom je nezajímavý? Zpravodaj města Hranice a lázní Teplice, duben, 1988, s. 8–9.

Karel Žurek – Dagmar Komárková

Deník Františky „Xavery“ Běhálkové z let 1876–1880

Osoba Františky Theresie Emerencie „Xavery“ Běhálkové i takřka sto let po úmrtí vyvolává v Tovačově jak mezi odbornou, tak i laickou veřejností vášnivou diskuse o jejím významu ve společenském životě ve městě na konci 19. a na počátku 20. století. Jedná se především o její podíl na sběru památek a popularizaci počínající etnografie.

Informace z dostupných zdrojů v rámci internetu nám k osobě Františky Xavery Běhálkové, tovačovské rodačky, sdělují: „...*Františka Terezie Emerencie Xavera Běhálková* (23. října 1853 Tovačov – 28. dubna 1907 Tovačov) byla národopisná pracovníce a sběratelka, která působila v regionu Haná. Shromáždila velkou sbírku hanáckého lidového umění, včetně písní, tanců, výšivek, krojů a keramiky. Zaznamenávala také lidové zvyky a sbírala dokumenty o hanáckých obydlích. Založila národopisnou skupinu v Tovačově, která nacvičovala hanácké tance a scénicky zpracovávala výroční a rodinné zvyky. Spolupracovala s Vlasteneckým spolkem muzejním v Olomouci. Spolu s Leošem Janáčkem a Lucií Bakešovou je autorkou publikace *Národní tance na Moravě*. Na její národopisný odkaz navázaly v 50. letech 20. století soubory *Hanák a Hanáček* a od roku 1995 soubor *Hatě*...“^{1/}

Osobě Františky Běhálkové, nepochybně významné tovačovské rodačky a etnografky, byla v minulosti věnována pozornost ze strany již zmíněné odborné, ale i laické veřejnosti. Při této příležitosti je nutné zmínit monografii „Xavera“ kojetínského historika Gustava Voždy, stejně jako práci Františka Hýbla, zabývajícího se rovněž životem a dílem Běhálkové. Významným, ale doposud kriticky nezhodnoceným, a pohříchu užívaným zdrojem k poznání nejen života a díla Běhálkové, ale i dalších dějinných událostí ve městě Tovačově je takzvaná „Tovačovská kronika“

1/ Následuje uvedení odkazů na prameny – matriční záznamy, práci *Františka Xavera Běhálková – Ženy ve vědě do roku 1945*. albina.ff.cuni.cz [online]. [cit. 2017-04-27]. Dostupné v archivu pořízeném dne 2015-11-22. (česky), dále publikovaný článek: *Tovačovský kamelot 2012/2: Františka Teresie Emerencie Xavera Běhálková (*1853, †1907) – 105 let od jejího úmrtí* [online]. Tovačov: Městský úřad Tovačov, duben 2012 [cit. 2017-04-27]. https://cs.wikipedia.org/wiki/Františka_Xavera_Běhálková

– nesignovaný rukopis s bohatou textovou a fotografickou přílohou, nacházející se v současnosti v soukromém vlastnictví. Vedle textové části poskytuje i bohatou fotodokumentaci života a dějů v Tovačově, především první poloviny 20. století, ale zabírá se ve své úvodní části i nejstarší historií města.^{2/} Další dokumenty, prameny a literatura jsou k námí uvedenému tématu odkrývány postupně a jsou konfrontovány s řadou „mýtů“ a mnohdy nepodložených, avšak veřejně prezentovaných informací, které hrubě zkreslují význam osoby samotné Františky Běhálkové a dokonce vytvářejí kolem její osoby jakýsi „místní osobnostní kult“. Přitom se neprávem zapomíná na řadu dalších významných tovačovských osobností anebo osob dobově žijících ve městě anebo v jeho blízkosti. Tyto „opomíjené osobnosti“ společenského a kulturního života Tovačova konce 19. a počátku 20. století se stejně jako Běhálková významnou měrou zapojily do etnografického bádání a sběru tradic Hané, tedy do činnosti, která je ale přisuzována mnohdy až fundamentalisticky glorifikované osobě Františky Běhálkové. V naší práci se pokusíme o nápravu některých mýtů na základě doložitelných pramenů, v tomto případě osobního deníku Františky Běhálkové z let 1876–1880.^{3/}

Osobní deník Františky Běhálkové

Náš zájem o osobu Františky Běhálkové vyplynul z řady indicií, které jsou s jejím jménem a Tovačovem spojeny, a to na konci 19. století a počátkem století 20. Jednalo se především o osobu Běhálkové jako stavitelky domu čp. 310 v Tovačově v 90. letech 19. století, respektive rodiny zdejšího ředitele školy Jana Loyky, který patřil mezi významné zdejší buditele. Při konfrontaci především s verbálními informacemi a fakty pramenými se nám dostávaly jak k osobě Běhálkové, tak rodiny Loykovy rozporuplné informace, které nebylo možno zařadit do logického historického poznání. Jediným i historiky doposud užívaným zdrojem pro poznání osoby Běhálkové a rodiny Loykovy je především již zmíněný rukopis „Tovačovské kroniky“ a dvě monografie o její osobě, které však nebyly a nejsou mnohdy v souladu s námi archivně nalezenými prameny. Tovačovské muzeum, které dle sdělení pamětníků obsahovalo ve svých sbírkách vedle krojů, řemeslných výrobků z Hané také řadu fotografií a rukopisů, bylo v 50. letech 20. století zrušeno a sbírkové předměty přeneseny do muzeí v Prostějově, respektive v Přerově. Požádali jsme tedy formou inzerce v místním časopise *Kamelot* o informaci, zda se mezi místními nenachází nějaká památka, která by mohla souviset s osobou Běhálkové a rodiny Loykovy.^{4/} Šťastnou náhodou se ozval místní občan s informací o vlastnictví památníku Anny Loykové a dalšího rukopisu, o jehož zařaze-

2/ Rukopis je uchován u rodiny Mězlových z Tovačova.

3/ Práce navazuje na článek ve Sborníku OA Přerov z roku 2019 o rodině Loykových.

4/ Inzerát byl uveřejněn v časopise *KAMELOT*, vydávaný v Tovačově v roce 2018.

ní neměl povědomí. Na základě provedeného zkoumání se nám podařilo identifikovat tento pramen jako deník Františky Běhálkové.^{5/}

Deník o velikosti cca 13 × 10 cm, vázaný v lila zbarvené kůži a s kovovým zpevněním desek ze žlutého kovu má celkem 125 stran česky a německy psaného textu, přičemž podíl německý je minimální.^{6/} Deník zahrnuje časové rozmezí mezi 21. červencem 1876 a 24. srpnem 1880. Zápisy v deníku začínají dnem 21. července 1876. Běhálkové bylo v tu dobu necelých 23 let. V úvodu textu píše, že „...navazuje v psaní na deník předchozí a že neměla celou zimu čas na svěřování se stránkám svého „tajemníčku“ a že v tu zimu (kdy si provádí zápisky do deníku, pozn. autora) neprožívá zrovna nejšťastnější období... Tak radostí málo, pramálo, ale více žalostí.“

Deník Františky Xavery Běhálkové z let 1876–1880

V deníku, který je více než nad jiné citovou výpovědí Běhálkové, je rovněž zmíněna řada míst. Čtenář se zde setká s tovačovským hostincem u Klásků, kde byl v zahradě postaven taneční pavilon a kam, dle zápisu v deníku, Xavera často a ráda chodívala tancovat, a který se nacházel v „Malé ulici“.^{7/} Dále je zde zmíněna restaurace „U třech králů“, dodnes fungující zařízení, kde Běhálková navštívila, dle deníku, masopustní ples. Dále jsou v deníku zmíněny osoby a Běhálkové kamarádky z Tovačova: Erna Žáková, Kamilla Ambrozová, Olga Kozánková, Ella Chválova, Apenka (příjmení nezapsáno). Rovněž je zde zmíněna oslava a uspořádání Förchtgottových slavností roku 1876 a odhalení pamětní desky na škole, na kterých se aktivně účastnil i redaktor Olomouckých novin a prostějovského týdeníku „Občan“ Josef Černoch, známý i redigováním listu „Našinec“.^{8/}

Vedle Tovačova jsou v deníku Františky Běhálkové zmíněna i další města, například Přerov a „Henčlův dům“ (dnes čp. 8 na náměstí T. G. Masaryka), kam Xavera jezdila na plesy, anebo zde zmiňuje továrníka Doležela, spolumajitele fa J. Doležel a spol. – v roce 1877 první zapsanou přerovskou fabriku na výrobu zemědělských a hospodářských strojů se slévárnou. Dále jsou v deníku zmíněny tehdejší významné osobnosti společenského, politického, ale i kulturního života Přerova: Alfred II. Skene, kterého Xavera uvádí jako „svého tanečníka z plesu v Přerově u Henčlů“, dále paní Škodová a její manžel, ředitel zdejšího gymnázia – Jakub Škoda anebo členové profesorského sboru gymnázia Pavel Šimek, Josef Kašpar anebo František Coufal – které mimo jiné zmiňuje taktéž jako své tanečníky z plesů v Přerově.^{9/}

5/ Rukopis se nachází v soukromých rukou v Tovačově.

6/ Deník psaný česky s třemi záznamy psanými v němčině.

7/ Běhálková používala k vyjádření míst soudobé místní názvy ulic, jednotlivé osoby popisovala většinou jako monogramisty.

8/ [https://cs.wikisource.org/wiki/Autor:Josef_%C4%8Cernoch_\(1838%E2%80%93931882\)](https://cs.wikisource.org/wiki/Autor:Josef_%C4%8Cernoch_(1838%E2%80%93931882))

9/ https://cs.wikipedia.org/wiki/Alfred_Skene_II.

Deník Františky „Xavery“ Běhálkové z let 1876–1880

Olomouc je zmíněna v souvislosti s osobami zdejšího „muzejního života“, Ignátem Wurmem, Dr. Jindřichem Wankelem, archeologem, a jeho dvěma dcerami – Lucií (provdanou Bakešovou) a Vlastou (provdanou Havelkovou), který podporoval Xaveru a sestry Loykovy v jejich „národopisných“ snahách. Zmínka je zde i o říšském poslanci JUDr. Josefu Fanderlíkovi.^{10/}

Město Kroměříž, zde rovněž zmíněné, bylo s osobou Běhálkové spjato i osudově a citově a odtud pocházel jeden z mnoha Xaveřiných „nápadníků“, často zmiňovaný Emil Kozánek anebo doposud tajemná osoba, která zasáhla city Františky asi nejvíce, Dr. P. V. s příjmením, končícím na „...ký“.^{11/}

Posledně Praha – místo, kde Xavera studovala a kde se seznámila se sestrami Braunerovými a kam toužila jet, aby se zde mohla opět setkat se svou láskou, tajemným „P. V.“, který zde zřejmě studoval / pracoval... Vedle toho jsou také zmíněni kněží: P. Tomáš Wiedermann z Tovačova, Strílek a Klenovic a P. Jakub Velner z Tovačova.^{12/}

10/ https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=77

11/ Zmíněný monogramista Dr. P. V. je v deníku zmíněn několikrát, Františka Běhálková však dávala mimořádný pozor, aby jeho jméno nebylo někde v textu zmíněno.

12/ Církevní hodnostáři měli nemalý podíl na výchově a vzdělání Běhálkové, nelze ale hovořit o jakýchkoliv ekonomických a především finančních podporách Běhálkové, například v souvislosti se stavbou domu čp. 310 nedaleko tovačovské fary. Díky provedenímu

Dalšími cennými informacemi z deníku jsou zmíněné společenské akce – plesy, divadelní představení tovačovských ochotníků, ve kterých Xavera rovněž vystupovala (hry Na rozcestí, Nepravý a přec pravý, Damoklův meč), anebo již zmíněná Förchtgottova slavnost z roku 1876, při které byla odhalena pamětní deska na budově školy, místě rodiště A. Förchtgotta Tovačovského.^{13/}

Nejdůležitějším tématem celého deníku, jak už to tak u mladých žen bývá, byli ovšem Xaveřiní nápadníci. Xavera se nikdy nevdala, ale jmen těch, kteří projevíli zájem, je v deníku zmíněno hned několik. Tedy, spíš příjmení, protože tam, kde Xavera nejevila sama větší zájem, pojmenovávala tyto mladé muže pouze příjmeními. V době, kdy deník psala, to byli: Drápal, Doležel, Gregovský, Dvořák, Šromota, syn starého Schvaba a Zdařil. Poznamenala si o nich toto: (Zdařil) „...Jest mi již skoro až protivný! Pomyslím-li, že bych se měla státi jeho ženou, tu se na něj ani podívati nemohu. Nevím, jestli by se mi každý tak zprotivil, kdo by se měl státi mým mužem? S p. Dráp. se mi vedlo podobně, při všem tom, že jsem věděla, jak dobré má postavení, jak dobrý jest člověk a jak mě by byl měl rád, zdálo se mi, že bych nemohla si jej vzíti, a kdyby i moci se snažili mne přinutiti. A Gregovský! To mi již přichází nejsměšnější! Nepochopuji, jak se může domýšlet an, že bych se odhodlala za něj se provdati, ještě k tomu, když vím o prof. a dr. Z. Z.!

Žádného a žádného z těch! A jak také se spokojiti se stvořeními takovými, když mám ideál stále před očima! Jak spokojiti se s bludičkou, když vidím v duchu hvězdu? (7. srpna 1876)“

Byl tu jeden muž, o kterém Xavera velmi vážně uvažovala jako o svém nastávajícím.

Dr. Emil Kozánek z Kroměříže, právník a významná osobnost města. Toho měla Xavera moc ráda a měl by u ní jistě naději, kdyby nebylo tajemného Dr. P. V., jehož celé jméno v deníku nikdy Xavera nenapsala. Nevíme ani, odkud pocházel, jen to, že ho poznala jako sedmnáctiletá v roce 1870. Možná na slavnosti, kterou pořádali akademikové na počest A. Förchtgotta (tehdy ještě za účasti skladatele samotného) v Kojetíně. Xavera doufala, že se s ním opět setká na slavnosti v srpnu 1876, bohužel Dr. V., jak ho v deníku nazývá, nepřijel.

V deníku to popisuje takto: „Divno, že hned, jak jsem četla poprvé v Našinci, že akademikové miní zasaditi desku pamětní na rodný dům jednoho z moravských umělců, hned mi napadlo, že to bude Förchtgott Tovačovský. Co jsem se vždy navyhledala, nenese-li posel opět P. faráři psaní od - - - z Prahy o slavnosti. Tak jest mi, pomyslí-li, že jej přec uhlídám, to nenužno mi vypsat, vlastně tomu nemohu ani ještě zcela věřiti, že by nepřiznivý mi vždy

archivnímu průzkumu bylo zjištěno, že onen objekt byl vystaven ze zdrojů rodiny Běhálkovy a dům sloužil jako nájemní, nikoliv jako muzeum, často tradovaný omyl mezi místními folklorními příznivci Xavery Běhálkové.

13/ <http://www.digitalniknihovna.cz/vkol/view/uuid:684a9a94-a883-11e5-be7f-90b11c419e63?page=uuid:6871f8b7-a883-11e5-be7f-90b11c419e63>

<http://www.digitalniknihovna.cz/vkol/view/uuid:687d4359-a883-11e5-be7f-90b11c419e63?page=uuid:688a3bac-a883-11e5-be7f-90b11c419e63>

osud tentokrát mi toho popřál! Dnes jest pondělí, a pojedu-li do Kroměříže, tedy jej budu viděti již v sobotu! Za šest dní, po šesti letech! Však což bude ze mne po slavnosti, až po setkání tom? Učini mne to snad navždy šťastnou, však spíš, ba mohu říci jistě navždy nešťastnou! Jakýž asi teď jesti? Jaká s ním as teď zábava? ... (7. srpna 1876)“

Tento muž, pro nás beze jména, Xaveru musel jistě velmi uchvátit, když celých šest let na něj tolik vzpomínala a myslela a zakazovala si zamílovat se do někoho jiného, byť jí byl milý jako Emil Kozánek. Protože co kdyby se její idol náhle objevil? Byla z této situace až zoufalá:

„Bože! Což žádná již nádej, že se s ----- shledám! Musel sem přijeti před šesti lety? Což musel na mne pohlédati tak, že celých těch šest let nedovedlo setřítí dojem pohledů těch, že jako 1870 vidím i dnes to černé oko, do mého jak se oka vrývá, ba ne do oka, do srdce, do duše na vždy! Ba, na vždy! Což musel mluvit tak, že od doby té řeč jiných zdála se mi být tak fádni, nesmyslná? Což musí vypadati tak, že mi mimo něj nikdo hezký není? Což musela jsem jej seznati, bych mimo něj nikoho nechtěla znáti? Či muselo srdce mé jeho potkati, by zkamenělo! Bože můj! (21. září 1876)“

Bylo to téměř jako její prokletí. Odmítala ty, kteří byli nablízku, pro člověka, kterého potkala poprvé a naposledy před šesti lety. V deníku již není popsáno, kam se nakonec vytratil Dr. Emil Kozánek. Zato o Zdařilovi psala i dále. Když se ucházel o její přízeň, bylo jí to protivné, když se nezajímal, jeho přítomnost jí chyběla. V lednu 1877 napsala Xavera do deníku, že se s tetinkou Terezii přestěhovaly do nového bytu na hlavním tovačovském náměstí do domu čp. 25. O své lásce k Emilu Kozánkovi už moc nepsala. Přemýšlela ale o sňatku se Zdařilem. Trápilo ji, že maminka a tetinka by jí rády viděly „zapatřenou“ a že ona se nemohla k tomuto kroku stále odhodlat. V únoru, kromě toho že se začala učit rusky, dále přemýšlela o svatbě.

„Začala jsem se učit psáti rusky a 13. jsem pokračovala, 14. opět. Jde mi to dosti dobře. Hle, jak jsem nesmyslná! Napadlo, všedši do salonku a uzřevši se ve velkém zrcadle: Nu hle, jen jedno slovíčko kdybych zaslala Z. ... a byla bych nevěstou! A jak bych to as pak vypadala? Připadala bych si jaksi cizí! Ach, jak jest to vše trapné! Proč mne nepustily do Prahy, snad by tam duše moje s tou s ní sprázněnou se byla setkala, snad by se tam to srdce moje naučilo vroucněji tlouct a snad bych samu sebe tam byla poznala. A jak toho mám zapotřebí! Čiliž se mám zasnoubiti s p. Z. ... a po nějakém čase dospěti k smutnému tomu přesvědčení, že by mi někdo milejší než ženich můj? Nechci svému ženichu neb muži ni v myšlenkách býti nevěrnou, a jelikož právě nyní lásky necítím, nechci, nemohu mu dříve slovo své dáti, než budu alespoň P. ----- viděti, jenž srdci mému nebohému tak nebezpečným se stal. Kdybych byla směla jeti do Prahy a tam v zábavách s ním se setkavši, buď jej chladným nalezla, neb sama k němu mnoho necítila, kdyby i ostatní mi byli lhotejnými zůstali, kdybych slovem se svobodným srdcem se byla vrátila, snad bych se k tomu byla odhodlala státi se ženou Z. ... Však takto --- --- jakž mi to možno! (12. února 1877)“

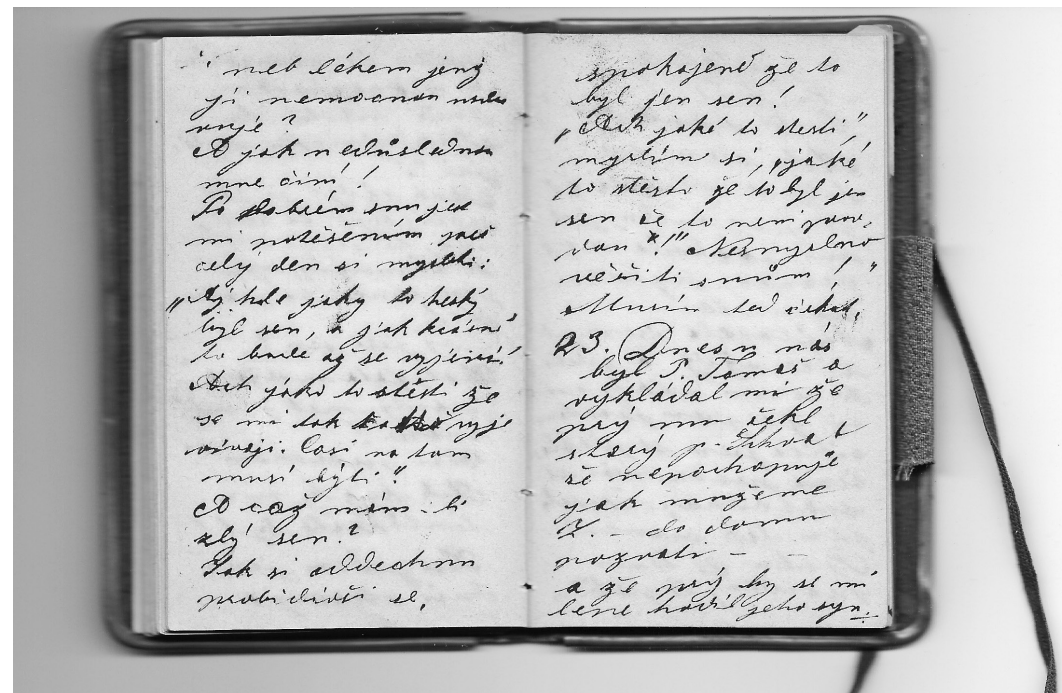
V červenci téhož roku už si byla Xavera jistá, že kdyby ji Zdařil požádal o ruku, svolila by. On ale ji požádal o to, aby mu vrátila jeho dopisy. Další zápis v deníku je až z prosince – Xavera zde psala o dopisu, který jí Zdařil poslal se Srbska, která tou dobou bylo ve válce s Tureckem. Na počátku roku 1878 psala Xavera pouze o plesech, na kterých byla a s kým na nich tančila. Pak se na dlouhou dobu odmlčela a druhý zápis toho roku je až z listopadu. Xavera byla stále nešťastná z toho, že nemůže splnit přání maminky a tety o vdavkách, a začala přemýšlet o vstupu do kláštera karmelitek v Praze. Těžko říct, co dál prožívala Xavera v následujícím roce, ze kterého v deníku žádný zápis není. Zato v roce 1880 zasedla k deníku dvakrát. V březnu, kdy zapsala jen krátký povzdech o tom, jak bědným tvorem je dívka a jak ji bolí srdce. Druhý zápis z tohoto roku je z 24. srpna a je i zápisem v tomto deníku posledním: „Viděla jsem jej! Po desíti letech! Tak jsem sobě vždycky představovala to sejití, a teď? Já ho nepoznala! Co to bylo – já nevím!

Příšedši do Michalova blíž stolu pí. Heintzové, uviděla jsem tam stát P. Tomáše s pánem, jehož obličej mi byl známý. Pán onen mne pozdravoval, já poděkovala zcela chladně, tak právě jako těm ostatním pánům, jenž mne zdravili, a šla dále. Po chvílce přijde ke mně P. Tom a praví: „Tedy je zde dr. ---.“ Já na něj udiveně pohlédla, Rosenkranzová, která na blízku seděla, pronesla hned jakous potutelnou poznámku. „Vždyť vás již pozdravoval,“ pravil dále P. Tomáš. „Tak?“ divila jsem se dosud jaksi jako ve snách. Věřu, jako ve snách jsem byla. Po chvíli mi ho teprve představil. Ale proč jsem ho nepoznala? Co je to?

Divno! Věřu, jako bych byla spala! Ale jaké to bude? Můj Bože, jaké to bude? Hrozno, hrozno! – A já mám být za měsíc ženou Zdařilovou? Ježíši můj! – Ach, já budu spát, budu-li ženou Zdařilovou, já budu ustavičně spát, – já musím spát, já se nesmím probudit! A běda mi, probudím-li se, nezapomenu-li na sebe, vzpomenu-li si, že žiju, budu-li bdít! – Ba, nejlepší je na světě spát. A já bych přece chtěla bdít.“

Osobní deník Františky Běhálkové nás seznamuje s reálnými fakty o mladé ženě, která toužila více než se věnovat etnografickému bádání o Hané žít rodinný život, který jí scházel i v rovině brzkého úmrtí jejího otce Šimona Běhálka v roce 1859. Jedná se o pohled do nejhlubšího nitra spojený s tužbami a prožitky Františky Xavery Běhálkové, jedné z nejvýznamnějších osobností Tovačova přelomu 19. a 20. století.^{14/}

14/ V deníku chybí takřka jakékoliv bližší zmínky o aktivitách Běhálkové v rovině etnografického bádání na Hané, jde spíše o intimní zpověď mladé ženy, jejímž záměrem bylo se vdát a žít rodinný život, který sama neprožila díky brzkému úmrtí svého otce.

Deník Františky Běhálkové z let 1876–1880, fol. 59–60

DENÍK FRANTIŠKY BĚHÁLKOVÉ

1876 červenec 21.

Po dlouhé té době, v níž vše mé myšlenky v duši zrozené nechala jsem opět v duši zmirati, pero mé odpočívalo, chápu se jej opět. Dlouhé to byly a zas krátké měsíce od toho, v němž jsem psátí přestala počínajíc! A což mi bylo v nich přežít? Tak radosti málo pramálo, tím více ale žalosti. Jaký to byl v zimě život!

P. děkan as od půl prosince nemocen. Já sedávala sama dole v sednice a pletla, čtouc. Velmi fádni to arciť, v práci ale zabraná, nezdálo se mi to tím býti. Ve vánoční svátky byl u nás prof. Vrtal. V masopustě jsem byla v Olomouci na plesu, kdež jsem se bavila s prof. Vrtalem. V únoru jsem dostala první a snad poslední dopisy od sl. Braunerových. To bylo jako hvězdou ve tmě mého žití v zimě a nevím, jak bych byla přestála ty strašné měsíce, kdyby mi každé pomýšlení na drahou mi Zdenku nebylo mne rozjařilo, kdybych pořádným plánu pro zábavy, až Braunerovy přijdou, nebyla zaháněla těžkomyslnost do duše se vtírající! A jakž také neztrudnomyslněti! Seděti po celé dny u nemocného a viděti, kterak ta bílá hlava smutně se sklání, do očí slzy se derou – viděti svého druhého skoro otce takřka měsíce umíratí – není věru lahůdkou!

Pravým dobrodiním byly mi v době té dopisy sl. Braunerových. Ach jak šťastnou mne činilo pomýšlení, že se s nimi v létě shledám, že s nimi budu procházeti po hrázích, po louce v parku v Troubkách, co to plánu jsem již dělala a teď! Kdyby mi na první dopis můj nebyly odpověděly, tu bych se byla dom-

nivala, že na mne zapomněly, aneb učitelovu dceru nemají za hodnu toho, takto ale musím se domyslet, že opět nějaká zlomyslnost toho jest příčinou. Ach kýž jsem mohla mluvit s P. Wurmlem, než jel do Prahy! Byl u nich a byl by mi donesl zprávu, teď nevím, psal-li jim, jak jsem jej žádala. Zdaž se s nimi jen jednou uhlídám. Jak srdečně mi psaly, zvlášť Zdenka! A teď ještě mi na dopis můj, jež jsem jim již v březnu odeslala, neodpověděly, ani slíbené fotografie neposlaly! Kolikrát za den na ně pomyslím, tolikrát jako by mne bodl!

7. srpna

Ve svátky jsme hráli divadlo „Na rozcestí“ a druhý den „Nepřavý a přec pravý“ a „Damoklův meč“. Přišly prázdniny, a když jsem jednou, vyběhnouc s Ernou Žákovou před dům, uhlídala Zdařila, skoro jsem se lekla, byla jsem řádně v rozpacích. Ubíhají mi prázdniny tak rychle v samém očekávání a těšení se na slavnou Förchtgottovu. Ach, už jsem se na ni již natěšila po celou zimu, po celé jaro. To a nádeje, že uvidím opět Braunerovy v létě, dovedlo i tehdy, když u nás bylo nejsmutnější, udržeti jaksí v rovnováze. Divno, že hned, jak jsem četla poprvé v Našinci, že akademikové miní zasaditi desku pamětní na rodný dům jednoho z moravských umělců, hned mi napadlo, že to bude Förchtgott Tovačovský. Co jsem se vždy navyhledala, nenese-li posel opět P. farář psaní od -- z Prahy o slavnosti. Tak jest mi, pomyslím-li, že jej přec uhlídám, to nenužno mi vypsati, vlastně tomu nemohu ani ještě zcela věřiti, že by nepřiznivý mi vždy osud tentokrát mi toho popřál! Dnes jest pondělí a pojedu-li do Kroměříže, tedy jej budu viděti již v sobotu! Za šest dní, po šesti letech! Však což bude ze mne po slavnosti, až po setkání tom? Učiní mne to snad navždy šťastnou, však spíš, ba mohu říci jistě navždy nešťastnou! Jakýž asi teď jesti? Jaká s ním as teď zábava? -- Včera jsem se bavila u Kláska znamenitě s pány Frt. Šromotou, však více s E. K. Od dne toho, v němž jsem se bavila s ---- ne bavila jsem se tak dobře. Zdařil měl as zlost -- dost to těž cítit. Jest to ale k smíchu! Zábava jeho a zábava s K.! Ach, co se mne pak natrýznil s jeho otázkou vlastně prostou a odpověď na psaní jeho. A Kamilla, to zrádné stvoření, uposlechla prosby jeho a nechala mne samu s ním promenovat. Byly to ošklivé chvíle, tím ošklivější, čím líp jsem se před tím s E. K. bavila. Jest mi již skoro až protivný! Pomyslím-li, že bych se měla státi jeho ženou, tu se na něj ani podívati nemohu. Nevím, jestli by se mi každý tak zprotivil, kdo by se měl státi mým mužem? S p. Dráp. se mi vedlo podobně, při všem tom, že jsem věděla, jak dobré má postavení, jak dobrý jest člověk a jak mě by byl měl rád, zdálo se mi, že bych nemohla si jej vzíti, a kdyby i mocí se snažili mne přinutiti. A Gregovský! To mi již přichází nejsměšnější! Nepochopuji, jak se může domýšlet an, že bych se odhodlala za něj se provdati, ještě k tomu když vím o prof. a dr. Z. Z.! Žádného a žádného z těch! A jak také se spokojiti se stvořeními takovými, když mám ideál stále před očima! Jak spokojiti se s bludičkou, když vidím v duchu hvězdu? Však což kdyby těm třem po boku se postavil E----? Ten by jim byl věru nebezpečen. Pravda jest, jak pravil P. Jakub, že má do sebe cos poutavého. Ba má až mnoho! As před čtyřmi dny jsem měla sen, který do divného mne rozpoložil

avedl. Zdálo se mi, že byla již jakoby slavnost. Já jsem...vila a kdybych se nemusela domnívati, že to obyčejem jeho ku všem dámám tak mluvíti a se baviti, tady bych se skoro domnívala, že se rád se mnou bavil. Chtěla bych věděti, jaké mínění as o mě pronesl, když šel domu s p. Šromotou? Buďto řekl, že jsem husa, neb jsem některou chvíli vskutku velmi hloupě mluvila, aneb, což se ještě více skoro obávám, řekl, že jsem koketa, jelikož, jak jsem byla v dobrém rozmaru s žertováním zvlášť s tím: „Franz, já tě mám rád“, trochu daleko jsem zaběhla. Já obyčejně vždy nějaký nesmysl pronesu, za nějž se pak musím stydět a zlobit. Jsem zvědavá, bude-li se mnou tančiti ten kvapík, na nějž se zadal? Pohodlný, „prosaický Emil“ a tančit kvapík! Nevím, jak to bude dopadat se čtverylkami. Zlobí mne to, že jsem na jednu se Zdařilem zadána. Přála bych si je tančiti: 1. s dr. V. ---- 2. s p. E. K. 3. s p. Šromotou a 4. se Zdař., když by to již muselo být. Jsem zvědavá, bude-li E. K. při plesu také se mnou baviť. A což V -----? Bude-li ten si mne všímat? Myslím si často, bude-li mi možno někdy a všem zadost. Pro tohoto jsem nechtěla Drápala, Zdařila a Gregovského, pro tohoto jsem trpěla vaše vtípy, na tohoto jsem čekala tolik let! Ach, ode dneška za týden se zvrtně snad můj osud. Bojím se skoro více, než těším, jsem teď jaksí až skoro ošklivá, vzdělání mé těž nedostačuje, bohata nejsem. Což tedy mne opravňuje k naději, že snad na mne nezapomněl? Ach, jak bych sobě přála teď býti krásnou! Kdyby alespoň on byl trochu ošklivý, tu snad bych mu mohla býti něčím, takto však ----- ! Někdy se mi zdává, že jsem dost hezká a tu mne to pro něj hodně těší, teď však – ráději se ani na sebe ne dívám, vždyť pokaždé, co se kouknu do zrcadla, zdám se mi býti šerednější. Že právě teď tak špatně vypadám!

9. srpen

Dnes středa a ode dneška za týden jest po všem – po radosti a snad i – po nádeji. Přála bych sobě teď nahlédnouti do budoucnosti, věděti, jak bude ve slavnosti se mnou, a zas si toho nepřeji, abych neviděla již teď, že má nádeje zmařena, bych se o nádeji tuto neokrádala sama o týden dříve! Nemohu a nemohu tomu ani docela uvěřiti, že jej mám již za šest dní spatřiti, nemohu tak, jak jsem nikdy nemohla uvěřiti, že jej vícekrát neuhlidám, i když za čas pobytu mého v Praze mi popřáno toho nebylo. Však můj ty Bože, kdybych pak musela viděti, že baví se s jinou, že jej zajímá a mne že sobě nevšímá? Ach, jaký to chaos myšlenek a pak mám spáti!

13. srpna

Zítřejší jej mám viděti! Však není to možno, mám jakousi předtuchu, že nepřijede, ostatně Doležel již těž pravil, že sotva přijede. Arciť jakž by mně se mohlo vyplniti tak marné přání! Psala bych, že tu již cítím, že jej opět neuhlidám, že mne štěstěna opět mine, kdybych se i psaných slov těch nelekala! Psala bych, že cítím, že mi bude zítra opět v duchu si zpívati: „Ach není, tu není, co by mne těšilo.“ Jest mi tak divně jaksí, před čtvrt rokem jsem se již

na slavnost tuto těšila a teď – ! Teď se skoro bojím! Ach, jak mi bude zítra o čase tomto?

15. srpna

Předevčirem psala jsem: zítra snad jej uvidím, a včerejšek přišel a nestalo se. Doufala jsem, že snad dnes přijede a opět nepřišel. Náděje má tedy opět zklamána! Což mi tady vše ostatní, když on zde není. A prof. V. též musel odjet.

17. srpna

Po slavnosti! Nevím ani, co bych psáti měla, nemohu říci, že bych nebyla uspokojena, nemohu říci, že bych nebyla něco víc očekávala. Vždyť jsem očekávala V ----- a ten nepřišel, ač to skoro jako jisté bylo, že přijede. Zdáž nemusím již věřiti, že jej nebudu více viděti! Nevím, jaký as teď jesti, předčí-li mnohém Emila, domnívám se ale, že kdyby byl přijel, nebyl by Emil zaujal tak mnoho místa v duši mé. Můj sen se tedy vyjevil. Emil se bavil výhradně jen se mnou, tančil jen se mnou a city, jež jsem pocítila v noci as před týdnem. Cítím to, že na něj tak brzy nezapomenu a že by mne mohl býti velmi nebezpečným. Jsem ale tak nedůvěřivá a domnívám se vždy, že se každý pán jen ze žertu se mnou baví, a proto také nemohu se oprostiti myšlenky, zdaž i Emil se nebavil a nedvořil mi jen proto, aby jaksi zvítězil nad Zdařilem, Doleželem a Gregovským. Vzpomenu-li sobě ale, jak oblahostněna byla tvář jeho, řekla-li jsem něco, z čehož by byl soudit mohl, že mi na něm záleží, a jaký mrak ji přešel, vyslovila-li jsem se nějak lhostejně o něm, což vše jsem dobře pozorovala, nedívajíc se na něj, a pomnu-li, že kyticí ode mne, jak mi Kamilla řekla, ve mlýně líbal, tu jest mi přec věřiti, že zajímám jej já sama, že nedvoří mi jen jaksi ze vzdoru. Jest mi také vyznat se, že nikdy ještě kromě V----- jsem se tak nebavila jako předevčirem s Emilem. Divno mi, že „prosaický Emil“ umí city své tak jemně, tak něžně na jevo dít! Jak roztomile významné jest, že na oznámení balový, jež mi dal, podepsal se pouze: „Emil“ a že mi pak řekl, že jest a chce být více Emilem než Kozánkem. Vzpomínka na něj zůstane mi provždy drahou! Jsem zvědava, přijede-li do Tovačova, jak slíbil, za 23 dní! Kdybych neznala V --- ----, nemohla bych sobě přáti nelepší zábavy, kdybych jej nebyla očekávala, lepšího výsledku slavnosti! Bavila jsem se výtečně a což skoro ještě lepší, poslaly mi sl. Braunerovy pozdrav. Musím jim psáti! Jest to přec jen vítězství, jež mi budou Jeřábkových závidět, že Emil Kozánek již k dámám tak bezohledným, že, jak Kamilla říká, nic nového u něj to není, řekne ti: „Slečno, vy jste fádní, já jdu raděj od vás pryč.“ A ten pohodlný Emil již nikdy netančí a jsa unaven jest v stavu, byť jen několik kroků od cíle krásné vyhlídky vzdálen, že ukrátiti domu, aniž by cíle cesty, byť mnoha hodin došel a krásné vyhlídky užil, že ten hrdý Emil, syn proslulého advokáta Kozánka, se bavil se mnou, dcerou maloměstského učitele, že tančil se mnou, výhradně jen se mnou a že byl ku mně galantním! Sen můj se vyplnil. A přání mé stran čtverylek? Přála

jsem si je tančiti: 1 s dr. V ----- 2 s Emilem 3 s p. Šromotou 4 se Zdařilem. A tančila: 1 sp. Zdařilem 2 sp. Kozánkem, pak Besedu sp. Šromotou, 3 čtverylka s p. Dvořákem. Skoro by se dalo říci, že Emil se mnou zahájil ples. Tančil se mnou první tanec. Odpoledne, když jsme šly z hráze (Kam. Olga a Anna Kurandová a já), potkaly jsme, vlastně již jen já, neb ony byly již ve mlýnici, Emila s Hranáčem a on mne šel vyprovodit až k domu. Pak když vycházející tetinka ze zahrady řekla, že tam právě vedla prof. Fandrlíka a Wurm tu šel též do zahrady, jelikož ale, jak pravil po zábavě, s těmi pány netančil, sednul si do besídky, vyžádal si nejprve, abych já sedla naprotiv. Po chvíli přišel tam Wurm, Fandrlík, Eduard a pak zas pí. Černochova, dr. Žáček, redaktor Černoch, p. Šromota, on je ale všechny samými žerty odtamtud vypravil a my tam seděli opět sami, bavili se výborně až asi do půl osmé, kdy mi konečně napadlo, že „budu dělat toalettu“. Odcházejí, zadal se na první tanec a na první čtverylku. Do plesu jsme přijeli notně pozdě. Emil, hned jak jsem si sedla, přišel ke mně a bavil se se mnou, a jak první zvuky tanečního kusu zazněly, již jsme byli spolu v kole a p. Šromota s Olgou Kozánkovou. Zdařil jako by na vzdory se bavil se slečnami prostějovskými, po chvíli ale již opět vykládáním mi, že pí. Horáčková jej k nim strčila, se dosti nejapně omlouval. Já jsem ostatně mu byla jen vděčna, že jsem měla alespoň chvílemi od něj pokoj a na vyčítavé jeho pohledy velmi málo jsem ohledu brala. Bavila jsem se s Emilem tak dobře, že kdyby nikdo nebyl pro mne do tance šel, nejmilejší by mi to bylo bývalo! A jakž také nedati přednost hezkému, duchaplnému Emilu před těmi Zdařily, Gregovskými, Doležely apod. zbožím. Kamilla jest zdá se mi do svého Boubely opravdu zamilovaná a domýšlí se, že já do Emila jsem také. V tom se sice mýlí, neb já vůbec nevím, jest-li mi možno se zamilovati, ale že mne krom p. P ----- ještě nikdo tak nezajímal, že s nikým jsem se tak ráda nebavila, že nikdy jsem necítila se tak blažena, tisknul-li mi mou ruku neb tančila-li jsem s ním jako tentokráte s Emilem, to musím vyznati. Kdyby teď přišel ----- a Emil a oba mi řekli najednou „Já tě miluji“, to bych jistě dala přednost dr. ---- a byť již jen proto, že byl po tolik již let mým idolem, neboť kdybych jistě věděla, že dr. ---- jest pro mě nedostizitelným, tu by ihned nastoupil Emil na trůn v srdci mém, to cítím. Kdyby mi tak Emil psal, kdyby mi psal jako Zdařil, že mne miluje, neb jako Gregovský. Ví, jak by mi psal, nepsal by ani jako Z., „já Vás miluji, drahá slečno,“ ani jako G. „nemohu dále zatajiti, že Vás miluji“, ví, že by mi psal: „miluji Tě, drahá má Fanyňko a vím, že mne též miluješ.“ Však což bych já na to? Zdá se mi, že ani nemám práva někoho jiného milovati, když jsem v srdci již po šest let oltář pro dr. ---- vystavený měla, zdá se mi, že nikdy nebudu a nebudu muži druhému se vzdáti, pokud mne pohled neb slovo jeho neodsune. Ach, proč jen nepřišel! Bylo by to přec jen celé jinak dopadalo! Myslím, že když jsem zvítězila nad „nepřístupným“, jak jej nazývají spolužáci jeho, Kozánkem, že bych byla též zvítězila nad dr. ----- Myslela jsem, že budu dnes psáti Braunerovým, nemohu však, bylo by to snad přec jen poněkud komické, kdyby mi pak na papír vklouzlo místo: „Drahá Zdenko“ „drahý Emile“! Ano, drahý Emile, dobrou noc!

19. srpna

Ach, jaký to rozdíl mezi včerejším večerem a dnešním ránem! Seděla jsem u snídaně a náhodou uviděla vyjádouc do kuchyně postavu státi a obrátivši se na skřini psání. Jaké to překvapení. Zajásala jsem v duchu blažeností, uhlíd-nouc, že psaní mi náleží a že jest to dopis od Braunerových. Byla bych nejráději hned vyskočila až do stropu radostí, jelikož však by před jinými to přec bylo poněkud podivné, obmezila jsem se jen na výkřik: „Sláva mi“ a uháněla, vlastně skákala do zahrady do besídky, bych dopis ten tam sobě nevyrušeně mohla přečísti. Jsem dnes velmi šťastna. Jest to však smutné, že nepřijedou na Moravu, budu jim ale přec jistě psáti, aby, když ne na Moravu, přijely se podívat na Hanou, na Hostýn, na Helfenstein. Ach, kdyby tak přec přijely! Tuším, že bych i ten zbytek rozumu, jenž mi pozůstal, pozbyla. Musím jim hned dnes neb zítra psáti! Kdybych mohla do Prahy!

20. srpna

A o 4 hod. přišla ke mně Apolenka a bavily jsme se spolu až do 6 hod., kdy mne pak přiměla k tomu, abych šla ke Kláskovi. Já přijdouc tam jsem ani klobouk neodkládala a tovačovští pp. se mnou netančili. Zdařil se stavěl uraženým, an k sestře jeho kdos přinesl klep, že prý jsem řekla, že se musím před ním schovat. Na čtverylku se zadal s Ap. a po čtverylce, když jsem chtěla jíti domů, teprve mu napadlo se mnou tančiti, já mu arcit' co nejzdvořileji poděkovala. Chování se jeho poslední čas mu přijde draho, a byť se jak chtěl omlouval, že byl přinucen věřiti lecjakým klepům, jako k. p. že jsem s ním nechtěla tančiti čtverylku a pod. Pomstím se! Jeřábkovic měly z toho velkou radost, že jsem byla se Z. však nepovede se jim to a již dnes jistě podivně koukaly, že Z. opět jen se mnou pak se bavil a šel doprovázeti. Ach, nejráděj bych šla z Tovačova pryč, a kdyby nebyl p. děkan nemocen, jistě bych již byla ve Ždánicích. Přijede-li Emil 8 t. m. do Tovačova, jak slíbil? Ondymo mi pravila Kamilla: Ty, jak dlouho myslíš, že budeme blouznit o našich akademikách? Nevím, ale zdá se mi, že na Emila a zábavu s ním nezapomenu nikdy. Dnes máme 20. srpna, tedy za as patnácte dnů jej snad uzřím. Těším se na to! Však dr. V ----! Kdy nejsmělejší naději jsem mohla míti, že jej uzřím, ta mne zklamala a což také i teď? Zdá se mi vždy, jako bych jej měla v Praze ve společnosti sl. Braunerových opět vidět. Kdož však ví, kde teď an chodí. Ach, kdyby sem tak ještě tyto prázdniny přijel na návštěvu k P. Tomáši! Kdybych se s ním tak mohla bavit jako s Emilem. Myslím, že by pak od Emila všechno kouzlo odpadlo a on že by byl mi čarodějem nejnebezpečnějším! Ha, ošklivý to cit, pomsta. Což vše jest v stavu učiniti z člověka! „Budu koketou,“ našeptával mi zlý hlas ráno a co taková se pomstím! Vyvedu jej až na vrchol, ukáži mu jako zaslíbenou zemi a pak mu dám teprv na jevo, jak mi lhostejným, ukáži se mu v nejlepším světle, budu tou nejroztomilejší a pak teprv chladná jako podzimní noc! Jaké to hanebné myšlenky! Zaslouhoval by, arcit' toho, poněkud však podlosti by to ode mne vždy zůstalo, to vím, a proto uprchnou ošklivé ty myšlenky tak rychle, jak je byla

pomsta duši našeptala. Jsem dnes velmi zlou dívkou, však jen dnes jsem jista, že se zítra se zcela jinými city probudím. Hlas dobrý již vítězí! Chtěla jsem dnes psáti Braunerovým, jsem však tak ošklivě naladěna, že bude lépe, nechám-li to sobě na podruhé.

(30. srpna)

Včera výlet u Kláska a já seděla doma, očekávajíc, jak brzy tetinka přijede od p. děkana se zprávou, že již skonáno! Ach, jaký to byl den! Leopold byl u Kláska, a jelikož Katku neuposlechnul, již jsme pro něj poslali, nezbylo mi nic jiného, než-li jíti pro něj. Vzavši sebou Franci, nechala jsem si jej vyvolati, stála jsem tam s Franci poněkud v temnu a v tom se okolo nás mihne jakýs pán a Franci v tom mi zašeptá: „To je p. Zdařil.“ Musel mne však nepoznati, jelikož obrácen na druhou stranu utíkal bez pozdravu. Je-li Z. v bálovém obleku, tu se s ním věru nemůže leckdo měřiti a já sama jsem včera musela vyznati, že to nebylo tak podivné, řekla-li mi pí Gírhová, strážmistrová: „Auf so einen Anbeten kann schon ein jedes Mädchen stolz sein. Nebylo by mi to včera bývalo právě protivné, kdybych se s ním byla mohla bavit.“ Ach, ty můj Bože! Já někdy sama sebe nepochopuji, žebrá-li mne někdo o lásku, tu jsem v stavu odstrčiti jej, skoro bych řekla bez vší soustrasti a lhostejné mi to dosti, trápí-li jej to čili nic.

Zdá se mi býti každý fádni, nehezký, ba až hloupý, slovem jest mi tu protivný, dá-li mi ale na jevo pak, že se cítí uraženým, vzdaluje-li se poněkud, tu najednou všechny ctnosti jeho v nejpříznivějším se mi objeví světle či na něm méně chvalného ustupuje do pozadí a opět si přeji, aby byl zase takovým jako tehdy, když jsem jej zavrhovala, sotva však se to stane, sotva mám tu jistotu, že jsem jej nepřestala zajímati, tu již opět musím býti lhostejnou, tu již opět mne zábava s ním unavuje. Teď se mi tak děje se Z. Když ondymo ke mně, baviš se před tím dlouhou chvíli se E. Kozánkem, přišel Z., a skoro bych řekla s jakou utajenou radostí a vášní se mne tázal, neurazil-li mne dopisy svými a či mu na ně odpovím, když mne o odpověď tuto vroucně prosil, tu jsem byla velmi netrpělivá, a že jsem se ho nemohla střísti, bylo mi až protivno na něj hleděti, včera že jsem jej viděla, tak až skoro bych řekla krásného, a že jsem s ním nemohla mluvit a se bavit, bylo by mi to bývalo potěšením. Francíny se vyptával, jak jsem, co dělám, proč jsem nepřišla, proč tam nejdu a podobně. Jsem zvědavá, kdy se vše to vyrovná! Těším se na to. Nepřeji si, aby Z. měl o mně špatné mínění, tak nechci, aby věřil, co mu klepny nanesou, až totiž jsem se vyjádřila, že se před ním musím schovávat, že s ním nechci tančit apod. Zastal se v loni mé cti a to mu nezapomenu, dám mu přednost teď právě navzdory všem a budu se s ním hodně bavit, již se těšili, že se poměr náš již viklá. To se nesmí státi a nestane! Jeřábkovic nebudou míti té radosti viděti, že si mne Z. nevšímá. ----- (Před večerem) Nenadála jsem se, že to tak brzy dojde k vysvětlení se Z. Ráno a zvlášt' včera večer jsem již chvílemi se skoro domnívala, že mu začínám býti lhostejnou, a teď? Bylo to smutné, věru něco takového se domysleti! Z. jest tím, co byl, šťastným, vidí-li mne, může-li

se mnou mluvit a ruku mi políbit. Jest mi ho líto a nechci mu odňati všechnu naději a přec nemožno mi spřáteliti se s myšlenkou, že bych se měla státi jeho ženou! Mohulíš za to, že přeji si míti muže, jenž by duchem, zásadami, povahou svou mi dovedl imponovati, kterého šlechtnost, rozum a chování bylo takové, že bych pocítila, že jest můj mistrem, že nade mnou stojí, ním že se ještě vzdělám, před nímž bych měla úctu, jehož bych si musela vážiti a ne takového, s nímž bych mohla míti jen útrpnost a nic více! Ach, kdyby tu byl E. dnes proti mně a to „ano“ neb „ne“, byla bych se sotva tak dlouho rozmýšlela, jen vzpomínka na dr. V. by mne zdržela od rozhodnutí se. Bože můj! Což jej vskutku již neuvidím! Zdá se mi vždy, jako bych jen v Praze se s ním mohla shledati. Však kdy by to mohlo býti? Snad bude již ženat neb zasnouben, aneb já?

Září 21.

Z. mi psal z Přerova k tetince. Ach, jest to věru strašné, máme-li o takých věcech rozhodovat. Nemohu a nemohu si myslet, že bych mohla někdy býti jeho chotí, protiví se mi pouze myšlenka ta, a byť bych i věděla, mne miluje, jak šťastným by se cítil tím. Bože můj, Bože! Což žádná již naděje, že se s ---- shledám! Musel sem přijeti před šesti lety? Což musel na mne pohlédati tak, že celých těch šest let nedovedlo setřiti dojem pohledů těch, že jako 1870 vidím i dnes to černé oko, do mého jak se oka vrývá, ba ne do oka, do srdce, do duše na vždy! Ba, na vždy! Což musel mluvit tak, že od doby té řeč jiných zdála se mi být tak fádní, nesmyslná? Což musí vypadati tak, že mi mimo něj nikdo hezký není? Což musela jsem jej seznati, bych mimo něj nikoho nechtěla znáti? Či muselo srdce mé jeho potkati, by zkamenělo! Bože můj! Kdo lhostejný mi, toho mohu míti každou chvíli u nohou svých, ten nemá větší snahy, než mne vídati, ten šťastným, promluví-li k němu jen poněkud přívětivěji, ten ze vši síly se vynasnažuje, by mne získal, an hezký, tak hezký, že až závist vzbuzuje, a mně se jeho dvoření protiví, s pocitem ošklivosti čtu jeho lásky vyznávání, (mluvit něco takého se neodváží, an mne zná), a mačkám zlosti dopisy takové, slovem tím více důkazů mi podává, že láska jeho věrná, čím více prosí o mne, tím se mi stává protivnějším.

Září 27.

Tolik děvčat šťastných ve světě, ach, tak šťastných! A já? Přála bych si skoro býti prostou dívkou venkovskou. Ach, jak blaze jim žíti. Jde-li na pole, jde-li na trávu, jde-li jen pro vodu ke studni, může viděti toho, jenž jí milým, může sobě pohovořiti s ním, tančí se svým „vodičem“ při každé muzice, nepřije si nic více, nezná nic lepšího a jest šťastna! A jakéž moje žití! Když jsem byla šest let marně očekávala, že nějakou náhodou jej uhlídám, když za čtyry měsíce v Praze jsem jej neuzřela, povzbuzena byla mocně naděje na slavnost Förchtgottovu, skoro jisté to bylo, že jej uhlídám, jako by musel přijeti, zdálo se a naděje má byla opět zklamána. On nepřijel! A jakž mohu teď ještě myslet,

že jej někde uvidím, jak doufati, že se s ním shledám! Vždyť ani nevím, kde jest, v Brně prý není, v Praze bezpochyby také ne a kdež tedy? Kdyby alespoň byl v Praze, tu snad by to ještě bylo možné, zdá se mi vždy, jako bych měla býti o masopustě v Praze. Nemohu si ani myslet, jak by mi bylo, jak bych se zachovala, kdyby mi mu bylo popatřiti v tvář, promluvíti s ním. Jistě notně nemotorně a hloupě, neb jinak by mi ani možno nebylo. Ach, jak si toho přeji! Snad kdybych jen jednou jej viděla, jen jednou do oka mu pohlédla, jen několik slůvek s ním promluvíla, poznala bych, co jest mi doufati a snad bych pak uvidíc, že naděje má marna, dovedla býti tak silnou zhortiti trůn, jež jsem mu v srdci postavila, zbořiti ty povětrné zámky, utopiti vše ty naděje, vše ty nejvroucnější tužby v moři zapomnění a snad bych pak dovedla skloniti šíji svou pod to jeho nenáviděné, státi se ženou Z. ---- neb jiného bych konečně upokojila maminku, jež uboha tolik starosti o mně posud „nezaopatřenou“ má! Ondymo mi vyřizovala Kamilla pozdrav od Emila a brzy na to mi opět po p. Bělku vzkázal, že mne pozdravuje a že by byl velmi rád přijel na naši besedu, kdyby neměla právě pí. Kozánková svátek. Přijede-li sem na ples v masopust? Nepřála bych si lepší zábavy jako s ním, arcit krom dr. V.

Listopad 26

Byl u nás odpoledne p. Kubáček a hráli jsme spolu právě jakés sonatiny čtyřručně, když v tom uslyším kohos jíti, obrátím se a již stojí ve uniformě důstojnické Jul. Ambroz. Zůstane prý přes zimu doma. Pravil mi, že mi zasílá Emil „pac“ a pro to druhé prý si přijde sám. Ach, kůž mohu jíti na masopust do Prahy! Lekám se skoro již touhy té – vždyť již skoro nepřekonatelnou počíná býti!

Listopad 27.

Divila jsem se velmi, jak mi mohla Ella Chvállova psát:

Kdo jí to as řekl? Nepochopuji ostatně také, jak může někdo říci, že jsem do Kozánka zamilována. Tuším, že jsem toho ještě daleka, ač velmi mne zajímá. Za těžko by mi to arcit nepřicházelo zamilovati se do něj, tak se mi alespoň zdá, kdybych jen chtěla a častěji se s ním vídala a bavila, to jsem přec jen příliš moudrá a rozmyslím si to náležitě, nežli srdce své zaprodám ---- Emilu Kozánku! A kdybych skutečně již i omámena jeho krásou, jeho duchaplnou zábavou se domýšlela, že nade mnou zvítězil, tu pouhá vzpomínka na černé oči p. P. ---- --ého mne o jiném poučí. Arcit kdyby upomínky té nebylo, kdož ví, jak by teď to v srdci mém dopadalo! Až posud jest ale Emil jediný, jenž by sokem P. --- -- mohl býti! Zdenka Braunerova mi psala, abych strávila masopust v Praze, abych s nimi šla na akademický ples a já teď nic důležitějšího nemám na mysli, nežli kouti plány, jak tím zatočit, abych tam směla. A dr. P. ---- - kůž, jest těž v Praze, vím to již. Emil jest s ním známý, snad mu vypravoval o tovačovské slavnosti, snad se též zmínil o mně i tu možná, že se upomene na mne též on,

jenž snad po celých šest let na mne si nevzpomněl! Zdá se mi vždy, že pokud nebudu vidět jej, pokud nebudu vědět, mohla-li bych jej teď milovat a může-li on mne – nemohu, nesmím jinému se zadati! On jako by první právo na mne měl! Ach, co bych za to dala, kdybych věděla, čím tetinku přiměti k tomu, aby mne pustila do Prahy! Vždyť celá má budoucnost od toho závisí!

1877

18. ledna

Nic ještě jsem v tomto roce z mých myšlenek nesvěřila tajemníku svému, lístkům těmto, ač dosti nimi duše překypěla. V novém bytu – nové myšlenky! V novém roce nová zklamání! Jsem s nimi obvykle a přec mě poslední tíže sněsti nežli snad všechny předešlé! Jak blažena jsem se cítila po přečtení posledního dopisu Anny Braunerové. Skoro jistě jsem to již měla, že budu v Praze, a v duši mě nebylo pro nic jiného místa než pro ni! – Akademický ples! Viděla jsem se již vstupující do sálu na Žofíně s pí. a sl. Braunerovými, jak sotva vstoupím, pohlcují takřka vše zraky, pátrajícími, kde on! Slyšela jsem již Emila: „Á, slečinko, chtěla dokázat, že není pohodlnou a přijela na ples-“ smála jsem se již v duchu udivené tváří p. Bělky, když potkavši se se mnou v sále „A-, má úcta slečinko.“ mi dával a na to pak vzhlednuv p. P. něco mi šeptal – zachvěla jsem se vskutku již při pomyslení, jak se obrátil na upozornění p. Bělky, a černé oči jeho s mými se setkaly! Zajásala jsem hlasitě při obrázcích těch blahých, byť-li jsem sama v pokojích! Ach, jak nejásati! „Jak as by tě oslovil,“ myslala jsem sobě, zdaž jako kdys. „Konečně mi Musa toho štěstí popřála“ a. t. d. aneb jak as? Jak nemohlo to v duši zavýsknouti, objevoval-li se jí jeden, jeden ten krásný obraz, blažený dojem po druhém! – Ach, což nyní zbývá jiného duši mé nežli zalkati! „Nuž, s Bohem sny mé krásné – s Bohem vše ty mé nádeje!“

(19. ledna) Včera u mne byla Kamilla a vykládala, že byla ve středu v Kroměříži u Kozánka. Olga jí vyprávěla, že jí již čtyři dopisy zaslala a na žádný tedy proč jí neodpověděla. Kamilla ale žádný z nich neobdržela. Jsou tedy opět ztraceny. Olga jí citovala dopisy p. Bouchaly na Emila. „Emil,“ pravila dále, „nedá na Fanny nic dopustit, jest prý to moudré a ----- (nevím ještě jaké) děvče. Aj, aj! Též „moudré“. Připadá mi to, jako by byl řekl: „Jest moudrá jako Salomoun.“ Nevím, proč as nemá Olga Braunerovic ráda, jak řekla Kamille. Nejsou prý u studujících oblíbeny, a jen proto prý se s nimi bavívají, právě že jsou Braunerovy. Nu a což Kozánkovic? Myslím, že těch vítězství nebylo tolik, kdyby „chere papa“ nebyl Kozánek! Nemají si tedy co vyčítat.

23. ledna

V Olomouci na plesu. Bavila jsem se dobře, však což poněkud ostudné nejvíc s p. Z. ... Brzy jak jsem přišla do sálu, seděla jsem v jednom výklenku u okna

a tu najednou přichází velmi rychle ke mně p. Hromada a s tou nejblaženější tváří a úsměvem na rtech mi podává ruku a skoro bych řekla až afektovanou vřelostí mne vítá v Olomouci! Na to se mnou tančil a pak se procházel, když ale se k nám přidal p. Z. . . , to se slovy „Nebudu tady déle na obtíž,“ neb cos podobného, odešel a zas se mnou pak dlouhou chvíli netančil. Když ale jsem mu sejdouc se s ním ve čtverylce pravila: „Kdy zas přijdete do Tovačova, p. Hromado,“ tu opět s jakous radostnou vřelostí mi odpověděl: „Až mne opět zavoláte.“ Byl by věru z hocha toho znamenitý dramatický umělec, umít on tolik citu vložit do hlasu, do slov byť jednoduchých, jak jsem ještě snad ani u nikoho nepozorovala.

30. ledna

Dopoledne jsem jela s Troub. Vel. p. do Přerova, kdež jsem pak zůstala a on odjel domů. Večer jsem jela s pánem a paní prof. Kahovcovou do plesu. Prof. Šimek nás již očekával před domem Henčlovým. Přišedši do předních sálů, představovala mne pí. Kahovcová nejprve ředitelce z gymnasia pí. Škodové, pak rozličným pánům, na to pak mi podal prof. Kahovec rámě a pí. Kahovcové opět prof. Šimek a vedli nás do tanečního sálu. U vchodu jsme si vybrali tan. pořádky a kráčeli dále, procházeli jsme se tak dlouho, až počala hudba hrát a pí. K. --- s prof. Š. --- a já s prof. K. --- jsme začali valčík. Po valčíku jsem byla představena řed. Uhlíři, jenž pak též se mnou tančil. Brzy na to jsem tančila se známým mi z Förchtgottové slavnosti prof. Kašparem, pak dále 1 čtverylku s prof. Haškem 2 čtverylku s prof. Maierem 3 čtverylku s prof. Coufalem 1 besedu s p. Žváčkem 2 besedu s prof. Šimkem. Po odpočinku jsem tančila mezi jinými též se Skenem. Bavila jsem se vůbec velmi dobře. Byla prý jsem královnou, pravila mi pí. Kahovcová a zvlášť úces můj (pouze dva visuté lelíky) způsobil prý senzaci. „I ty sudičky v těch křeslech,“ pravila pí. Kahovcová, „to tvrdily.“ Inu, byla jsem v Přerově vzácnou, jak vůbec všude každá cizí slečna. Kamilla mi dnes také přišla vyprávět, jak dobře se v Hradišti bavila. Dobře tak, pravily jsme si s Kamillou, mohou-li nám do Tovačova jezdit cizí dámy na plesy a naši páni se za nimi bláznit, proč bychom my nemohly též v jiných městech slečnám udělati čaru přes rozpočet. Jsou to arcit nekřesťanské úmysly, než ----- Zvlášť u prof. Coufala prý jsem udělala udělala „Eroberung“, nevím již, co to všechno p. K. --- napovídal. Jest to dost příjemný mladík. Prý „samotář“, že je, mi říkal! A „podivín“! Nu, nevím.

Únor 12.

Začala jsem se učit psát ruský a 13. jsem pokračovala, 14. opět. Jde mi to dosti dobře. Hle, jak jsem nesmyslná! Napadlo, všedši do salonku a uzřevši se ve velkém zrcadle: Nu hle, jen jedno slovíčko kdybych zaslala Z. ... a byla bych nevěstou! A jak bych to as pak vypadala? Připadala bych si jaksi cizí! Ach, jak jest to vše trapné! Proč mne nepustily do Prahy, snad by tam duše moje s tou

s ní spřízněnou se byla setkala, snad by se tam to srdce moje naučilo vroucněji tlouct a snad bych samu sebe tam byla poznala. A jak toho mám zapotřebí! Čiliž se mám zasnoubiti s p. Z. a po nějakém čase dospěti k smutnému tomu přesvědčení, že by mi někdo milejší než ženich můj? Nechci svému ženichu neb muži ni v myšlenkách býti nevěrnou, a jelikož právě nyní lásky necítím, nechci, nemohu mu dříve slovo své dáti, než budu alespoň P. ----- viděti, jenž srdci mému nebohému tak nebezpečným se stal. Kdybych byla směla jeti do Prahy a tam v zábavách s ním se setkavši, buď jej chladným nalezla, neb sama k němu mnoho necitila, kdyby i ostatní mi byli lhostejnými zůstali, kdybych slovem se svobodným srdcem se byla vrátila, snad bych se k tomu byla odhodlala státi se ženou Z. ----- Však takto --- -- jakž mi to možno!

Březen 16.

Ach, jak nemilé mi bylo dnes probuzení po snu takovém! Nevím, čeho bych se vlastně o snách měla domýšleti. Sen dnešnímu podobný se mi ve slavnost Förchtgottovu vyjevil a což as tento? Bylo by to však příliš mnoho blaha pro mne, a tedy se mi sotva vyjeví. Však proč říkám sotva? Právě by bylo řečeno „nikdy“ a přec to neříkám, přec to nemyslím a ponechávám duši ubohé tu almužničku „naději“! Ach, vždyť ji tak potřebuje ta duše má, to srdce mé té almužny, vždyť jest chudé, ba prachudé! Což jest sen?! Jest „fata morgana“ pravdy, neb pouhý mam! Jest prorokem? Ach, kůž by ním tentokráte byl! Jest jeden, jenž duši otravuje, neb lékem, jenž ji nemocnou uzdravuje? A jak nedůslednou mne činí! Po dobrém snu jest mi potěšením pakž celý den si mysliti: „Aj, kde jaký to hezký byl sen a jak krásné to bude, až se vyjeví! Ach, jaké to štěstí, že se mi tak totiž vyjevují. Cosi na tom musí býti.“ A což mám-li zlý sen? Jak si oddechnu probudivši se, spokojeně, že to byl jen sen! „Ach, jaké to štěstí,“ myslím si, „jaké to štěstí, že to byl jen sen, že to není pravdou!“ Nesmyslně věřiti snům! Musím teď čekat.

23. března

Dnes u nás byl P. Tomáš a vykládal mi, že prý mu řekl starý p. Schvab, že nepochopuje, jak můžeme Z. --- do domu pozvati --- -- a že prý by se mi lépe hodil jeho syn a podobně. Nu hle! Opět kandidát! Ach, věru, teď, kdy se mi zdá, že ji pozbuďu, jest mi svoboda moje drahou, drahou nade vše! Milovala jsem ji sice vždy, a zdálo-li se mi někdy v noci, že jsem provdána, cítila jsem se přebložena, probudivši se svobodna, děkovala jsem tak vroucně Bohu, že to není pravdou, že patřím posud ještě jen mamince a sobě! Vzдор tomu ale někdy, považovala-li jsem, jak jest to ošklivé nechati sobě nadávati „starých panen“, a že jest to přáním maminky a tetinky viděti mne „zaopatřenou“, tu jsem se již smířovala s myšlenkou na provdání se. Však teď!?

Červenec

„Tak sa časy měnia!“ Pravdu to dí Slovák. Kdyby dnes přišel Z. ..., tu by mi pranic nebyl protivný, ba velmi ráda bych ho viděla. Pravila jsem Leop., ať mu řekne, aby k nám přišel ještě dřív, než z Přerova odjede, abych mu nemusela psát. Musím ho z toho bludu vyvést, že prý jsem řekla, že se mi vtírá. V posledním dopisu mne prosil, abych mu jeho psaní vrátila, nevím tedy, co učinit. Mám-li je vrátit čili ne. Zdá se mi nyní, že bych se i k tomu mohla odhodlati, státi se jeho ženou, vzpomenu-li ale sobě na p. P. . . , tu jsem hned jiného mínění. Jsem teď velmi zvědavá, přijde-li neb ne. Zítřejka pojedou do Troubek, přijdu ale hned zítřejka nazpět.

Prosinec

25. Dostala jsem dopis od Z. . . . ze Srbska. Psal jej právě v den proklamace války Srbrka s Tur. v Ivanici v ležení Javorském.

1878

Leden

Opět počínám nový rok a opět tak beznadějně. Doufala jsem a těšila se již po tolik měsícův, že strýček půjde do výslužby do Prahy a já že tam budu v masopust a opět nadarmo! Odučila jsem se již naříkat na osud a nechci sobě již ani stěžovat! -----

22. ledna

Byla jsem v plesu v Přerově. Tančila: 1 čtver. s p. Kupkou 2 čtver. s Macenaurem Besedu s p. Kupkou. Ostatní jsem tančila prof. Kab, prof. Mollem, prof. Kašparem, prof. Coufalem a. t. d. Bavila jsem se nejvíc s prof. Coufalem a p. Kupkou. Prof. Haškovi jsem musela dát pro besedu koš, an jsem byla s p. Kupkou zadána. Řed. Uhlíř se také chtěl na ni se mnou zadávat. V odpočinku se nám stala nemilá příhoda s roztomilým p. továrníkem Doleželem, a proto jsme odjeli brzy domů. Bavila jsem se tam velmi dobře. 25 jsem jela z Přerova domů. 26 jsem narychlo si připravila kostum pastýřka a la Vinteu a 27 byla v plesu u „třech králů“. Bavila jsem se nejvíc s právníkem Mikulkou, pak s fil. Zatloukalem z Výšic a s Kozánkem z Přerova. P. Mikulka se mne tázal, vím-li, že p. Pet. je promován za doktora veš. práv. Já že ano. „To je váš ideál, slečno, že?“ pravil mi opět. Tu tedy mám z toho tajemí a opět netajemí! Věřu, kdyby se mi s ním nyní bylo setkati a já byla jista, že to ví, tedy bych na pohlednouti nemohla, a kdybych s ním musela mluvit, jistě bych se chovala co nejnejapněj.

Foto Františky Běhálkové, uloženo v Muzeu Komenského v Přerově

Listopad 4.

Již listopad a já od ledna teprve dnes opět píšu! A přec tak mnohé bych byla měla tomuto tajemníčku svěřit! A já přec nepsala! Nevím ani, mám-li to přičítati lenivosti aneb duševní ochablosti, jež se mne v létě zmocnila. A přežila jsem to, strastně, smutné dny! Zdálo se mi jeden čas, že nejlépe bych učinila, kdybych světu zlému, jenž tak macešsky se mnou nakládá, jež o mne nestojí, - zcela odumřela, abych se totiž stala jeptiškou. Pomýšlela jsem opravdově na to, že vstoupím do noviciátu ku Karmelitkám do Prahy! Nemohla jsem se dočekati ten čas dopisu od sl. Braunerových a bylo mi to tak líto. Zdálo se mi, že nikdo o mne nestojí! Apolenka si tak foukala! Prý přítelkyně! A Kamilla? Také? --- --- Byla jsem tak ochablá na mysl, tak beznádejná, že se mi zdálo nemožností, že já bych byla někdy šťastnou, spokojenou!

1880

4. března

Jaký to bědný tvor, Dívka! – Na rozhraní života! Šílený bol v duši! Mé krásné, blahé sny, mé nádeje! Což ty?! – A Matička Boží na mne zapomenula?

24. srpna 1880

Viděla jsem jej! Po desíti letech! Tak jsem sobě vždycky představovala to sejití, a teď? Já ho nepoznala! Co to bylo – já nevím! Přišedši do Michalova blíž stolu pí. Heintzové, uviděla jsem tam stát P. Tomáše s pánem, jehož obličej mi byl známý. Pán onen mne pozdravoval, já poděkovala zcela chladně, tak právě jako těm ostatním pánům, jenž mne zdravili, a šla dále. Po chvílce přijde ke mně P. Tom a praví: „Tedy je zde dr. ...“ Já na něj udiveně pohlédla, Rosenkranzová, která na blízku seděla, pronesla hned jakous potutelnou poznámku. „Vždyť vás již pozdravoval,“ pravil dále P. Tomáš. „Tak?“ divila jsem se dosud jaksi jako ve snách. Věru, jako ve snách jsem byla. Po chvíli mi ho teprve představil. Ale proč jsem ho nepoznala? Co je to? Divno! Věru, jako bych byla spala! Ale jaké to bude? Můj Bože, jaké to bude? Hrozno, hrozno! – A já mám být za měsíc ženou Zdařilovou? Ježíši můj! - Ach, já budu spát, budu-li ženou Zdařilovou, já budu ustavičně spát, - já musím spát, já se nesmím probudit! A běda mi, probudím-li se, nezapomenu-li na sebe, vzpomenu-li si, že žiju, budu-li bdít! – Ba, nejlepší je na světě spát. A já bych přece chtěla bdít.

Miroslav Marada

Nevšední život Josefa Poláka, výrobce zátek v Lipníku nad Bečvou

Hospodářský a sociální vývoj židovské komunity v Lipníku nad Bečvou po roce 1848 nevybočoval z trendů, charakteristických pro převážnou většinu moravských maloměstských židovských obcí. Tak i v Lipníku nastává od 50. let 19. století následkem migrace a v pozdějších desetiletích i následkem snižování počtu dětí v rodinách k postupnému a trvalému poklesu počtu příslušníků židovského vyznání. Převažujícím zdrojem obživy lipnických židů zůstával nadále maloobchodní prodej zboží, avšak i zde se nevelký počet jednotlivců pustil do podnikání orientovaného na výrobu, pouze u dvou však lze mít za to, že ji pozvedli až na plně mechanizovanou tovární úroveň.^{1/} Ostatní výrobci se počtem zaměstnanců ani strojním vybavením příliš nevzdálili úrovni běžných řemeslnických dílen. Do této kategorie spadá i podnik na výrobu korkových zátek Josefa Poláka, o němž pojednává tento příspěvek.

Josef Polák se narodil 12. prosince 1846^{2/} v jihozápadních Čechách v obci Kadešice u Sušice, kde měl jeho otec Jakob Polák, původem ochranný žid (Schutzjude) na statku Žikov^{3/}, v pronájmu panskou výrobní potaše neboli flusárnu. O matce Anně víme jen, že byla nemanželskou dcerou Rebecky Nathanové. Josefovými sourozenci byli bratři Valentin (nar. 18. listopadu 1848) a Abraham (nar. 20. dubna 1852) a sestry Rosalia (nar. 12. října 1844), Marie (nar. 17. srpna 1850) a Wilhelmina (nar. 26. ledna 1856).^{4/} Z Kadešic se rodina, patrně v 60. letech, odstěhovala do Hor Mat-

1/ Jedná se o textilní závod E. Bellaka (E. Bellak & Söhne, Leinen- und Tuchfabrik), vyhořelý roku 1888, a podnik na výrobu pozamentů bratří Zerkowitzových (Gebrüder Zerkowitz), uzavřený v roce 1916, v jehož adaptovaných prostorách zahájil ve 30. letech E. Schreiber výrobu syntetické pryskyřice Juralit.

2/ Údaj ověřený v matrice narozených židovské obce v Sušici (dostupné online v elektronické badatelné Národního archivu v Praze <http://www.badatelna.eu/fond/1073>), ve sčítacím operátu z roku 1910 se uvádí jako datum narození 5. 12. 1850.

3/ Domovským právem příslušel Jakob Polák, tudíž i ostatní rodinní příslušníci, do Maršovic u Sušice. Josef Polák nabyl domovského práva v Lipníku až po desetiletém trvalém pobytu ve městě, tzn. nejdříve v r. 1901.

4/ Abraham přijal patrně občanské jméno Adolf, všechny tři sestry, Rosalia provd. Herbersteinová, Marie provd. Schlosserová a Wilhelmina provd. Voglerová se vystěhovaly ještě za života rodičů do USA.

ky Boží u Velhartic, kde otec provozoval obchodní živnost. V domácnosti se zřejmě hovořilo německy, avšak rodina byla sžitá s českým prostředím a její členové ovládali v dostatečné míře i češtinu. Tato skutečnost sehrála později svou úlohu i v životě Josefa Poláka, jak bude uvedeno níže. Poslední roky života strávili rodiče v Horažďovicích, kde tehdy žil dospělý syn Valentin, a zde též zemřeli, Anna 11. září 1892 a Jakob 4. dubna 1895^{5/} a byli pohřbeni na tamním židovském hřbitově.

O Polákově životě před příchodem do Lipníka máme jen značně mezerovité informace.^{6/} Víme jen, že vstoupil do samostatného života jako kupec v Horách Matky Boží a 19. dubna 1871 se oženil v Karlových Varech s Charlottou Langovou (nar. 1847) z Německého Rohozce^{7/}, dcerou Samuela a Reginy, roz. Lederové. Z manželství se narodilo pět dětí, synové Hugo (nar. 17. března 1873 v Petrovicích u Sušice), Emil (nar. 9. srpna 1874 v Lubenci), a Otto (nar. 2. března 1876 v Lubenci) a dcery Jenni (nar. 24. ledna 1872 v Petrovicích u Sušice) a Irma (nar. 5. března 1880 v Chyši).^{8/} Několikeré změny působiště v poměrně krátké době, jak ukazují různá místa narození dětí, dávají tušit, že jako venkovskému obchodníkovi se Josefu Polákovi příliš nedařilo, a proto asi v roce 1880^{9/} zkusil štěstí v jiném oboru obchodní činnosti a přijal místo obchodního cestujícího u výrobce korkových zátek J. S. Löwiho^{10/} v Roudnici nad Labem. Do této doby také spadá nepříznivý vývoj v jeho manželství a z dochovaných záznamů nelze s jistotou ověřit, zda jej do Roudnice, do nového bydliště v Židovské ulici čp. 41,^{11/} ještě žena s dětmi následovala. Manželství skončilo nakonec v roce 1884 soudní rozlukou, která v případě židovských partnerů bývala méně komplikovaná než u příslušníků jiných vyznání.

Na svých obchodních cestách, které směřovaly především k velkým výrobcům nápojů jakožto hlavním odběratelům korkových zátek, bezpochyby Josef Polák zavítal i do Lipníka nad Bečvou, kde byl v provozu rolnický akciový pivovar, likérka Morize Rittera a působilo zde i několik malovýrobů lihovin a jiných nápojů. V Lipníku také poznal svou druhou, o dosti mladší manželku Lauru Scharfovou (nar. 21. ledna 1863), dceru

5/ SOkA Klatovy, Okresní soud Horažďovice, dědické spisy sign. IV 366/1892 a IV 99/1895.

6/ Většina údajů pro toto období je čerpána z Polákova pozůstalostního spisu ve fondu Okresní soud Lipník nad Bečvou, sign. A 291/1918. Zde jsou také obsaženy údaje o dalších v článku zmíněných osobách, není na ně proto jednotlivě odkazováno.

7/ Něm. Deutsch Rust, od r. 1949 Podbořanský Rohozec, okr. Louny.

8/ Z uvedených potomků zůstal v Čechách jen Hugo, který zemřel r. 1922 v Chyši, Otto se odstěhoval do Berlína, Emil do Chemnitzu (Saská Kamenice), kde se uvádí jako továrník, tamtéž se usadily i obě dcery, Jenni provd. Thieleová a Irma provd. Wolfová.

9/ První zjištěnou zmínku o J. Polákovi jako cestujícím z Roudnice přináší Prager Tagblatt z 20. 7. 1880 a následně Mährisches Tagblatt z 21. 9. 1880.

10/ V inzerci určené českým zákazníkům uváděn jako J. S. Levý.

11/ SOkA Litoměřice, Archiv města Roudnice nad Labem, inv. č. 196 (Kniha domovských listů cizích příslušníků – v knize je evidován Polák sám, bez rodinných příslušníků). Dle Adresáře města Roudnice z roku 1888 byla majitelkou domu Eleonora Poláková, nebyl však zjištěn jakýkoli příbuzenský vztah mezi ní a jejím nájemníkem (oba zdroje dostupné online v elektronické badatelné SOA Litoměřice na adrese <http://vademecum.soalitomeric.cz/vademecum>)

pekaře Moritze Scharfa a sestru Heinricha Scharfa, budoucího provozovatele proslulé pekárny macesů, jemuž jsme již v našem sborníku věnovali místo.^{12/} Nevěsta, s níž se oženil v prosinci 1885,^{13/} mu věnem přinesla obnos 2 000 zl. a následovala ho do Roudnice. Zde se také narodily manželskému páru první dvě dcery, Zděnka (nar. 20. listopadu 1888) a Olga (nar. 16. září 1890).^{14/}

V profesi obchodního cestujícího u J. S. Löwiho setrval Josef Polák plných jedenáct let, musel tedy být schopný a úspěšný. Osvojil si během této doby všechny potřebné technologické vědomosti týkající se zpracování korku a navázal množství obchodních kontaktů. Tyto skutečnosti byly asi rozhodující pro jeho záměr pustit se do samostatného podnikání, možná že se jeho ženě také stýskalo po rodném městě, v každém případě v květnu 1891 Polákovi Roudnici opouštějí a usazují se v Lipníku, kde si Josef Polák otevírá živnost výroby korkových zátek.^{15/} Korkové zátky bývaly laciným předmětem každodenního použití, a třebaže v té době již byly známy uzávěry třimenové i korunkové, korek ještě dlouho odolával jejich konkurenci a výrobky z něho měly zaručený odbyt u výrobců a prodejců nápojů i jiného zboží tekuté či sypké povahy, např. v lékárnách.

V Lipníku se rodina rozrostla o další členy, dcery Bělu (nar. 4. dubna 1892), Milenu (nar. 7. července 1897) a Vlastu (rok narození nezjištěn, zemřela v dětském věku v roce 1909). Za povšimnutí stojí skutečnost, že oproti dětem z prvního manželství, které dostaly jména obvyklá v německo-židovském prostředí, dětem z druhého manželství byla dána jména slovanského původu, tehdy oblíbená u české populace. Jako nejpravděpodobnější vysvětlení se nabízí skutečnost, že během svého působení v Roudnici přijal Polák myšlenky českožidovského asimilačního hnutí, které koncem 19. století sílilo na území Čech v židovských obcích působících v lokalitách s českou národnostní převahou. Ostatně i obou zemských jazyků znalý Polák se vždy podepisoval podle českého pravopisného úzu, třebaže v některých německy psaných dokumentech bývá jeho příjmení uváděno v německé ortografické podobě (Pollak). Neobvyklým v tehdejší lipnickém židovském prostředí byl i fakt, že své dcery neposílal do německé obecné školy v židovské politické obci, ale do městské české obecné školy a při sčítání obyvatelstva v letech 1900 a 1910 uváděl u sebe i všech rodinných příslušníků obcovací řeč českou. I přes uvedené odlišnosti se Polák zapojil do činnosti německy úřadující židovské náboženské obce a v letech 1896–1898 byl zvolen členem jejího představenstva.^{16/} Nicméně o několik let později se s náboženskou obcí nerozešel

12/ MARADA, M.: Příběh lipnických macesů. – In: Sborník Státního okresního archivu Přerov 23 (2015), 27–32.

13/ Manželská smlouva je datována 13. 12. 1885.

14/ Údaje ověřeny v matrice narozených židovské náboženské obce v Roudnici n. L. (dostupné online – viz pozn. 2).

15/ Údaje o Polákově živnostenské provozovně jsou obsaženy v živnostenském spisu jeho pokračovatelů, firmy Krejza a Vondrák, výroba korkových zátek, SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1547.

16/ Archiv židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Lipník nad Bečvou,

Firemní hlavičkový papír, 90. léta 19. stol. SOkA Přerov

v dobrém, v roce 1901 se prohlásil bezkonfesním a v roce 1907 vstoupil do katolické církve. Okolnosti tohoto obratu i další Polákovy působení ve veřejném životě v Lipníku by byly námětem na samostatný článek, zde se věnujeme především Polákově podnikatelské dráze.

Výroba korkových zátek se ukázala dobrou volbou, neboť v blízkém okolí nepůsobil žádný konkurenční podnik a určitý díl produkce našel odběratele již v samotném Lipníku. Ohlášení živnosti u Okresního hejtmanství v Hranicích nese datum 14. května 1891. Polákova dílna se nacházela nejprve v domě čp. 315 na Olomoucké třídě (dnešní Osecká ulice). Zátky se zpočátku vyráběly velmi primitivním způsobem. Tři dělníci, s nimiž výrobu zahájil, opracovávali korek ručně ostrými noži a teprve přesný finální tvar výrobku byl docílen na ručně poháněné frézce. Manuální práce se účastnil i sám pan podnikatel. V roce 1897 přenesl Polák výrobu do větších prostor v domě čp. 334 a konečně v roce 1910 do dvorního traktu domu č. 329 v téže ulici, jehož se stal s manželkou spoluvlastníkem. Zde měl již k dispozici v přízemí dvě dílny a kancelář a v prvním poschodí skladovací prostory pro surovinu i výrobky. Tehdy již zaměstnával až osm dělníků, jako obchodního jednatele svého švagra, manželčina mladšího bratra Josefa Scharfa. K pohonu přibývajících strojního zařízení, především vrtaček, mlýnku na korkovou drť a cirkulárky, byl pořízen benzínový motor o výkonu 4–6 koňských sil (cca 3–4,4 kW). Firma působící pod názvem „První moravsko-slezská výroba korkových zátek s pohonem mechanickým J. Polák a spol.“^{17/} a prosperovala až do začátku první světové války, potíže válečného hospodářství ale brzy dolehly i na ni. Ještě v roce 1915 se majitel pokusil výrobu udržet nahrazením motoru na drahý a nedostatečný benzín hospodárnějším motorem plynovým, avšak nedostatek korku, dováženého ze Středomoří, jej přinutil během roku 1916 produkci silně omezit a nakonec zastavit. Okresnímu hejtmanství v Hranicích ohlásil uvedení živnosti do klidu k 1. říjnu 1917, s tím, že s obnovením výroby lze počítat až několik měsíců po skončení války.

sign. 18311 – Protokolní kniha ze schůzí židovské náboženské obce (obsahuje mimočodem i přepis Polákova slavnostního projevu k padesátému jubileu vlády císaře Františka Josefa I.)

17/ Zapsána do obchodního rejstříku u Krajského soudu v Novém Jičíně dne 28. února 1907.

Firemní veduta, po r. 1911. SOkA Přerov

Zastavení výroby zátek přinutilo Poláka ohlédnout se po jiném zdroji příjmů. Spojil síly s Markusem Ebelem, původně židovským řezníkem v Lipníku, a podle společenské smlouvy z 1. března 1918 odkoupili rovným dílem po 9 000 K podíly v lipnické spediční, zprostředkovatelské a obchodní firmě F. Prokoppa^{18/} a pod její hlavičkou dále pokračovali v podnikání. Po necelém půlroce však do společného podnikání zasáhla vyšší moc. Josef Polák 20. srpna 1918 při zpáteční cestě z rakouských lázní Bad Gastein náhle zemřel na nádraží v Moravském Písku. Dle přání pozůstalé manželky byl pohřben na moravskopiseckém katolickém hřbitově.

Dědické řízení u Okresního soudu v Lipníku, které vyřizoval jako soudní komisař notář dr. Heinrich Rokotnitz, bylo značně vleklé a bylo ukončeno až vydáním odevzdací listiny s datem 30. září 1920. Svůj čas si vyžádalo vyhledání potomků z prvního manželství, jako nepominutelných dědiců,^{19/} s nimiž patrně Polák neudržoval vůbec kontakt, zjištění jeho obchodních závazků a pohledávek i provedení inventarizace jmění. Není nutné zde podrobně probírat celý průběh řízení, stačí jen konstatování, že dle notářského zápisu z 26. ledna 1920 činila čistá aktiva zaozkrouhleně částku 114 000 korun, přičemž vybavení zátkářské provozovny bylo oceněno na 3 133 korun.

Oprávnění k dalšímu provozování výroby zátek po manželovi přešlo na Lauru Polákovou a ta 15. prosince 1921 podnik pronajala dvěma společníkům, Antonínu Krejzovi a Antonínu Vondrákovi, kteří v následujícím roce obnovili výrobu. V roce 1927 pak přikročili ke stavbě vlastní moderně vybavené továrny na parcele č. 326 v Nádražní ulici a po její kolaudaci na podzim roku 1928 přenesli výrobu sem. Tím byla učiněna definitivní tečka za existencí Polákova závodu.

18/ Firma F. Prokopp, Speditions-, Kommissions- und Kohlengeschäft in Leipnik, zapsána do obchodního rejstříku u Krajského soudu v Novém Jičíně dne 14. prosince 1916.

19/ Tito obdrželi z pozůstalosti víceméně symbolickou částku necelých 17 000 Kč.

Příběh Josefa Poláka je dalším kamínkem do dosud značně nezaplňené historické mozaiky lipnických malých a středních podnikatelů. Ukazuje muže, který se již v nikoli mladistvém věku a s ne zcela všední minulostí odhodlal vykročit na samostatnou podnikatelskou dráhu v jemu ne právě důvěrně známém městě, v podnikání uspěl a mnohonásobně zhodnotil vložený kapitál a i přes nepříznivé vnější okolnosti si udržel činorodý elán až do posledních chvil života.

Filip Gregor

Úspěchy a prohry sociálního demokrata Františka Lančíka v kontextu jeho životních osudů Část druhá 1938–1976

Úvod

Úspěchy a prohry. Přesně tato slova vystihují životní osud Františka Lančíka, jedné z významných přerovských osobností. V první části tohoto textu uveřejněného ve Sborníku Státního okresního archivu Přerov v roce 2019 byla věnována pozornost jeho profesnímu růstu, který byl završen zvolením do úřadu starosty města Přerova v roce 1938.^{1/} Na tento úspěch nyní navážeme a dále v této části představíme Lančíka coby účastníka druhého odboje. Navzdory záslužné činnosti, kterou v jeho rámci vykonal, si na druhou stranu osud vybral krutou daň na jeho rodině. Manželka, dcera a syn, rovněž aktivní ve druhém odboji, padli za vlast a konce války se nedožili. S touto tragickou skutečností se Lančík nikdy nevyrovnal. Zklamán zmařenými ideály a následně směrem čs. politiky po únoru 1948, dožil zbytek života v ústraní a politicky se již neangažoval. V souvislosti s tím vyvstává otázka, zda lze označit rodinnou tragédii za argument, který Lančíka uchránil od politického procesu, kterému by byl jako „západní voják“ s největší pravděpodobností po roce 1948 vystaven.

V úřadu přerovského starosty (1938–1939)

V lednu 1938 rezignoval ze zdravotních důvodů na úřad přerovského starosty Richard Kleiber. Dne 3. března byl spolu s novými náměstký zvolen do konce volebního období (tzn. do května 1938) starostou sociální demokrat František Lančík. Během dvouměsíčního působení v úřadu se kromě úředních povinností zúčastnil několika akcí. Na začátku března promluvil na pohřbu bývalého přerovského starosty PhDr. Karla Bořeckého. V dubnu podpořil v Přerově protestní akce proti obsazení Rakouska Německem nebo vystoupil na Masarykově náměstí během manifestace

1/ GREGOR, Filip: Veřejná činnost sociálního demokrata Františka Lančíka v kontextu jeho životních osudů. Část první 1886–1938. In: LAPÁČEK, Jiří (a kol.): *Sborník Státního okresního archivu Přerov*. Přerov 2019, s. 111–126.

Náměstí T. G.
Masaryka,
v pravém rohu budova
radnice. MKP

studentstva za brannost a nedotknutelnost československých (dále jen čs.) hranic. Také se objevil na srazu čs. dobrovolníků z let 1918–1919 nebo branném srazu čs. motoristů. Bez Lančíkovy přítomnosti se rovněž neobešla ani pietní vzpomínka na Žerotínově zámku za zesnulého M. R. Štefánika.

V rámci těchto akcí měl možnost veřejně vystoupit s projevem a dotknout se i některých aktuálních otázek. Jednou z nich byla například otázka rostoucího nebezpečí ze strany sousedního Německa. I přesto, že vyzýval přítomné k zachování klidu, neopomenul dodat, aby byli v případě potřeby připraveni postavit se proti tomuto nepříteli.^{2/}

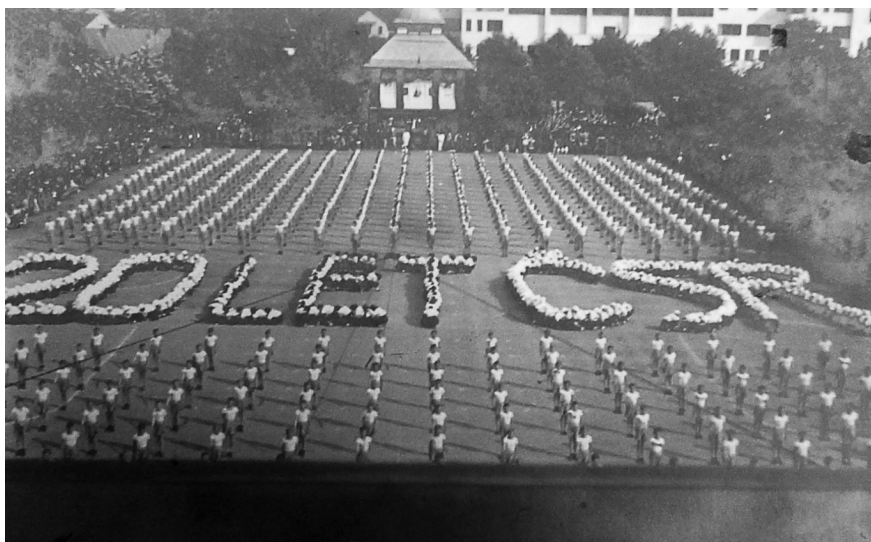
Mezitím se na hranicích Československa začalo postupně soustřeďovat německé vojsko. Nárůst počtu německých divizí vedl ministra národní obrany Františka Machníka k vyhlášení mobilizace. Přerovské nádraží se postupně plnilo mladými muži, kteří čekali na své vlaky, aby je dopravily na místa určení. Záložníci byli soustředěni na čs. hranicích, aby se tak předešlo výtržnostem a násilím.

„Noc dne 21. května byla vlahá, májová. Po cestách duněly vozy s vojenskými náklady. V těch dnech docházelo v pohraničí k častým incidentům. Nepokoje byly způsobeny i předvolební náladou a agitací, neboť na 22. května byly v řadě obcí a měst vyhlášeny obecní volby.“^{3/} Ty se konaly také v Přerově, kde zvítězila sociálně demokratická strana. Deník Hlas lidu si sice postěžoval, že „řada příslušníků strany nastoupila právě v sobotu, přede dnem volby, vojenské cvičení, čímž vznikl straně značný úbytek hlasů.“^{4/} I tak ale získala oproti minulým volbám o 475 hlasů více. Pro nadcházející volební období si strana vytyčila splnění úkolů v následujících oblastech. První souvisela se stavební činností. Kromě výstavby Masarykova památníku či dětského hřiště měla být do pěti let postavena nová budova reálného gymnázia,

2/ Zemský archiv Opava pobočka Státního okresního archivu Přerov (dále SOKA Přerov), fond Sbírka rukopisů, inv. č. 89, fol. 4–10.

3/ SOKA Přerov, fond Sbírka rukopisů, inv. č. 89, fol. 12.

4/ *Vítězství sociální demokracie ve volbách do městského zastupitelstva v Přerově*. Hlas lidu, č. 41, 25. 5. 1938, s. 3.

Oslava 20. výročí ČSR, sokolský stadion Přerov, 1938. SOkA Přerov

obecná škola Blahoslavova, škola pro dívky, živnostenská škola pokračovací nebo rozšířena průmyslová škola. Druhá oblast souvisela se zajištěním bezpečnosti obyvatelstva prostřednictvím budování krytů a rozhlasových zařízení do jednotlivých čtvrtí jako příprava na blížící se válečný konflikt. Třetí zahrnovala věci sociální a zdravotní. Kromě zajištění dostatečného zásobení města vodou měla být rozšířena elektrická síť a sníženy ceny elektrického proudu. Rovněž se měla vybudovat tržnice s chladírnami, rozšířit nemocnice o ženské, dětské a chirurgické oddělení a do šesti let se mělo vystavět 400 bytů pro chudé a 150 pro tzv. gážisty.^{5/}

Vítězství strany ve volbách ale byla jedna věc, prosazení vytyčeného programu zase věc druhá. Zde se však nemusela ničeho obávat, protože na schůzi obecního zastupitelstva dne 22. května 1938 opět obhájil úřad starosty známý a schopný funkcionář František Lančík.^{6/} Při řádné volbě dostal nadpoloviční většinu hlasů a byl zvolen na následující čtyřleté období, z něhož v důsledku politických událostí naplnil deset měsíců. Zůstává otázkou, zda jeho volbou nebyl sledován nějaký vyšší cíl. Protože skutečně v této vyhraněné době stačila pro volbu starosty pouze několikaletá práce pro obec a znalost obecních problémů?

Z důvodu nestabilní politické situace se objevila v této době myšlenka připravit také mládež na případnou obranu státu. Realizovala se během

5/ SOkA Přerov, fond Lančík František, kart. 3, inv. č. 146, *Volební tiskoviny*, nefol. (Přerovském voličstvu).

6/ Při volbě bylo odevzdáno 42 hlasů. František Lančík obdržel 39 hlasů. Jeden byl určen Vojtěchu Rytířovi a dva byly prázdné. SOkA Přerov, fond Archiv města Přerov, nezpracováno, *Zápis zastupitelstva 1938–1940*, nefol. (schůze ze dne 22. 5. 1938).

Program slavnosti 20. výročí ČSR, 1938.
SOkA Přerov

PROGRAM SLAVNOSTI :	
STŘEDA 25. KVĚTNA 10•30 h.	Masarykovo náměstí : Sraz školní mládeže pod stát. vlajkou 1. <i>Sub. : U nový život</i> 2. <i>Fr. Kočí : Republika milená (dětský sbor)</i> 3. <i>O. Scheinpflugová : Slyš! (sborová recitace)</i> 4. <i>Slib mládeže</i> 5. <i>Projev pres. Dr. E. Beneše vysílaný rozhlasem</i> 6. <i>Státní hymna</i> 7. <i>Sejmutí státní vlajky</i>
NEDĚLE 29. KVĚTNA 13•00 h. 13•30 h. 14•15 h.	Řadění průvodu v ulicích u n. Svobody Pochod školní mládeže ulicemi města Masarykovo náměstí : 1. <i>Vytyčení vlajek Malé dohody</i> 2. <i>Tovačovský : Mlá vlasti (zpívají sdrůž. pjev. spolky)</i> 3. <i>Pozdravy</i> 4. <i>Slavnostní pochod před vlajkami Malé dohody</i>
15•15 h.	Sokolský stadion : Tělocvičná scéna «DĚTI REPUBLICY»
<hr/>	
Ceny míst na 29. května :	Lože sedadlo 8 Kč, střední tribuna 5 Kč, boční 3 Kč, ochoz k stání 2 Kč. Studenti a vojáci 1 Kč.
Hudby: DTJ, Rund, Žerotín. Za nepřízniv. počasí odkládá se na 12. června. Čistý výnos na zotavení škol. mládeže. Klavír Petřof zapůjčila fa R. Ondráček.	

oslav 20. výročí ČSR a kulturní akce Děti republice. Dne 25. května se sešlo na Masarykově náměstí v Přerově na 3 000 dětí školou povinných, aby před státní vlajkou slíbily věrnost Československé republice a odkazu prezidenta T. G. Masaryka a Edvarda Beneše. Podle Lančíka přihlášení se k těmto symbolům mělo společně s vírou v ochranu republiky čs. armádou tvořit hráz proti přicházejícímu násilí. „*Naše vlast je v nebezpečí. Nepřipustíme, aby zločinná ruka na ni sáhla. Naši záložníci uposlechli výzvy vrchního velitele armády k nastoupení vojenské služby a v několika hodinách byla vytvořena na našich hranicích bariéra dobře vyzbrojených mužů, kteří nepřipustí, aby ani píď půdy nám nebyla odňata.*“^{7/} Bohužel, i přes připravenost čs. jednotek byla nakonec tato hráz o několik měsíců později prolomena.

Dne 12. července 1938 začalo v Přerově nové volební období. Po přidělení referátů^{8/} členům obecního sboru na první povolební schůzi přerov-

7/ SOkA Přerov, fond Sbirka rukopisů, inv. č. 89, fol. 13.

8/ Lančík si jako zastupitel přidělil referáty v odboru sociální a bytové péče, dopravním, elektrárenském, finančním a zaměstnaneckém. V obecní radě si ponechal referáty v komisích dopravní a sociální a bytové péče. SOkA Přerov, fond Archiv města Přerov, nezpracováno, *Zápis zastupitelstva 1938–1940*, nefol. (Zápis o volbě komisí, 14. července 1938). Dále SOkA Přerov, fond Archiv města Přerov, nezpracováno, *Zápis rady 1938–1940*, fol. 1.

Číslo domu: 10
 Místec Masaryk
 Příhl. dne od 1911 z Přiját do Přerova dne 28.5.1924 čís. 681

Rodinný list.

Číslo indexu: 2565
 Dom. list 9.1.1910 č. 10

Jméno a příjmení členů rodiny	Po- hlaví můž. žen.	Rok a den narození	Rodiče, politický okres a země	Obec domovská, politický okres a země	Stav			Vyznání	Povolání, zaměstnání
					svob.	žen.	ovčov. rozv.		
Manžel František	1	1886	Slávek Měmertz	Přerov	1			č. k. křesťanské	č. k. rolník
II. manželka Hermína	1	1893	Krasno tal. Meričko					208. Dvora Kova	č. k. rolník
II. manžel Jaroslav	1	1891	Přerov	mikrosvět	31.12.1887			5713 1928 o. k. odd. v Přerově	střední škola
1 dítě Zláta Eva	1	1924	- - -	15.11.1940 ml. elavská 15.11.1941 domov.					mělník

Manželka Hermína, zemřela 3.6.1942 v Brně. Landes-Kultus-u. Militärant
 Dcera Eva, zemřela dne 25.6.1942

Novo Famil. Kárto avuš. 1911
 Nový rosin. list vyřazen.

Přihlašovací karty obyvatel, Lančíkovi. SOKA Přerov

ského zastupitelstva pronesl starosta Lančík projev, ve kterém upozornil na některé problémy města brzdící jeho další rozvoj. První se týkal zmírnění bytové otázky. Úhrnem 947 občanů žádalo město o byt. Do té doby byli nuceni bydlet v blízkém okolí. Zmírnit tuto krizi sice pomáhaly i některé přerovské podniky (např. Československé státní dráhy nebo Optiko-techna), nicméně ani ony jich nedokázaly opatřit dostatečný počet.^{9/} Pro město bylo prioritním úkolem vyřešit bytový problém i z jiného důvodu. Výstavbou dalších bytů by se peníze občanů zde sice pracujících, ale nebydlících opět vracely do obecního rozpočtu a město by o tyto prostředky, jak bylo dříve patrné, již nepřicházelo. Vypracoval se tedy plán na stavbu velkého obytného domu s malými byty na ulici Na Odpoledni. K jeho kolaudaci bylo přikročeno následujícího roku. Potřebná byla i výstavba nové budovy pro Rodinnou školu pro ženská povolání. K realizaci stavby nakonec došlo díky dojednané půjčce dvou milionů korun od jednoho z přerovských penzijních ústavů. Podle Lančíka měla být přínosem pro děti občanů. Blížící se válečný konflikt rovněž znamenal nutnost zabývat se otázkou bezpečnosti. Proto Lančík předstoupil s dalšími plány na stavbu vojenských objektů. Na druhou stranu vyjádřil nesouhlasné stanovisko

9/ Mezi léty 1920-1938 bylo vystavěno 2.304 domů z toho 1.390 přizemních, 663 jednopatrových, 110 dvoupatrových a 58 třípatrových. SEHNÁLEK, PETR: *Procházka zapomenutým Přerovem*. Přerov 2017, s. 9.

Přihlášení dne	Bydliště	Odhlášení dne	Přihlášení dne	Bydliště	Odhlášení dne
	x) Syn Jaroslav, úmrtí list, zemřel 2.7.1941 padl Löwe Park u města Kere, Anglie. Praha 5.2.1946 Rozs. komise Adm. L. estates Czechos. Army Depot.				
	Okr. nár. výbor v Přerově, ze dne 4.10.1949 č. j. 275 20.9.1949 kv/ko pravoplatným usnesením okr. soudu odd. I., v Přerově, ze dne 11.6.1948 čís. M 2/490 prohlášen za mrtva.				
	Pravděpodobné místo úmrtí jest Město Löwe Park Farm v Anglii.				
	Den jeho úmrtí se považuje 2.7.1941.				

Přihlašovací karty obyvatel, Lančíkovi. SOKA Přerov

s vysokou finanční povinností obce platit za tuto výstavbu, protože to zatěžovalo obecní rozpočet. Proto vyzval stát k většímu finančnímu zapojení.^{10/}

Další realizaci Lančíkových plánů na rozvoj Přerova nepřály mezinárodně-politické události. O vážnosti situace dokonce mluvila na posledním veřejném politickém projevu v Přerově poslankyně Františka Zemínová nebo během prvního výročí úmrtí T. G. Masaryka starosta Sokola Sylvestr Pleva. „Přisaháme, že nikdy nedopustíme, aby Československá republika byla zničena. Čekáme na zavolání, že je třeba se bránit. A bránit se budeme ze všech sil, tvrdě a neúprosně, nebudeme se ohlížet na přesilu, ani na oběti a ubráníme se.“^{11/} Vlastenecká slova ale změnilo politické rozhodnutí. Dne 19. září 1938 předložila britská a francouzská vláda doporučení československé vládě, aby odevzdala okresy s více než 50 % německého obyvatelstva Německu. Doporučení ale Hodžova vláda zprvu odmítla. Nakonec ho přijala s nadějí, že tím přináší oběť pro zachování míru. Rozhodnutí vyvolalo v českém národě zklamání. Přerovský deník *Obzor* psal o těchto událostech následující: „Přerovští občané manifestují ve chvíli velké bolesti za pravdu, svobodu a republiku. ... Do hrobového ticha zazněly hlasy.

10/ SOKA Přerov, fond Archiv města Přerov, nezpracováno, *Zápisy zastupitelstva 1938-1940*, nefol. (schůze ze dne 14. 7. 1938).

11/ SOKA Přerov, fond Sběrka rukopisů, inv. č. 89, fol. 20.

A pak se už vzduch rozehřměl mohutnou, spontánní manifestací poctivých lidí.^{12/} Ve stejné době konalo svoji schůzi přerovské zastupitelstvo. Hluk, šum, zpěv hymny zaznívaly otevřenými okny do zasedací síně na Masarykově náměstí. Nastalá situace přiměla některé její členy schůzi opustit a připojit se ke skupinám protestujících. Jejich požadavek na obranu vlasti, ale i přes vyhlášenou mobilizaci vyslyšen nebyl. Uskutečnila se další jednání mezi Hitlerem a Chamberlainem a nakonec byla na 29. září svolána schůzka zástupců Německa, Itálie, Francie a Velké Británie do Mnichova. Následující den byla uzavřena dohoda o odstoupení čs. pohraničí ve prospěch Německa. Vláda a prezident republiky mnichovský diktát přijali. Rozhodnutí o mnichovské dohodě vyslechli Přerované s odporem v pátek 30. září v 16:30 hodin. Protestní akce svůj cíl nesplnily. Pokleslou náladu se alespoň snažil pozvednout starosta Lančík ve svém projevu. Je zajímavé, že v něm z důvodu zachování bezpečnosti nejenom přerovských občanů již nedoporučoval proti rozhodnutí mocností klást jakýkoli odpor. „Bolestný byl pro nás Vestfálský mír po třicetileté válce, bolestná byla doba temna, éra Bachova i útisk za světové války. Všechno jsme přečkali. Občané našeho města jsou roztrpčeni nad činem v Mnichově. Litost, která nám vehnala slzy do očí a mužům zatařala pěsti, je nevýslovná. Mnohý by se raději pustil do boje a riskoval život. Nebylo by to však moudré. Doba nám přikazuje žít a pracovat a vyčkat do doby, kdy se vše zase obrátí k lepšímu.“^{13/}

Poměry se nicméně zhoršovaly. V Přerově se například museli obecní funkcionáři potýkat s příchodem značného počtu uprchlíků z pohraničí, kteří ve městě hledali azyl. Zajistit ubytování pro tyto osoby se snažili kromě městské rady také Československý červený kříž nebo přerovský spolek Vlasta. Současně s tímto hledali obecní úředníci prostory k ubytování části pěšího pluku č. 34, který dříve sídlil v Bruntále. Nejzávažnějším rozhodnutím se však v důsledku zhoršujících se finančních poměrů Přerova stalo do konce roku zastavení všech městem finančně podporovaných prací mimo ty naprosto neodkladné. Výjimku dostala ale například bytová výstavba, o které se již rozhodlo na poradě vybraných zástupců města společně se staviteli dne 30. listopadu 1938.^{14/}

S nepochopením přihlížela společnost na abdikaci prezidenta Edvarda Beneše. Postupně se jejich pozornost obrátila na nově zvoleného prezidenta Emila Háchu, do jehož osoby vkládala velká očekávání. I František Lančík mohl patřit mezi ně. V proslovu u příležitosti jeho návštěvy Přerova dne 26. prosince 1938 totiž zdůraznil, že „jistě státní loď přivede z bouřného oceánu do klidných vod bezpečného přístavu.“^{15/} Na druhou stranu jako stoupenec Beneše mohl spíše v něm než v osobě Háchy spatřovat toho, kdo nakonec obnoví poměry v Československu.

Nástupem roku 1939 se Lančíkovi začaly krátit dny, které měl ve funkci starosty města Přerova strávit. Protože se nacistické Německo nespo-

kojilo s územními zisky z října 1938, přistoupilo během březnových dnů roku 1939 k úplnému rozbití Československa. Dne 14. března 1939 byl s podporou Německa vyhlášen samostatný Slovenský štát a již v podvečer zahájila německá armáda obsazování Moravské Ostravy. V průběhu noci na 15. března přicházely do Přerova zprávy o německé okupaci. Když se ukázalo, že jsou pravdivé, svolal Lančík na pátou hodinu ranní mimořádnou schůzi obecních funkcionářů. Kromě probíhající okupace českých zemí přítomně informoval o příchodu německého vojska do Přerova okolo deváté hodiny a uschování zlatých mincí a originálů Komenského rukopisů. Při této příležitosti se schválil text vyhlášky s pokyny pro obyvatelstvo o nastalé situaci.

Po příjezdu německých vojsk dohlížel Lančík z funkce starosty na plnění nařízení vlády a dále požadavků německých vojenských velitelů. Byl pověřen udržením klidu a pořádku ve městě nebo měl na starosti hladký průběh při zásobování a ubytování vojska. Také se zúčastnil porady hospodářských činitelů v Grandhotelu Lipner, na které se mimo jiné otevřela otázka uzavření německé jednotřídní školy v Přerově. Podle jeho názoru byla porada svolána proto, aby Němci zjistili, do jaké míry podporuje přerovská německá menšina Adolfa Hitlera.

Dne 16. března byl vyhlášen protektorát Čechy a Morava. Od této chvíle dohlížela na činnost českých autonomních orgánů německá správa. Po několika dnech se na přerovské radnici objevil německý úředník, který na starostu Lančíka činil kromě neopodstatněných výtek nátlak, aby rezignoval na funkci starosty. Postačovala pouhá skutečnost, že byl příslušníkem sociálně demokratické strany. Lančík si byl vědom závažnosti situace. Proto nejdříve svolal mimořádnou schůzi výkonného výboru místní organizace sociálně demokratické strany, na které měla být nastolena otázka jeho rezignace. Výkonný výbor dospěl k rozhodnutí, aby z důvodu bezpečnosti sám odstoupil z funkce starosty. Stejný názor mu sdělil i Bohuslav Šída, člen zemského výboru v Brně. Návrh nucené rezignace podal na schůzi městského zastupitelstva a dne 25. března 1939 opustil úřad starosty. V této věci vyzdvihl náměstek starosty P. Alois Čáp jeho intenzivní práci, která „spadala do těžkého hospodářského a politického období, jež vyžadovalo odpovědnost a opatrnost. Protože k tomu měl své důvody, nebyla jeho rezignace nepřijata.“^{16/} Až do rozpuštění přerovského obecního zastupitelstva v roce 1940 rozhodoval o obecních záležitostech druhý náměstek starosty Jan Moulík. Po jeho odvolání bylo vedení města až do skončení války v rukou jmenovaných vládních komisařů.

Výsledkem Lančíkovy práce v úřadu starosty bylo dokončení budovy školy pro ženská povolání, dále byl vystavěn podjezd u Předmostí či dobudováno letiště, jehož výstavbu zdržely spory o odprodej patřičných pozemků. Jak uvedl na schůzi přerovského zastupitelstva dne 31. října 1938, „vyžaduje změna poměrů neustálé zásahy a jednání ze strany města a to jak u nadřízených úřadů, tak i u korporací a jednotlivců, aby zájmy mēs-

12/ Místní zprávy. Obzor, č. 226, 2. 10. 1938, s. 4.

13/ SOKA Přerov, fond Sbirka rukopisů, inv. č. 89, fol. 29.

14/ Očekáváme silný stavební ruch v Přerově. Obzor, č. 276, 2. 12. 1938, s. 2.

15/ SOKA Přerov, fond Sbirka rukopisů, inv. č. 89, fol. 31.

16/ Rezignace přerovského starosty přijata. Obzor, č. 74, 29. 3. 1939, s. 3.

ta a jeho obyvatelstva neutrpěly újmy.^{17/} Na druhou stranu modernizovat radnici na náměstí T. G. Masaryka, vybudovat kulturní dům s knihovnou a čítárnou nebo postavit živnostenskou školu a kanalizační sběrač na ulici Lešetínská se již realizovat nepodařilo, mimo jiné také proto, že většina peněžních ústavů přestala od druhé poloviny roku 1938 poskytovat investiční výpůjčky.^{18/}

V neposlední řadě je zapotřebí zdůraznit, že po zřízení protektorátu Čechy a Morava vystupoval starosta Lančík při jednání s německými orgány jako uvědomělý Čech. U německých velitelů se zasazoval o to, aby v případě střetů civilního obyvatelstva s německým vojskem sami nezasahovali, ale aby konflikt řešila přivolána místní policie. Také provedl úspěšný zásah proti skupině členů Národní obce fašistické, kteří se pokusili vypálit přerovskou synagogu. Výše zmíněné ukazuje na zájem starosty o občany města a město samotné.

Aktivním účastníkem druhého odboje (1939–1945)

Z Lančíkových vzpomínek na válečné události vyplývá, že s okupací Československa nesouhlasil. Ihned po 15. březnu 1939 se zapojil do odbojové činnosti. Zpočátku vydával tiskoviny, které informovaly o zatýkání čelných politických osobností nebo o událostech na železnici. Jejich distribuci pro důvěrníky z okolních okresů zajišťoval syn Jaroslav nebo manželka Hermína. To ovšem nestačilo, proto začátkem června 1939 svolal do lesů nad obcí Veselíčko tajnou schůzku, na které se domluvil s osmnácti spolehlivými dělníky a železničními zaměstnanci, povětšinou členy bývalé sociálně demokratické strany, na ilegální činnosti, spočívající v sabotážní činnosti na dráze, distribuci ilegálních tiskovin nebo opatřování výbušnin z okolních kamenolomů z Veselíčka, Výklek, Podhoří, Olšovce a Podhůry pro vyhození železničních mostů na hlavní trati u Jezernice v případě vypuknutí války.^{19/}

Lančíkova přímá aktivita v přerovské odbojové skupině, která byla později označena jako Lvíce III, ovšem netrvala příliš dlouho.^{20/} V souvislosti s předpokládaným vypuknutím války připravovaly německé bezpečnostní složky v rámci akce Albrecht der Erste zatýkání případných odpůrců nacistického režimu v protektorátu Čechy a Morava. Byl mezi nimi i Lančík, protože koncem července 1939 ho blízký známý informoval o zatýkání politicky činných osob z řad socialistů a varoval ho před možným zatčením. Proto se dne 20. července 1939 odebral do ilegality do Rožnova pod Radhoštěm.^{21/} Zde na chatě v Kyčerách byl Rudolfem

17/ SOKA Přerov, fond Archiv města Přerov, nezpracováno, *Zápisy zastupitelstva 1938–1940*, nefol. (schůze ze dne 31. 10. 1938).

18/ SOKA Přerov, fond Archiv města Přerov, nezpracováno, *Zápisy rady 1938–1940*, fol. 323. Také MOULÍK, Jan: *Budoucnost Přerova v nových poměrech*. Obzor, č. 66, 19. 3. 1939, s. 1.

19/ František Lančík vzpomíná. Kultura Přerova, červenec 1966, s. 51.

20/ SOKA Přerov, fond Český svaz protifašistických bojovníků – okresní výbor Přerov (dále jako ČSPB Přerov), inv. č. 1/2650, *Lvice III – seznam a činnost této skupiny vedoucí František Lančík*, fol. 1–2.

21/ František Lančík vzpomíná. Kultura Přerova, červenec 1966, s. 52.

VYHLÁŠKA

**Republika jest přechodně
obsazována brannou mocí
Německa. Také město Přerov
bude zabráno.**

Městská rada žádá občanstvo, aby každý se věnoval svému povolání a nedal se strhnouti ani k projevu ani k činu, který by mohl uškoditi.

Klid může mnoho zachrániti!

Dne 15. března 1939.

Městská rada v Přerově.

Starosta: Fr. Lančík.

Vyhláška o obsazování Přerova německou brannou mocí ze dne 15. 3. 1939.
SOKA Přerov

Konsulát republiky Česko-Slovenské v Agde
Odvodní (presentační) komise / Conseil de révision
Feuille de revision No. 227

1	Den odvodu (presentace) Jour de recensement	20. 3. 1939
2	Jméno a příjmení, hod. a br. poměr Nom, prénom, grade, sit. mil.	Lančík Jaroslav
3	Let, rok a místo (okres) narození Age, année, lieu, département de naissance	24. 10. 1886 Hulín - Kromauč
4	Domovská příslušnost, místo, okres, země Lieu, département, pays Indigénat	Přerov
5	Bydliště Domicile	Přerov - Lešetínská I/18
6	mateřská řeč langue maternelle	česká
7	ženat, svobodn marié, célibataire	ženat
8	náboženská religion	katolický
9	povolání profession	učitel
10	Zvláštní voj. výcvik a druh zbraně origine militaire	vojsko u vyjezd
11	Výška těla v cm hauteur en cm	167 cm
12	Délka chodidla v cm longueur des pieds en cm	28 cm
13	Lékařská klasifikace a odvodní rozhodnutí classification médicale, Décision du Conseil de révision	schopen bez vad
14	Poznámka Observations	

není-li jinak nařizováno, budete k nastoupení činné služby vojenské povoláni
Odvodní (presentační) lístkem.
Odvodní (presentační) lístek dobře uschovejte; při nastoupení vojenské činné
služby jste povinen přinést ho sebou.

Předseda odvodní komise:
Président du Conseil de révision:
[Podpis]

Odvodní lístek Fr. Lančíka, Agde, 1939.
VÚA–VHA Praha

Dvořákem informován o gestapem provedené domovní prohlídce v Lančíkově domě a o postupu práce v domácí odbojové organizaci, jejíž ústřední postavou se mezitím stala učitelka Růžena Stoklásková.

Pobyt v chatě se stával pro Lančíka nebezpečný. Proto se po dlouhém zvažování situace a konzultaci se svojí rodinou odhodlal, že odejde do československé zahraniční armády do Polska, ustanovené dne 30. dubna 1939, a jako voják bude v jejích řadách bojovat se zbraní v ruce proti okupantům za osvobození československého státu.^{22/} Dostat se na místo mohl pouze ilegálním přechodem hranic, který s sebou přinášel značná rizika. První přechod hranic cestou přes Polsko na konci srpna 1939 se mu bohužel nezdařil. Jak uvádí v osobní vložce ke kmenovému listu, ukrýval se

22/ Po odchodu Františka Lančíka do zahraničního odboje ohlásila jeho manželka protektorátním úřadům, že je nezvěstný. Ačkoli to není z pramenů zřejmé, mohl být dokonce úřady prohlášen za mrtvého, neboť z policejní přihlášky ze dne 9. března 1942 vyplývá, že jeho manželka byla vedena jako vdova. SOKA Přerov, fond Sbirka přihlášek pobytu obyvatel, *Lančíková Hermína*, nefol.

pak několik týdnů v lesích mezi Radhoštěm a Vsadským Cábem.^{23/} Úkryt ale nebyl bezpečný. Po zjištění, že na něho byl vydán gestapem zatykač, se rozhodl podniknout druhý pokus o přechod hranic protektorátu. Pomoc mu poskytl Karel Smělík z Přerova, vlakvedoucí na dráze. Předal Lančíkoví uniformu železničního zaměstnance a nějaké cizí peníze. Z důvodu bezpečnosti doporučil Lančíkoví místo přechodu do Polska přechod přes Slovensko do Maďarska, kde se měl registrovat na francouzském konzulátu a zároveň vstoupit do cizinecké legie.^{24/}

Samotný přechod byl naplánován na začátek září 1939. V té době ale Německo přepadlo Polsko a Velká Británie s Francií reagovaly na tento čin vypovězením války Německu. Začala druhá světová válka. Protože polská cesta byla uzavřena, využil tzv. balkánskou cestu, která vedla z protektorátu přes Slovensko.^{25/} Z odvodního lístku vyplněného v Agde v říjnu 1939 je zřejmé, že se mu přechod do zahraničního vojska nakonec podařil. Ale jaké byly jeho kroky od září 1939 až do dne odvodu? Odpověď na tuto otázku přibližují kromě záznamů v osobní vložce ke kmenovému listu jeho dochované vzpomínky.^{26/} Pro jejich sepsání využil svého válečného deníku, který se ale do dnešních dnů nedochoval. Z jeho vzpomínek na přechod do zahraničního vojska jasně vyplývá, že samotné přechody neprobíhaly bez komplikací. Ovšem díky štěstí a pomoci osob zapojených do odboje byly úspěšné. Dnes již nezjistíme, jestli jeho přechod probíhal skutečně tak, jak si ho zaznamenal. I přesto je ale jeho popis důležitým pramenem, neboť podobné problémy, se kterými se setkal, mohli řešit i jiní jednotlivci, odcházející do zahraničního vojska.

Nyní se vraťme zpátky k Lančíkově cestě. V přestrojení za železničního zaměstnance odešel pěšky z Rožnova pod Radhoštěm do Horní Lidče s úmyslem použít nákladní vlak k přechodu přes hranice na Slovensko. Tato stanice společně s jejím okolím ale byla střežena početnou německou pohraniční stráží. Po příjezdu se proto vydal do místního hostince, kde, jak uvádí, se snažil získat informace o odjezdu vlaků na Slovensko nebo místě, kde by mohl hranice přejít pěšky. Zde navázal kontakt s železničním zaměstnancem, který mu sdělil, že navečer odjíždí na Slovensko jedním vlakem směr Púchov.^{27/} Za nějakou dobu přijel od Vsetína nákladní vlak směrem na Púchov. Lančík opustil svůj úkryt a naskočil do předem vytipovaného vagonu. „Po naskočení jsem vagon uzavřel a držel obě dveře za kliky. Okénkem jsem pozoroval ozbrojené hlídky na mostě přes dráhu, které

pozorovaly průjezd celé soupravy, zda není někdo skrytý v otevřených vagonech.“^{28/} Přejezd přes hranice se podařil. V Púchově si z bezpečnostních důvodů upravil znak na železničářské čepici, aby nebylo nápadné, že přichází z protektorátu. Dále pokračoval do Vrútek, kde očekával pomoc opět železničních zaměstnanců. Aby nezbudil zbytečnou pozornost u pokladny na nádraží v Púchově, požádal pouličního prodávče o zakoupení jízdenky do Vrútek. Ten mu za úplaty jízdenku koupil a Lančík dále pokračoval v cestě. Šťastnou náhodou se jeho vlak vyhnul gardistické hlídce, která prováděla vlakové kontroly a podezřelé osoby zatýkala a předávala německým orgánům. Bez dalších komplikací pak dorazil až do Zvolena. Po příjezdu se obrátil o pomoc na tamního dílenského železničního mistra Longauera, který byl spojkou pro přechody do zahraničí. Za pomoci českých úředníků v místní bance obdržel maďarské peníze a následující den odjel do Kalinova, kde u maďarských hranic vyhledal nájemce zemědělské usedlosti. Po přátelském přijetí se Lančíka ujal mladý muž, který ho bezpečně převedl na nádraží do Lučence. Zde se informovali na odjezd vlaku do Budapešti. Vzbudili ovšem pozornost místního strážníka, který je začal sledovat. Lančík se proto ukryl v nábytkovém voze stojícím u železničního skladiště. Za chvíli se objevil průvodce s možností odjezdu do Budapešti autobusem. S tímto návrhem Lančík souhlasil a „se zakoupenou jízdenkou u řidiče jsem se posadil na zadní sedadlo, kde jsem se cítil nejjistěji a vydal se na další etapu mé cesty do Budapešti“.^{29/}

V Budapešti se z neznámých důvodů namísto registrace na francouzském konzulátu, jak to dělala většina uprchlíků, měl podle doporučení hlásit na ústředí odborové organizace kovodělníků. Na určené místo sice dorazil, ale pojal podezření po německy vedeném rozhovoru s tamním vrátným, a proto ukončil rozhovor a odešel. Podařilo se mu zřejmě v danou chvíli uniknout zatčení ze strany maďarských celníků a četníků, kteří podobné uprchlíky vraceli zpět na slovenskou stranu hranic nebo je zadrželi a eskortovali do věznice v Budapešti.

„V železničářském oblečení jsem byl nápadný a na první pohled bylo zřejmé, že jsem cizinec.“^{30/} V této situaci se obrátil na maďarský konzulát s prosbou o pomoc. Proč opět nevyužil pomoci konzulátu francouzského, je nejasné. Cílem návštěvy maďarského konzulátu se stala snaha získat vízum do Bělehradu, kde se měl znovu pokusit o přihlášení do cizinecké legie. Získání víza se zpočátku zdálo být nemožné, protože v cestovním pase neměl potvrzení o přechodu protektorátních hranic na Slovensko a překročení hranic ze Slovenska do Maďarska. Využil proto znalosti srbštiny a dostal se až k jednomu z vedoucích pracovníků konzulátu. Po dlouhém rozhovoru nakonec potřebné vízum obdržel a vydal se na cestu do Bělehradu, kde se měl hlásit na československém velvyslanectví. Budova ale již byla obsazena nacistickými orgány. Proto kontaktoval osobu, pracující

23/ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha (dále jako VÚA-VHA Praha), fond Kmenové listiny, *František Lančík*, nefol. (Osobní vložka ke kmenovému listu).

24/ SOkA Přerov, fond Lančík František, kart. 1, inv. č. 14, *F. Lančík – činnost od 15. 3. 1939 do odchodu do zahraničního vojska, rukopis (opis J. Tomčíka)*, fol. 3.

25/ Nejčastější trasy zde byly Nitra – Nové Zámky, Krupina–Šahy nebo prostor Lučence a Jelšava, který nakonec Lančík použil.

26/ SOkA Přerov, fond ČSPB Přerov, inv. č. 1/5374, *Lančík František vzpomíná v roce 1966*. Nebo také *František Lančík vzpomíná*. Kultura Přerova, únor 1966, s. 7–9; květen 1966, s. 25–26; červenec 1966, s. 50–53.

27/ VÚA-VHA Praha, fond Kmenové listiny, *František Lančík*, nefol. (Osobní vložka ke kmenovému listu).

28/ SOkA Přerov, fond ČSPB Přerov, inv. č. 1/5374, *Lančík František vzpomíná v roce 1966*, fol. 1.

29/ Tamtéž, fol. 2–3.

30/ Tamtéž, fol. 3.

František Lančík, portrétní fotografie. SOkA Přerov

Jaroslav Lančík. SOkA Přerov

v Bělehradě pro čs. domácí odboj. Od ní získal informaci, že jsou formovány další odbojové skupiny a přechody do zahraničí.^{31/}

V součinnosti s francouzským konzulátem byl v Bělehradě společně s dalšími uprchlíky zaregistrován a dne 22. září 1939 podal místo původně zamýšlené přihlášky do cizinecké legie ústně přihlášku do čs. zahraniční armády formující se ve Francii. Jejím zformování předcházela vznik Československé vojenské kanceláře v Paříži pod vedením divizního generála Sergeje Ingra. Se souhlasem francouzské vlády byl vybrán středomořský přístav Agde, který se stal centrem čs. zahraničního odboje. Koncem září se zde zformovala první jednotka – 1. československý náhradní prapor (1. pěší pluk), o měsíc později 2. pěší pluk a další jednotky.^{32/} Postupně do Agde mířili první dobrovolníci, mezi kterými byl také František Lančík. Společně s 45 dobrovolníky byl vybrán do jednoho z transportů, jehož byl dokonce jmenován velitelem a pověřen vypracováním plánu cesty do Agde.

Před odjezdem dne 1. října 1939 měl na starosti opatřit potraviny na dva až tři dny a dohlédnout, aby ze země nebylo vyvezeno více jak 300 dinárů na osobu. Cesta pokračovala dál do Řecka, kam dorazili následující den večer. Po výměně drachem nastoupili na vlak, který je zavezl do Soluně (Thessaloniki). Následující den ráno odcestovali do Alexandroupole. V Istanbulu, kam dorazili další den ráno, se měli hlásit u převaděče Kysilky,

31/ Tamtéž.

32/ ČEJKA, Eduard: *Československý odboj na Západě (1939–1945)*. Praha 1997, s. 129–130.

kteřý měl zařídit cestu do Bejrútu. Zde je na československém konzulátu, který organizoval v součinnosti s francouzskými úřady lodní transporty, očekával Lančíkův známý.^{33/} Je těžké říct, zda byl tento harmonogram dodržen přesně. Jisté ale je, že z Bejrútu přes Tel Aviv a Alexandrii dorazili dne 18. října ráno na loď Theophile Gautier do Marseille. „Po zakotvení naší lodi v Marseille se dále situace změnila v náš prospěch. Na loď přišel v civilním obleku čs. důstojník a oznámil, že francouzská vláda právě dovolila formování čs. vojenských jednotek.“^{34/} Prvním zastavením byl pro skupinu Fort Saint-Jean, středisko cizinecké legie v jižní Francii. Odtud ještě týž den dorazili do Agde, kde byli oficiálně prezentováni do řad čs. zahraniční armády. „Již v Jugoslávii jsem poznal, že se musím stát mladším, abych byl přijat do armády. Neměl jsem u sebe žádný doklad – jen vizitku František Lančík – starosta Přerova. Do všech dokladů jsem proto psal datum narození 5. prosince 1896. Stal jsem se tedy o deset let mladší. Až na konci války jsem to prozradil a v osobním spisu potom perem škrtnli 1896 a napsali omyl, správně 1886.“^{35/} Po následné prezenci byl u 1. jednotky pěšího pluku dne 21. října přidělen do čs. zahraničního vojska a službou přidělen k náhradnímu praporu, který se dne 15. prosince 1939 stal tzv. Náhradním tělesem (dále jako NT).^{36/} Absolvoval výcvik a započal se službou. Nebyl však zařazen k bojovým jednotkám, ale jeho hlavním úkolem se stala evidence nově příchozích v rámci prezentační komise. Tato evidenční skupina, která společně s doplňovací skupinou a kmenovou agendou tvořila základ NT, vedla formou kartotéky v evidenci všechny vojenské osoby v činné službě. Dále evidovala seznamy padlých, zemřelých, propuštěných i vyložených z branné moci a předaných do pracovních táborů, uchovávala odvodní lístky a prováděla statistiky.^{37/}

Dne 6. března 1940 dorazil do Agde podobnou cestou jako František Lančík také jeho syn Jaroslav (nar. 12. května 1921), student třetího ročníku obchodní školy v Přerově.^{38/} Setkal se s otcem, kterému podal informace o událostech přerovských odbojových skupin po jeho odchodu

33/ SOkA Přerov, fond Lančík František, kart. 1, inv. č. 3, *Doklad vydaný F. Lančíkovi, veliteli transportu dobrovolníků k další cestě (z Bejrútu přes Tel Aviv do Marseille)*, nefol.

34/ SOkA Přerov, fond ČSPB Přerov, inv. č. 1/5374, *Lančík František vzpomíná v roce 1966*, fol. 4.

35/ Muzeum Komenského Přerov (dále jako MKP), fond Archiválie, písemnosti a dokumentace dějin školství a kmenologie, inv. č. AR/145, *František Sedláček – František Lančík (5. 12. 1886–15. 1. 1976) vzpomínky na Přerov, druhou světovou válku a úvahy nad svým životem*, fol. 12–13.

36/ VÚA-VHA Praha, fond Osobní spisy, *František Lančík*, nefol. (Odvodní prezentační lístek).

37/ PIVCOVÁ, Zuzana: *Náhradní těleso ve Velké Británii 1939–1947. Inventář*. Praha 2006, s. 2.

38/ S pomocí bývalého četnického strážmistra přešel dne 31. prosince 1939 s několika osobami československé hranice. V Maďarsku byli zatčeni a krátce vězněni. Po propuštění se jim podařilo dorazit do Bělehradu, kde se přihlásili k Unii Slovanských emigrantů. Cesta dále pokračovala přes Řecko a Turecko do Bejrútu. Tam se nalodili na loď Providence, která je přepravila do Francie. SOkA Přerov, fond Lančík František, kart. 4, inv. č. 288, *Lančík Jaroslav (syn) – kalendáře s osobními poznámkami*, nefol. (Období leden–únor 1940).

František Lančík se synem Jaroslavem (vlevo) a J. Tomčíkem (vpravo), Cholmondeley park, 1940. SOKA Přerov

za hranice a upozornil ho na kód, uschovaný pod podšívku své obuvi. Měl sloužit jako klíč k poslechu šifrovaných zpravodajských sdělení z protektorátu do Francie, z důvodu nefunkčnosti ale nebyl využit. Následně byl jako nejmladší voják zařazen k telegrafní rotě, kde po absolvování telegrafního výcviku odešel na frontu.^{39/}

Po zahájení německé ofenzivy na Západě dne 10. května 1940 se pomalým vyzbrojováním a výcvikem divize ukazovalo, že nebude moci být nasazena na frontu jako celek. Vyslaný 1. a 2. pluk sice zaznamenal několik úspěchů v jižní Francii, dne 19. června ale oba vyklidily své pozice. Němcům se podařilo prorazit v jiném obranném úseku a francouzská vláda pod vedením maršála Philippa Pétaína požádala Německo o uzavření příměří. Jednotky divizní pěchoty se musely stáhnout z území Francie.^{40/}

Od 1. srpna 1940 začala v Agde Francouzi řízená demobilizace. Většina československých vojáků využila odjezdu britských a egyptských dopravních lodí, které připlouvaly do přístavů na jihu Francie. Následně pak přes Středozemní moře a Atlantický oceán dopluli do Velké Británie, jejíž

39/ SOKA Přerov, fond Lančík František, kart. 1, inv. č. 17, *F. Lančík – vzpomínky na odchod syna Jaroslava do zahraničí a odboj v Přerově*, nefol. Dále Vojenský historický archiv Trnava (dále jako VHA Trnava), fond Kmeňové doklady, *Jaroslav Lančík*, nefol.

40/ SVOBODA, Gustav: *1. československá divize ve Francii (1939–1940)*. Praha 2010, s. 173.

František Lančík (pátá osoba zleva) při výuce anglického jazyka. MKP

vláda zde po uznání československé zahraniční vlády povolila jejich pobyt a vybrala shromažďovací tábor v Cholmondeley u Chestru. Šlo o rozlehlý zámecký park, v němž byly pro čs. vojáky postaveny stany.^{41/} Pro Lančíka se stal tábor domovem poté, co dne 7. července na lodi Mohamed el Kebir připlul do Liverpoolu.^{42/} V hodnosti rotného byl vtělen k NT, které dne 12. července 1940 zahájilo opět svou činnost. O měsíc později se opět setkal se svým synem, který byl mezitím dne 21. září 1940 přijat na místo radiotelegrafisty královského letectva v Yatesbury. Z korespondence otci vyplývá, že byl s podmínkami spokojen. „Po příjezdu nám přidělili baráky a vedli do jídelny. Bydlím v baráku Y4, kde spíme po 30 na světnici. Lůžka jsou s matracemi a čistými plachtami, s pěti dekami.“^{43/} Každý den probíhaly zkoušky z přístrojů a morseovky. „Máme osm hodin morseovku. Někdy mě až bolí hlava.“^{44/} Kromě dobré stravy velmi oceňoval možnost volnočasových aktivit. Navštěvoval Western skaut, hrál fotbal, tenis, boxoval nebo se zdokonaloval v anglickém jazyce návštěvou kina, četbou či konverzací s anglicky mluvícími letci.^{45/}

41/ Tamtéž, s. 193.

42/ VÚA–VHA Praha, fond Kmenové listiny, *František Lančík*, nefol.

43/ SOKA Přerov, fond Lančík František, kart. 1, inv. č. 25, *Lančík Jaroslav, syn – dopisy zasílané ve Francii a zejména v Anglii*, nefol. (Dopisy ze dne 2. října 1940 a 13. října 1940.)

44/ Tamtéž.

45/ Tamtéž.

Reference P.360182/41/P.4.B.7.

NOTIFICATION OF DEATH

CERTIFIED that according to the records of this department

No. 787859 Rank Sergeant 243

Name Jaroslav LANCIK

Service Royal Air Force Volunteer Reserve

lost his life on the second day of July, 1941, at Mere, Wiltshire,

as the result of air operations.

A.P. Let. S. ...
FL

for Director of Personal Services.

Dated at the Air Ministry, London, this 18 day of May, 1941.

(*3253-10066) Wt. 32177-2127 35M in 4 sorts 10/43 T.S. 700

Potvrzení o úmrtí Jaroslava Lančíka.
VÚA-VHA Praha

S nadcházející zimou se chýlil pobyt čs. vojáků ve stanovém táboře v Cholmondeley ke konci. V polovině října 1940 byl Lančík společně s dalšími přemístěn do Leamingtonu, kde strávil dalších dvacet měsíců. Zde podpořil úmysl svého syna přihlásit se k letectvu. Ten tak učinil patřičné kroky a dne 2. února 1941 byl přemístěn k B. a G. School West Freugh. Absolvoval výcvik a po splnění cvičných letů byl zařazen v hodnosti četaře do RAF na pozici zadního střelce. Následně byl přidělen k 311. peruti Honington. Z tohoto místa odlétala bombardovací letadla k bojovým operacím nad Německo, Francii nebo Holandsko.^{46/}

V úterý dne 1. července 1941 dostala tři bombardovací letadla 311. perutě rozkaz, aby v noci zaútočila na německou ponorkovou základnu ve francouzském přístavu Cherborough. Letadla splnila rozkaz a vrátila se nazpět. Typ Wellington Mk.IC R1516 (KX-U), v němž byl Jaroslav Lančík, dostalo dělostřelecký zásah od německé obrany a nad kanálem La Manche zůstalo za druhými dvěma letadly. Když dosáhlo anglického břehu, bylo napadeno noční britskou stíhačkou a sestřeleno. K sestřelení došlo dne 2. července 1940 v jednu hodinu po půlnoci nad Lower Park

46/ VHA Trnava, fond Kmeňové doklady, Jaroslav Lančík, nefol.

Farm u města Mere. Při pádu letadlo vybuchlo a letci uhořeli.^{47/} Lančík svého syna mezi uhořelými letci ještě před smutečním obřadem v Old-Sarum v Salisbury poznal a se svolením anglických vojenských úřadů jej nechal v krematoriu v Southemptonu zpopelnit. Popel si až do konce války ponechal u sebe.^{48/} „V době pro člověka nejtěžší se na něho vrhnou kněží: jakou mají sloužit mši atd. Řekl jsem, že žádnou. Byl jako já bez vyznání.“^{49/} Je zřejmé, že úmrtí syna Lančíka velice zasáhlo. Pravděpodobně to chápal jako nespravedlnost, která se rodině mohla přihodit. Proto se s nadějí díval do budoucnosti, ve které si představoval, že se po konci války setká alespoň se svou manželkou, dcerou a dalšími členy rodiny. Ovšem vývoj událostí nakonec přinesl pravý opak.

„Abych měl smutek a starosti řešit alkoholem, na to jsem nikdy nebyl.“^{50/} Proto se soustředil na svoji rodinu, od které ale již nedocházely žádné zprávy. Místo toho přicházely jiné dopisy, například jako ten ze dne 10. června 1941, ve kterém byl požádán přítelem Bohumilem Laušmanem, aby prostřednictvím čs. rozhlasu se sídlem v Londýně promluvil k dělnictvu a odborářům a tím zabránil, aby nacistická strana v Československu získala na svou stranu tuto skupinu. „Každý by měl promluvit jako odborář ke svědomí odborářů doma, a zdůraznit nějaký osobní moment (z odborových zápasů, z odchodu do zahraničí apod).“^{51/} Lančík měl ale na celou věc jiný názor. Byl přesvědčen, že je v Londýně dost významnějších činitelů, kteří by mohli projev pronést. Jednalo se ovšem o zdvořilé odmítnutí. Ve skutečnosti odmítl proto, že v příspěvcích bylo uvažováno obracet se na železniční zaměstnance, aby prováděli sabotáže na železnici – „řezejte hadice od průběžné brzdy, sypejte písek do ložisek vozů, rozbíjejte na spojovištích a při posunu vagonů“.^{52/} Tím se přímo ukazovalo gestapu na původce těchto činností. Ale podle Lančíka dělníci v továrnách a na dráze věděli, co mají dělat. Tato zpráva Laušmana neuspokojila, proto poslal dne 18. června 1941 Lančíkovi další dopis, ve kterém zdůraznil, aby své stanovisko změnil. Ten ale trval na svém, protože se dále obával následků, které by akce vyvolaly. „Způsobilo by to nedozírné následky nejen na zatčení, ale neprospělo by to ani naší věci v zahraničním odboji.“^{53/} Zda nakonec Lančík

47/ Současně s četařem Jaroslavem Lančíkem (zadní střelec) zahynuli rotmistr Oldřich Helma (I. pilot), četař Antonín Plocek (II. pilot), poručík letectva Richard Hapala (navigátor), četař Adolf Dolejš (telegrafista), četař Jaroslav Petrucha (přední střelec). RAJLICH, Jiří: *Na nebi hrdého Albionu. Díl 7. 1945.* Praha 2004, s. 226.

48/ Četař Jaroslav Lančík byl dne 29. května 1991 povýšen „In memoriam“ do hodnosti podplukovníka ve výslužbě. SOKA Přerov, fond Lančík František, kart. 4, inv. č. 286, *Lančík Jaroslav (syn) – doklady udělené k vyznamenání in memoriam*, nefol.

49/ MKP, fond Archiválie, písemnosti a dokumentace dějin školství a kmenologie, inv. č. AR/145, *František Sedláček – František Lančík (5. 12. 1886–15. 1. 1976) vzpomínky na Přerov, druhou světovou válku a úvahy nad svým životem*, fol. 20.

50/ Tamtéž.

51/ SOKA Přerov, fond Lančík František, kart. 1, inv. č. 50, *Laušman Bohumil Londýn*, nefol. (Dopis ze dne 10. června 1941).

52/ SOKA Přerov, fond Lančík František, kart. 1, inv. č. 50, *Laušman Bohumil Londýn*, nefol. (Proč jsem odmítl žádost Laušmana mluvit k odborářům do Londýnského rozhlasu).

53/ SOKA Přerov, fond Lančík František, kart. 1, inv. č. 50, *Laušman Bohumil Londýn*, nefol. (Dopis ze dne 2. července 1941).

František Lančík, rok po úmrtí syna.
SOKA Přerov

Polizeiliche Anmeldung. — Policejní přihláška.

Name: Lančíková		10. Familienstand: vдова		12. Beruf: - Povolání: v domácn.		13. Geburts- - Narození: 10. 2. 93		14. Ort - Misto: Krasno n/B	
1. Vorname: Hermína		11. Religionsbekenntnis: bez		14. Staatsangehörigkeit: Prot. Č. a M.		15. Jude? ne		15. Zid? ne	
geborene (Mädchenname): Dvořáková		11. rozená (příjmení dívčí):		14. Staatsangehörigkeit: Prot. Č. a M.		15. Jude? ne		15. Zid? ne	
2. Neue Wohnung: Ort: Přerov		2. Neue Wohnung: Nové bydliště: Bezirk (Stadtteil):		18. Kinder unter 15 Jahren, die mit der meldepflichtigen Person zusammen leben: 1. geb. par. 2. ze přela 3. 6. 1942 Brno		18. Kinder unter 15 Jahren, die mit der meldepflichtigen Person zusammen leben: 3. Kultus-Militärant		18. Kinder unter 15 Jahren, die mit der meldepflichtigen Person zusammen leben: 4. 5. " "	
3. Tag des Zuzuges: - Den příchodu: 1011		3. Tag des Zuzuges: - Den příchodu: 1011		17. Familienname und Vorname: des Vaters: Dvořák Jan		17. Familienname und Vorname: der Mutter: Anna r. Kožáková		17. Familienname und Vorname: der Mutter: Anna r. Kožáková	
4. Wird alte Wohnung beibehalten? - Podrží starý byt? ne		4. Wird alte Wohnung beibehalten? - Podrží starý byt? ne		17. Familienname und Vorname: der Mutter: Anna r. Kožáková		17. Familienname und Vorname: der Mutter: Anna r. Kožáková		17. Familienname und Vorname: der Mutter: Anna r. Kožáková	
5. Schon einmal hier gewohnt? - Bydlel zde již? ne		5. Schon einmal hier gewohnt? - Bydlel zde již? ne		17. Familienname und Vorname: der Mutter: Anna r. Kožáková		17. Familienname und Vorname: der Mutter: Anna r. Kožáková		17. Familienname und Vorname: der Mutter: Anna r. Kožáková	
6. Vorige Wohnung: Ort: Krasno n/B		6. Vorige Wohnung: Predchozí bydliště: Bezirk (Stadtteil): Val. Meziříčí		18. Der Ehefrau: Manželky: Manžel František nezvěstný		18. Der Ehefrau: Manželky: Manžel František nezvěstný		18. Der Ehefrau: Manželky: Manžel František nezvěstný	
7. Bei Zuzug aus dem Ausland, von Reisen, Wanderschaft, RAD oder Wehrmacht letzte Wohnung im Inland: Ort: Misto: Krasno n/B		7. Bei Zuzug aus dem Ausland, von Reisen, Wanderschaft, RAD oder Wehrmacht letzte Wohnung im Inland: Příchodu z ciziny, z cest, řiř. prac. služby n. branné moři poslední bydliště v tuzemsku: Bezirk (Stadtteil):		18. Der Ehefrau: Manželky: Manžel František nezvěstný		18. Der Ehefrau: Manželky: Manžel František nezvěstný		18. Der Ehefrau: Manželky: Manžel František nezvěstný	
8. Ich besitze die Kraftfahrzeuge Nr.: Jsem majitelem motor. vozidel č.:		8. Ich besitze die Kraftfahrzeuge Nr.: Jsem majitelem motor. vozidel č.:		18. Der Ehefrau: Manželky: Manžel František nezvěstný		18. Der Ehefrau: Manželky: Manžel František nezvěstný		18. Der Ehefrau: Manželky: Manžel František nezvěstný	
9. Verwendung im Luftschutz (als was?): Cinný v protiletcké ochraně (jako?):		9. Verwendung im Luftschutz (als was?): Cinný v protiletcké ochraně (jako?):		18. Der Ehefrau: Manželky: Manžel František nezvěstný		18. Der Ehefrau: Manželky: Manžel František nezvěstný		18. Der Ehefrau: Manželky: Manžel František nezvěstný	
23. Ort: Přerov		23. Ort: Přerov		23. Ort: Přerov		23. Ort: Přerov		23. Ort: Přerov	

Policejní přihláška Lančíková Hermína. SOKA Přerov

své rozhodnutí změnil, není z pramenů zřejmé. Osobně se domnívám, že nikoli, protože se o žádných přednáškách pro československý rozhlas v Londýně nezmiňuje. A co víc – za svými výroky si stál a neměnil je. Co se týká vztahů s Bohumilem Laušmanem, tímto zamítavým stanoviskem neutrpěly, protože dne 17. září 1941 se na Lančíka obrátil znovu, tentokrát s dotazem, zda nezná charakter některých, v dopise jmenovaných členů Národního souručenství. Domníval se, že by mohl některé z doby své předešlé veřejné činnosti znát. Ve své odpovědi ze dne 20. září 1941 Lančík jmenuje tři osoby a dodává, že důvody jejich vstupu do Národního souručenství byly motivovány především slibem výhod a ziskem.^{54/}

Aby postupně překonal bolest ze ztráty syna, zvýšil své pracovní nasazení. To si uvědomovali také nadřízení u NT, kteří jeho konanou práci velice kladně hodnotili. „Vojensky vycvičen velmi dobře, ve službě je přesný, dochvilný, samostatný, energický, svěřené práce provádí pečlivě a svědomitě.“^{55/} Nicméně v polovině roku 1942 ho postihla další rána. Manželku Hermínu Němci odsoudili v Brně v Kounicových kolejích k trestu smrti zastřelením za její domácí odbojovou činnost. Kromě vydávání protinacistických tiskovin se připojila k odbojové skupině, která se vytvořila

ve Středomoravských elektrárnách v Přerově. Jejimi vedoucími postavami se stali kromě již výše zmíněné Růženy Stokláskové Karel Smělík a Marie Dřevojánková (sestra Hermíny Lančíkové). Hermína Lančíková společně se sestrou vysílala šifrované zprávy prostřednictvím vysílačky, uschované u akademického sochaře Mádleho (později přenesené do bytu Marie Dřevojánkové) o situaci v protektorátu. Obsahy zpráv následně přijímala skupina v Amsterdamu, která je dále odesílala do Francie a Anglie. Ale po zostření dohledu gestapa v roce 1941 se stala činnost nebezpečnou. Zprávy se přestaly vysílat a bylo domluveno vysílačku předat partyzánské skupině operující v Chříbech. Tímto úkolem byl pověřen Rudolf Dvořák (bratr Hermíny Lančíkové a Marie Dřevojánkové). Došlo ovšem k prozrazení a zatčení několika vedoucích členů. Pouze Marii Dřevojánkové s manželem Josefem se podařilo zatčení vyhnout a několik měsíců se skrývat. Po jejich útěku byla několikrát zatčena a vyslýchána Hermína Lančíková. I když věděla o jejich pobytu, protože je tajně navštěvovala a přinášela potraviny, nic o jejich pobytu neprozradila. Na konci května 1942 ale byli díky neopatrnosti synovce Josefa Hrabovského Dřevojánkovi v Čeladné dopadeni. Gestapo následně pozatýkalo všechny jejich podporovatele. Tragédií znásobilo, že k těmto událostem došlo v době druhého stanného práva po atentátu na zastupujícího říšského protekto-

54/ SOKA Přerov, fond Lančík František, kart. 1, inv. č. 50, Laušman Bohumil Londýn, nefol. (Dopis ze dne 20. září 1941).

55/ VÚA-VHA Praha, fond Osobní spisy, František Lančík, nefol. (Návrh na povýšení).

Tablo popravených. SOkA Přerov

ra Reinharda Heydricha.^{56/} Zatčení byli následně předáni stannému soudu v Brně, který vynesl rozsudky smrti a zabavil jejich veškerý majetek.^{57/} Poslední slova Hermíny Lančíkové zněla: „Setkáte-li se s mým manželem, řekněte mu, že jsem byla činná a pracovala pro vlast tak, jak si to přál.“^{58/}

„Tak jsem si říkal [František Lančík – pozn. autora], zůstala mi alespoň dcera Eva. Pro tu musím žít. Tehdy jsem ale nevěděl, že prezident Beneš zakázal oznamovat popravy dětí vojákům v našem vojsku v Anglii. Až skončila válka, tak jsem se dozvěděl tu nejhorší zprávu. Nikdy jsem se z toho nevzpamatoval. Syn padl v boji jako voják, ale Eva byla Němci popravena jako děvče. To již není válka, to je barbarství.“^{59/} Eva (nar. 16. května 1924) byla odsouzena za kontakt s osobami zapojenými do protiríšských záležitostí a dne 25. června 1942 popravena v Brně v Kounicových kolejích.^{60/} V této souvislosti není vyloučeno, že tato událost sehrála roli při povýšení a zařazení Františka Lančíka do velitelské zálohy dne 28. října 1942.^{61/}

56/ František Lančík vzpomíná. Kultura Přerova, únor 1966, s. 7–9.

57/ Moravský zemský archiv Brno, (dále jako MZA Brno), fond Gestapo Brno, kart. 332, sign. 100-332-C, Vyšetřovací spis Lančíková Heřma, fol. 1.

58/ Ke dni vzpomínek. Hlas lidu, č. 20, 31. 10. 1945, s. 3.

59/ MKP, fond Archiválie, písemnosti a dokumentace dějin školství a kmenologie, inv. č. AR/145, František Sedláček – František Lančík (5. 12. 1886–15. 1. 1976) vzpomínky na Přerov, druhou světovou válku a úvahy nad svým životem, fol. 20–21.

60/ SOkA Přerov, fond Lančík František, kart. 4, inv. č. 301, Eva Lančíková (dcera) – doklady, výpis z úmrtní matriky, nefol.

61/ VÚA-VHA Praha, fond Kmenové listiny, František Lančík, nefol.

Po dvacetiměsíčním pobytu v Leamingtonu došlo k dalšímu stěhování jednotek. Již od konce ledna 1943 bylo do Milton Hill u Peterborough dislokováno NT společně s kanceláří evidence NT. Pravděpodobně na základě doporučení nebo pracovních zkušeností byl zde Lančík kontaktován Rekonstrukčním výborem města Birmingham. Dopisem ze dne 16. srpna 1943 byl informován, že výbor hodlá navázat spolupráci s činiteli britských samospráv a hledá osoby znalé problematiky obecní samosprávy. Vyzvání měli přijmout pozvání do formující se komise. „Jelikož Vy, vážený pane poručíku, byl jste starostou města Přerova, chce ministerstvo vnitra sdělit British Councilu, že Vy byste se mohl těchto schůzí zúčastnit.“^{62/} Ale Lančík spolupráci odmítl. Argumentoval tím, že není natolik znalý anglického jazyka, aby se mohl v Reconstruction Committee uplatnit.^{63/} Podle dochovaných pramenů se ale anglický jazyk v průběhu války učil a jeho základy alespoň částečně ovládal.^{64/} Ne ovšem natolik, aby to bylo prospěšné pro obě strany.

Před dalším přemístěním koncem téhož roku do Southend-on-Sea v hrabství Essex asi 65 km východně od Londýna vedl Lančík dokonce spor s úředníky NT. Dne 9. prosince 1943 na ně podal stížnost za bezdůvodné otevření dopisu, který ani neoznámil poznámkou o jeho cenzurování. „Začali zavádět takovou neúřední cenzuru. Důstojník prostě otevřel vojákoví dopis. Na to neměl právo. To mohla učinit jen vojenská policie a vojákoví to oznámit a říct důvod.“^{65/} Ve své stížnosti zdůraznil, že „listovní tajemství patří k nezadatelným právům jednotlivce v každém demokratickém státě. Chápu opatření anglických úřadů za války z důvodu protišpionážních. Ale každý otevřený dopis je však opatřen poznámkou, že byl úředně otevřen a cenzurován“.^{66/} A právě k tomu v tomto případě nedošlo. V odpovědi, kterou obdržel dne 10. prosince od velitele brigády NT vyplynulo, že „dopis neopatřen známkou a adresou odesílatele byl vhozen do schránky čs. poštovní u velitelství dopravního oddílu. Po přijetí poštou byl opatřen známkou. Ale absence adresy odesílatele, od kterého měla být částka za známku vybrána, vedlo důstojníka pověřeného kontrolou pošty k otevření dopisu, zda se v něm příslušná adresa nenachází“.^{67/} Odpověď vzal Lančík po šesti dnech na vědomí. Svoji stížnost uzavřel odvoláním na jednu z Masarykových myšlenek

62/ Národní archiv Praha (dále jako NA Praha), fond Ministerstvo vnitra – Londýn, kart. 161, inv. č. 2-15/14, The British Council, Reconstruction Committee Birmingham – spolupráce v otázkách samosprávy, fol. 7.

63/ NA Praha, fond Ministerstvo vnitra – Londýn, kart. 161, inv. č. 2-15/14, fol. 5.

64/ Uvedme například učebnice Studies in English Idioms, Say it in English, Manual of conversation. SOkA Přerov, fond Lančík František, kart. 1, inv. č. 136, Ostatní publikace k výuce angličtiny.

65/ MKP, fond Archiválie, písemnosti a dokumentace dějin školství a kmenologie, inv. č. AR/145, František Sedláček – František Lančík (5. 12. 1886–15. 1. 1976) vzpomínky na Přerov, druhou světovou válku a úvahy nad svým životem, fol. 14.

66/ VÚA-VHA Praha, fond Osobní spisy, František Lančík, nefol. (por. František Lančík, J-125, stížnost na porušení listovního tajemství).

67/ VÚA-VHA Praha, fond Osobní spisy, František Lančík, nefol. (Odpověď velitele brigády Náhradního tělesa ve věci: por. František Lančík, J-125, stížnost na porušení listovního tajemství).

Kancelář evidence Náhradního tělesa, 1943 Milton Hill u Peterborough, zleva šrtm. Mudra, voj. Haupt, šrtm. Matějček, por. Lančík. SOkA Přerov

o postavení vojáka. „Republikánský voják, který dobrovolně vstoupil do odboje, je dále svobodným občanem a z vlastního rozhodnutí přijímá omezení svých svobod. Nelze ale z něho dělat tupý nástroj moci. To je v demokratické armádě nepřípustné.“^{68/} Co ale bylo obsahem dopisu a kdo nakonec zaplatil částku dvě a půl penny za známku, není z pramenů zřejmé. Je možné, že částku zaplatil sám. Zasláná stížnost svědčí o statečném postoji Františka Lančíka za války. Byl si vědom svých práv a povinností i přesto, že šlo o technickou chybu vhození dopisu do čs. polní pošty.

Většina vojáků čs. zahraniční armády byla k 7. březnu 1944 vyznamenána Čs. vojenskou pamětní medailí se štítky zemí, kterými vyznamenaný prošel. Se štítky Francie a Velké Británie tak byla jedna udělena také Františku Lančíkovi. Počátkem července 1944 došlo k udělování Československé vojenské medaile Za zásluhy. I tu Lančík získal. Sice až dne 15. března 1945, ale zato I. stupně za záslužnou činnost v československé armádě v zahraničí. Není zřejmé, jaké okolnosti vedly k pozdějšímu vyznamenání. Ačkoli medailí nebyl vyznamenán ihned, alespoň byl dne 1. října 1944 velitelstvím NT povýšen do funkce přednosta evidence NT.

68/ MKP, fond Archiválie, písemnosti a dokumentace dějin školství a kmenologie, inv. č. AR/145, František Sedláček – František Lančík (5. 12. 1886–15. 1. 1976) vzpomínky na Přerov, druhou světovou válku a úvahy nad svým životem, fol. 14.

V ní ve Velké Británii setrval do 4. července 1945, kdy byl odeslán s malou evidenční skupinou k tankovému sboru do Stříbrných Hor. Zde pokračoval v předešlé činnosti. Ne ale v hodnosti poručíka, ale již nadporučíka početní služby v záloze, do níž byl povýšen dne 1. srpna 1945. V zájmu služby setrval na přiděleném místě do konce září. Od následujícího měsíce nastoupil čtyřtýdenní zdravotní dovolenou ve vojenské lázeňské léčebně v Piešťanech, po jejímž ukončení byl v hodnosti nadporučíka vyznamenán Čs. válečným křížem 1945 a dne 31. prosince 1945 demobilizován.

Tímto skončila Lančíkova vojenská služba, po níž se opět vrátil do Přerova. Avšak návrat to nebyl příjemný.^{69/} Fyzicky se cítil zdravý, ale po psychické stránce na tom byl velice špatně. Blízká rodina se konce války nedožila. Stesk po nejbližších umocnilo dále zjištění, že v průběhu války Němci zabavili jeho veškerý majetek a rodinný dům připadl německé říši.^{70/} Důvodem byla protistátní činnost manželky Hermíny Lančíkové, která se stala po jeho odchodu novým vlastníkem domu. Proto si podal dne 30. ledna 1946 žádost o navrácení rodinného domu do osobního vlastnictví a o potvrzení, že mu veškerý movitý majetek Němci zcizili. Vlastníkem nemovitosti se úředně opět stal až dne 8. června 1946. Dodejme, že ještě v roce 1947 žádalo Ministerstvo financí informaci, zda nebyla nemovitost okupanty zhodnocena. To se však nepotvrdilo.^{71/} S celým původním vybavením domu se sice již nesetkal, na druhou stranu Místní národní výbor v Přerově Lančíkovi alespoň zapůjčil některé bytové zařízení ze zajištěného majetku po Němcích.^{72/} Tomu ovšem předcházela rekonstrukce domu, protože „po návratu do vlasti našel jsem v domě pouze rozbitá okna“.^{73/} Ale úspory, které si přivezl ze zahraničí, na úhradu nákladů nestačily. „Mohl jsem jako voják zahraniční armády odejít do důchodu, vždyť jsem měl téměř 60 roků. To jsem ale nechtěl. Věděl jsem, že musím pracovat. Pracovat, abych se mimo jiné dostal do duševní rovnováhy.“^{74/}

Je možné, že předpokládal svůj opětovný nástup do funkce starosty. Dokládá to válečná korespondence, ve které Lančíkovi například František Kolár píše: „...doufám, že již brzy převezmete opět svůj starostenský úřad.“^{75/} V některých dalších dopisech z té doby pak najdeme oslovení

69/ VÚA-VHA Praha, fond Kmenové listiny, František Lančík, nefol.

70/ Posledními nájemníky domu byli manželé Kesslerovi, kteří žádali o udělení čs. státního občanství, proti kterému Lančík podal námitky. SOkA Přerov, fond Lančík František, kart. 1, inv. č. 85, Námitky Lančíka proti udělení čs. občanství J. Kesslerové, nefol.

71/ SOkA Přerov, fond Okresní národní výbor Přerov, kart. 147, inv. č. 195/147, sign. III., Restituce majetku Františka Lančíka z Přerova, nefol.

72/ SOkA Přerov, fond Lančík František, kart. 1, inv. č. 23, Žádost o vystavení potvrzení, že jeho majetek odcizili za války Němci, nefol.

73/ SOkA Přerov, fond Lančík František, kart. 1, inv. č. 24, F. Lančík žádá Ředitelství státních drah v Praze o poskytnutí příspěvku na zakoupení lůžkovin a jiných domácích potřeb, nefol.

74/ MKP, fond Archiválie, písemnosti a dokumentace dějin školství a kmenologie, inv. č. AR/145, František Sedláček – František Lančík (5. 12. 1886–15. 1. 1976) vzpomínky na Přerov, druhou světovou válku a úvahy nad svým životem, fol. 22.

75/ SOkA Přerov, fond Lančík František, kart. 1, inv. č. 47, Kolár, F. J., Francie (korespondence), nefol.

Věc: Frant. Lančík,
popis života.

Narodil jsem se 5. prosince 1886 v Hulíně jako syn dělníka na severní dráze a jsem domovským právem příslušný do Přerova. Ve svém rodišti vychodil jsem školu obecnou a 3 tří. školy měšťanské a vyučil se zámečnickem. Jako dělník jsem pracoval v Holešově, Mar. Horách u Mor. Ostravy a ve Vídni, kde jsem se zúčastnil dělnického hnutí.

Po vánočních 1905 byl jsem s jinými mladšími kovodělníky propuštěn ze zaměstnání pro nedostatek práce a nechtíc přijít otci se 6 mladšími sourozenci na obtíž, vstoupil jsem s několika jinými spoludělníky vídeňskými dobrovolně do rakouského válečného loďstva v Pulji. V září 1910 byl jsem demobilisován jako kormidelník /steuermannmaat/. Pracoval jsem znovu ve Vídni jako kovodělník a 1911 byl jsem přijat do služeb železničních a přidělen do Přerova.

Pracoval jsem v hnutí sociálně demokratickém, zastával jsem řadu funkcí zvláště v odborovém hnutí, po převratu 1918 byl jsem zvolen jednatelem Okreskového výboru důvěrníků při Ředitelství státních drah v Olomouci a v roce 1924 převzal jsem místo tajemníka strany soc. dem. v Přerově. Po okupaci ČSR byl jsem 1. dubna 1939 donucen k resignaci na funkci starosty města a 30 srpna 1939 odešel jsem za hranice, kde jsem 21. října 1939 vstoupil do šel. zahraničního vojska. Demobilisován jsem byl dnem 1. ledna 1946. Nyní bydlím v Přerově.

V Přerově, dne 27. února 1946.

František Lančík,
Přerov, Ul. Partyzánů 3. 9

Portrétní foto Františka Lančíka, 50. léta
20. století. SOKA Přerov

Životopis Františka Lančíka, 1946. SOKA
Přerov

„Vážený pane starosto!“^{76/} O tomto oslovení se ve vzpomínkách také zmiňuje František Kočí, který uvádí: „...v Agde jsem se setkal s několika Přerováky, Jaroslavem Andráškem a Františkem Lančíkem, kterému říkali starosta, měl na starosti registraci.“^{77/} Ale starostou se v Přerově nakonec nestal. Do osvobozeného města dorazil totiž v době, kdy již fungovala obnovená městská správa a místa v jejím čele byla obsazena nově jmenovanými funkcionáři. „Když jsem se vrátil, tak jsem byl slavnostně uvítán, ale pochopil jsem, jsem starý, chtějí mít v čele města mladší lidi.“^{78/} Tuto skutečnost musel Lančík pravděpodobně velice těžce nést. Jako dlouholetý funkcionář, jehož celá rodina přinesla pro Přerov obět největší, se stal najednou nepotřebným. Postupně si začal klást otázku, zda „tohle všechno mělo cenu. Kdybych zůstal v protektorátu Čechy a Morava, mohl bych pracovat na železnici a snad by všichni tu válečnou dobu přežili.“^{79/} Pokud by ale

76/ Například v korespondenci s vojáky Koláčkem, Kopeckým nebo Kubínem. SOKA Přerov, fond Lančík František, kart. 1, inv. č. 46, Koláček Stanislav, Anglie, Belgie, nefol. Nebo SOKA Přerov, fond Lančík František, kart. 1, inv. č. 48, Kopecký, Francie 1945, nefol. Popřípadě SOKA Přerov, fond Lančík František, kart. 1, inv. č. 49, Kubín, Anglie 1943, nefol. 77/ PhMr. František Kočí vzpomíná. Kultura Přerova, červen 1966, s. 46–47.

78/ MKP, fond Archiválie, písemnosti a dokumentace dějin školství a kmenologie, inv. č. AR/145, František Sedláček – František Lančík (5. 12. 1886–15. 1. 1976) vzpomínky na Přerov, druhou světovou válku a úvahy nad svým životem, fol. 22.

79/ Tamtéž, fol. 10.

do zahraničního vojska neodešel, zřejmě by ho postihl stejný osud jako ostatní členy rodiny.

V hledání jiného zaměstnání úspěšný zpočátku nebyl. Složitá situace ho dokonce vedla k tomu, že jako bývalý železniční zaměstnanec požádal ředitelství Státních drah v Praze o poskytnutí příspěvku na zakoupení lůžkovin a jiných domácích potřeb. „Proto ač nerad a teprve až mne k tomu poměry donutily, rozhodl jsem se k podání této žádosti.“^{80/}

Dne 16. října 1945 byl i přes svůj věk Ústředním sekretariátem Československé sociální demokracie v Praze předběžně navržen na kandidátní listinu do květnových voleb 1946 do prozatímního Národního shromáždění za olomouckou župu. Důvodem tohoto kroku byla kvalita práce, kterou pro stranu vykonával, ale i jeho účast v zahraničním odboji. Nicméně sociálně demokratická strana se snažila do svých řad získat i některé členy z bývalé agrární strany. S tímto nesouhlasili zástupci přerovského okresu, kteří proti tomuto postupu podali námítku, s níž uspěli. V nastalé situaci projevil straníci zájem o Lančíkovy politické názory na aktuální dění ve straně. Ten ovšem směřování politiky sociální demokracie viděl jinak než před válkou. „Strana opustila půdu reálné politiky, vychází z představa místo tvrdé skutečnosti a předválečná solidnost strany byla vystřídána frázovitostí.“^{81/}

Ústřední sekretariát se snažil Lančíkův pohled na situaci vyvrátit. Ten se ale v rámci politické diskuse uvnitř vlastní strany stále více názorově rozcházel s jejími současnými představiteli a de facto vnitřně rezignoval na své další politické působení. Jeho váháním a nečinností byla nakonec zmeškána lhůta ke splnění všech předpokladů, aby mohl být zařazen na kandidátní listinu. S odstupem času lze považovat důvod jeho odmítnutí pokračovat v politické kariéře za překvapivý a svým způsobem i nerozumitelný. Lančík pravděpodobně doufal, že se opět stane v Přerově politickým funkcionářem. Nepočítal ale s odlišnými představami svých spolustraníků a zřejmě se po svém návratu ze zahraničí nedokázal plně zorientovat v domácí politické situaci.

Druhým místopředsedou ONV v Podbořanech (1946–1948)

Po krátkém váhání Lančík přistoupil na nabídku svého stranického kolegy Zdeňka Bechyně, který jej na konci roku 1945 požádal, zda by se nechtěl stát úřadujícím členem Okresní správní komise (dále jako OSK) v Podbořanech.^{82/} Od svého otce Rudolfa Bechyně se dozvěděl, že Lančík brzy opustí vojenskou službu a je bez zaměstnání. Proto mu nabídl práci, která „je nesmírně zajímavá a odpovědná. Měl bys některý referát, zatím má

80/ SOKA Přerov, fond Lančík František, kart. 1, inv. č. 24, F. Lančík žádá Ředitelství státních drah v Praze o poskytnutí příspěvku na zakoupení lůžkovin a jiných domácích potřeb, nefol.

81/ SOKA Přerov, fond Lančík František, kart. 1, inv. č. 72, Ústřední sekretariát Československé sociální demokracie v Praze, nefol.

82/ Dne 18. července 1945 nahradila OSK tzv. revoluční národní výbor ustavený dne 9. května 1945. ČAPSKÁ, Veronika: KSC – okresní výbor Podbořany v letech 1945–1960. FF UHK Hradec Králové, historický ústav, 2018 (nepublikovaná diplomová práce), s. 7–8.

naše strana referáty: průmyslový a živnostenský, dopravní a kulturní. Myslí, že bys zde měl velký úspěch a že bys vykonal důležitou práci“.^{83/} Ve skutečnosti se snažil získat Lančika jako dalšího spolupracovníka, neboť se sám nestačil účastnit okresních schůzí strany, porad OSK a zároveň zajišťovat chod strojní mlékárny v Brodech. „Věřím, že bych měl v tobě velikou oporu. Také z hlediska existenčního je to přijatelné, protože člen OSK má 200 Kčs denně.“^{84/} Je možné, že tento důvod hrál během Lančikova rozhodování o jeho nástupu na místo v Podbořanech svou roli. K tomu ale bylo zapotřebí brzké přijetí této nabídky. „Bylo by pro nás velmi důležité, abys tady byl co nejdříve a seznámil se s okreseš brzo před volbami. Jenom nám chybí schopní funkcionáři.“^{85/} Nakonec Lančik na nabídku Zdeňka Bechyně přistoupil a přestěhoval se do Podbořan, kde se do voleb do národních výborů 1946 postupně seznamoval s problémy poválečného podbořanského okresu a města, mezi které Jan Smetana řadí dosídlení regionu po odsunu německého obyvatelstva a utváření státních statků pro výstavbu hospodářství a průmyslu.^{86/}

Po volbách v roce 1946 došlo k řádnému ustavení ONV. Na Podbořansku v něm získali většinu ve volbách vítězní komunisté (12 mandátů), kteří se na správě okresu podíleli s koalici stran národně socialistické (2 mandáty), sociálně demokratické (2 mandáty) a lidové (1 mandát).^{87/} Za sociální demokracii v ONV působili Zdeněk Bechyně a František Lančik, který byl zvolen druhým místopředsedou a přijal referáty živnostenský a průmyslový, zdravotní a hospodářských podniků.^{88/} Je zajímavé, že jak krátký čas si dokázal získat důvěru ostatních straníků, kteří souhlasili s jeho volbou druhým místopředsedou ONV. Lančik sice uvádí, že „na Karlovarsku nebylo Čechů se zkušenostmi s řízením nově vznikajících národních výborů“,^{89/} je ovšem možné, že bez pomoci Zdeňka Bechyně, který zde měl jistý vliv, by do této funkce nebyl zvolen.

Zasedání podbořanského ONV se vyznačovala střety komunistické strany s ostatními třemi politickými stranami. Docházelo často k situacím, kdy většinu návrhů předkládaných komunisty v radě ONV, již byl Lančik rovněž členem, vetovali národní socialisté a sociální demokraté. Neshody mezi stranami se týkaly především konfiskátů závodů a zbytkových statků.^{90/}

83/ SOKA Přerov, fond Lančik František, kart. 1, inv. č. 28, *Bechyně Zdeněk, Brody, Podbořany*, nefol.

84/ Tamtéž.

85/ Tamtéž.

86/ SMETANA, Jan: *Podbořany. Dějiny města a okolních obcí*. Podbořany 2001, s. 161.

87/ Tamtéž, s. 187.

88/ Státní okresní archiv Louny (dále jako SOKA Louny), fond Okresní národní výbor Podbořany, kart. 52, *Různé Podbořany*, nefol. (Soupis členů ONV včetně stranické příslušnosti).

89/ MKP, fond Archiválie, písemnosti a dokumentace dějin školství a kmenologie, inv. č. AR/145, *František Sedláček – František Lančik (5. 12. 1886–15. 1. 1976) vzpomínky na Přerov, druhou světovou válku a úvahy nad svým životem*, fol. 22.

90/ ČAPSKÁ, V.: c. d., s. 10.

Po převzetí moci komunisty v únoru 1948 svolal předseda ONV do Národního domu v Podbořanech schůzi představitelů jednotlivých politických stran. Jednání ale skončilo bez úspěchu. Ani pokus o svolání nové schůze se již nezdařil, protože zástupci nekomunistických stran odmítli na základě návrhu národních socialistů s komunisty dále spolupracovat. Důsledkem tohoto kroku se stalo zapečetění sekretariátu národních socialistů a zatčení jeho členů. Také samotné ONV v Podbořanech bylo novými poměry postiženo. Především částečnou personální změnou v jeho složení.^{91/}

Dne 23. února 1948 byl v Podbořanech ustaven místní a okresní akční výbor Národní fronty (OAV NF). Stávající ONV zde sice působil i nadále, ale ztratil rozhodující postavení v určování politiky v okrese. Podle Jana Smetany se na seznamu pro OAV NF Podbořany objevilo také jméno Františka Lančika.^{92/} Tuto informaci se ale nepodařilo prokázat. Pouze je zřejmé, že byl společně se čtyřmi dalšími členy ONV na schůzi předsednictva OAV NF v Podbořanech dne 2. listopadu 1948 odvolán, protože nesouhlasil s převzetím moci komunistickou stranou po květnových volbách 1948.^{93/}

Svou práci vykonanou v ONV hodnotil pozitivně. „Myslím, že jsem tam udělal kus dobré práce.“^{94/} Věrohodnost daného tvrzení lze ale z důvodu absence zápisů ze schůzí ONV Podbořany, kde by se potřebné informace daly dohledat, obtížně potvrdit. Přesto lze argumentovat alespoň několika dochovanými příklady Lančikovy činnosti v živnostenské a zdravotní komisi. Sice tím nezískáme ucelený pohled na jeho práci, nicméně konkrétní příklady poslouží pro vytvoření představy o jeho činnosti zde.

Jako živnostenský referent společně se svými zástupci rozhodoval o povolení nebo zamítnutí národních správ nad okresními živnostmi, které byly před válkou ve vlastnictví německého obyvatelstva a které se jejich odsunem po válce uprázdnily. Jejich následné obsazení bylo žádoucí nejenom pro navýšení počtu obyvatel okresu, ale i pro zajištění jeho plynulého zásobování. V roce 1946 projednával Lančik na živnostenské schůzi žádost Jana Muchny o zrušení podkovářské živnosti ve Vroutkách, jejímž národním správcem se stal v roce 1945. Jmenovaný argumentoval, že v místě působí dvě živnosti, které jsou neproduktivní. Věc byla dokonce postoupena místnímu národnímu výboru ve Vroutkách, který stížnost zamítl s odůvodněním, že „je v místě zapotřebí obou živností se zřetelem k potřebám okolních vesnic, které kovářů a podkovářů nemají“.^{95/} S rozhodnutím ale žadatel nesouhlasil a dopisem adresovaným na ONV v Podbořanech se uvedené národní správy ke dni 31. prosince 1946 vzdal. Kromě potvrzo-

91/ ČAPSKÁ, V.: c. d., s. 11.

92/ SMETANA, J.: c. d., s. 191.

93/ SOKA Louny, fond Akční výbor Národní fronty okresu Podbořany (1948–1953), kart. 3, inv. č. 3, *Spisy*, nefol. (Návrh na odvolání členů ONV, 9. listopadu 1948).

94/ MKP, fond Archiválie, písemnosti a dokumentace dějin školství a kmenologie, inv. č. AR/145, *František Sedláček – František Lančik (5. 12. 1886–15. 1. 1976) vzpomínky na Přerov, druhou světovou válku a úvahy nad svým životem*, fol. 23.

95/ SOKA Louny, fond Okresní národní výbor Podbořany, kart. 61, *Různé Podbořany*, nefol. (Vroutek čp. 158 – provozování kovářské živnosti Janem Muchnou).

vání národních správ činil Lančík rovněž kontroly v těchto podnicích. Ne vždy ale tyto kontroly proběhly, jak dokládá následující příklad, bez komplikací. Dne 10. prosince 1946 adresoval Lančík radě Okresního národního výboru v Podbořanech stížnost na národního správce podbořanského řeznictví Františka Beneše. „Shledali jsme s MVDr. Andrlem v tomto podniku řadu závad, na něž jsme upozornili dělníka, který pracoval v dílně. Jednalo se o pohozené vnitřnosti na zemi, pověšenou uzenu masu na kličce u dveří, žádné háky na pověšení masa v dílně aj.“^{96/} Po skončení kontroly se ale dostavil do Lančíkovy kanceláře zmíněný řezník. Odmítl podepsat protokol s odůvodněním, že nebyl přítomen kontrole. „Činil mi různé dotazy a současně výtky, že jeho dveře v dílně nejsou špinavé, že si nenechá kazit živnost.“^{97/} Požadoval opakování kontroly. Ale ani odůvodnění Lančíka, aby vyčkal rozhodnutí rady ONV a v případě odporu podal odvolání, nebylo nic platné. „Pan Beneš vedl dále svoje námitky se zřejmým úmyslem mě vyprovokovat k nějakému výroku, z něhož by mohl těžit.“^{98/} Situaci vyřešil až přivolaný strážník, který dotyčného vyvedl z úřadu. Výsledkem této situace se stalo odejmutí národní správy nad řeznictvím řezníku Benešovi.

Coby zdravotní referent se věnoval oblasti zdraví a čistoty. Veronika Čapská uvádí, že tato oblast dlouho zůstávala na nízké úrovni. Tak například zdravotní středisko v Podbořanech se ještě v první polovině roku 1946 potýkalo s nedostatkem vybavení a personálu. Lančík, který byl zároveň předsedou správního výboru všeobecné veřejné a okresní nemocnice, si musel být těchto problémů vědom.^{99/} Sice nelze říct, jak velký podíl na následné modernizaci tohoto zdravotního střediska měl, na druhou stranu do jeho odchodu zde bylo zavedeno ústřední topení, otevřeno nové interní oddělení a provizorní dětské oddělení.^{100/}

Na závěr dodejme, že ani samotný průběh schůzí se někdy neobešel bez komplikací. Například dne 30. října 1947 Lančík zrušil svolanou živnostenskou schůzi z důvodu malého počtu členů. Dva členové za komunistickou a národně socialistickou stranu sice potvrdili svou účast, přesto se do schůze nedostavili a ani se včas neomluvili.^{101/} Problematické bylo rovněž chování jednoho z konkrétních členů – Josefa Masopusta. Ačkoli byl jmenovaný v roce 1947 navržen do výše zmíněné komise lidovou stranou, odmítal se jejich schůzí účastnit. Argumentoval změnou politického přesvědčení společně s ukončeným členstvím v lidové straně. Zda přestoupil například ke komunistické straně, není z pramenů zřejmé.^{102/}

96/ SOKA Louny, fond Okresní národní výbor Podbořany, kart. 61, *Různé Podbořany*, nefol. (Závady v řeznické provozovně Františka Beneše (Stížnost zdravotního referenta ONV).

97/ Tamtéž.

98/ Tamtéž.

99/ SOKA Louny, fond Okresní národní výbor Podbořany, kart. 52, *Různé Podbořany*, nefol. (Soupis členů ONV včetně stranické příslušnosti).

100/ ČAPSKÁ, V.: c. d., s. 15.

101/ SOKA Louny, fond Okresní národní výbor Podbořany, kart. 61, *Různé Podbořany*, nefol. (Absence zástupců v živnostenské komisi ONV, 30. 10. 1947).

102/ Tamtéž, nefol. (Určení člena živnostenské komise ONV, 5. 11. 1947).

V Podbořanech měl Lančík možnost díky svým znalostem a zkušenostem přispět k poválečné obnově města a okresu. Díky těmto kvalitám byl dokonce na okresní konferenci sociálně demokratické strany v Podbořanech zvolen delegátem XXI. sjezdu Československé sociální demokracie, který se konal v Brně ve dnech 14.–16. listopadu 1947.^{103/} Zde byl navržen na poslední 32. místo do organizační komise. Nakonec ale navržení z neznámého důvodu odmítl a jeho místo přijal Josef Samek z Karlových Varů.^{104/}

Odvolením z funkce skončila Lančíkova práce pro národní výbor v Podbořanech. Následně krátkou dobu působil jako účetní v zemědělském družstvu Brody, ovšem koncem roku 1948 se opět navrátil do Přerova.

(Ne)radostné stáří (1948–1976)

Po svém návratu do Přerova požádal dne 15. října 1948 Ministerstvo národní obrany (dále jako MNO) o potvrzení osvědčení o jeho účasti na národním boji za osvobození. Žádost s vyplněnými dokumenty podával sice již dříve, ale nedostal na ni odpověď. Podle sdělení MNO ze dne 3. prosince 1948 byly potřebné dokumenty zaslány na konci května 1948 do Podbořan. V té době ale zde již Lančík nebydlel. Proto byl vyzván k jejich opětovnému zaslání, což udělal dne 21. ledna 1949. S opravenou adresou místa trvalého bydliště osvědčení dne 1. března 1949 obdržel. MNO uznalo Lančíkovi účast v zahraničním odboji od 1. srpna 1939 do 5. května 1945.^{105/} Potvrzení později využil jako doklad při výměru penze.

Díky svým předválečným i válečným stykům s politicky činnými osobami neunikl na začátku padesátých let pozornosti Státní bezpečnosti. Podle jejich vykonstruovaného zjištění „byl horlivým propagátorem pracíkové frakce sociálně demokratické strany a velmi často se stýkal s nepřáteli lidově demokratického zřízení (Zdeňkem Bechyněm, generálem Satoriem). ... Je možné, že bude vyvíjet protistátní činnost. Věnujte jmenovanému pozornost“.^{106/} Ačkoli to prameny jasně neříkají, je možné, že si byl tohoto sledování vědom, protože někdy v této době jednal o věci s tehdejší přerovským předsedou ONV Karlem Rosmusem. „Měl jsem s ním dlouhou rozmluvu a slíbil jsem mu, že nebudu nic dělat proti vládě a režimu. Od té doby jsem měl pokoj. Jak to Rosmus zařídil, to nevím.“^{107/} Zároveň s tím Karel Rosmus prosadil, aby město Přerov udělilo Lančíkovi uznání za zásluhy vykonané pro město.

103/ SOKA Přerov, fond Lančík František, kart. 1, inv. č. 7, *Oznámení o zvolení delegátem 21. sjezdu sociálně demokratické strany (14.–16. 11. 1947 v Brně)*, nefol.

104/ Archiv ČSSD Praha, fond Československá sociálně demokratická strana dělnická – Československá sociální demokracie, ČSDSD-ČSD (1920–1948), kart. 9, inv. č. 112, 21. sjezd konaný 14.–16. 11. 1947 v Brně, fol. 290.

105/ VŮA-VHA Praha, fond Osobní spisy, *František Lančík*, nefol. (Urgence o vydání osvědčení).

106/ ABS Praha, fond Objektové svazky, arch. č. OB-49 BN, *Akce Pravé křídlo sociální demokracie*, nefol. (František Lančík).

107/ MKP, fond Archiválie, písemnosti a dokumentace dějin školství a kmenologie, inv. č. AR/145, *František Sedláček – František Lančík (5. 12. 1886–15. 1. 1976) vzpomínky na Přerov, druhou světovou válku a úvahy nad svým životem*, fol. 24.

Hana Lančíková, dcera JUDr. et PhDr. Jindřicha Lančíka, se svým strýcem Františkem Lančíkem, první polovina 50. let 20. století. Soukromá dokumentace Hany Lančíkové

I když s novým režimem Lančík nesouhlasil, odmítl návrh, aby odešel do Anglie a zapojil se do třetího odboje. „Na začátku války jsem šel bojovat za národ proti Němcům, kteří nás chtěli odstranit. Nikdy bych nebojoval proti vlastnímu národu, i kdyby ten měl jiný režim, který by nebyl podle mých představ.“^{108/} Pokud by ale na nabídku přistoupil, nemusel by jako bývalý příslušník čs. zahraniční armády na Západě až do odchodu do penze v roce 1957 vykonávat z nařízení čs. vlády podřadná dělnická zaměstnání, z nichž nejdéle, a to plných šest let, pracoval jako dělník v Přerovských strojírnách.^{109/}

Poslední léta života strávil v Přerově. Politicky se již neangažoval. Příležitostně však na veřejných debatách seznamoval veřejnost se svými vzpomínkami na odbojovou činnost. Výrazně se uzavíral do sebe a usilovně pracoval. Dokonce navázal nová přátelství. Například s Vladimírem Hučínem. Ten byl od dětství rodiči veden k účtě k tomuto člověku, kterému vypomáhal s drobnou prací na zahradě nebo před domem. Díky osudu Františka Lančíka, a především postoji režimu, který ho za obranu demokracie po únoru 1948 perzekvoval, se pro Hučina stal inspirací pro jeho protikomunistické odbojové aktivity, výrazné od sedmdesátých let.^{110/}

108/ Tamtéž, f. 23.

109/ Mimo tento závod pracoval v cukrovaru v Brodku u Přerova, u nejmenovaného automobilového dopravce ve Zlíně nebo jako mechanik v Olomouci. FIŠMISTROVÁ, Věra: *František Lančík se zapsal do historie jako hrdina*. Nové Přerovsko, č. 13, 16. 1. 2006, s. 4.

110/ HASSAIRI, Nail – HUČÍN, Vladimír – NAVARA, David: *Vladimír Hučín: není to o mně, ale o nás*. Jindřichův Hradec 2008, s. 23. Kromě inspirace měl Vladimíru Hučínovi mezi léty

František Lančík s manželkou (vlevo) a tchýní (uprostřed) v zahradě svého domku, asi 1965. SOka Přerov

František Lančík se rovněž podruhé oženil. Nevíme ale, kdy k tomu došlo. Jeho druhou manželkou se stala Julie, žijící do té doby s matkou Marií Šívrovou v malé jindřichohradecké obci Kamenný Malíkov. Dochované prameny uvádí, že byla sestřenicí Hermíny Lančíkové, znala němeccky či to, že se za 2. světové války ukrývala před gestapem.^{111/} O Lančíka se starala několik let. Zemřela ale dříve než on. Kdy konkrétně nevíme. Tato skutečnost značně zkomplikovala situaci, neboť nebylo jasné, kdo se o starého a nemocného Lančíka bude dále starat. Kromě příbuzných Bečákových se Františku Lančíkovi snažili pomáhat sousedé Černoškoví, ke kterým vázalo Lančíka silné přátelství. Za jejich nezištnou pomoc od něho obdrželi jako výraz vděčnosti na památku několik drobných předmětů či dokonce jeho osobní námořnickou šavli z doby výkonu služby u rakousko-uherského námořnictva.

Lančík po úmrtí své druhé manželky odmítl návrhy přestěhovat se ze svého domu k příbuzným či dokonce dům prodat. Ačkoli byl nemocný, chtěl za každou cenu dožít zbytek života na místě, kde se svým způsobem cítil šťastný. Za této situace si postupně kladl otázku, kdo zdědí jeho majetek po jeho smrti, když neměl manželku ani děti. Mohl vše odkázat například vzdálenému synovci JUDr. et PhDr. Jindřichu Lančíkovi, nebo

1972–1976 František Lančík společně s Karlem Zejdou pomáhat v opatrování vojenského materiálu. Ačkoli se tvrzení zdá být věrohodné, z důvodu absence jiných pramenů pro konfrontaci, zůstává jeho věrohodnost spornou. Rozhovor s Vladimírem Hučínem, záznam učiněn dne 17. ledna 2019.

111/ SOka Přerov, fond Lančík František, kart. 3, inv. č. 175, *František s druhou manželkou a tchýní*.

Manželé Lančikovi s Ladislavem Černoškem. Soukromá dokumentace Zbyňka Černoška

synovci Otakaru Bečákovi, jehož nevlastní matka Růžena byla poslední z žijících Lančikových sourozenců. Nakonec se rozhodl odkázat vše svému synovci Otakaru Bečákovi, bydlícím v Krnově.

František Lančík zemřel na zástavu srdce dne 15. ledna 1976 v Přerově ve věku devadesáti let. Po kremaci v Olomouci o jedenáct dní později byl jeho popel společně s popelem jeho syna Jaroslava uložen na hulínském hřbitově do rodinného hrobu rodiny Mikšánkových, kde jsou rovněž uloženy ostatky Lančikových rodičů. Jeho veškerý majetek zdědil Otakar Bečák. Uvádí se, že tato osoba i přes mnohé žádosti ze strany vedení přerovského archivu odmítla věnovat Lančíkův důležitý politický písemný materiál z období druhé světové války k archivaci. Podle některých zpráv ho dokonce zničil, podle jiných předal nejmenovanému zástupci OV ČSPB z Přerova, který tento odvezl na neznámé místo.^{112/} Jestli to tak skutečně bylo, dnes již nezjistíme. Jisté ovšem je, že dochované archiválie, které jsou součástí osobního fondu Františka Lančíka v SOKA Přerov, získal archiv částečně od Františka Lančíka, část písemností později předalo Okresní vlastivědné muzeum J. A. Komenského v Přerově, korespondenci

112/ SOKA Přerov, fond Český svaz protifašistických bojovníků – okresní výbor Přerov, inv. č. 1/5107, *Lančík František pozůstalostní historické písemnosti – odvezený neznámo kam – záznam K. Klose, nefol.* Dále tamtéž, inv. č. 1/6282, *Lančík František, nar. 5. 12. 1886 Hulín, okr. Kroměříž, záznam o odebrání jeho politického písemného materiálu, nefol.*

Rodina Bečáková, zleva Růžena Bečáková (roz. Lančíková), Otakar Bečák, Augustin Bečák, Krnov. SOKA Přerov

pak noví majitelé Lančikova rodinného domu manželé Pospíšilovi a v neposlední řadě předal některé materiály samotný Otakar Bečák.

Jako projev vděčnosti a úcty vůči rodině Lančikových, která přinesla tak velikou obět za okupace, došlo v devadesátých letech k přejmenování ulice Partyzánská, kde Lančíkovi žili, na ulici Lančikových. Tímto se uzavřel osud člověka, který, jak uvádí Věra Fišmistrová a samotný text dokládá, „patřil k velmi obětavým, energickým osobnostem, s velkými organizačními schopnostmi a s vyvinutým smyslem pro spravedlnost“.^{113/}

Závěr

Životní osudy Františka Lančíka se vyznačovaly rodinnými a profesními úspěchy, ale i prohrami v podobě ztráty několika rodinných příslušníků během druhé světové války. Jako bývalý funkcionář a aktivní účastník druhého odboje se po roce 1948 neztotožnil se směrem nové čs. vlády pod vedením komunistické strany. I přesto, že odmítl pokus o emigraci a zároveň ukončil politickou činnost, byl za svoji aktivitu ve druhém odboji spolu s dalšími osobami vystaven perzekuci ze strany komunistického režimu. Byl sice ušetřen politického procesu, který mu jako západnímu vojákovvi hrozil, a to s velkou pravděpodobností v důsledku toho, že ztratil

113/ FIŠMISTROVÁ, V.: *František Lančík se zapsal do historie jako hrdina*. Nové Přerovsko, č. 13, 16. 1. 2006, s. 4.

Václav Bednář

Hranický bolševik

Místo posledního odpočinku Fr. Lančika, městský hřbitov v Hulíně. Archiv autora

všechny své příbuzné, kteří se zapojili do odboje. Na druhou stranu mu režim zamítl udělit vojenskou penzi, což pro něj znamenalo zaměstnání na dělnických pozicích po deset let, než odešel do důchodu. Postupně se z něho stával uzavřený člověk. I když se podruhé oženil, útěchu nacházel ve svých vzpomínkách na období předválečné, kde si alespoň tímto způsobem mohl připomínat své blízké. Až do konce svého života nepřestával věřit, že se demokracie podle Masarykových myšlenek v Československu opět obnoví. Bohužel zemřel dříve, než k tomu nakonec došlo. Čest jeho památce.

Týdeník tehdejšího hranického Okresního výboru Komunistické strany Československa „Ruch“ uveřejnil 26. července 1946 nekrolog nazvaný „Za Aloisem Hlobilem“. Bylo v něm napsáno: „*Těsně před uzávěrkou se dozvídáme, že v úterý 23. července dopoledne zemřel po dlouhé těžké chorobě zakladatel organizace komunistické strany v Hranicích Alois Hlobil. Dožil se toliko 49 let. Působil v Hranicích více než dvě desetiletí. Jeho život byl neobyčejně svízelný a plný bojů za sociální práva všech pracujících. Čas, který je nejlepším soudcem skutků nás všech, zvaží jistě spravedlivě práci Aloise Hlobila. Jeho veliká láska k všemu pracujícímu lidu bude okolnost, na níž nebude možno zapomenout.*“

Totéž číslo přineslo i nadšenou informaci o návštěvě Hranic tehdejším prezidentem Dr. Edvardem Benešem (1884–1948). Dr. Beneš 17. června 1946 posnídal v radničním gotickém sálu a podle „Ruchu“ to byla „*nejvýznamnější návštěva, jaké se tento sál dočkal za 400 let své existence*“. Dr. Edvard Beneš skonal dva roky po návštěvě Hranic, 2. září 1948. Po uchopení moci komunisty v únoru 1948 se Benešovo hodnocení vládnoucí stranou zcela změnilo a památný den jeho návštěvy v červnu 1946 se v Hranicích již nepřipomínal.

Vraťme se však k zemřelému Aloisi Hlobilovi. Od dvacátých let 20. století byl Alois Hlobil nejznámějším představitelem komunistů v hranickém okrese a zastupoval KSČ v městském zastupitelstvu. Na příklad v roce 1928 byl zvolen za člena třináctičlenného odboru finančního a právního.^{1/}

Jeho nesmiřitelný postoj k „*buržoaznímu*“ politickému systému Československé republiky měl pro něho nejednou osobní důsledky v podobě soudů a uvěznění. Předváleční komunisté neskrývali, že dostávají pokyny pro svou politickou činnost v Moskvě. Za klasický lze považovat výrok poslance Klementa Gottwalda v československém parlamentu v roce 1929 na kritiku, že se řídí pokyny z Moskvy: „*Jsme stranou československého proletariátu a našim nejvyšším štábem je skutečně Moskva. A my se chodíme do Moskvy učit. Víte co? My se od ruských bolševiků do Moskvy chodíme*“

1/ SOKA Přerov, fond Archiv města Hranice, Protokol o schůzi Městského zastupitelstva města Hranic dne 13. 11. 1928 č. 6116/28 – VII.

učít, jak vám zakroutit krkem. A vy víte, že ruští bolševici jsou v tom místry...
Přejde vás smích!“^{2/}

V pěti letech, které Gottwald dožil po převzetí moci, slib dodržel. Po únoru 1948 bylo z důvodů, souvisejících se změnou politického režimu v ČSR, popraveno 262 osob. Po odečtení popravených, odsouzených již před únorem 1948 za kolaboraci s nacismem a 13 bývalých vedoucích komunistů, členů tzv. Protistátní skupiny Rudolfa Slánského (31. 7. 1901 – 3. 12. 1952), generálního tajemníka Ústředního výboru KSČ, bylo z politických důvodů popraveno 227 osob. Proces s dlouholetým nejbližším spolupracovníkem a osobním Gottwaldovým přítelem Rudolfem Slánským asi nejvíce potvrzuje mravní selhání „prvního československého dělnického prezidenta“. Zachované dokumenty potvrzují, že Gottwald se chtěl Slánského zastat, ale dopis adresovaný Stalinovi ze strachu nakonec neodeslal a poslušně splnil krutý moskevský příkaz, který mu od Stalina přivezl 11. listopadu 1951 do Prahy inkognito jako „návrh k zatčení“ Stalínův blízký spolupracovník Anastáz Ivanovič Mikojan (1895–1978).

Také Alois Hlobil, člen hranického městského zastupitelstva, se vůči politickému režimu první republiky vymezoval jednoznačně odmítavě. Nezúčastňoval se ani slavnostních shromáždění městského zastupitelstva k významným dnům republiky. Na příklad prezenční listina slavnostní schůze městského zastupitelstva, která se konala 7. března 1930 v 11 hodin dopoledne k 80. narozeninám prezidenta T. G. Masaryka, je u jeho jména nepodepsaná a potvrzuje, že se zmíněné slavnostní schůze nezúčastnil.^{3/}

Charakteristickou ukázkou jeho vztahu k republice, spojované obvykle právě s prezidentem Masarykem, je dopis zasláný jménem nezaměstnaného dělnictva, tzv. „Okresním vedením Jednotné fronty dělnictva bez rozdílu politické, odborové a zájmové příslušnosti“, městskému zastupitelstvu v Hranicích 31. ledna 1932. V době, kdy i Hranice byly postiženy v důsledku hluboké hospodářské krize masovou nezaměstnaností. Hlobil, člen městského zastupitelstva, byl předsedou okresního výboru Jednotné fronty a je pod dokumentem podepsán společně s Josefem Včalou za nezaměstnané dělnictvo, Josefem Tauberem za Svaz keramického dělnictva, Josefem Pavliščíkem za Svaz textilního dělnictva a Pravoslavem Haneškou ze Svazu lučebního dělnictva.

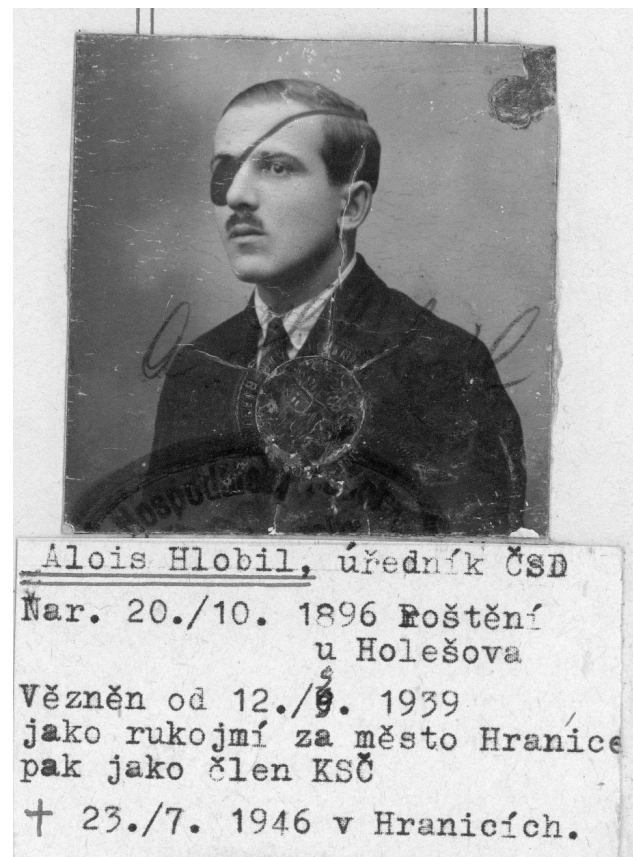
Okresní vedení Jednotné fronty požádalo městské zastupitelstvo o poskytnutí jednorázové výpomoci nezaměstnaným, poskytnutí paliva z prostředků obce jejich rodinám, placení nájmu za nezaměstnané a prominutí plateb nájmu bydlícím v bytech obecních, zřízení ohřívárny a provádění nouzových prací.

Všechny uvedené požadavky by v demokratické společnosti mohly být základem jednání obou stran o případném kompromisním řešení.

2/ Klement Gottwald: <https://citaty.net/autori/klement-gottwald/>

3/ SOkA Přerov, fond Archiv města Hranice, Prezenční listina slavnostní schůze Městského zastupitelstva Hranice 7. 3. 1930.

Alois Hlobil.
SOkA Přerov

Dopis však končí výhrůžným vyjádřením: „Podepsané okresní vedení žádá o bezodkladné svolání zastupitelstva, kdež by o postavených požadavcích bylo jednáno, při čemž upozorňuje, že dělnictvo bez rozdílu je odhodláno solidárně, ve všech místech a závodech Hranicka, za vyhovění těmto požadavkům v případě nepříznivého stanoviska Městského zastupitelstva nastoupit boj!“ Po tomto ultimativním závěru požadavků okresního vedení Jednotné fronty se i městské zastupitelstvo zatvrdilo a odmítlo připisem pod číslem jednacím 173/32 s Jednotnou frontou jednat s poněkud pochybným odůvodněním, že nebyla zaplácena povinná částka k podanému spisu.

Hlobil městské radě v Hranicích posměšně napsal 16. února 1932: „Originál podání, respektive usnesení byl podepsán mnou, jakož i ostatními zástupci jiných organizací. Ustanovení finanční novely, jako členu zastupitelstva, je mně známo a nepochybují, že by nadepsané městské radě nebylo známo, že na návrh úhrady zůstává mně povinnost až při projednávání požadavků zastupitelstvem. Tím spíše, že za splnění požadavků pro nezaměstnané budou zajisté i zástupci jiných dělnických stran, o jejichž příslušníky jde, zainteresovaní, i pokud se úhrady týká. Není tudíž naprosto žádného formál-

Příloha k dotazníku o činnosti v odboji: Al-Hlobil, Hranice.

11. V roce 1915 jako příslušník 8. zeměbr. pluku Praha, tehdy v Solnohradě, spoluorganizoval jsem na ruské frontě přechod vojáků-čechů do zahraničí a když pak jevil se práce prozražená a hodlal jsem utéci sám, byl jsem raněn a jako válečník propuštěn.

V roce 1918 pak organizoval jsem doma t. z. tzv. zelené kádry, před a po převratu v říjnu 1918 konal jsem strážní a bezpečnostní službu v Hranicích.

13. Od roku 1921 byl jsem členem KSČ, okresním, krajským, vedoucím, tajemníkem a j., hlavně jsem pracoval ilegálně a postupně si za různé prozrazené akce odseděl ca 2 roky vězení, vedle soustavné ztráty zaměstnání.

Za mobilisace v roce 1938 konal jsem ze strážním oddílem odbočky dobrovolců v Hranicích, čítající 30 mužů strážní službu/silnice, mosty, dráha/na úseku Běloutín-Nem.Jasenice, hmyšní pohraničí.

Před velikonočí v roce 1939 byl jsem gestapem v Hranicích zatčen, držen týden ve vazbě, ztýrán, vyražený mě zuby a pak propuštěn. Důvod k zatčení byla moje dřívější polit. příslušnost a podezření z další činnosti.

V červenci 1939 na vyzvání gen. Zahálky ustřívili jsme v Hranicích obranný odboj. Vedení tvoril uveřejněný, já, rtm. Čech a št. kpt. Řípa. Gen. Zahálka byl vedoucím, rtm. Čech měl traskaviny, já organizaci a řípal organizaci venkova.

Svolal jsem v Hranicích dův. schůzi do Besedy, býv. vedoucích tělocvič. lectionářů. a odbor. vedoucích, načez se v Hranicích rozvinula akce desítkového systému; z odvážených zbraní a streliva nemci bylo toto soustavně odcizováno a na různých místech uskládnováno.

Jelikož však se vyloučily do hnutí nespolehlivé osoby, opilci, a hrozilo prozrazení, doporučil jsem vedení asi v polovici srpna 1939 decentralizaci a práci jednotlivou, z vedení jsem vystoupil.

1. září 1939 jsem byl znovu gestapem zatčen a s jinými, jako rukojmí dodán do koncent. tábora napřed v Euknvaldu u Dachau a potom do Buchenvaldu, kde jsem byl do konce srpna 1940.

V roce 1941 jsem uvedl v činnost ilegální org. KSČ s nimiž jsem prováděl protinacistickou propagační práci, ústní po vesnicích, později destrukční.

S dřívějšími il. činiteli jsem nenavázal, jelikož tito v době mé nepřítomnosti byli postupně vinnou zapojených členů, odhaleni, odsouzeni a popraveni.

Po návratu z konc. tábora byl jsem pod soustavným dohledem gestapa, čas od času podrobován domovním prohlídkám a v roce 1941 asi v srpnu donucen vládní komisárem v Hranicích Kettnerem, na návrh správce polic. a stavitelů měst. k organizování PO a převzetí velitelství Sboru dobrohasičů v Hranicích, pod pohružkou navrácení do konc. tábora a vyhubení rodiny. Tím, jak jsem později zjistil, ocitl jsem se ve sféře tzv. Sicherheitsdienstu.

S vědomím a souhlasem našich il. organizací KSČ využil jsem tohoto vnuceného spojení ve prospěch odboje.

Z Hasičského sboru organizoval jsem 36 mužů pořádkové služby a postupu ně pro ně opatřil zbrane. Zarazením do nepostrádatelných družstev jsem je ochránil před zasazením na práce do říše.

V hasičské zbrojnici později, v roce 1945, byly il. skupinám s nimiž jsem navázal, jednak předávány traskaviny a jednak konány schůze, odkud vycházely instrukce pro budování MNV a ONV.

Příloha k dotazníku o odbojové činnosti A. Hlobila. SOka Přerov

ního důvodu, aby městské zastupitelstvo o splnění předběžných požadavků pro nezaměstnané jednat nemohlo. Abych dokázal, že i v tomto případě jedná se mně, jako straně komunistické ... skutečně o to, pomoci nezaměstnaným v tomto směru, jak to jejich situace vyžaduje, vyhovují dopředu, dle mého ná-

Byl vyvolán k spolupráci s mně. J. Hlobil

20 dubna navázal jsem na parašutistickou skupinu, Clay, št. p. ž. č. 21, jemuž jsem předal autom. pistoli, pušku, několikrát, ruční granáty, dále sjednávám dohoda na uskupování MNV v obcích okresu hranického.

1/1) uvedené zbraň dodala il. skupina KSČ z Hustopeč n/B, ruční granáty Rud. Haneška z Hranic, člen il. kom. organizace v Hranicích, který je získával ve voj. akademii za uplatu nemoj. akum.

2/ Během okupace nechal jsem v tiskárně Snaž a v Hranicích, majitel A. Olšovský v různých dobách, vytisknouti letáky z Hesly: Stalinhrad, Sabotujte, Ničte nemce, Atentát na Hitlera, General Rommel na hlavu porazen, Lidé cesky, Lidé cesky, Lezáky, Javoričko, Spojenci se vylodili, invaze se sto procentně vydarila, Varsava padla, Čzenstochova padla, Rudá armáda je zadvermi a j. a tyto byly rozšiřovány v okresech: olomouckém, holesšovském a pražském.

3/ Počátkem března 1945 navázal jsem na org. il. jednotku Opátovice, Mir, Petr, které jsem podával informace, / ozbroj. odpor, nepřátel /

4/ dále na partyzánskou skupinu kpt. Vaňkátá, / Bedr. Tomečka, Hranice, /

5/ jini členové il. skupin KSČ Lhotka: byli účastni z mého příkazu na zničení skladu textilů a odvezení tam

6/ Milotic n/B. na ničení železničního zařízení, Hranice, sev. nádraží: na podávání zpráv o průjezdu voj. transportů, které jsem předával dále skup. sov. kap. Petrov. / jeden transport byl zničen na trati Černotín-Milotic n/B. /

7/ mimo uvedeného jsem od ledna 1945 do dubna organizoval ve 24 obcích okresu MNV, někde konal za tím účelem dův. schůze, / Partutovice a j. /, během okupace měl jsem v uvedených obcích vždy důvěrníky přes které jsem konal propagační il. práci.

8/ prováděnou kontrašpionáží varoval, radil a zachraňoval české lidi a il. pracovníky, z hasičskými družstvy účastnil se vyhánění nemců z Hranic, načez po osvobození, jako člen MNV organizoval zásobování, bezpečnost a j.

Hranice dne 15. I. 1946.

H MNV pro organizování.

A. Hlobil

Pravdivost údajů pod 1. potvrzuje: ... mr. Karel Bár. č. 1011
 ,, ,, pod 2 ,, : ... Karel Bár. č. 1011
 ,, ,, ,, 3 ,, : ... Karel Bár. č. 1011
 ,, ,, ,, 4 ,, : ... Karel Bár. č. 1011
 ,, ,, ,, 5 ,, : ... Karel Bár. č. 1011
 ,, ,, ,, 6 ,, : ... Karel Bár. č. 1011
 ,, ,, ,, 7 ,, : ... Karel Bár. č. 1011
 ,, ,, ,, 8 ,, : ... Karel Bár. č. 1011
 ,, ,, ,, 9 ,, : ... Karel Bár. č. 1011
 10 ,, : ... Karel Bár. č. 1011

Bezd. ref. ONV - Hranice

Příloha k dotazníku o odbojové činnosti A. Hlobila. SOka Přerov

zoru neodůvodněné žádosti o úhradu a navrhuji: 1. Zavedení okresní dávky ze všech soukromých osobních aut továrníků a výrobců, jakož i podnikatelů obnosem 1000 Kč ročně, 2. Vybírání jednotné dávky Kč 5 ze všech osobních aut, mimo místních, projíždějících městem; 3. Zavedení obecné dávky Kč 6

za 1m čtverečný ročně zastavěné plochy továrny či závodu, v němž byl omezen provoz a Kč 12 za každý metr čtverečný závodu, v němž byl provoz zastaven. Toto ustanovení propočítává se i na část doby, pokud závod či továrna omezeně pracuje, či provoz zastavila; 4. Zavedení obecní dávky ze všech zařízených bytů a sice:

- do 80 Kč měsíčně osvobozeno
- od 80 do 150 Kč měsíčně 10 procent
- od 150 do 200 Kč " 20 procent
- od 200 do 300 Kč " 30 procent
- od 300 do 500 Kč " 40 procent
- přes 500 Kč 50 procent nájmu měsíčně úhrnem ze zařízeného bytu placeného, tedy nájem plus vodné, plus kominik, plus úklid, plus opotřebení nábytku a podobně.“

Pokud se zájemce o historii seznámí se solidárním přístupem tehdejšího Okresního i Městského úřadu v Hranicích vůči rodinám nezaměstnaných dělníků a dělnic a s aktivitami, jakými se jim snažily pomoci, bude nesmířitelným postojem hranické „Jednotné fronty“ překvapen. Uvedu jen několik příkladů.

Seznam chudých rodin v okrese Hranice, jejichž živitel byl bez zaměstnání, má datum 10. prosince 1930. Poskytuje údaje o 36 hranických rodinách, z nichž 28 mělo i několik dětí. Pod číslem 1. je uvedena Marie Steinerová, matka čtyř dětí, bydlící v obecních nouzových domcích. Stejný počet dětí měla i vdova Josefa Cinková z ulice Svatopluka Čecha č. 3, Josef Koudela, bydlící na stejné adrese, a Marie Perdulová, jejíž manžel byl nemocen a rodina bydlila v obecním Horním dvoře. Josef Brada, bytem ve Zbrašově, byl dokonce živitelem pěti dětí.^{4/} Rok před výhrůžným dopisem okresního vedení „Jednotné fronty“, 10. ledna 1931, vyhlásila rada města Hranic v Provolání č. 285/31 „Sbírky ve prospěch nezaměstnaných a jejich rodin“. Text provolání zní: „Počet nezaměstnaných stoupl v poslední době v městě Hranicích a přilehlých obcích hroživou měrou a přes veškerou námahu příslušných úřadů nebylo možno nezaměstnanost zmírniti. Nouze a bída šíří se v řadách nezaměstnaných a jejich ženy a děti trpí bídou a hladem. V době zimní se tato bída stupňuje k zoufalství. Městská rada ve snaze zmírniti aspoň poněkud postavení nezaměstnaných, požádala Okresní úřad o povolení veřejné sbírky mezi občanstvem a tato byla povolena čj. 532/IV/8 ze dne 10. ledna 1931 v době od 11. do 24. ledna 1931 za použití sběracích archů, které jsou přiloženy dárčům k použití pro tento účel. Městská rada žádá veškeré občanstvo města Hranic, aby svoji hřivnou pomohlo zmírniti bídu a hlad nezaměstnaných a vydatnou podporou finanční umožnilo těmto vydržeti v nejhorsích zimních měsících. Městská rada děkuje jménem nezaměstnaných za každý dar pro tuto akci.“

4/ Seznam chudých rodin, jejichž živitel byl k 30. 12. 1930 bez zaměstnání, se nachází ve Státním okresním archivu v Přerově-Henčlově. Také ostatní údaje, jejichž zdroje jsou uvedeny v poznámce pod čarou, pokud není napsán jiný zdroj, jsem nalezl v SOkA Přerov.

Výzva měla příznivý ohlas. Vynesla celkově 2 236 Kč a byla doplněna tzv. polévkovou podporou, při které se rodinám nezaměstnaných vydávala v poledne zdarma polévka, na jejíž vaření přispívali hraničtí majetní občané. K hodnotě finanční sbírky přidávám vysvětlení. V roce 1929 musel dělník na 100 Kč v průměru pracovat 19 hodin. Řemeslník vydělával asi 270 Kč týdně. Za 100 Kč se roku 1929 dalo koupit na příklad 34 bochníků chleba, který vážil 2,9 kg, 48.8 l mléka, nebo 6,5 kg zadního hovězího masa.

Dne 15. ledna 1931 vydala městská rada v Hranicích „Vyhlášku o usnesení městského zastupitelstva číslo 532“, kde se uvádí: „Městské zastupitelstvo města Hranic usneslo se na dnešní schůzi ve shodě s finanční komisí města Hranic, aby město Hranice doplnilo za prostředků obecních obnos veřejnou sbírkou pořízenou ve prospěch nezaměstnaných, pokud nepožívají podporu v nezaměstnanosti, na částku Kč 7.000 a navíc rozdati ½ vagonu uhlí těm osobám, jež následkem nezaměstnanosti nejvíce trpí.“ Oznámení bylo veřejně vyvěšeno 17. ledna 1931 a nebylo proti němu podáno žádné odvolání.

Dne 20. ledna 1931 zveřejnila rada města Hranice Vyhlášku č. 412/21 nazvanou „Akce proti nezaměstnanosti.“ V textu podepsaném Josefem Šindelem, starostou města v letech 1925–1932 a ředitelem dívčí školy, je napsáno: „Poněvadž hospodářská krize v měsících zimních jeví se zvláště v rodinách osob nemajetných kriticky, žádají se... majitelé domů, aby nezaměstnaným, kteří v době zimní nemají práce a výdělek, nebyla dávana výpověď z bytů pro neplacení nájemného, nýbrž aby jim bylo posečkáno na dobu, kdy poměry hospodářské se zlepší.“

Osudem nezaměstnaných se rada města Hranic zabývala i 4. února 1931. Den poté, 5. února 1931, informovala Vyhláškou č. 1115 o výsledcích jednání: „Městská rada ve schůzi dne 4. února 1931 konané usnesla se jednomyslně: a) čeliti nezaměstnanosti neprodleným zahájením prací na úpravě ulic Vrchlického a Pernštýnské přípravou šterku a potřebného kamení, dále bouráním zdi u zahrady v ulici Pernštýnské, odvozem hlíny v ulici Galašově. Do práce přijímá pan Kopecký. Zaměstnati se má asi 30 osob.

b) Doplniti stravovací akci státní, že ku přidělenému obnosu Kč 2.500 přidá se z prostředku města Kč 6.000. Poukázky budou nejpotřebnějším přidělovány v únoru každého týdne.“

Je samozřejmé, že solidarita celostátních ani okresních a městských orgánů nemohla v období světové hospodářské krize v třicátých letech 20. století plně eliminovat bídu a řadu dalších obtíží rodin, jejichž živitel byl bez zaměstnání. Problém nezaměstnanosti narůstal i tím, že hospodářská krize, která ji vyvolala, trvala několik let. Okresní úřad práce v Hranicích provedl na přelomu let 1932 a 1933 „Podrobné šetření o stavu nezaměstnanosti na Lipensku a Hranicku“. Na základě zpráv ze všech obcí byla sestavena statistika, podle které k 1. lednu 1933 činil celkový počet nezaměstnaných v celém politickém okrese 2 744 osob, z toho dělníků 2 400, dělnic 344. „Je to nejvyšší počet nezaměstnaných, který kdy byl v našem okrese zaznamenán. K tomu ještě přibudou další, neboť za první týden v tomto měsíci se přihlásilo dalších 350 nezaměstnaných osob, které se hlásí

o státní podporu v nezaměstnanosti. Příčinou tak velkého počtu nezaměstnaných jest zastavení prací v kamenolomech, vápenkách, cihelnách, u stavitelů a další omezování provozu v továrnách, závodech a u živnostníků a obchodníků.“^{5/}

To napomáhalo agitaci komunistů, kteří v krizi viděli jednoznačné potvrzení, že ekonomická i politická moc v „buržoasní“ první republice je v historické krizi, kterou je možno vyřešit pouze revolucí podle vzoru bolševiků. Osobní osudy „vůdce“ hranických komunistů Aloise Hlobila naznačují, že právě naopak chápali nebezpečí komunistických aktivit státní policejní a justiční orgány, tvrdě postupující vůči organizátorům komunistických akcí. Vše se odehrávalo ve zcela jiné informační situaci, než je dnes. Co se skutečně v 30. letech 20. století dělo ve Stalinově SSSR bylo málo známé. Nevědělo se téměř nic o táborech nucených prací, naplňovaných skutečnými nebo údajnými nepřáteli bolševického režimu, ani o hladomoru, který v SSSR zdeptal rozsáhlé oblasti soustátí v letech 1931–1933 a dokonce i dřívejší „obilnici Evropy“, Ukrajinou sovětskou republiku. Počty obětí zmíněného hladomoru na Ukrajině se nepodařilo objektivně spočítat. Nejnižší odhady jsou 3,3 milionů, nejvyšší uvádějí kolem 10 milionů.^{6/}

Lze konstatovat, že mezi Aloisem Hlobilem a okresními i městskými orgány v Hranicích panovalo dlouholeté napětí, považované na straně Aloise Hlobila za „třídní boj proti buržoasní republice“, ze strany správních orgánů za „rozvracení republiky“. V praxi to vedlo k opakovaným zákazům schůzí či shromáždění, která svolával, i k několika soudním jednáním vůči Hlobilovi v letech 1929–1936, navzdory faktu, že se z 1. světové války vrátil jako padesátiprocentní invalida. Uvedu pouze jediný příklad vzájemných „naschválů“. Dne 20. října 1931 zaslal Hlobil městské radě v Hranicích žádost: „Podepsaný žádám tímto o propůjčení sálu „Besedy“ v den 25. října t. r. dopoledne za stanovený poplatek, pro veřejnou schůzi vrátivši se dělnické delegace ze sovětského Ruska.“

Pouhý den před plánovanou veřejnou schůzí, 24. října 1931, obdržel Hlobil „Velmi pilně“ oznámení Okresního úřadu v Hranicích, ve kterém je napsáno: „Vaše oznámení ze dne 21. října 1931, že svoláváte na den 25. října 1931 o 10. hodině dopoledne do místnosti Besedy v Hranicích veřejnou schůzi s programem: „Co viděla dělnická delegace v sovětském Rusku“, nebylo vzato Okresním úřadem v Hranicích na vědomí ve smyslu paragrafu 2 zákona ze dne 15. 11. 1867 (!) číslo 135 a zakazuje Vám konání této schůze z důvodů zachování veřejného klidu a pořádku.“ Pod zákazem je jménem okresního hejtmána podepsán decernent (úředník, který měl právo vyřizovat spisy v zastoupení okresního hejtmána) Dr. Cínek.^{7/}

Podobných zákazů pro akce komunistů byla celá řada. Pro zajímavost uvedu zákaz Okresního úřadu v Hranicích z 30. prosince 1931, který má

5/ PŘEHLED, nezávislý týdeník kraje Hranicko-Lipnického a Novojičínského. Roč. III. číslo 3, pátek 13. 1. 1933, s. 2.

6/ https://cs.wikipedia.org/wiki/Hladomor_na_Ukrajině

7/ Oznámení Okresního úřadu v Hranicích, vydané 24. 10. 1931 má číslo 8/116.

číslo 8/132: „Vaše oznámení ze dne 23. prosince 1931, že budete konati dne 3. ledna 1932 o 10 hodině dopoledne v Hranicích v místnostech Besedy veřejnou schůzi, na níž hodláte sám promluvit o činnosti obecního zastupitelstva, a dále má promluvit poslanec KSČ Klement Gottwald bez uvedeného programu, nebylo vzato Okresním úřadem v Hranicích ve smyslu paragrafu 2 zákona z 15. 11. 1867 č. 135 na vědomost a konání této veřejné schůze se z důvodu zachování veřejného klidu a pořádku zakazuje. Z tohoto rozhodnutí lze se do 15 dnů ode dne doručení odvolat u Okresního úřadu v Hranicích.“^{8/}

Hlobil proti rozhodnutí protestoval v dopisu městské radě v Hranicích: „Podepsaný žádám o propůjčení sálu Besedy dne 3. ledna 1932 o 10. hodině za předepsaný poplatek... Žádám o bezodkladné odvolání zákazu pro místnosti a jejich propůjčení k projevům komunistické strany. Příslušníci komunistické strany představují dnes většinu poplatnictva tohoto města.(?) V důsledku nepředloženého postupu nadepsané Městské rady, jménem 400 voličů protestují proti zkracování jejich práv, žádám vyřízení shora uvedeného podání, jakož i bezodkladné odvolání zákazu pro časopisy komunistické strany v městské čítárně.“^{9/} S protestem však Hlobil neuspěl. Okresní i městské orgány trvaly na zamítavém stanovisku.

Není vyloučeno, že Alois Hlobil předsedu KSČ znal z doby, kdy Gottwald v Hranicích pracoval ve stolařské dílně Tomáše Skřivánka. Gottwald se přihlásil k pobytu v Čaputově ulici 25. ledna 1915. Již za necelé tři měsíce, 10. dubna 1915, však narukoval k dělostřeleckému pluku do Rakouska. Komunisté na jeho krátký hranický pobyt v době 1. světové války nezapomněli. V listopadu 1948, devět měsíců po uchopení moci KSČ, byl Gottwald prohlášen čestným občanem Hranic.

Proměna vztahů Aloise Hlobila vůči první republice a tím i změna postojů vůči Hlobilovi ze strany policejních a justičních orgánů nastala po VII. kongresu Komunistické internacionály v roce 1935. Kongres provedl podstatnou změnu v zahraniční politice SSSR po vystoupení bulharského komunisty Georgi Dimitrova (1882–1949), který v letech 1935–1943 zastával funkci generálního tajemníka KI. Reagoval na nebezpečí, představované ohrožením míru v Evropě ze strany Hitlerova Německa, a zmírnil odpor vůči „buržoasním demokraciím“, včetně Československé republiky.

V letech 1926–1933 byl Alois Hlobil, povoláním „soukromý úředník“,^{10/} sedmkrát souzen: 28. 1. 1926 Okresním soudem v Novém Jičíně podle paragrafu 23 tiskového zákona pokutou v částce 30 Kč, v případě nezaplacení 3 dny vězení; 9. 12. 1927 Okresním soudem v Novém Jičíně podle

8/ Pod výměrem Okresního úřadu v Hranicích je tentokrát podepsán v. r. Okresní hejtmán Wachsmuth

9/ Dopis má datum 21. 12. 1931. Je podepsán Al. Hlobilem s doplňkem: člen městského zastupitelstva, Hranice na Hrázi 11.

10/ Povolání a postavení soukromého úředníka je uvedeno u Aloise Hlobila v Opisu Trestním listu Krajského soudu v Novém Jičíně č. 560 35 ze dne 28. 11. 1932, kterým byl odsouzen k deseti měsícům těžkého žaláře. Pozoruhodný se mně zdál bod 13. rozsudku, nazvaný „Způsob, provedení a pohnutka činu“: rozšiřoval tiskopis závadného obsahu – nerozváženost.

paragrafu 23 tiskového zákona, pokutou 20 Kč nebo vězením v trvání 48 hodin; 12. 12. 1927 Okresním soudem v Kojetíně dle paragrafu 312 trestního zákona k 20 Kč pokuty, nebo 48 hodinám vězení; 20. 1. 1928 Okresním soudem v Novém Jičíně podle paragrafu 5 trestního zákona a 23 tiskového zákona k 10 Kč nebo 24 hodinám vězení; 6. 3. 1928 Okresním soudem v Novém Jičíně podle obou předchozích paragrafů trestního i tiskového zákona a podle paragrafu 256 trestního řádu, ale Hlobilovi v tomto případě žádný trest nebyl uložen; 28. 11. 1932 Krajským soudem v Novém Jičíně za zločin ve smyslu paragrafu č. 15 a č. 3 a přečin ve smyslu paragrafu 11, čísla 2, 14, a také zákona na ochranu republiky č. 1, 5 a 15. Byl mu uložen celkový trest deset měsíců těžkého žaláře, zostřený jedním postem, vždy po 14 dnech a peněžitým trestem 1000 Kč. V případě, že by pokutu nezaplatil, hrozilo mu prodloužení uvěznění. Současně mu byla vyslovena *ztráta čestných práv občanských*. V rozsudku se uvádí, že se stává pravoplatným 13. listopadu 1935, tedy až za 3 roky po vyhlášení, což zřejmě vyplývalo z tehdy platných zákonných ustanovení. Krátce po nabytí pravoplatnosti rozsudku, 8. prosince 1935, byl Hlobil za KSČ zvolen členem městského zastupitelstva. Funkci ale nastoupit nemohl. Dne 15. ledna 1936 upozornil Okresní úřad v Hranicích vládní komisař, zastupující dočasně městské zastupitelstvo, že „Alois Hlobil rozsudkem ze dne 15. listopadu 1932, jenž se stal pravoplatným dne 13. listopadu 1935, odsouzen byl pro zločin k 10měsíčním těžkého žaláře, zostřeného a doplněného 1 postem 14ti denně a 1000 Kč peněžitého trestu, eventuelně dalších 10 dnů těžkého žaláře. Ztráta čestných práv občanských byla současně vyslovena. Oznamuji to za účelem ztráty mandátu“^{11/}

Naposledy Krajský soud v Novém Jičíně Aloise Hlobila dále potrestal 15. března 1933 celkem 14 dny vězení podle paragrafu 14 zákona na ochranu republiky. Jeho trestný čin byl podle rozsudku spáchán v lednu a únoru roku 1931.

Kromě dvou posledních rozsudků Krajského soudu v Novém Jičíně Alois Hlobil využíval možnosti zaplatit stanovenou pokutu, aby se vyhnul uvěznění. Aktivní činnost Aloise Hlobila ve vedení místní organizace KSČ v Hranicích přitom měla za následek, že byl dlouhodobě odmítán při žádostech o trvalé povolání, ačkoliv se prokazoval dobrou znalostí českého i německého jazyka a kladným hodnocením od dřívějších zaměstnavatelů z doby, kdy ještě nebyl funkcionářem KSČ. Lze se domnívat, že skutečnými důvody opakovaných odmítnutí žádostí o různá povolání byla jeho pověst „komunistického buřiče“.

Finanční situace rodiny Aloise Hlobila byla přesto dobrá, což potvrzuje i zjištění Policejního úřadu města Hranic zaslané Městskému úřadu v Hranicích 11. ledna 1935: „Konaným šetřením strážníkem Františkem Holíkem zjištěno bylo, že manželé Marie a Petr Novotný přispěli k úhradě stavebního nákladu na provedení novostavby rodinného domku v Tovačovského třídě čp. 1107 v Hranicích těmito prostředky, že si na částku Kč 16.025 zapůjčili od Alois

se Hlobila, bytem Na Hrázi číslo 11 částku 8.000 Kč, kterou tomuto dluhují. Zbývající částku 8.025 Kč zaplatili manželé Novotný jednak ze svých úspor a vlastní práci, kterou vykonávali společně u stavitele Fojtíka v Hranicích.“^{12/}

Nečekaně dobré finanční zabezpečení rodiny Aloise Hlobila lze zjistit i z dopisu městské rady v Hranicích Krajskému soudu v Novém Jičíně, oddělení VI, ze dne 12. února 1936, číslo 1428/36, kterým městská rada reagovala na žádost Aloise Hlobila o prominutí trestu cestou milosti: „Alois Hlobil, bývalý radní, má tři děti ve stáří 10–13 let. Jest bez zaměstnání a pobírá podporu podle Gentského systému ve výši 40–50 Kč týdně. Hlobil půjčil Petru Novotnému, dělníku, částku Kč 8000 na dům čp. 1107 v Tovačovské ulici v Hranicích. Tato půjčka jest zaknihována na domě Petra Novotného jménem Aloise Hlobila a dosud není vymazána. Jiný majetek Hlobil v Hranicích nemá. V roce 1927 dal Alois Hlobil přepsati svůj vlastní dům v ulici Na Hrázi čp. 11 v ceně 20.000 na jméno své manželky Anny Hlobilové. Na tomto domě čp. 11 jest knihovni dluh ve výši Kč 8700. Anna Hlobilová má živnostenské oprávnění ku prodeji zeleniny, ovoce, pečiva a cukroví se stanovištěm v Hranicích na Žerotínově náměstí a příjmem z této živnosti činí průměrně Kč 4000 ročně. Alois Hlobil není hoden milosti, aby mu byl trest prominut, jelikož zločinů podle zákona na ochranu republiky nedopustil se z ideálních pohytek, jak ve svém odvolání píše, ale z hluboké nenávisti proti demokratickému zřízení naší republiky. Tato nenávist k našemu státu jest v něm zakořeněna stále a v případě omilostnění nezíská v něm náš stát loajálního občana. Právě naopak. Bude stále pracovati proti stávající ústavě a úřadům. Svě politické činnosti vůbec nezanechal a jest vedoucím komunistické strany v Hranicích a vodí dále průvody hladu k úřadům a jest ohniskem celé činnosti komunistické strany v Hranicích. Kdyby své štvavé činnosti a svých intervencí zanechal, bude v městě klid a pořádek. Hlobil jest velmi agilní a značně vychytralý.

Hlobil Alois má tyto roční příjmy:

1. Invalidní renta pro Hlobila ročně Kč 1800
 2. Podpora podle Gentského systému^{13/} ročně Kč 2600
 3. Příjem od pojišťovny Fenix, kde jest zástupcem 2400 (?)
 4. Čistý zisk z prodeje zeleniny a cukroví..... 4000
- Celkový roční příjem Kč: 10 800

Mimo to bydlí ve svém domě, kde neplatí žádný nájem z bytu, takže částka Kč 10 800 na vyživení jeho rodiny dostačí a netrpí žádnou nouzí. K tomu jest nutno připočítati příjem od vedení komunistické strany v nezjištěné výši. Že tento příjem má, dokazuje to, že může půjčovati ještě peníze druhým. (Viz půjčka Novotnému ve výši 8 000 Kč.) Kdyby zanechal politické činnosti a věnoval se jiné práci nežli politice, zvýší svůj roční příjem. Na Hlobilovi není vidět účinnou lítost nad zločiny, za které byl odsouzen, pokračuje ve své rozkladné

12/ Pod hlášením je podepsán správce policejního úřadu Kvapil.

13/ Gentský systém byl způsob podpor v nezaměstnanosti platný v ČSR od roku 1925. Podpory v nezaměstnanosti vyplácely odborové organizace, ale podpora byla podmíněna šestiměsíčním členstvím v odborové organizaci před ztrátou zaměstnání. To vylučovalo z podpory mnoho nezaměstnaných, neboť členství v odborech nebylo v době tzv. první republiky zcela běžné.

11/ Spis má č. j. T1 VI 22/31 – 48.

Svaz národní revoluce - okresní odbočka v H r a n i c í c h .

Jméno a příjmení: Alois Hlobil poř. čísl.: 100

narozen dne: 20. 10. 1906 bytem v: Hranice, Na Hradě

byl prověřen a doporučen k přijetí - odkládá se k prošetření - nedoporučuje se k přijetí:

Důvod: Přijetí a dotazník k jiným orgánům
boleslav SOPV

Za:
prověřovací komisi
H r a n i c e :

plk. Fr. Augustin v r.
Urban Artur v r.

št. bkpt. Václavík František v r.
Severa Bohuslav v r.

Vyjádření okresní odbočky Svazu národní revoluce v Hranicích k žádosti A. Hlobila. SOkA Přerov

činnosti dále, a proto navrhuji, aby jeho žádosti nebylo vyhověno.^{14/} Ačkoliv se oficiální vztah KSČ k první republice po VII. kongresu Komunistické internacionály radikálně změnil a Hlobil jako uvědomělý příslušník strany se změnám přizpůsobil, byl nucen nastoupit pobyt ve vězení, kterému se dokázal nejednou vyhnout v letech, kdy byl vyhlášeným „bolševickým buřičem“.

Pro zajímavost přidávám informaci z druhé strany novin „Přehled“ č. 21 z 19. května 1933, která byla otištěna pod titulkem: „Vůdce hranických komunistů Hlobil opět před soudem“. V článku se píše: „V komunistickém průvodu konaném loni u příležitosti oslav Svátku práce v Hranicích bylo voláno heslo: „Ať žije ruská armáda!“ Proti průvodu se náhodou ubíral ruský emigrant Ondřej Rjabušev, který odpověděl na toto heslo: „Ať zdechne ruská armáda!“ Přirozeně, že tento projev Rusa nebyl komunistům vítán, a proto se několik účastníků na místě Rjabuševovi pomstilo tím, že jej nemilosrdně ztloukli a způsobili mu zranění. Ježto Hlobil jako vůdce nezabránil ztýrání Rjabuševa, bylo naň učiněno trestní oznámení, které se projednávalo u krajského soudu v Novém Jičíně současně s jiným činem, kterého se Hlobil dopustil u příležitosti schůze, jež se konala 6. listopadu 1932 v Hranicích a kterou Hlobil zakončil projevem: Žijeme v období demokracie a diktatury. Chce-li pracující třída žít, musí kapitalismus zemřít. Jiné východisko nezbývá, než aby po způsobu ruských dělníků vzala si vládu do svých rukou.“ Touto větou

14/ Spis podepsal tehdejší hranický vládní komisař V. Pozdíšek.

pobuřoval Hlobil proti státní formě československé republiky ... a dopustil se přečinu proti obecnému míru, a to tím více, že čin spáchán byl veřejně před více lidmi. Hlobil byl odsouzen na 14 dní vězení nepodmínečně.“

Nedlouho po návratu Aloise Hlobila z kriminálu byla ČSR okupována nacistickým Německem. Hlobil, významný funkcionář KSČ, se stal podezřelým, což si ještě zhoršil, když 7. listopadu 1939 neuváženě, nejspíše nesprávně pochopeným výkladem jednání mezi stalinským SSSR a hitlerovským Německem nazývaným Pakt Molotov-Ribbentrop, s několika dalšími komunisty vyšel na tehdejší hranické Žerotínovo náměstí s rudým praporem, aby oslavili výročí bolševické revoluce. Samozřejmě byli okamžitě zatčeni, vyslýcháni gestapem v Olomouci a uvězněni. A tehdy se stalo něco, což pozdější Hlobilův protinacistický odpor zpochybnilo a nejspíše přispělo i k jeho předčasnému úmrtí. Po několikaměsíčním uvěznění a vyšetřování byl Hlobil propuštěn, vrátil se do Hranic a byl překvapivě jmenován velitelem protivzdušné a požární ochrany Hranic, ačkoliv jeho vedoucí předválečná funkce v KSČ byla všeobecně známá. Funkci velitele protivzdušné a protipožární ochrany Hranic vykonával tři válečné roky, v letech 1942–1945.

Hraničtí hasiči se kromě služebních zásahů i za tzv. protektorátu Čechy a Morava scházeli na různých schůzích, včetně oslavných setkání, připomínajících jubilea své činnosti. Dělo se tak za přítomnosti nacistických představitelů Hranic. Na zmíněných akcích se samozřejmě zdravilo „hajlováním“.^{15/} Hlobila postihlo, že jubilejní výročí založení hranického hasičského sboru bylo připomínáno v roce 1944, kdy už situace na frontách více než jasně napovídala, že hitlerovská „Tisíciletá říše“ brzy skončí na smetišti dějin, ale nacisté se na veřejnosti tvářili, jako by k tomu nikdy nemělo dojít, a nemilosrdně by potrestali každého, kdo by při hajlování ruku nezvedl.

Po pádu nacistického režimu se Hlobil za komunistickou stranu stal místopředsedou „revolučního“ Místního národního výboru v Hranicích. Jeho předsedou byl veterinární lékař MVDr. Alois Dohnal (1875–1950). Dohnal byl do funkce delegován za odbojové organizace, neboť byl bývalým vězňem nacistických koncentračních táborů. Jeho zdraví bylo prožítým utrpením i pokročilým věkem podlomeno, takže výkonnou moc převzali jeho místopředsedové. To, co se v přechodné ubytovně místních Němců a skutečných nebo údajných kolaborantů dělo, přesvědčivě popsal hranický historik Mgr. Jíří Nebeský v knížce „Příběh lágru – internační tábor a perzekuce Němců v Hranicích (1945–1946)“. Lágr se stal trvalou skvrnou krásných květnových dnů roku 1945, kdy velká většina českých občanů Hranic upřímně oslavovala porážku nacistů a naději, že bude obnovena demokratická Československá republika.

15/ Chodil jsem do první třídy právě ve školním roce 1944–1945 a dodnes si pamatuji, že i mí učitelé byli až do března 1945, kdy nám začaly mimořádné prázdniny, nuceni při inspekcích zdravit německé, ale i české protektorátní nadřízené tímto „pozdravem“.

Milan Geryk

Začátky počítačů na gymnáziu v Přerově

Ačkoliv jsem tehdy byl teprve žákem druhého ročníku základní školy, pamatuji, že v Třebíči, kde jsem bydlel s rodiči, nesměli místní občané německého původu do vystěhování z ČSR chodit po chodnících, pouze po vozovkách vedle chodníků, byli označeni bílými proužky na oděvu levé paže a někteří kolemjdoucí na ně opovržlivě plivali. Tatínek mně jednou řekl, že by velmi rád věděl, jak se takoví „vlastenci“ chovali na začátku 2. světové války, kdy se zdálo, že Hitler konflikt vyhraje.

Hlobil byl za údajnou kolaboraci s nacisty uvězněn a několik měsíců vyšetřován v Olomouci. Z vyšetřovací vazby byl propuštěn, když se prudce zhoršil jeho zdravotní stav. Vzápětí po návratu k rodině zemřel. Zůstalo neobjasněno, jestli se něčím provinil nebo byl nevinnou obětí poválečné atmosféry.^{16/}

Neodvážuji se tvrdit, že Alois Hlobil s nacisty kolaboval. V pohnutém poválečném období pro jeho negativní posuzování postačovala tříletá funkce místního velitele protipožární a protivzdušné obrany.

Samočinné počítače začínaly být u nás užitečné v šedesátých letech 20. století. Šlo o sálové počítače, ve srovnání s dneškem malé co do rozsahu paměti, pomalé co do rychlosti, náročné na prostor, provozně nákladné a v začátcích nepříliš spolehlivé. Prvním posláním počítače bylo počítání. Hledaly se příklady pro ekonomické využití. Pro školy se zatím ukazovaly nepříliš užitečnou a nákladnou pomůckou, i když první pokusy již byly vykonány. Na bázi aplikované matematiky šlo navázat algoritmizaci.

Během své stáže ve Výzkumném ústavu chemických zařízení v Praze jsem roku 1960 přednášel v Lucerně na téma Možnosti samočinných počítačů. V té době byly na území ČSR v provozu čtyři sálové počítače, z toho dva v Praze. Později jsem absolvoval na VUT v Brně kurz programování na počítačích LGP30 a MINSK22 u prof. Ing. Dr. Zbyňka Drahoňovského, CSc., a doc. Ing. Jiřího Bendy, CSc. Ve Sborníku SOKA Přerov 2011 jsou fotografie uvedených počítačů.

Na Gymnáziu Jakuba Škody (GJŠ) se na závěr každého pololetí a konce školního roku počítalo statistické vyhodnocení klasifikace. Vyučujícím zabíral mnoho času sběr známek, neracionálně prodloužil „hluchý“ čas zdoluhavým počítáním, přičemž výsledky často nebyly příliš věrohodné. Proto jsme s manželkou PhDr. L. Gerykovou přikročili k formulaci úlohy a naprogramování ve strojním kódu počítače MINSK22, fungujícího v Meoptě Přerov od roku 1966, později i v Přerovských strojárnách. Program vytvořený s maximálním využitím vnitřní paměti a rychlosti byl pravidelně využíván od roku 1970 (až do ukončení činnosti MINSK22 v roce 1984). Ředitelství školy používalo pak deset výstupních tabulek při klasifikační konferenci. Srovnávaly se stejné předměty v různých třídách a u různých vyučujících, případně různé předměty u stejných vyučujících. Po několika letech šlo z těchto tabulek opatrně vyhodnotit obtížné předměty, „náročné“ vyučující a další zajímavé údaje pro výuku předmětů. Použití programu včetně tisku spotřebovalo asi půlhodinu strojového času počítače, před tím mimo počítač sběr známek jako vstupních dat a jejich vyděrování do děrné pásky. Výsledky byly po uzavření klasifikace druhý den v poledne, vždy napoprvé dobře, jejich přesnost závisela na správnosti a úplnosti vstupních údajů. Ak-

16/ V SOKA Přerov se ve fondech Svaz osvobozených politických vězňů a pozůstalých po obětech nacismu – místní odbočka Hranice a Svaz národní revoluce – místní odbočka Hranice nacházejí archiválie obsahující informace k odbojové činnosti A. Hlobila. Poznámka redakce.

ce splnila i propagační účel, po publikování si několik škol vyžádalo program a návod s příkladem použití. Program poskytl ideovou možnost ke srovnání různých škol se stejným zaměřením. Toho chtělo v roce 2011 dosáhnout ministerstvo školství realizací srovnávacích testů v 5. a v 9. třídě a jednotnou maturitou.

Podle Almanachu GJŠ 1995/125 se od roku 1972/1973 na vybraných gymnáziích, tedy i na GJŠ zavedla experimentální výuka předmětu Základy techniky a ekonomiky (ZTE). Vyučovalo se v pěti streamech: strojírenství, ekonomika, zemědělství, průmyslová chemie a výpočetní technika. Ročník vyučovaný v pěti paralelkách se na tento předmět přerorganizoval, každý student si zvolil jeden z uvedených streamů. Experiment skončil v roce 1989/90 částečným splněním záměru, zachovala se z něj celostátně jen výpočetní technika a informatika. Užitečnost počítače se ukázala ve všech oborech, nejen při následném studiu elektroinženýrství a matematiky.

Měl jsem tu čest jako externista GJŠ vyučovat předmět „Algoritmizace a programování počítačů“ v letech 1980/81 až 1986/87. „Lovci“ známek se předčasně radovali, že jim bez práce kyne další jednička. Část však ihned pochopila, že se jim dostává do rukou nástroj k pozdějšímu praktickému využití. Někteří pak tento obor vystudovali na vysoké škole.

Velmi stručně uvádím obsah předmětu při dvouletém studiu s dvěma hodinami týdně. Algoritmizace obecně a v matematice, s příklady zejména z aplikované matematiky a geometrie. Rozdělení početních pomůcek. Program obecně a počítačový. Dvojková soustava a zobrazení čísla celého a v semilogaritmickém tvaru. Bit, byt, buňka, slovo v počítači. Zvolený počítač a zobrazení instrukce. Maximální velikost celého čísla v buňce a čísla v semilogaritmickém tvaru. Vývojový diagram a norma pro jeho vyjádření, příklady. Podprogram. Matematické funkce, např. $\sin(x)$. Cyklus. Pole. Větvený program a potřebné instrukce. Vstupní a tiskové instrukce a podprogramy. Ukončení souboru. Kdy se vyplatí použití počítače a programování. Standardní program. Proměnné a konstanty. Vstupní údaje standardního programu. Vybrané hotové programy všeobecně použitelné. Návod k programu. Programy ve strojním kódu a v programovacím jazyku. Vyšší programovací jazyky a kompilace programů. Podle dostupnosti kompilátorů Algol, Basic, Fortran. Komplexní čísla. Dvojitá přesnost čísla. Ladění programu. Styk člověka s počítačem. Sdělování programu a vstupních údajů děrnou páskou, děrným štítkem, psacím strojem, klávesnicí (později disketou, diskem). Cena strojní hodiny a úspora času. Pokusy na počítači. Části počítače, výpočetní středisko. Možnosti grafických výstupů. Náležitosti dokumentace programu. Uživatelský návod k programu. Evidence a číslování programů.

Do výuky byly často zařazovány kontrolky. Studenti měli povinnost tvořit vlastní programy jednoduchých algoritmů, podle možnosti je vyladit na počítači a odevzdat. Z tohoto předmětu bylo možno ve 4. ročníku

maturovat. Každá z 25 maturitních otázek měla tři části. Maturita ovšem byla jen ústní, probíhala bez počítače.

Pokusným králikem byla třída maturující v roce 1982, vyučovaná v 3. a 4. ročníku. Cíleně vytvořená třída měla 35 studentů. Za mimořádné úspěchy a iniciativu v tomto předmětu dostali ředitelskou pochvalu Martina Kynclová a Jiří Kűchler. Dalších pět studentů dosáhlo výborného prospěchu. Z předmětu maturovali Jiří Kűchler, Martina Kynclová, Jana Koudelková, Petr Peka, Jana Petřičková a Vlastimil Orlita. Neměli počítačovou učebnu, programy ladili podle možností přerovských podniků. V únoru 1983 mě pozvali na přerovskou hvězdárnu, kde byl reinstalován počítač MINSK-22 z Meopty. Už nebyla nouze o strojový čas a cena byla levná. Pochlubili se vlastními výsledky. Jiří Kűchler naprogramoval hudební produkci, zahrál na MINSK Vojenský pochod od Františka Schuberta.

Další třídou s výukou programování byl ročník maturující v roce 1983 s 31 studenty. Patronkou výuky se stala prof. Alena Dostálová, které studenti odevzdávali hotové vyladěné programy v jazyku Fortran. Použité počítače byly EC 1021, Tesla, Odra podle možností přerovských podniků. Počítačovou učebnu také neměli. Oficiální možnost styku s počítačem poskytla Střední ekonomická škola v Přerově, kde děrovali a ladili algoritmy. Výborného prospěchu docílili Pavel Král, František Hlava, Jaroslav Maděrka, Petr Orság, Marek Benda, Petr Dostalík, Petr Kolár, Jeanne Kašpaříková, Jitka Staňková, Jitka Švancarová, Roman Malátek a Jiří Tomešek.

Ve školním roce 1986/1987 jsem učil programování naposledy, ve druhém ročníku 21 studentů a ve čtvrtém také 21. Nastal pokrok v počítačích. V Tuzexu mohl soukromník koupit programovatelný kalkulátor s dosti velkou pamětí. Např. TEXAS INSTRUMENTS 89 PROGRAMMABLE nebo SHARP PC-1211 s jazykem Basic. Pomohly v menších úlohách a odlehčily výpočetním střediskům. Podniky doplnily areál malými přenosnými počítači s dostatečnou pamětí a programovacím jazykem BASIC pro využití na stavbách, např. PMD85, IQ151. Z mnoha typů byl vybrán IQ151 pro vybavení počítačové učebny na GJŠ. Fungovala od 19. listopadu 1986 a sloužila při mé výuce, i jiným školám. Studenti si museli osvojit i operování a zacházení s počítačem. Učebna pomohla při výuce počítačů, zejména při řízení ladění programů. Ti rychlejší si již tehdy šetřili strojový čas na půjčené počítačové hry! Při tehdejší výuce jsme nemuseli varovat před nehygienickým škodlivým vysedáváním dlouhé hodiny před obrazovkou, protože programy se připravovaly mimo počítač. Přerovské strojírně umožnily 1. dubna 1987 exkurzi do výpočetního střediska k počítači ADT vybavenému sítí terminálů, které se chovaly každý jako samostatný počítač s vyšším programovacím jazykem, bez čekání na volný čas počítače.

Po čtvrtém ročníku v řádném termínu 1987 maturovali výborně Helena Koutná, Eva Mikšů, Pavel Janečka, Michal Novák, Josefa Hrubíčková, Zdeněk Zapletálek, Markéta Kopalová, Jaroslav Kober, Iva Mrkvičková, Bohdan Borůvka a Irena Bartošková. Studenti ochotně pomáhali při po-

Petr Jirák

Vyšetřování požáru cukrovaru Bedihošť v roce 1953

Článek věnuje hlavní pozornost vyšetřování požáru cukrovaru v Bedihošti na podzim 1953. Vyšetřování prováděla neblaze proslulá Státní bezpečnost, jež se snažila pachatele hledat zejména mezi místními odpůrci komunistického režimu.^{1/}

Několik poznámek k historii cukrovaru

V obci Bedihošť (nachází se pouhých 5 km od centra Prostějova) žije v současné době něco málo přes tisíc obyvatel. K rozvoji a zvětšení obce značnou měrou přispěl cukrovar, založený v roce 1851 podnikatelem Pavlem Primavesim, jehož rodina pocházela z Itálie. Cukrovar, založený na pozemcích bývalého dvora, se postupně rozšiřoval. Již v roce 1855 obdržel na pařížské výstavě diplom, který podepsal tehdejší vládce Francie Napoleon III. Zahájení železniční dopravy v Bedihošti (trať Olomouc – Nezamyslice) v roce 1870 usnadnilo transport cukru. V roce 1892 proběhla první velká rekonstrukce továrny, byly zavedeny modernější stroje a vybudovány dopravní kanály. O třináct let později byl cukrovar výrazně rozšířen a modernizován. Kapacita cukrovaru vzrostla ze 400 na 700 tun pořezané řepy denně. V březnu 1907 shořelo ve skladišti 1 700 tun cukru. Jednalo se o první velký požár v historii cukrovaru, dalším dvěma (1944, 1953) je věnována značná část tohoto článku.

Cukrovar byl již od padesátých let 19. století majetkem firmy Spolek moravských cukrovarů se sídlem v Olomouci. Spolek provozoval rovněž cukrovary v Hulíně a Velké Bystřici a lihovar v Hodolanech. Po druhé světové válce se cukrovar stal samostatným národním podnikem, avšak od roku 1957 byl postupně začleněn do několika národních podniků (Kojetínské cukrovary, Olomoucké cukrovary, Středomoravské cukrovary). V roce 1963 se cukrovar stal závodem 01 v rámci národního podniku Jihomoravské cukrovary Uherské Hradiště. Součástí tohoto podniku zůstal

čítačovým řízení soutěží v gymnastice a závodů v triatlonu v Tovačově, kdy půjčený malý počítač musel být stěhován do místa závodu. Programy pracující pouze ve vnitřní paměti musely omezit počet závodníků, např. na 200. Po roce 1993 vymizela ochota pomáhat, projevíly se snahy „takhle zadarmo se svězt do Španělska a ne pracovat“ a „kolik to hodí“.

V dalších letech připadla počítačům mnohem širší role než jen výpočty. Pomáhají svou velkou pamětí i k celostátní evidenci, velkou rychlostí a internetovou sítí k umožnění informování kohokoliv kdykoliv o čemkoliv. Malý počítač už má dnes kdekdo a může provozovat hry, bohužel i šikanu nebo propadnutí počítači jako droze. Také pedagogika informatiky doznala značných změn. To přenecháme současným pedagogům.

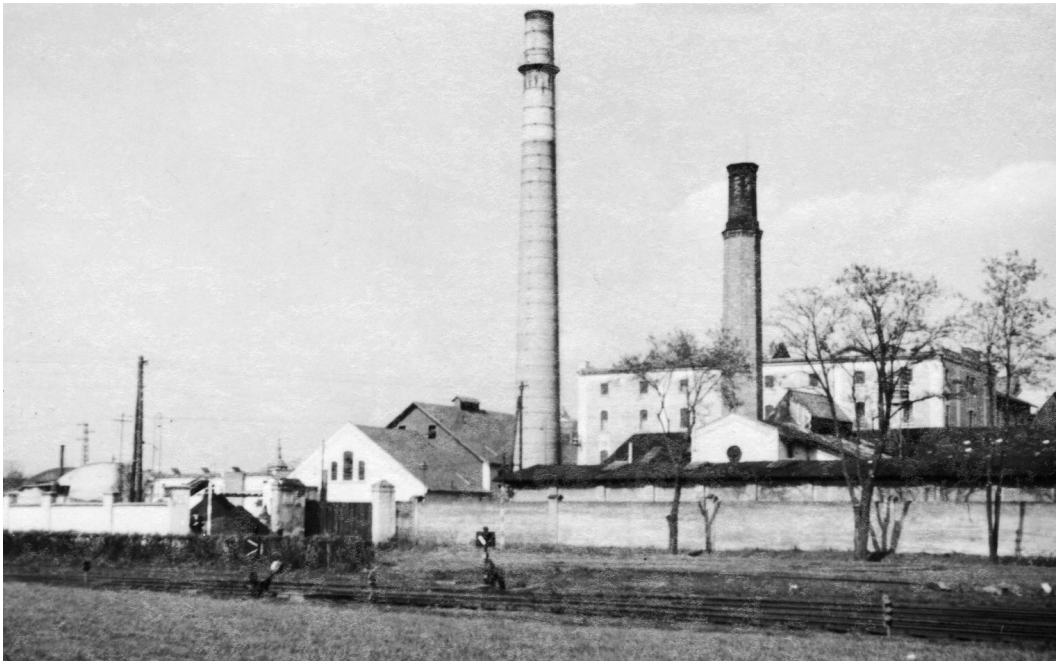
Čeho se dosáhlo popsanou zkouškou v situaci, kdy se rozhodovalo o zavedení povinné maturity z matematiky?

Víc studentů se přihlásilo k technickým předmětům a k matematice. Vzrostl zájem o matematické olympiády, s mnohdy výbornými výsledky. Marian Poljak, maturant na GJŠ 2016, se probojoval v matematické olympiádě do celostátního družstva, které reprezentovalo Česko na mezinárodních matematických olympiádách 2015 a 2016 v Thajsku a Hong Kongu. V roce 2015 dokonce vybojoval bronzovou medaili. Někteří absolventi pak studovali na vysoké škole matematiku a působili dále jako učitelé. Počítače se přitom zaváděly do škol. Absolventi Algoritmizace využívali v praxi počítač buď pasivně, nebo i s programováním. Někteří si zakoupili malý počítač nebo alespoň „chytrý mobil“ napojený na internet. Získali tím pro vlastní potřebu „Děda Vševěda“. Kdo se ho uměl správně zeptat, ocenil ho.

Vraťme se k původnímu poslání samočinných počítačů. Obdivujeme se stavbám „na muří noze“, nesoucím plošnou konstrukci mostů nebo zastřešujícím sál, které byly dávno postaveny a nepadly. Známe však mladší případy, které nevydržely, udělaly škody, případně způsobily ztráty lidských životů. Dnešní počítače jsou nástrojem, který může s pomocí aplikované matematiky a fyziky nést standardní program, umožňující nadimenzování pro předepsanou dobu životnosti při zadaném zatížení a provozních podmínkách. Pro koho je to práce? Samozřejmě dnes již neobstojí výmluva, že autor výpočtu neměl dostatečně výkonný počítač.

V roce 2020 slaví Gymnázium Jakuba Škody 150. narozeniny. Během této doby se samozřejmě proměnila většina předmětů za předměty potřebné k dnešnímu využití. Škoda, že výročí padlo do období koronavirové karantény. Tomu se nevyhnulo ani 75. výročí Přerovského povstání 1. 5. 1945, které bylo první, ale skončilo neúspěšně. Pandemie ale ukázala, že stolní počítače, notebooky, tablety a chytré mobily, které jsou už dnes ve školách a rodinách studentů všudypřítomné, při dočasném omezení školní docházky karanténou umožňují bezkontaktní styk studentů se školou a přinášejí další možnosti.

1/ Tématu jsem se stručněji věnoval již před deseti lety. Viz JIRÁK, Petr: *Vyšetřování požáru bedihošťského cukrovaru v roce 1953*. Hanácký kalendář 2011. Olomouc 2010, s. 76–80.

Bedihošťský cukrovar okolo roku 1960. Sbirka fotografií Petra Jiráka

bedihošťský cukrovar až do svého zániku, k němuž došlo několik týdnů před revolucí na podzim 1989.^{2/}

Perzekuce místních obyvatel po únorových událostech 1948

Do konce roku 1948 byl předsedou Místního národního výboru (dále jen MNV) Bedihošť učitel Jan Jandourek (ročník 1889), poměrně vážená osoba, která měla za sebou rovněž dva roky německé vazby (1940–1942). Po odchodu Jandourka se vystřídaly ve funkci předsedy MNV dvě nedůvěryhodné osoby: dělník místního cukrovaru Josef Konečný (1949–1954) a přistěhovalý úředník a svazák Miroslav Mucha (1954–1955), údajně nejmladší předseda MNV. Muchovo funkcionářství skončilo koncem roku 1955 jeho „zmizením“ z Bedihoště. Funkci tajemníka MNV navíc vykonával do poloviny roku 1953 Jan Štěpánek, který měl pověst bezohledného člověka.^{3/}

2/ Nejvýznamnější práce o historii cukrovaru: JIRÁK, Petr: *Cukrovar byl skutečnou chloubou obce Bedihošť*. Krok, roč. 16, č. 1/2019, s. 53-57. KVAPILOVÁ NOVÁKOVÁ, Michaela: *Cukrovar v Bedihošti – historie a architektonický ráz areálu*. Štafeta, roč. 39, č. 1–2 (2008), s. 42–50. Areál zrušeného cukrovaru byl na jaře 1993 prodán podnikateli Jaroslavu Jančíkovi (žije v zrekonstruovaném obytném domě v areálu), který dodnes využívá budovu balírný cukru. Většina dalších továrních objektů je nevyužita a naprosto chátrá.

3/ VAVROUCH, Ladislav: *Bedihošť – obraz obce a života obyvatel v průběhu staletí*. Kostelec na Hané 1998, s. 96.

Komunistické perzekuce padesátých let na vlastní kůži pocítilo několik obyvatel Bedihoště, pokud bychom brali v potaz i strádání jejich blízkých, můžeme mluvit o desítkách obětí. Nejvíce bylo postiženo pět mladých mužů, kteří byli v roce 1950 odsouzeni Státním soudem k vysokým trestům. Na konci března 1950 se uskutečnilo v Prostějově zasedání Státního soudu v záležitosti protistátní (rozuměj protikomunistické) skupiny Ing. Kopeckého. Za velezradu byli odsouzeni i čtyři občané Bedihoště: student techniky Lubomír Novák na 30 let odnětí svobody, student práv Ladislav Vavrouch na 20 let odnětí svobody a rolníci Antonín Strouhal a František Nehera na 12 let odnětí svobody. U všech byla navíc vyslovena ztráta majetku ve prospěch státu. Za protistátní činnost byl na podzim 1950 odsouzen i kovář Vojtěch Šebák na 20 let odnětí svobody.^{4/}

Zápisy obecní kroniky z padesátých let často kritizují přístup soukromých zemědělců k socializaci vesnice. Řada z nich byla rovněž perzekuována režimem, např. v roce 1953 byla zlikvidována hospodářství Karla Přemyslovského (ročník 1909) a Františka Mráčka (ročník 1912).^{5/} Druhý jmenovaný převzal po tchánovi v roce 1944 usedlost č. p. 14, k níž patřilo 37 hektarů orné půdy. Po komunistickém převratu byl Mráček označen za vesnického boháče (kulaka). Na jaře 1953 byl pozván tajemníkem Štěpánkem k úřednímu jednání do kanceláře MNV. Nevydržel osobní urážky a hrubý nátlak, proto tajemníka mírně fyzicky napadl. Druhý den Mráčka zatkla Státní bezpečnost. Nakonec byl zemědělec odsouzen mj. na 3,5 roku odnětí svobody a k trvalému zákazu pobytu v okrese Prostějov. Trest odnětí svobody vykonával v uranových dolech v Jáchymově. Po propuštění pracoval v semenářském statku v Uničově a do Bedihoště se mohl vrátit až v roce 1971, nedlouho před smrtí. Mráčkova pohřbu se údajně dokonce zúčastnil i neblaze proslulý Štěpánek.^{6/}

Mezi výrazně postižené zemědělce patřil též František Frištenský (narozen 24. února 1887 v Kamhajku na Kolínsku), bratr slavného zápasníka Gustava. V říjnu 1938 musel spolu s manželkou Marií (narozena 8. dubna 1898 v Uherském Hradišti) odejít z Němci zabraného území na Šternbersku. Od konce roku 1938 žili a hospodařili na zemědělské usedlosti v Bedihošti č. p. 7, kterou koupili od starého rolníka Emila Hacury. Postupem času obhospodařovali 15 hektarů půdy, ale patřily jim jen necelé tři hektary. František navíc obchodoval koňmi a dobyt看em. Dne 6. února 1952

4/ Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Prostějov, fond MNV Bedihošť, inv. č. 132 (kronika obce za období 1890–1950). Dobové archiválie k těmto případům by měly být uloženy v Archivu bezpečnostních složek (dále jen ABS).

5/ SOKA Prostějov, fond MNV Bedihošť, inv. č. 133 (kronika obce za období 1951–1974). Dobový tisk výrazně kritizoval fungování MNV Bedihošť i jeho zemědělskou politiku viz: *MNV v Bedihošti a vesničtí boháči*. Olomoucký kraj, 15. 5. 1953, s. 4. V článku se mj. uvádí: „...dokonce dojde k tomu, že vesnický boháč František Mráček vztáhne ruku na tajemníka MNV. Za tohoto stavu je pochopitelné, že ani JZD, jehož členem je 18ha zemědělec, a které má již dávno a dávno ustaven přípravný výbor, nemůže z místa, protože jeho vývoj je brzděn vesnickými boháči...“

6/ PŘIDAL, Jan: *Konec selského stavu na Prostějovsku*. Praha 2007, s. 52-53. PŘIDAL, Jan: *Konec selského stavu na Olomoucku*. Čas násilí – doba temna. Místo neuveďeno, /2009/, s. 118.

byl spolu s manželkou na základě nálezů Okresního národního výboru (dále jen ONV) Prostějov potrestán propadnutím celého majetku ve prospěch státu, protože v roce 1951 nedodali 2727 litrů mléka a včasně neposekli ječmen. Oba dostali i několikaměsíční tresty odnětí svobody. Dne 8. února 1952 naložili část majetku do železničního vagónu a odvezli ho do Zbraslavi, kde se chtěli usadit u příbuzných. Pro maření výkonu úředního rozhodnutí (přestěhování svršků z Bedihoště do Zbraslavi) byl Frištenský dne 19. března 1952 odsouzen Lidovým soudem v Prostějově k dalším dvěma měsícům odnětí svobody nepodmíněně.^{7/}

Požár cukrovaru (1953) v kostce

Obecní kronika se o tomto požáru zmiňuje velmi stručně: „Dne 14. září vznikl v 21 hodin ve zdejším cukrovaru požár z neznámé příčiny. Požárem byla způsobena dosti značná škoda. Shořela zásoba jutových pytlů a střecha skladu pytlů. Požár byl likvidován díky pohotovosti požárních sborů, z nichž nejlépe si vedl vojenský požární sbor.“^{8/} Zajímavé informace uvádí záznam z knihy protokolů místního hasičského sboru ze dne 15. září 1953. Otakar Grygárek, jednatel a zástupce velitele sboru, upozoroval požár zřejmě jako první, proto ho nahlásil. K požáru se nejprve dostavily oba místní sbory (obecní a závodní), do hašení se pak zapojily těžké sbory z Prostějova, Olomouce, Hrubčic, Kralic na Hané, Čehovic, Čelčic, Výšovic, Otonovic a vojenský sbor z prostějovského letiště. Požár byl lokalizován za tři hodiny, ale sbory pracovaly až do pěti hodin ráno a místní hasiči byli na místě až do patnácté hodiny 15. září 1953.^{9/}

Začátek státně-bezpečnostního vyšetřování požáru

Úmrtí Stalina a Gottwalda v průběhu března 1953 neznamenal, že by se hned snížila bezohlednost a brutalita vládnoucích komunistů. Nadále docházelo rovněž k poměrně radikálním činům odpůrců režimu. V pátek 10. dubna 1953 se uskutečnila v Prostějově spontánní demonstrace občanů, jimž vadilo odstranění sochy T. G. Masaryka horlivými stalinisty. Jednalo se o jednu z největších protikomunistických demonstrací v zemi od února 1948. Pro účast na této akci byl perzekvován i Karel Hěl z Bedihoště, odsouzený k trestu odnětí svobody na jeden rok.^{10/}

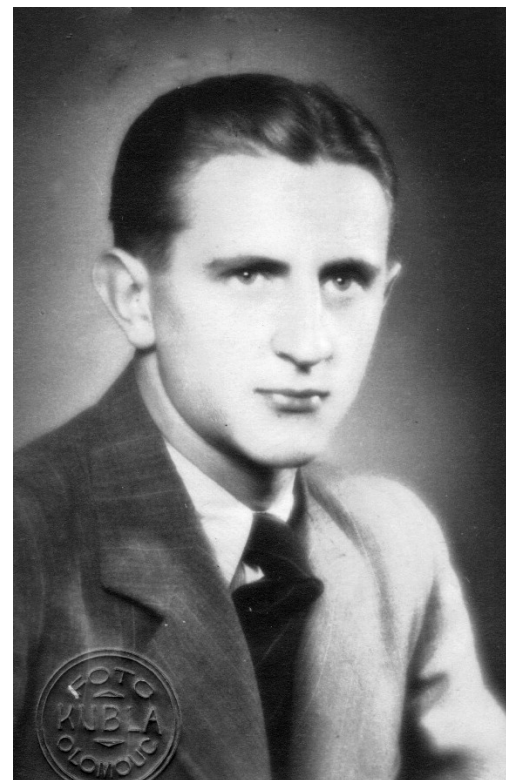
Dne 7. září 1953, tj. přesně týden před požárem cukrovaru, došlo v nepříliš vzdáleném okolí k diverzní akci tzv. skupiny bratří Mašínů. Ctirad

7/ SOKA Prostějov, fond Lidový soud Prostějov, neinventarizováno, sign. T 72/52.

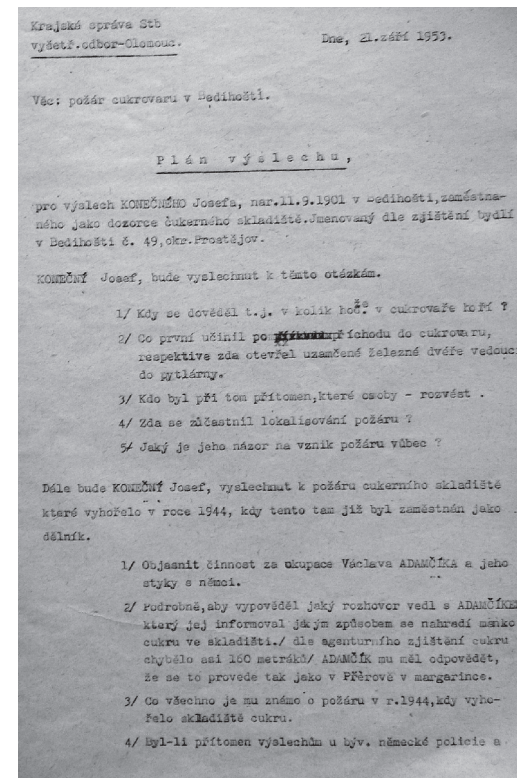
8/ SOKA Prostějov, fond MNV Bedihošť, inv. č. 133 (kronika obce za období 1951–1974).

9/ JIRÁK, Petr: *Sbor dobrovolných hasičů Bedihošť 1894–2014*. Bedihošť 2014, s. 14. V době požáru byl ředitelem cukrovaru Jaroslav Kubát.

10/ SOKA Prostějov, fond MNV Bedihošť, inv. č. 133 (kronika obce za období 1951–1974). Kronika uvádí i vyloučení Antonína Kavičky z prostějovského gymnázia, ve skutečnosti šlo o perzekuci z jiných důvodů (viz níže).

Vít Himr, účetní cukrovaru.
SOKA Přerov

Plán výslechu Josefa Konečného, 1. strana.
ABS ČR

Mašín (1930–2011) a Václav Švéda (1921–1955), rodák z Pivína, se pokusili mezi Kroměříží a Vyškovem zapálit 17 stohů slámy. V jedenácti případech stohy, majetek několika JZD, skutečně shořely. U obce Mořice Ctirad Mašín postřelil hasiče a člena Pomocné stráže Veřejné bezpečnosti Jana Leciána.^{11/}

Vzhledem k tehdejší atmosféře a událostem nás nemůže překvapit, že poměrně velký požár cukrovaru byl vyšetřován i příslušníky nechvalně známé Státní bezpečnosti. Dne 18. září 1953 vyhotovila lustraci osob podezřelých ze založení požáru cukrovaru. Archiválie obsahuje celkem 17 jmen, ve 14 případech se jednalo o obyvatele Bedihoště, mj. JUDr. František Kavička (narozen 28. listopadu 1907 v Čehovicích) a jeho nezletilý syn Antonín Kavička, který 7. března 1953 spolu s jinými studenty jedné třídy prostějovského gymnázia položil kytici k pomníku T. G. Masaryka

11/ Jedno z nejpodrobnějších pojednání o této akci viz KAČOR, Miroslav: *Svědění hrdinů*. Jiná tvář odbojové činnosti skupiny bratří Mašínů. Praha 2009, s. 100–108. Brzy po těchto událostech se ilegální skupina rozhodla opustit Československo. Na útek do západního Německa se vydali bratři Mašínové s trojicí kamarádů. Zatímco Mašínům a Milanu Paumerovi se podařilo na konci října 1953 dostat do západního sektoru Berlína, Švéda a Zbyněk Janata byli několik dní předtím dopadeni ve východním Německu a 2. května 1955 popraveni v Praze na Pankráci.

v Prostějově. Ve stejný den spálil při shrabování suchého listí noviny se smutečným obrazem zesnulého diktátora Stalina. Jeho otec v té době již nevykonával advokátní povolání.^{12/} Právě to byly zřejmě důvody, proč byli podezříváni ze založení požáru cukrovaru.

V lustračním seznamu jsou rovněž uvedeni JUDr. František Šamánek (narozen 29. srpna 1906 v Zábřehu), místní obvodní lékař MUDr. František Čičatka (narozen 11. listopadu 1890 v Soběsukách), či Vít Himr (narozen 16. října 1918 ve Věrovanech), účetní cukrovaru, který byl za války zapojen v Brodku u Přerova a okolí do protinacistické odbojové činnosti v rámci organizace Viktor, která se zaměřovala především na špionáž ve prospěch 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky. Na konci války dokonce ukrýval na svém pracovišti (cukrovar Brodek u Přerova) sestřeleného amerického letce Fredericka Hughese. Himrův bratr Jaroslav (1917–1943) byl poměrně významným českým pilotem v rámci britských vzdušných sil (RAF), přes rok byl velitelem 313. čs. stíhací peruti. Dne 24. září 1943 padl v boji s přesilou německých letounů nad mořem nedaleko Brestu.^{13/} Víta Himra neměli komunisté příliš v oblibě, v roce 1958 byl vyhozen z cukrovaru Bedihošť a do důchodu pracoval jako dělník ve dvou prostějovských podnicích.

Řada lidí by dnes byla překvapena tím, že jejich předci či příbuzní byli Státní bezpečností podezříváni ze založení požáru cukrovaru. O tom jsem se přesvědčil ve dvou případech, kdy jsem o tom informoval Václava Adama a Vladimíra Haušku. Lustrace z 18. září 1953 totiž uvádí i jejich otce Josefa Adama (narozen 4. prosince 1909 ve Vídni) a Františka Haušku (narozen 21. února 1900 v Kojetíně). Václav Adam přímo napsal: „... *tehdejší StB byla všemocná, byť to, že by můj tatínek měl být žhářem, by byl nesmysl největšího kalibru...*“^{14/} Jeho reakci se samozřejmě nedivím, nicméně Státní bezpečnosti stačilo k podezření málo. V tomto případě možná pouze příslušnost Josefa Adama k lidové straně, za níž kandidoval ve volbách v průběhu třicátých let.

Některými dalšími osobami z uvedené lustrace se budeme zabývat podrobněji na následujících stránkách.^{15/}

12/ TRAPL, Miloš: *Prostějovský „černý pátek“ 10. dubna 1953*. Prostějov 1998, s. 15. Kavička a Olga Stehlíková, dcera evangelického faráře, byli vyloučeni ze všech výběrových škol v Československu. Rovněž ostatní žáci třídy III. A Gymnázia Jiřího Wolkera byli nějak potrestáni, výjimku představoval Milan Králík, jenž mohl za udání spolužáků odmaturovat v roce 1953 na Slovanském gymnáziu v Olomouci.

13/ Podrobná publikace o Jaroslavu Himrovi, v níž je rovněž řada údajů o Vítu Himrovi: KREMPL, Jaroslav: *Panychida za vlastence plk. Jaroslava Himra*. Věrovany 2004. Brožura o ukrývání Hughese českými vlastenci: VOŽDA, Gustav; Frederick. Region Věrovany, č. 71. Věrovany 2001.

14/ E-mailová korespondence autora s Václavem Adamem a Vladimírem Hauškou z ledna 2020 (v držení autora). V době požáru měl Václav Adam pět let a nepamatuje si nic zásadního. Slyšel jen zvěsti o krádežích cukru, k nimž mělo dojít těsně po požáru.

15/ Kromě Kavičků, Šamánka, Čičatky, Himra, Adama a Haušky se jednalo o Josefa Matouška (narozen 23. dubna 1896 v Bělošicích), Viktora Vondráčka, Bedřicha Čecha, Ottu Stehlíka, Antonína Bartoše, Václava Adamčíka staršího, Václava Adamčíka mladšího, Helenu Missbachovou, Cyrila Hanusíka (narozen 24. června 1905 v Kurovicích) a Marii Vyláškovou

První výsledky

Podporučík František Švéda a štábní strážmistr Dagmar Hlavinka, pracovníci vyšetřovacího odboru Krajské správy Státní bezpečnosti Olomouc, provedli 18. září 1953 prohlídku cukrovaru a dalšího dne vypracovali zprávu o požáru továrny. Zpráva začíná větami: „*Po prostudování agenturního materiálu a informativních svědeckých protokolů v případě požáru cukrovaru v Bedihošti bylo zjištěno, že požár nevznikl žádným technickým nedopatřením, ale že byl založen dosud neznámým pachatelem.*“ Podezřelými ze založení požáru byli vaříč cukru Otto Stehlík (narozen 30. listopadu 1905 v Bedihošti) a mědikovec Viktor Vondráček (narozen 22. července 1911), protože v den požáru zatápěli pod kotlem, jehož tepelný vodič procházel rovněž pytlárnou, kde bylo zjištěno ohnisko požáru. Oba byli mezi posledními v budově před požárem, prováděli nějaké opravy u topení. Vyšetřovatelé na místě zjistili, že požár byl založen, samovznícení vyloučili. Operativní orgány měly nejprve vyslechnout zaměstnance, kteří se pohybovali v blízkosti pytlárny, zasahující hasiče a osoby zodpovědné za bezpečnost objektu, jež byly v den požáru v práci.

První dva výsledky byly provedeny 19. září 1953 na dožádání operativních pracovníků Okresního oddělení Státní bezpečnosti Prostějov. Marie Konečná (ročník 1905), uklízečka ve skladišti cukru, spatřila požár z okna nedalekého bydlíště. Podle ní požár založil někdo dobře obeznámený s poměry v továrně. Do cukrovaru se mohl dostat každý, poněvadž objekt měl kromě hlavní brány se strážemi několik nedbale udržovaných a otevřených vchodů. V době požáru údajně nebyl v cukrovaru ani pes. Dva dny po události mluvila s Antonínem Bartošem, úkolářem cukrovaru, jenž jí naznačil, že žhářem mohl být někdo, kdo tím chtěl pomoci trpícímu národu. O dva dny později jí Ing. Kavka řekl o požárech v Brně (Zbrojovka) a Gottwaldově. K tomu dodala: „*Jak se toto dověděl, to nám nesdělil. Při dalším rozhovoru, když jsme mluvili o tom, kdo to může dělat, sdělil nám Kavka, že to jezdí tatraplán po území ČSR, a že osoby, které v autě sedí, mají takové pistole, ze kterých vystřelují nějaké fosforové náboje. Jak k tomu přišel, to nám rovněž Kavka nesdělil.*“ Vzhledem k tomu nepřekvapí, že Kavku označila za „klepavou bábu“.

Téhož dne byl vyslechnut Karel Okleštěk (ročník 1908), dělník cukrovaru, bytem Bedihošť. Požár zpozoroval, když odcházel od Ludmily Soldánové z místní části Václavovice.^{16/} Spěchal do Bedihoště, protože byl zástupcem velitele továrního hasičského sboru. Po příchodu ke zbrojnici se dozvěděl přesné místo požáru. Spolu se Stloukalem začal požár lokalizovat. Dle jeho odhadu bylo největší ohnisko pod kondenzačními věžemi,

(narozena 24. března 1920 v Bedihošti). Viz Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), fond Vyšetřovací spisy Ostrava, sign. V-2340 Ostrava.

16/ Založeny v roce 1784 jako familiantská osada, jméno získaly po Václavíkovi, posledním opatovi kláštera Hradisko. Do začátku roku 1983 byly oficiálně místní částí Bedihoště, od té doby se název používá pouze neoficiálně (snad s výjimkou Myslivečkého spolku Bedihošť – Václavovice).

tj. v místech, kde pytlárna končila deskovou štítovou zdí. Vyloučil možnost jakéhokoliv samovznícení a připustil, že se pachatel mohl do objektu dostat, navzdory strážným a nočnímu hlídači. Dveře vedoucí k bytu ředitele byly vždy otevřeny a těmito se dalo snadno dostat i do továrních hal.

Dne 21. září 1953 byl podrobně vyslechnut Josef Konečný (narozen 11. září 1901 v Hodolanech), dozorce skladiště. Od roku 1945 byl členem KSČ a v roce 1949 byl zvolen předsedou MNV Bedihošť. Na požár jej upozornila tovární sířena, poté si na vrátnici vyzvedl klíče od kanceláře, kde byly ve stole klíče od pytlárny. Po cestě vyzvedl údržbáře Františka Žédka (narozen 23. května 1918 v Hrubčicích) a strojmistra Ignáce Holíka (narozen 21. ledna 1909 v Hulíně), všichni si vzali k hašení minimaxy. Konečný odemknul železné dveře z krystalové stanice do pytlárny, odkud se snažili zamezit šíření požáru ze skladiště. Požár podle něho založila osoba dobře obeznámená s prostředím. V tom byl zajedno s manželkou Marií i řadou jiných osob, které byly vyslechnuty později. Konečný pracoval v továrně již od roku 1916 a pamatoval požár z léta 1944, kdy vyhořelo skladiště bílého cukru.^{17/}

Požár cukrovaru (1944) v kostce

Rovněž tomuto požáru věnovala Státní bezpečnost určitou pozornost, proto o něm uvedme základní údaje.

O požáru se zmiňují obecní kronika a pamětní kniha četnické stanice Bedihošť. Druhý pramen uvádí: „1944: 17/7 shořelo jedno skladiště zdejšího cukrovaru, v němž bylo uskladněno 6 500 q cukru a bylo způsobeno celkem 5 000 000 Kč škody. Požár byl způsoben leteckou raketou, patrně náhodně vypadnuvší z německého letadla.“ Záznam byl sice do knihy zapsán až v roce 1946, ovšem záznam v obecní kronice vznikl ještě o několik let později. Záznam v četnické pamětní knize byl navíc pořízen na základě zápisu staniční služební knihy ze dne 17. července 1944. Tento autentický záznam ovšem na rozdíl od pamětní knihy uvádí, že „nebyly dosud zjištěny příčiny požáru“.^{18/}

Příčina požáru uvedená v pamětní knize četnické stanice není potvrzena z žádného jiného pramene. Nevíme totiž, jestli se dochovaly zápisy z německého vyšetřování požáru, které by mohly záležitost více objasnit.

17/ ABS, fond Vyšetřovací spisy Ostrava, sign. V-2340 Ostrava. Vyšetřovací spis obsahuje i plán výsledku Josefa Konečného, vypracovaný Státní bezpečností dne 21. září 1953. Na závěr plán výsledku uvádí: „Výslech Konečného Josefa k uvedeným otázkám se provádí z toho důvodu, aby byl získán konkrétní materiál na Václava Adamčička, který dle dosavadního zjištění stále je veden jako osoba podezřelá ze založení požáru cukrovaru v Bedihošti.“ Konečný měl být (a také byl) vyslechnut nejen k požáru z roku 1953, nýbrž i k požáru z roku 1944.

18/ SOkA Prostějov, fond Četnická stanice Bedihošť, inv. č. 8 (památník četnické stanice z let 1918–1945), inv. č. 7 (staniční služební kniha za období 31. 3. 1942 – 30. 4. 1945). Obecní kronika uvádí nesprávné datum požáru (14. srpna 1944) a mnohem vyšší škody (zničení 2 200 tun cukru). Viz SOkA Prostějov, fond MNV Bedihošť, inv. č. 132 (kronika obce za období 1890–1950).

Partyzánský průkaz Václava Adamčička staršího. Dokument Petra Jiráka

Ladislav Vavrouch (ročník 1925) napsal, že se okolo požáru vypořádaly v Bedihošti různé spekulace. Požár se mohl náramně hodit některým zaměstnancům továrny, protože cukr se (nejen) za války dost kradl. Za okupace byl ceněným artiklem ve výměnném obchodu, též se z něho mohla pálit samohonka.^{19/}

Zmínky o starším požáru (1944) ve výsleších z roku 1953

Vavrouchovy poznámky k požáru z července 1944 mají opodstatnění, poněvadž tím způsobem o události osm let po válce vypovídalo několik osob během výslechů. Pokud není uvedeno jinak, zmiňuje se tato kapitola o požáru z roku 1944.

Na konci září 1953 Konečný řekl, že požár v roce 1944 mohl založit Václav Adamčičk (narozen 28. září 1901 v Bedihošti), dozorce postiženého skladiště. Konečný s ním pracoval a věděl, že ve skladu chybělo hodně cukru, poněvadž ho dělníci rozkrádali. Jednou Adamčička upozornil, že v případě zjištění tohoto stavu německými okupanty to může mít špat-

19/ VAVROUCH, Ladislav: *Bedihošť – obraz obce a života obyvatel v průběhu staletí*. Kostelec na Hané 1998, s. 84. Na konci války velké množství cukru ukradli němečtí vojáci a záhy po osvobození si „bílým zlatem“ přilepšovali vojáci z osvoboditelských armád, sovětské i rumunské. O rozšířeném rozkrádání cukru za války se zmínil i Vladimír Hauška. Viz e-mailová korespondence autora s Vladimírem Hauškou z ledna 2020 (v držení autora).

né následky pro všechny pracovníky skladu. Adamčík mu odpověděl, že problém vyřeší západní spojenci shovením bomb na továrnu. Po dalším upozornění Konečnému údajně řekl: když bude zle, nejstarší z dělníků ve skladu (Rudolf Punčochář) se obětuje – zamkneme ho ve skladu, kde založí požár a následně se oběsí. Dále mluvil o přerovské margarince, kde bylo zjištění stavu zásob znemožněno požárem. Asi do měsíce po druhém rozhovoru Konečného a Adamčíka vypukl požár ve skladu cukru. Stalo se tak těsně po poledni, když byli zaměstnanci na obědě. Adamčík řekl, že si něco zapomněl, proto se vrátil do skladu. Němečtí vyšetřovatelé (zřejmě příslušníci německé kriminální policie) jako prvního vyslechli právě Adamčíka, o něhož se podle vzpomínek Konečného pokoušely mdloby. Z těchto důvodů považoval Adamčíka za původce požáru ze 17. července 1944 (O Adamčíkovi nemluvil vůbec kladně a navzdory jeho členství v KSČ jej považoval za osobu nepřátelskou vůči „lidově demokratickému“ zřízení. Dokonce jej neváhal spojovat ani s požárem z poloviny září 1953).

Dne 22. září 1953 byl vyslechnut Rudolf Punčochář (narozen 7. července 1892 v Bedihošti), zaměstnanec cukrovaru již od roku 1907 a od roku 1945 člen KSČ. Nevěděl, jakým způsobem došlo k požáru v červenci 1944, pokud si pamatoval, nezjistili to ani němečtí vyšetřovatelé. Ve skladu tehdy pracoval nejen s Konečným a Adamčíkem, ale též s Aloisem Poláškem (narozen 19. září 1902 ve Skalce) a Anežkou Orálkovou (ročník 1882), tchýní Adamčíka. Polášek, od roku 1948 člen KSČ, byl vyslechnut dalšího dne. Souhlasil s tvrzením Konečného, že při vyšetřování požáru v létě 1944 nebyl Adamčík, vedoucí „party“ ve skladišti, ve své kůži. Před požárem odcházeli na oběd, jako poslední šel Adamčík, který zamykal skladiště. Asi deset minut po dvanácté hodině vypukl požár, aniž by předtím někdo ze zaměstnanců něco zpozoroval. Na Adamčíkovy údajné řeči o margarince v Přerově a obětování Punčocháře si Polášek nepamatoval.^{20/}

Někteří vyslychaní se zmínili Státní bezpečnosti o odbojové organizaci z konce války. Ředitel místní školy Ludvík Blažek (ročník 1908) skládal v roce 1944 slib mlčenlivosti Václavu Adamčíkovi, jehož považoval za jednoho z velitelů skupiny. Za dalšího velitele označil Ing. Karla Brauna (ročník 1900), jenž se oběsil na jaře 1953. Činnost skupiny označil Blažek jako nevýraznou, sám se nezúčastnil žádné akce. Připustil, že sklad cukru mohl založit Adamčík, aby zakryl krádeže cukru. Po válce se k tomu nikdo nepřihlásil, ačkoliv to mohlo být chápáno jako odbojový čin. Naproti tomu podle Bedřicha Brixiho (ročník 1900) sice němečtí vyšetřovatelé konstatovali jako příčinu požáru „nešťastnou náhodu“, avšak po válce mu Adamčík, případně Ing. Karel Braun, sdělil, že požár skladu založila jejich odbojová skupina. Do té patřil také František Vaculík (ročník 1909), jenž do roku 1945 učil v Bedihošti. V roce 1953 mluvil o tom, jak na podzim 1944 díky Adamčíkovi vstoupil do skupiny. Ten mu údajně ještě za války řekl, že skladiště zapálil člen jejich skupiny. Podle Vaculíka se jednalo právě o Adamčíka. Vaculík na rozdíl od jiných mluvil o odbojových akcích

20/ ABS, fond Vyšetřovací spisy Ostrava, sign. V-2340 Ostrava.

skupiny, sám za války přestříhl telefonní vedení. Po převratu v únoru 1948 Vaculík navštívil Adamčíka, avšak byl zklamán tím, že se na rozdíl od něho nestal příznivcem komunistické politiky.^{21/}

Václav Adamčík byl v cukrovaru zaměstnán 30 let, postupně pracoval jako dělník (1923–1935), dozorce ve skladu cukru (1935–1947), úkolář (1947–1952) a mzdový referent (od roku 1953). Během výslechu dne 26. října 1953 se zmínil i o zapojení do protinacistického odboje. V roce 1943 se stal členem místní skupiny, která začala se skutečným odbojem až v březnu 1945, kdy se napojila na partyzánský oddíl Jermak-Porošin. Konkrétně zmínil roznášení ilegálních letáků a přestřihování telefonních drátů.^{22/}

K zapálení skladiště cukrovaru Bedihošť v červenci 1944 se odbojáři po válce nehlásili, jak plyne z úředního prošetřování jejich činnosti. Z historie ovšem známe případ, kdy odbojáři skutečně provedli podobný čin. Dne 15. prosince 1942 komunističtí odbojáři zapálili opavskou rafinérii cukru, jež vyhořela do základů.^{23/}

Výslechy strážných a nočního hlídače

Zajímavé informace o požáru ze září 1953 podali strážní Bedřich Čech (narozen 28. července 1901 v Hrubčicích), František Jahoda (narozen

21/ ABS, fond Vyšetřovací spisy Ostrava, sign. V-2340 Ostrava. Blažek byl vyslechnut 23. září 1953, Brixí a Vaculík o dva dny později. Vaculík byl členem KSČ od roku 1945, Blažek a Brixí od roku 1948.

22/ V roce 1943 byla založena v Bedihošti odbojová skupina Vlasta, do listopadu 1943 zásobovala odbojáře z valašské skupiny Radhošť potravinami, obuví apod. Na konci roku 1944 místní odbojáři navázali spojení s partyzány z oddílu Jermak-Porošin (velitel Pavel Volkov). Z Bedihoště bylo okolo desítky skutečných pomocníků partyzánů (včetně Václava Adamčíka). Nejprve zásobovali partyzány potřebnými věcmi, od března 1945 do konce války sami podnikli několik akcí, mj. v březnu 1945 získali od maďarských vojáků zbraně výměnou za civilní oděvy, v dubnu 1945 několikrát roznegli v Bedihošti a sousedních obcích protiněmecké letáky a několikrát přerušili německé vojenské telefonní linky, 6. května 1945 Adamčík spolu se dvěma dalšími zneškodnil podmínování mostů na železniční trati za místním nádražím, 8. května 1945 Adamčík a Braun zabránili za pomoci přednosty Čermáka nepříteli ve zničení výhybek na nádraží. Významnými členy bedihoštské odbojové skupiny byli rovněž Karel Dostál (od 9. března 1939 tajemník obecního úřadu) a Vojtěch Kovařík (ročník 1921), jenž přivedl do partyzánské jednotky vedené Volkovem dva uprchlé slovenské vězně, z nichž se stali důležití partyzáni. Viz Vojenský historický ústav – Vojenský historický archiv v Praze, fond Partyzánské jednotky, PJ 38. JIRÁK, Petr: *Protinacistický odboj v obci Bedihošť*. 2. část. Krok, roč. 17, č. 3/2020. Učitel Blažek řekl vyšetřovatelům o rozhovoru z roku 1948, kdy se ho měl vedoucí kina Adamčík v pokladně kina zeptat, jestli by se měl začít nový odboj. Blažek měl říct, že by se za USA nechtěl bit, s čímž Adamčík souhlasil. Samotný Adamčík při výslechu zdůraznil, že nikdy neměl v úmyslu vystupovat nepřátelsky proti pounorovému režimu, který naopak pochválil za pozitivní změny. Viz ABS, fond Vyšetřovací spisy Ostrava, sign. V-2340 Ostrava.

23/ MÜLLER, Karel – ŽÁČEK, Rudolf a kol.: *Opava*. Praha 2006, s. 293. Opavsko nebylo za války součástí tzv. protektorátu, patřilo do tzv. říšské župy Sudety, přesto zde byl zásluhou výrazné české menšiny poměrně silný protinacistický odboj.

22. listopadu 1900 v Želči), Karel Švancara (narozen 30. prosince 1909 v Bedihošti) a zmíněný Rudolf Punčochář, který od roku 1946 pracoval v cukrovaru jako noční hlídač.

Punčochář nastoupil službu 14. září 1953 pozdě, navíc brzy odešel pro pivo do nedalekého hostince a vrátil se až těsně před půl devátou. Za několik minut odešel na obchůzku, z níž se vrátil ve 20:55 hodin. Čech si od něho vzal svítilnu, aby provedl pravidelné měření venkovní teploty a vlhkosti vzduchu. Zjištěné výsledky zapsal do knihy a chtěl opět opustit vrátnici, ale ještě před tím zaslechl zvolání „hoří“. Punčochářovi dal za úkol zjistit místo požáru. Poté zapnul na vrátnici poplachové zařízení, otevřel obě průjezdové brány a ihned telefonoval hasičům do Prostějova. Lokalizace požáru se nemohl zúčastnit kvůli strážním povinnostem. Možnost vniknutí nepovolané osoby do továrny považoval za velmi pravděpodobnou. Uvedl několik možností, jak se pachatel mohl dostat do objektu, aniž by šel přes vrátnici. Sám před požárem do závodu nikoho nepouštěl. Posledním, kdo opustil objekt přes vrátnici před požárem, byla těsně po osmé hodině uklízečka Žofie Doláková (a Punčochář, jenž šel sobě i Čechovi pro pivo). Od kolegy Jahody se Čech později dozvěděl, že těsně před devátou hodinou cítil na zadním dvoru u skladiště cukru nějaký kouřový zápach.

Punčochář popsal, jakým způsobem vykonával funkci nočního hlídače. Na jedno stanoviště s píchacími hodinami (filtrace v nejvyšším poschodí) nemusel vždy chodit vzhledem k věku a bolestem nohou. Tuto úlevu mu povolila nadřízená osoba (Ing. Kobliha). Večer 14. září 1953 Punčochář rovněž vynechal zmíněné stanoviště, během této pochůzky nikoho nepotkal.

František Jahoda nastoupil do služby 14. září 1953 v šest hodin večer, do osmi hodin byl na vrátnici. Během té doby pustil branou do závodu i nazpět dva muže: montéra z Brna (přespával na svobodárně) a Václava Adamčíka mladšího (narozen 2. února 1926 v Bedihošti), jenž skoro denně navštěvoval byt laborantky Heleny Missbachové (narozena 13. května 1929 v Jičíně). Po příchodu Čecha na vrátnici Jahoda odešel na zadní dvůr ke skladišti cukru. Z toho vyšetřovatelé zjistili, že v době střídání stráží bylo skladiště a přilehlé objekty nestřeženy. V té době mohla nepovolaná osoba vniknout do cukrovaru zadem.

Karel Švancara byl od roku 1942 vrátným a o deset let později byl ustanoven velitelem závodní stráže, která se řídila strážními pravidly Sboru národní bezpečnosti. Strážný měl nosit pistoli s opaskem a pásku. Dne 14. září 1953 okolo osmé hodiny večerní vyjel na kole zkontrolovat hlídače stohů, které měl cukrovar na třech místech. Po návratu šel spát, ale záhy jej probudila siréna. V případě samovznícení si myslel, že by požár musel upozorovat již během cesty od stohu u Výšovic. Podle toho usuzoval na úmyslné založení požáru. Noční hlídač Punčochář pod něho služebně nespadal, protože nebyl členem závodní stráže. Švancara označil Punčochářovu práci jako ledabylou a nesvědomitou. Švancara také potvrdil nedokonalosti v hlídání objektu (neuzamčení několika vchodů, nehlídání

zadní části při střídání stráží) a dodal, že po požáru cukrovar hlídali současně již tři strážní, nikoliv dva.^{24/}

Druhá lustrace podezřelých osob

Dne 23. září 1953 byla sestavena další lustrace osob podezřelých ze založení požáru. Seznam obsahuje celkem 20 jmen.^{25/}

Větší pozornost věnovali vyšetřovatelé Josefu Saňákovi (narozen 19. března 1926 ve Štítné nad Vláří). Učitel Blažek jim sdělil, že Saňáka podezřívá již ze založení požáru stohu slámy za místní části Václavovice. Měl na mysli událost ze dne 15. dubna 1952, kdy plameny zničily několik vagonů slámy určených pro výkrmnou vepřů ve Výšovicích.^{26/} Saňák byl nájemce kovářské živnosti místo Vojtěcha Šebáka, jenž byl od podzimu 1950 politickým vězněm. Podle výpovědi několika osob byl i Saňák osoba se záporným vztahem vůči režimu. Ze zapálení stohu jej podezřívá též Emil Mlčoch (ročník 1909), úředník Krajského národního výboru Olomouc, bytem Bedihošť.^{27/} Vzhledem k tomu je s podivem, že vyšetřovací spis neobsahuje protokol výslechu Saňáka.

Tajní policisté se zajímali i o úkoláře cukrovaru Antonína Bartoše (narozen 17. dubna 1912 v Čehovicích), uvedeného již v první lustraci. Jako podezřelého ze založení požáru jej označili manželé Josef a Marie Koneční. Bartošův výslech se uskutečnil dne 11. listopadu 1953. Dne 14. září 1953 byl pracovně v cukrovaru ve Velké Bystrici, odkud se vrátil odpoledne okolo druhé hodiny. Po práci byl kolegovi pomáhat při stavbě domku, domů do Čehovic přijel o půl sedmé. Po deváté hodině vyjel se švagrem na motocyklu do Bedihoště, aby zjistili, kde hoří. Bartoš pomáhal při lokalizaci požáru do tří hodin ráno. Odmítl názory, podle nichž schvaloval zapálení pytlárny.^{28/}

Jméno zemědělce Karla Přemyslovského nenalezneme ani v jednom lustračním seznamu, přesto byl krátce rovněž podezřelým. Hašení požáru cukrovaru se nezúčastnil, protože měl nemocné nervy a nohy. V den

24/ ABS, fond Vyšetřovací spisy Ostrava, sign. V-2340 Ostrava. Čech a Punčochář byli vyslechnuti 22. září, Jahoda 23. září a Švancara 24. září 1953. Čech byl členem KSČ od roku 1945, Jahoda a Švancara od roku 1948 (po sloučení sociální demokracie s komunisty).

25/ Ignác Holík, Josef Houšťava, Josef Hrabal, Ing. Jan Kavka, Ing. Jan Kobliha, František Kouřil, Ladislav Koválovský, Radoslav Nakládal, Ing. Eduard Sanetník, Josef Saňák, František Sedlák, Karel Tesař, František Výmola, Josef Zapletal (všichni z Bedihoště), Josef a Karel Bílí, Jan Šebestík (všichni z Čehovic), František Polášek z Pivína, Alois Polášek ze Skalky, Ing. Karel Langer (t. č. na vojně).

26/ SOKA Prostějov, fond MNV Bedihošť, inv. č. 133 (kronika obce za období 1951–1974). Blažek událost nesprávně datoval až do jara 1953.

27/ ABS, fond Vyšetřovací spisy Ostrava, sign. V-2340 Ostrava. Mlčoch, od roku 1946 člen KSČ, byl vyslýchan dne 1. října 1953. Jako možné původce požáru označil Saňáka a účetního cukrovaru Víta Himra, uvedeného v prvním lustračním seznamu. Ani protokol z výslechu Himra není ve vyšetřovacím spisu (pozn. autora).

28/ Bartoš byl v letech 1937–1939 členem národně socialistické strany. Funkci úkoláře cukrovaru vykonával po Václavu Adamčíkovi starším.

požáru, okolo jedenácté hodiny v noci, pouštěl oknem domů svého syna, jenž se vracel od požáru. Tímto způsobem vyšetřovatelům vysvětlil, kdo se v den požáru „kradl oknem do jeho domu“.^{29/}

Podezřelý č. 1

Dne 23. září 1953 sděloval František Švéda nadřízeným do Olomouce mj.: „Nejvíce získaných poznatků je k osobě Václava Adamčika staršího, který dle materiálu je v podezření z případného organizování na založení požáru. Rovněž podezření padá na jeho syna, o kterém je zjištěno, že v den požáru byl v objektech cukrovaru, a je nepřátelsky zaměřen proti dnešnímu státnímu zřízení. V rozpracování se pokračuje.“

Od poloviny října 1953 byla hlavní pozornost Státní bezpečnosti zaměřena právě na Václava Adamčika mladšího. Dne 14. října 1953 vydala Krajská správa Státní bezpečnosti Olomouc rozkaz k jeho zatčení. Ráno byla za přítomnosti jeho rodičů provedena domovní prohlídka (Bedihošť, Letecká č. p. 107), při níž bylo odňato i pouzdro na pistoli. Již před sedmou hodinou ranní byl Adamčik mladší dopraven do věznice v Olomouci.

Ve stejný den se konal první výslech Adamčika mladšího, jenž se po základní školní docházce v rodné obci vyučil v Prostějově elektrotechnikem a poté absolvoval vyšší průmyslovou školu elektrotechnickou v Šumperku (1946–1950). Po vojenské prezenční službě (1950–1952) nastoupil v Prostějově jako technická síla (elektrikář) do národního podniku Stavomontáže. V letech 1945–1948 vykonával funkci vedoucího národní socialistické mládeže v Bedihošti. Od května 1953 až do svého zatčení udržoval vážnou známost s laborantkou cukrovaru Helenou Missbachovou, jíž navštívil v jejím bytě rovněž v den požáru, konkrétně mezi šestou a osmou hodinou večer. Po návratu domů povečeřel a poté si lehl do postele. V devět hodin jej probudily hasičské poplachové sirény. Spolu s matkou Žofíí (ročník 1904) se vydal k požáru, zatímco otec byl na schůzi sportovního klubu. Navštívili Missbachovou, odkud se Adamčik vrátil až půl hodiny před půlnocí. Na dotaz, zda někdy zpozoroval v obci nebo cukrovaru něco podezřelého, odpověděl záporně.

Dne 15. října 1953 Státní bezpečnost vyslechla Missbachovou. V cukrovaru Bedihošť pracovala od října 1952 na pozici vedoucí technické laboratoře, předtím dělala v laboratořích jiných cukrovarů (Lenešice, Brodek u Přerova). Na jaře 1953 začala chodit do místního Sokola, kde se seznámila s Václavem Adamčikem mladším, s nímž se v červenci zasnoubila. Vzhledem k jeho častému pití však vztah z její strany ztrácel na intenzitě. U výslechu ho charakterizovala jako sobce, lháře a jedince nenávidícího pounorový režim. Jeho pravidelné docházení do cukrovaru se nelíbilo ani

29/ ABS, fond Vyšetřovací spisy Ostrava, sign. V-2340 Ostrava. Přemyslovský, za první republiky člen agrární strany, byl vyslechnut dne 24. září 1953. V roce 1949 dokonce vstoupil do KSČ, odkud byl o dva roky později vyloučen. V roce 1952 nesplnil dodávky mléka a masa, za což byl potrestán pěti měsíci odnětí svobody a finanční pokoutou.

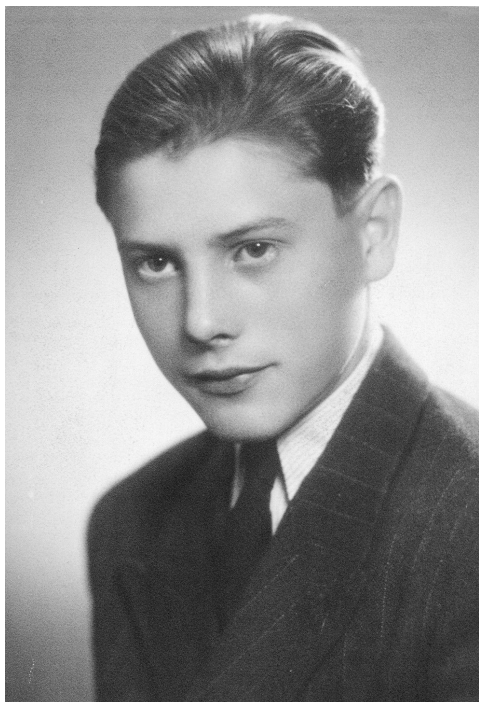

Václav Adamčik mladší na vazební fotografii. ABS ČR

řediteli Kubátovi, nicméně závodní rada povolila Adamčikovi návštěvy, které musely skončit do 22:00 hodin. Naposledy Adamčik navštívil Missbachovou v neděli 4. října 1953. Večer 14. září 1953 se vzbudila po deváté hodině a poznala, že v cukrovaru hoří. Vzápětí ji navštívil Adamčik s matkou. Missbachová vynášela předměty z laboratoře, jež byla v blízkosti pytlárny. Okolo jedenácté hodiny se starala na vrátnici o Ing. Koblihu, jenž se nervově zhroutil. Adamčika si příliš nevěšmala, proto nemohla ani uvést, kdy odešel. Vyšetřovatelům ovšem uvedla něco, co jejímu bývalému snoubenci vůbec nepomohlo. Adamčik jí krátce po požáru sdělil, že asi dva dny před pohromou potkal při odchodu od ní dva neznámé mladíky, kteří se ho ptali na cukrovar. Tehdy tomu nevěřila, poněvadž Adamčik jí několikrát lhal. Během dalšího výslechu (10. listopadu 1953) přiznala, že Adamčikovo sdělení měla ihned nahlásit bezpečnosti.

Během výslechu dne 16. října 1953 Adamčik řekl, že ve středu 9. září 1953 jej po odchodu od Missbachové zastavili u kapličky dva neznámí muži, kteří se dotazovali na účel jednotlivých továrních budov. Na otázku, zda se místo hodí k provedení sabotáže, odpověděl kladně s tím, že ztráta velkého množství pytlů v období kampaně způsobí škodu. O tři dny později se zmínil o tomto rozhovoru Missbachové. Důvodem, proč rozhovor s neznámými nenahlásil úřadům, bylo jeho nepřátelství vůči režimu. Jeho tvrzení nelze brát příliš vážně, protože se nejednalo o první změnu jeho výpovědi, o čemž se čtenář brzy přesvědčí.

Náčelník vyšetřovacího odboru žádal dne 19. října 1953 útvar výkonu vazby, aby byla zvýšena pozornost u Adamčika, jenž projevoval apatičnost k životu. O tři dny později okresní oddělení Státní bezpečnosti Prostějov vypracovalo zprávu o chování Adamčika na pracovišti. Od jeho nadřízeného Josefa Lajchtera se dozvěděli, že měl několik dní po požáru dovolenou. Po návratu do práce byl zádumčivý a s nikým se nebavil. Vzhledem k podezření, že se Adamčik dopustil nepřekážení a neoznámení trestného činu, byl ponechán ve věznici podléhající velitelství Státní bezpečnosti v Olomouci. Dne 22. října 1953 Krajská prokuratura Olomouc sepsala zápis o vzetí Adamčika do vazby a vydala usnesení o zajištění jeho majetku.

Václav Adamčík mladší ve věku asi 18 let.
Sbírka fotografií Petra Jiráka

Dne 26. října 1953 byli vyslechnuti Adamčíkovi rodiče. Václav Adamčík starší vypovídal rovněž o požáru cukrovaru z července 1944 (viz výše). Dne 14. září 1953 byl v cukrovaru asi do půl čtvrté. O požáru pytlárny se dozvěděl v devět hodin večer na schůzi Slavoje. Ihned se vydal do cukrovaru, kde se až do rána příštího dne účastnil hašení. Po krátké době se do cukrovaru vrátil, aby nastoupil pravidelnou směnu. Jeho manželka Žofie, žena v domácnosti, se starala i o tříletého vnuka. Potvrdila, že byla po vypuknutí požáru spolu se synem u Missbachové.

Situace Václava Adamčíka mladšího se nelepšila. Dne 5. listopadu 1953 Stavomontáže sdělovaly Státní bezpečnosti informaci o jeho propuštění. Následujícího dne byla Adamčíkovi položena otázka, zda se stýkal s někým z Kojetínska. Uvedl několik kolegů z práce, kteří bydleli v okrese Kojetín. Jediné logické vysvětlení, proč mu byl položen takový dotaz: vyšetřovatelé v té době nevyklučovali spojitost mezi zapálením mnoha stohů na Kojetínsku a Vyškovsku (7. září 1953) a požárem cukrovaru Bedihošť o týden později. Později Státní bezpečnost zjistila, že aktéři první akce (Ctírad Mašín a Václav Švéda) neměli s požárem cukrovaru nic společného.^{30/} Adamčík uvedl obyvatele Bedihoště, s nimiž se nejvíce stýkal. Čtyři

30/ O zapalování stohů vypovídal zatčený Václav Švéda nejpozději na začátku roku 1954. Viz KAČOR, Miroslav: *Svědění hrdinů*. Jiná tvář odbojové činnosti skupiny bratří Mašínů. Praha 2009, s. 251–252. Pokud by měli členové tzv. skupiny bratří Mašínů něco společného se zapálením cukrovaru, jistě bychom to věděli od přeživších členů skupiny. Bratří Mašínové

z nich (Ludvík Nehera, Bohumil Pyšný, František Sedlák, Josef Zapletal) označil za osoby nepřátelské vůči režimu. Zároveň odmítal, že by s kýmkoliv udržoval protistátní styky.

Výpovědi Václava Adamčíka se neustále měnily, což musí vést k úvaze, zda se tak nedělo alespoň do jisté míry zásluhou vyšetřovatelů.^{31/} Na tomto místě si shrneme stručný obsah jeho dalších výpovědí. Dne 18. listopadu 1953 řekl, že si rozhovor se dvěma neznámými muži úplně vymyslel. Vyšetřovatelům to sdělil až poté, co se dozvěděl, že vyslechli Missbachovou, které řekl historku o neznámých pár dní po požáru. Závažným sdělením v ní chtěl vzbudit strach a zájem o svou osobu. Tomuto lze celkem věřit, protože o historce jako první mluvila Missbachová, teprve poté o ní vyšetřovatelům řekl Adamčík. Dne 19. listopadu 1953 se Adamčík „přiznal“ k zapálení pytlárny, avšak již druhý den to jednoznačně popřel. Mluvil o lehkomyšlném přístupu k životu: během studií v Šumperku založil se čtyřmi kamarády (jedním z nich byl Vladimír Vincena z Přerova) tzv. Etyl club, jehož náplní byly flámy a pití alkoholu. Během druhého roku vojenské prezenční služby se začal opět opíjet. Na otázku, proč tak činil, odpověděl: „...chtěl jsem se stát takovým cynikem života. Líbilo mi se v úpadkové francouzské literatuře – dekadenci a líbil se mi člověk nešťastný, mravně zchátralý...“ Změna v jeho životě nastala na jaře 1953, když se seznámil s Missbachovou, do níž se zamiloval. Od srpna 1953 k němu začala být chladná, takže se začal znovu opíjet. Vyšetřovatelům uvedl i intimní podrobnosti týkající se zhoršení vztahu s Missbachovou. Mluvil rovněž o sebevražedných úmyslech, které jej neopustily ani ve vazbě. Výpověď Missbachové ze dne 15. října 1953 bral jako zradu a dospěl k názoru, že není moc rozdílů mezi sebevraždou a doživotním vězením. Z toho důvodu vyšetřovatelům řekl, že pytlárnu cukrovaru zapálil sám pomocí směsi, o níž měl povědomí z vysílání londýnského rozhlasu během druhé světové války. Jednalo se o směs pilin elektronu, hliníku a železných okují, která se zapalovala kyselinou sírovou umístěnou např. v dudlíku. Při výslechu dne 23. listopadu 1953 zopakoval, že neměl s požárem nic společného, ani nevěděl nic o jeho pachatelích. Rovněž vypověděl: „...jako osoba reakčního smýšlení měl jsem za to, že když se přiznám k vypálení cukrovaru, že budu jako takový souzen a odsouzen k těžkému trestu. Ve svém smýšlení jsem pohlížel na bezpečnostní orgány jako na Gestapo. Později mi bylo všeho líto a přiznal jsem, že jsem lhal, což je skutečně pravda. Lhal jsem kvůli ženě. Pak zas jsem jaksi v duševní depresi lhal opět. Dnes však již nechci lhát, a pokud jsem dosud tak činil, činil jsem proto, že jsem takto chtěl trpět za lásku k Missbachové, kterou jsem byl oklamán.“ V podobném duchu vypovídal během posledního výslechu dne 26. listopadu 1953.

a Paumer se totiž k činnosti skupiny hrdě hlásili, dosud žijící americký občan Josef Mašín (ročník 1932) tak činí dodnes.

31/ Jarmila Jiráková (ročník 1923) mně několikrát sdělila, že její bratr Václav Adamčík nechtěl vzpomínat ani na výslechy, ani na pozdější několikaměsíční věznění. Nicméně zmínil se o bití ze strany vyšetřovatelů.

Dne 23. listopadu 1953 Státní bezpečnost sepsala návrh na Adamčíkovo propuštění, poněvadž svědeckými výpověďmi jeho rodičů, Missbachové a Hedviky Opichalové (ročník 1891) mu bylo pro den požáru prokázáno alibi.^{32/} Tři dny předtím byla v bytě Adamčíkových provedena domovní prohlídka, jež měla negativní výsledek. Při té příležitosti technici Státní bezpečnosti demontovali odposlech. Dne 28. listopadu 1953 byl Václav Adamčík propuštěn z vazby Krajské správy ministerstva vnitra Olomouc.

Trestní stíhání Václava Adamčíka mladšího

Propuštěním z vazby martyrium pro Václava Adamčíka neskončilo. Již 27. listopadu 1953 Krajská správa Státní bezpečnosti Olomouc podala Krajské prokuratuře Olomouc trestní oznámení za podvod, v němž se uvádí: „...obviněný Václav Adamčík z Bedihoště, ač pochází z dělnické rodiny, nepatří do řad poctivých občanů našeho státu. Tento jako špatný člen lidské společnosti úmyslně lhal a přiváděl v omyl bezpečnostní orgány při jejich vyšetřování...“^{33/}

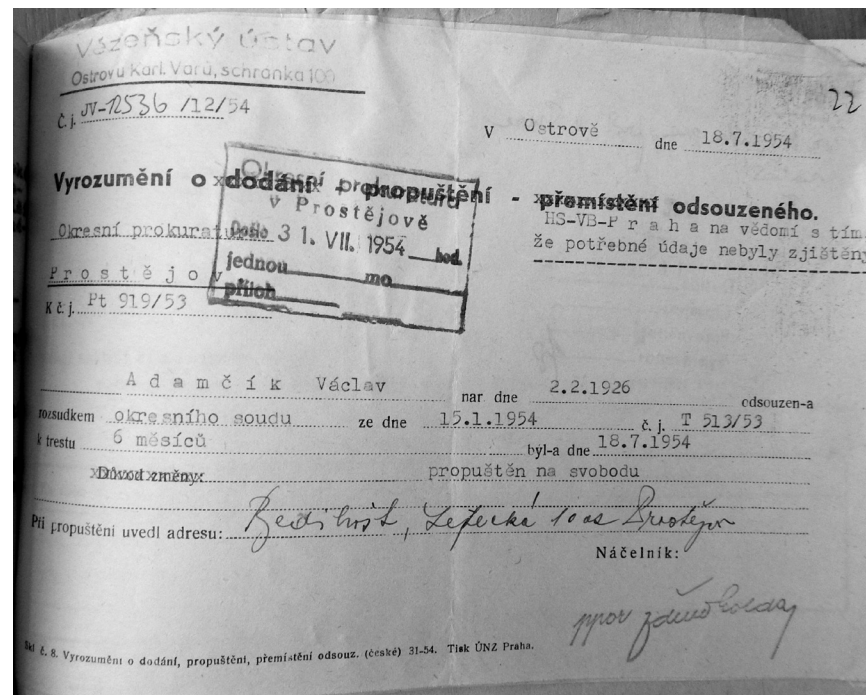
Ve stejném duchu byla napsána obžaloba ze dne 31. prosince 1953. Okresní prokurátor v Prostějově žaloval Adamčíka, že v říjnu a listopadu 1953 během vyšetřování požáru cukrovaru úmyslně klamal vyšetřující orgány uváděním nepravdivých informací k případu. Dne 15. ledna 1954 se před Lidovým soudem v Prostějově uskutečnilo hlavní líčení v trestní záležitosti Václava Adamčíka.^{34/} Podle rozsudku pomohl pravým pachatelům uniknout před trestním stíháním. Mladý elektrikář byl za trestný čin podvodu (podle paragrafu 249 odstavce 1 písmene a/ trestního zákona) odsouzen na šest měsíců odnětí svobody nepodmíněně a k úhradě nákladů trestního řízení. Dne 13. února 1954 se okresní prokurátor usnesl počítat Adamčíkovi do trestu dobu strávenou ve vazbě (24. října – 28. listopadu 1953). Dne 22. února 1954 odsouzený nastoupil trest v Olomouci a o tři dny později byl dodán do Vězeňského ústavu Ostrov u Karlových Varů, odkud byl 18. července 1954 propuštěn na svobodu.^{35/} Teprve tím

32/ Jednalo se především o výpovědi Václava Adamčíka staršího, Žofie Adamčíkové a Hedviky Opichalové ze dne 20. listopadu 1953. Na základě výpovědi vyšetřovatelé dospěli k názoru, že Adamčík mladší nemohl požár založit, poněvadž byl po návratu z práce nejprve doma, poté v bytě Missbachové a nakonec znovu doma. Např. Opichalová dosvědčila, že 14. září 1953 okolo páté hodiny odpoledne odešla z pole a během cesty domů vyřídila Adamčíkovi mladšímu vzkaz jeho matky, aby jeho otec přišel na pole odvézt brambory.

33/ ABS, fond Vyšetřovací spisy Ostrava, sign. V-2340 Ostrava.

34/ Předsedou senátu byl JUDr. Antonín Kudla, soudci z lidu Žofie Nevěřilová a Jan Švec (povoláním úředníci), prokurátorem Josef Holub.

35/ SOKA Prostějov, fond Lidový soud Prostějov, neinventarizováno, sign. T 513/53. Dne 15. prosince 1953 národní podnik Stavomontáže vypracoval na žádost prokurátora posudek na Václava Adamčíka. Podnik hodnotil bývalého zaměstnance po stránce odborné i morální velmi kladně, v červenci a září 1953 byl dokonce vyhodnocen jako nejlepší pracovník prostějovského závodu. Podporučík Navrátil, náčelník Okresního oddělení Veřejné bezpečnosti Prostějov, napsal 2. ledna 1954 posudky na Adamčíka i jeho rodiče. Václav Adamčík mladší a jeho matka volili v květnu 1948 tzv. bílým lístkem (neuvádí se, jak to bylo zjištěno) a byli

Vyrozumění o propuštění Václava Adamčíka mladšího z vězení. SOKA Prostějov

skončilo pro Adamčíka těžké období, jež začalo jeho zatčením dne 14. října 1953. Na estébácké výslechy a věznění v uranových dolech však zcela jistě nezapomněl až do smrti v roce 1995.

Dodatek: Požár cukrovaru Tovačov v listopadu 1954

Ten, kdo v polovině září 1953 založil požár pýtlárny cukrovaru Bedihošť, nebyl zřejmě nikdy vypátrán. O rok později, přesněji v noci z 22. na 23. listopadu 1954, vypukl požár v nedalekém cukrovaru Tovačov. V tomto případě byly škody mnohonásobně větší (okolo dvanácti miliónů korun), poněvadž požár byl zjištěn pozdě. Tentokrát byli navíc zjištěni viníci tragédie. Lidový soud v Kojetíně odsoudil dne 30. prosince 1954 Aloise Křepelku (narozen 20. června 1914 v Uhřetěbuzi), Stanislava Olejníčka (narozen 6. února 1926 v Tovačově) a Václava Deottu (narozen 22. září 1912 v Tovačově). Křepelka a Olejníček pracovali v dílně cukrovaru. Druhý z nich na podzim 1954 neodborně zhotovil elektrické topné těleso z původního ohřívače, což věděl i jeho mistr Křepelka. Ráno 22. listopadu

známí jako odpůrci poučného režimu. To neplatilo o Václavu Adamčíkovi starším, jenž byl na rozdíl od nich oblíbený na veřejnosti.

1954 si Olejníček ohřál na primitivním zařízení snídani, poté již těleso nikdo nevypnul. Večer téhož dne Vladislav Sýkora nedal do kontrolních hodin pro nočního hlídače nový pásek, proto se hlídač Deotto nevěnoval náležitě službě, tj. nekonal pravidelné obchůzky, zatemnil okna budky, zhasl světlo, posadil se ke stolu a usnul. Mezitím se v dílně přehřálo topné zařízení, zhroutilo se a dostalo do styku s hořlavými látkami (dřevěný stůl a podlaha, fermež, zbytky laku). První dva způsobili z nedbalosti požár, Deotto z nedbalosti zmařil zmírnění požáru. Všichni spáchali trestný čin obecného ohrožení (podle paragrafu 192 odstavce 1, 2 trestního zákona), za což byli odsouzeni k trestu odnětí svobody nepodmíněně: Deotto na 2,5 roku, Olejníček na 15 měsíců a Křepelka na jeden rok.^{36/}

36/ SOKA Přerov, fond Lidový soud Kojetín, inv. č. 97, karton 50, sign. T 255/54. SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Tovačov, inv. č. 85 (kronika za období 1954–1967). Předsedou senátu byl JUDr. Ludvík Kubala. Deotto byl hodnocen jako zcela nevhodný hlídač, protože se jednalo o nervózního a prchlivého jedince, což pramenilo z jeho organické vady (protéza pohlavního ústrojí). Ve škole měl špatný prospěch, údajně neuměl ani číst a psát. Na základě znaleckého posudku ze dne 3. prosince 1954, vypracovaného Ing. Ivanem Koptěvem, stálým přísežným znalcem pro obor elektrotechniky a strojnictví, bylo konstatováno, že příčinou požáru bylo nedovolené používání vadně konstruovaného topného elektrického zařízení v sedlářské dílně a neopatrné zacházení s ním. V naprostém rozporu s odborným posudkem je zápis městské kroniky, podle něhož „nebylo možno potvrdit, zda požár vznikl od topného tělesa“. Mezi některými obyvateli Tovačova se vyrojily nepravdivé zvěsti o údajné sabotáži. Cukrovar v Tovačově již nebyl po požáru z listopadu 1954 nikdy obnoven, na jeho místě byl postaven závod vyrábějící stavební prefabrikáty.

O autorech

Václav Bednář
regionální historik, Hranice

RNDr. Ing. Milan Geryk, DrSc.
*vědecký pracovník Přerovských strojiren Přerov
a pedagog katedry matematiky Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně*

PhDr. Zdeněk Fišer
*historik Moravského zemského muzea v Brně, české dějiny 1815–1948,
biografie osobností
zfiser@mzm.cz*

Mgr. Filip Gregor
*historik Muzea a galerie v Prostějově
filipgregor.1@seznam.cz*

Mgr. Petr Jiráček
*archivář Státního okresního archivu Přerov
p.jirak@pr.archives.cz*

Mgr. Dagmar Komárková
*středoškolská učitelka
dagvyk@centrum.cz*

PhDr. Jíří Lapáček
*vedoucí Státního okresního archivu Přerov
j.lapacek@pr.archives.cz*

PhDr. Miroslav Marada
*archivář Státního okresního archivu Přerov
m.marada@pr.archives.cz*

Mgr. Hana Seichterová, DiS
*archivářka Zemského archivu v Opavě, pobočka Olomouc
h.seichterova@ol.archives.cz*

Bc. Eva Slovaková, DiS.
*archivářka Státního okresního archivu Přerov
e.slovakova@pr.archives.cz*

PhDr. Jan Štěpán, Ph.D.
*archivář Zemského archivu v Opavě, pobočka Olomouc
j.stepan@ol.archives.cz*

Jan Štěpán ml.
student SŠE Lipník nad Bečvou

PhDr. Karel Žurek
*atelier pro průzkumy, rekonstrukce a restaurování památek s.r.o., Nové Sady
č. 234, Dolany u Olomouce
karelzurek@volny.cz*

Sborník Státního okresního archivu Přerov 28/2020

Vydal Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv Přerov
Přerov 2020

Odpovědný redaktor Jiří Lapáček

Počet stran 232

Sazba Jiří J. K. Nebeský

Tisk GRAPP CZ, s.r.o.

Počet výtisků 400

ISBN 978-80-87632-70-3

ISSN 1214-4762